INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE
DIN DECEMBRIE 1989

Anuarul
Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989

Volumul III/2025

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE
DIN DECEMBRIE 1989

Anuarul
Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989

Volumul III/2025

ANUARUL INSTITUTULUI REVOLUTIEI

Editura
IRRD 1989

Consiliul Științific:
Președinte: Prof. univ. dr. Gheorghe ONIȘORU
Membri:
Prof. univ. dr. Alexandru BALAȘ
Prof. univ. dr. Adrian CIOROIANU
Prof. univ. dr. Constantin HLIHOR
Prof. univ. dr. Dumitru PREDA
Conf. univ. dr. Constantin BUCHET
Conf. univ. dr. Florentina NIȚU
Conf. univ. dr. Alexandru-Murad MIRONOV
Dr. Florian BANU
Dr. Constantin CORNEANU
Dr. Silviu MOLDOVAN

Colegiul de redacție:
Redactor-șef: Dan VĂTĂMAN
Secretar general de redacție: Constantin CORNEANU
Redactor: Andrei POPA
Tehnoredactor: Alina VLĂSCEANU
Editor corector: Sorin STAICU
Grafică-Web Design: Dorian Theodor CLENCIU

ISSN 3008 – 5128 (Print) ISSN-L 3008 – 5128

ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

© 2025, Editura IRRD 1989, București
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
IRRD 1989

Reproducerea integrală sau parțială fără acordul IRRD 1989 este interzisă și se pedepsește conform legii. Responsabilitatea asupra conținutului lucrării și a bibliografiei utilizate revine în exclusivitate autorilor.

CUPRINS

Gheorghe ONIȘORU – *Cuvânt înainte*.....**7**

I. STUDII

Constantin CORNEANU – *Târgu Mureș sub povara Revoluției și a vrajbei interetnice (decembrie 1989 - martie 1990)* **11**

Dan VĂTĂMAN – *Elaborarea, dezbaterea și adoptarea noii Constituții a României în contextul victoriei Revoluției Române din Decembrie 1989* **41**

Andrei POPA – *Un „puci neocomunist"? Mineriada din septembrie 1991 prezentată în presa vremii* **57**

Constantin BARA – *Spațiul urban și simbolurile libertății: Baricada de la Inter în contextul căderii regimului Ceaușescu* **73**

Robert GRIGORE – *Mass-media în zilele Revoluției: cum s-a întors presa împotriva regimului* **97**

Andrei POPA – *O cenzurare a realităților geopolitice: destrămarea blocului socialist văzută din România comunistă* **123**

Andrei POPA – *Un caz de revoluție pașnică: Decembrie 1989 la Râmnicu Vâlcea* **175**

II. RECENZII

Constantin BARA – Cum s-a aprins scânteia?: *Florian Banu – „Amorsarea" Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității* **197**

Andrei POPA – O lucrare utilă pentru înțelegerea mecanismenlor presei revoluționare: *Dan Scutaru – Nașterea „Puterii a Patra"*..... **202**

Robert GRIGORE – Dincolo de cortina istoriei: Decembrie 1989 la microscop: *Constantin Corneanu – Victorie însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989* **208**

CUVÂNT ÎNAINTE

Anul acesta marcăm trei ani de la apariția „Anuarului Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989", o publicație științifică de specialitate menită să valorifice și să disemineze în mediile științifice și academice naționale și internaționale rezultatele dobândite în activitatea de cercetare științifică cu privire la aspectele esențiale ale Revoluției Române din Decembrie 1989 și ale evenimentelor care au contribuit la desăvârșirea idealurilor acesteia.

Încă din momentul proiectării acestei noi reviste s-a urmărit promovarea excelenței prin internaționalizare, fapt pentru care au fost impuse norme de elaborare și redactare a materialelor științifice în conformitate cu cele mai înalte standarde științifice și academice recunoscute în plan internațional. Ca urmare, în scurt timp „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989" a primit recunoaștere internațională, fiind inclus și indexat în mai multe cataloage ale bibliotecilor din străinătate și în baze de date științifice internaționale.

În acest context, „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989" și-a dobândit un loc binemeritat în cadrul revistelor de prestigiu din fluxul științific internațional, prin studiile publicate evidențiind rolul și importanța Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, ca singura instituție publică de interes național care are ca obiect de activitate analiza științifică a premiselor, desfășurării și efectelor – în plan politic, economic și social – ale Revoluției Române din Decembrie 1989, în scopul realizării unei imagini documentate, obiective și cuprinzătoare asupra acestui eveniment cardinal din istoria contemporană a țării noastre.

Director științific,
Prof. univ. dr. Gheorghe Onișoru, C.Ș. I

ISSN 3008 – 5128 (Print) ISSN-L 3008 – 5128

I. STUDII

http://anuarul.institutulrevolutiei.ro ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

TÂRGU-MUREȘ SUB POVARA REVOLUȚIEI ȘI A VRAJBEI INTERETNICE. DECEMBRIE 1989

Constantin CORNEANU*

* Cercetător Științific gr. III – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)
E-mail: costycorneanu71@gmail.com

Abstract

The political developments in the Soviet Union's strategic glacis member states during 1989 fueled the hope of the citizens of Socialist Romania, regardless of ethnicity, in a change not only of political vision, but also of the regime. Hungary's strategic interest for the Hungarian community in Socialist Romania amplified the fear that there was more than a simple interest in the respect of human rights, implicitly the rights of national minorities, especially the Hungarian one. From such a perspective, representatives of the force structures of the Ceausescu regime, namely the Army, the „Securitate" and the „Miliție", will be on high alert to prevent an intervention in the internal affairs of Socialist Romania and, at the same time, a popular uprising. The events that took place in Timișoara on December 16, 1989, amplified the fear of the authorities and the discontent of all those who wanted a change in Romania. The citizens of Târgu Mureș took to the streets on December 21, 1989, in consensus, regardless of ethnicity, and the authorities tried to stop the rise of the rebellious crowd. The takeover of the political power in Romania, as well as in Târgu Mureș, by the representatives of the revolted crowd and the constitution of the Council of the National Salvation Front, as a state insitution replacing the Romanian Communist Party generated a revolutionary process that transformed Romania. The Hungarian minority in Romania was in the vortex of this struggle for the democratization of society, for the rule of law and respect for human rights, and worked in this respect with Romanian fellow citizens in

December 1989, despite the existence of old historical animosities in relation to the Romanian majority of the population.

Keywords: Ungaria, Ceaușescu, Târgu-Mureș, Securitate, Revoluție

Ungaria manifestă un interes aparte pentru România

Începând din vara anului 1989, Ungaria va începe să aibă și o agendă proprie în cadrul Tratatului de la Varșovia folosindu-se de problematica drepturilor omului și cele ale minorităților, miza fiind impunerea intereselor autorităților de la Budapesta și o autoritate privilegiată asupra spațiului românesc. Guvernul de la Budapesta insista pentru ***„coordonarea activității"*** unui nou „Comitet Special al Pactului de la Varșovia pentru Drepturile Omului și Problemele Umanitare". În condițiile unei relații speciale între Moscova și Budapesta[1], amplificată de personalitatea lui János Kádár[2], oficialii de la Budapesta recomandau înființarea acestor noi organisme și implementarea anumitor **„obligații comune"** referitoare la drepturile minorităților, la reuniunea Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia din iulie 1989, cu speranța unui eșec care putea să fie pus *„pe seama poziției dure a României cu privire la drepturile umane și la cele ale minorităților, și de a se asigura că publicul internațional era informat pe canalele corespunzătoare"*[3].

Departamentul Securității Statului al României socialiste se va afla în alertă totală având în vedere jocul politico-diplomatic al Ungariei, care își afișa, din nou, intențiile revizioniste, în contextul schimbărilor din spațiul Europei Răsăritene din vara-toamna anului 1989. *„Competențele informative ale Direcției I în problematica acțiunilor de factură revizionistă au permis să se sesizeze reconfigurarea unor riscuri de acest gen din direcția Ungaria, cercurile revizionist-*

[1] Un aspect relevant pentru aceste relații „speciale" este oferit de ceremonia din 7 noiembrie 1987 când s-au aniversat 70 de ani de la izbucnirea și desfășurarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 din Rusia. La Budapesta au fost organizate ceremonii de depuneri de coroane de flori la statuia lui V. I. Lenin, din Dumbrava Orașului (Városliget), la Monumentul Ostașului Sovietic, de pe dealul Gellért, urmate de o seară festivă la Opera Națională a Ungariei. Numeroși lideri din conducerea de partid și de stat a Ungariei au participat la recepția oferită de Ambasada URSS la Budapesta (A se vedea: Dr. Alexandru Ghișa, *Relațiile româno-ungare în ultimii ani ai Războiului Rece*, în volumul *In Memoriam Academician Florin Constantiniu. Smerenie. Pasiune. Credință*, ediție îngrijită de Laurențiu Constantiniu, București, Editura Enciclopedică, 2013, p. 272-280).

[2] A se vedea: Valeri L. Musatov, *János Kádár văzut de un contemporan* în „Arhivele Totalitarismului", Anul XVI, nr. 1–2 (58–59), 2008, p. 222–231.

[3] Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, București, Editura RAO, 2013, p. 603.

iredentiste din această țară încercând să introducă problema Transilvaniei în ecuația schimbărilor politice inevitabile din România. La nivelul Direcției I funcționa, din anul 1986, Comandamentul unic de luptă contra revizionismului și extremismului iredentist maghiar și erau monitorizate cazurile importante din această problematică (László Tökés, Sütő András, Szőcs Géza, Domokos Géza ș.a.). Informațiile obținute la sfârșitul anilor '80 relevau că una dintre modalitățile de acțiune ale revizionismului ungar o reprezenta folosirea fugarilor români[4] *staționați în Ungaria în acțiuni vizând subminarea și răsturnarea regimului Ceaușescu. La Direcția I erau gestionate și informațiile privind faptele infracționale la regimul frontierei de stat cu relevanță pentru securitatea națională, ceea ce a permis să se sesizeze că, începând din vara anului 1989, autoritățile ungare au început să returneze sistematic cetățeni români trecuți ilegal în această țară*"[5], mărturisește generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu.

În august 1988, televiziunea maghiară îi va avea ca invitați pe adjunctul ministrului Afacerilor Externe al URSS, Vladimir Petrovski, și pe istoricul Roy Medvedev pentru o discuție privind necesitatea autonomiei teritoriale a etnicilor maghiari din Transilvania. Înaltul diplomat sovietic va declara că există o asemănare între „*tensiunile româno-ungare și situația naționalităților din Transilvania cu problema din Nagorno-Karabah*"[6], în timp ce Roy Medvedev va critica regimul Ceaușescu pentru „*represiuni la adresa minorității maghiare*"[7] și va cere reinstituirea **„regiunii autonome Transilvania"**. Încurajați de aceste afirmații, liderii politici de la Budapesta vor trece la o reiterare permanentă a cererii de autonomie pentru Transilvania. În iulie 1989, Mátyás Szürös, secretar al CC al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU) cu probleme internaționale și, mai apoi, președinte al Parlamentului Ungariei din a doua parte a anului 1989, va declara unui jurnalist de la *Radio Europa Liberă* că „*cea mai bună soluție pentru problemă* (a Transilvaniei – n.n.) *ar fi fost să se acorde*

[4] Numărul celor care căutau azil politic în Ungaria a sporit de la 6.500 în 1987 la 15.000 în 1988, în timp ce în 1985 fuseseră 1.700 de persoane și 3.300 în 1986. În 1988 au primit permis de ședere temporară în Ungaria un număr de 13.400 cetățeni români, dintre care doar 8% erau români, restul fiind maghiari din Transilvania. În august 1989 se refugiaseră în Ungaria un număr de 25.000 de oameni, dintre care 25% erau români, iar în Iugoslavia se refugiaseră un număr de 5.000 de oameni în perioada ianuarie - mai 1989. În urma semnării de către Ungaria a Convenției Națiunilor Unite cu privire la refugiați, în martie 1989, doar 29 de azilanți au fost trimiși înapoi, în iulie 1989, în raport cu cei 1.650 de refugiați trimiși înapoi în 1988. În noiembrie 1989 se aflau în Ungaria, conform datelor oficiale, un număr de 24.000 de cetățeni români, dintre care o șesime erau etnici români.

[5] Vasile Mălureanu, *Evenimentele din decembrie 1989 în percepția unui ofițer de informații interne (I)*, în „Vitralii - Lumini și umbre", Anul I, nr. 3, iunie 2010, p. 19.

[6] Larry L. Watts, *op. cit*., p. 620.

[7] *Ibidem*.

Transilvaniei «autonomie» după cel de-al Doilea Război Mondial"[8]. Omul politic și de stat maghiar va declara în mod foarte clar: „*Trebuie să facem totul pentru a proteja drepturile egale ale minorității naționale maghiare din Transilvania... În Ungaria nu există, de fapt, tendințe iredentiste sau revizioniste adevărate. Este posibil ca naționalismul să fie prezent în mintea unor indivizi sau în cadrul unor grupuri restrânse. Nu aceasta este problema. Problema apare atunci când naționalismul este ridicat la rangul de politică oficială. Și asta s-a întâmplat în România. Politicile românești nu sunt doar antimaghiare, ci și direcționate împotriva Uniunii Sovietice și împotriva slavilor de sud*"[9].

În continuarea declarațiilor ostile ale oficialilor de partid și de stat de la Budapesta, Ministerul Apărării al Ungariei a reformulat noua strategie militară maghiară[10], astfel încât, după cum observa un analist de la *Radio Europa Liberă,* Budapesta a impus redesfășurarea „*trupelor*[11] *care timp de patru decenii au fost staționate la frontiera cu Austria*"[12]**,** în Vest, spre regiunea de Sud-Est, adică „*de la frontiera cu Austria la aceea cu România*"[13]. Totodată, Csaba Tabajdi, adjunctul Secției pentru relațiile cu partidele conducătoare din cadrul Departamentului Internațional al PMSU, va declara ziarului italian „La Stampa", pe 14 iunie 1989, că „*marea majoritate a maghiarilor știu că un atac nu va veni dinspre vest, ci dinspre sud-est*"[14], adică din România socialistă. Colegul său din Departamentul Internațional al PMSU, Géza Kótai, va declara pentru *Radio Budapesta*, pe 26 iunie 1989, că, totuși, „*Tabajdi a făcut o «eroare tactică» atunci când a vorbit despre asemenea probleme în străinătate fiind*"[15]. După o atentă analiză, Serviciul de Documentare de la *Radio Europa Liberă* va afirma că amenințarea românească la adresa Ungariei era practic inexistentă, astfel

[8] *Ibidem*, p. 621.

[9] *Ibidem*.

[10] A se vedea: Ioan Tudor-*Doctrina Budapestei. 1989. Inamicul este România*, în „Dosare ultrasecrete" (supliment „Ziua"), Anul XI, nr. 538, sâmbătă, 6 decembrie 2008, p. 2–3 și Idem, *Demontarea acuzațiilor maghiare*, în *Ibidem*, p. 4–5.

[11] La începutul lui iulie 1989, un ofițer al armatei maghiare a declarat pentru mass-media că Ungaria nu mai este capabilă să respecte cerințele militare ale Tratatului de la Varșovia în condițiile în care toate investițiile din domeniul apărării au fost sistate. Nu mai fuseseră cumpărate avioane noi, iar tancurile care trebuiau înlocuite, în urmă cu 10 ani, se aflau încă în activitate. Unii observatori ai fenomenului militar maghiar menționaseră faptul că forțele armate ale Ungariei trebuiau reduse cu 30 – 40% dacă se dorea menținerea unui echilibru între eficiență și operativitate. În ianuarie 1989, Ungaria a anunțat că a planificat o reducere cu 8,8% a forțelor armate în următorii doi ani.

[12] Larry L. Watts, *op. cit*., p. 623.

[13] *Ibidem*.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem.*

încât declarațiile oficialilor de la Budapesta pot fi considerate ca făcând parte mai degrabă dintr-un joc politic. Pe 27 iulie 1989, analistul Douglas Clarke a concluzionat: ***„Având în vedere că relațiile dintre Ungaria și România s-au înrăutățit, oficialii maghiari continuă să facă referire la ceea ce ei susțin a fi amenințări militare ale României. Nu există nicio dovadă cu privire la o amenințare și niciun motiv să ne așteptăm la un conflict real"***[16].

Totul se afla în legătură cu eșecul discuțiilor dintre Ungaria și România de pe 8 iulie 1989 din București, astfel încât ministrul Afacerilor Externe al Ungariei, Gyula Horn, se va alătura vocilor care susțineau o posibilă amenințare militară, chiar nucleară, a României la adresa Ungariei. La o conferință de presă din Budapesta, din 10 iulie 1989, Gyula Horn a susținut ideea că oficiali români de rang înalt au anunțat că România este capabilă să producă arme nucleare și că, în curând, România va produce rachete cu rază medie de acțiune. Pe 28 august 1988, Nicolae Ceaușescu se va lăuda în timpul întâlnirii de la Arad, cu Károly Grósz, că România poate produce sau fabrica orice, chiar dispozitive nucleare. Pe 14 aprilie 1989, Nicolae Ceaușescu informase CC al Frontului Democrației și Unității Socialiste despre faptul că **România are „capacitatea tehnologică" de a produce arme nucleare, dar că a ales să nu continue cercetările în acest domeniu deoarece** „*noi cerem eliminarea armelor nucleare din toate statele din lume și vrem o lume fără arme și războaie*"[17]. Analistul Douglas Clarke va concluziona: „*Este posibil ca îngrijorarea lui Horn legată de posibila amenințare cu rachete să se bazeze pe un articol apărut în ediția din 8 mai 1989 a săptămânalului german «Der Spiegel» care susținea că în România este în desfășurare un plan de construire de rachete nucleare cu rază medie de acțiune, utilizându-se proiectele furnizate de o companie din Germania de Vest. Niciun guvern sau agenție privată nu a confirmat aceste presupuneri, chiar și presa din Ungaria reacționând cu scepticism la aceste zvonuri. (...) Au existat speculații cu privire la faptul că Ceaușescu este interesat de producerea unor rachete nucleare cu rază medie de acțiune, dar nu în folosul României. Comerțul cu armament, în special cu țările Lumii a Treia, a fost o sursă importantă de venituri pentru economia strâmtorată a României. Rachetele cu rază medie de acțiune ar fi foarte căutate pe piață*"[18].

---

[16] *Doctrina Budapesta 1989 -„Inamicul este România"* http://www.ziuaveche.ro/exclusiv-zv/dosare-ultrasecrete-exclusiv-zv/doctrina-budapestei-1989-qinamicul-este-romaniaq-5974.html/, accesat pe 13.08.2014, ora 01.04.

[17] ***Ceaușescu pretinde că România ar putea fabrica arme nucleare*, în Jurnalul Național, 14 aprilie 2009, pe** http://jurnalul.ro/scinteia/aici-radio-europa-libera/ceausescu-pretinde-ca-romania-ar-putea-fabrica-arme-nucleare-504345.html**, accesat pe 13.08.2014, ora 01.30.**

[18] Ioan Tudor, *Doctrina Budapestei...*, p. 3.

Istoricul și diplomatul Alexandru Ghișa, atașat cultural la Ambasada Republicii Socialiste România din Budapesta în perioada 1987 – 1989 și, mai apoi, consilier politic în perioada 2000 - 2005, consideră că: **„Ofensiva ungară împotriva României s-a derulat în anii 1987 – 1989, pe trei segmente: 1) cultural-istoric, pentru a demonstra apartenența Transilvaniei la spațiul ungar; 2) «Fenomenul refugiaților»[19], prin care era atacată administrația de stat și dictatura ceaușistă; 3) Sprijinirea comunității maghiare din România, invocându-se privarea acesteia de drepturi și libertăți"**[20]. Cea mai amplă demonstrație antiromânească s-a desfășurat pe 27 iunie 1988, la Budapesta, când circa 200.000 de cetățeni maghiari au protestat în fața Ambasadei României socialiste împotriva regimului Ceaușescu, precum și, dar mai ales, pentru Transilvania fiind folosite *„toate elementele propagandistice de natură revizionistă"*[21], cu acordul, bineînțeles, al conducerii ungare de partid și de stat. În contrareplică, pe 28 iunie 1988, Bucureștiul, printr-o decizie unilaterală, închide Consulatul General al Ungariei de la Cluj-Napoca. Personalul urma să părăsească clădirea și teritoriul României în termen de 48 de ore. Motivul invocat de regimul de la București a fost demonstrația *„antiromânească"*, *„naționalistă și șovinistă"* de la Budapesta din ziua anterioară, iar la nivelul CC al PCR *„s-a luat în calcul inclusiv oportunitatea funcționării Ambasadei RSR la Budapesta"*[22].

Totodată, trupele sovietice din Ungaria și cele maghiare au început redislocarea de la granița vestică cu Austria spre frontiera de est cu România, în dorința de a crea o „zonă a păcii" cu Austria. Pe 25 aprilie 1989, trupele sovietice din Ungaria au început în mod oficial retragerea parțială din spațiul maghiar în prezența jurnaliștilor străini și a *„reprezentantei de origine maghiară a Parlamentului italian, Ilona Staller"*[23]. La începutul lui iulie 1989, ministrul ungar al Apărării, Ferenc Kárpáti, va declara că rapoartele care menționau redesfășurări de trupe sovietice de la granița cu Austria la cea *„cu România erau*

[19] Referindu-se la această problemă a „refugiaților", diplomatul Alexandru Ghișa susține că *„este vorba de o emigrație economică și mai puțin politică"* (Apud Dr. Alexandru Ghișa, *op. cit*., p. 278). Foarte mulți cetățeni maghiari au emigrat în Occident, iar locurile lor de specialiști din școli, spitale, universități etc. au fost preluate de alți specialiști, cetățeni români de etnie maghiară cu precădere, ce se vor integra în societatea ungară. În 1987 se aflu în Ungaria 9.000 de refugiați, iar în 1990 erau circa 36.000 de cetățeni români astfel încât *„trecând peste situația dramatică a multora dintre ei, au fost o masă ușor de manevrat în scopuri propagandistice"* (*Ibidem*).

[20] *Ibidem*, p. 276.

[21] *Ibidem*, p. 279.

[22] *Ibidem*, p. 280.

[23] Larry L. Watts, *op. cit*., p. 640.

«știri panicarde» care nu aveau nicio bază"[24], uitând să menționeze faptul că un regiment motorizat de pușcași fusese redislocat, cu numai două săptămâni înainte, de la Szombathely, în jumătatea vestică a Ungariei, la Debrețin. Alianța Nord-Atlantică fusese notificată de faptul că pe teritoriul Ungariei se aflau 62.000 de militari sovietici, însă oficialii NATO credeau că sunt 65.000 de militari sovietici, iar după anumite surse chiar 85.000. Secretarul general al Tratatului de la Varșovia, diplomatul sovietic Ivan P. Aboimov, va confirma unui jurnalist rus, pe 26 aprilie 2005, că **„Ungaria voia ca noi să intervenim în România, fiindcă spera să soluționeze astfel problema Transilvaniei"**[25].

Pe 20 decembrie 1989, președintele provizoriu al Ungariei, Mátyás Szürös, va declara într-un interviu pentru *Radio Budapesta* că țara sa sprijină „*autonomia*" și „*independența*" Transilvaniei. Referindu-se la aceste mișcări de trupe ungare spre frontiera cu România, Károly Grósz, premierul Ungariei și liderul PMSU, a mărturisit, după 22 decembrie 1989: „*La momentul acela, relațiile noastre cu România erau foarte tensionate, din cauza problemelor pe care le aveau maghiarii din Transilvania. Cum primisem amenințări nucleare din partea lui Ceaușescu, am ordonat transferul trupelor de la granița cu Austria spre cea cu România. Această mișcare de trupe a fost probabil percepută de serviciile de informații din Occident ca fiind pregătiri pentru o acțiune militară*"[26]. Pe 1 decembrie 1989, prim-ministrul ungar Miklós Németh a anunțat public că „*o parte substanțială a forțelor armate va fi regrupată din regiunea de vest a țării*"[27] și că „*trupele vor fi transferate la granița română*"[28].

În contextul evenimentelor și declarațiilor publice din spațiul ungar, comunitatea informativă a României socialiste (Departamentul Securității Statului&Direcția de Informații a Armatei) începea să fie îngrijorată de turnura pe care o puteau lua evenimentele în condițiile în care, încă din anii '80, exista și o linie de cale ferată cu ecartament lat[29], sovietic, în estul Ungariei ceea ce permitea desfășurări rapide de forțe militare direct din URSS la frontiera ungaro-română. Rememorând acele clipe fierbinți din confruntarea româno-ungară, generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu consemnează: „*Începând din 1987, autoritățile ungare s-au implicat în gestionarea fenomenului* (refugiaților din România – n. n.*). La Biserica «Sf. Ștefan» din Budapesta, preotul reformat Nemeth Geza îi*

[24] *Ibidem*, p. 641.

[25] *Ibidem*, p. 642.

[26] *Ibidem*.

[27] *Ibidem*, p. 643.

[28] *Ibidem*.

[29] Linia de cale ferată este menționată în „Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift" (septembrie 1984, p. 483) și în „Österrelchische Militärische Zeitschrift" (mai 1984, p. 473).

primea pe transfugii români și-i dirija spre tabere organizate special în unități militare. După ce erau exploatați informativ de către autoritățile ungare, aceștia erau triați în funcție de pregătirea lor profesională, permițându-li-se continuarea drumului spre SUA și Canada doar celor care erau agreați de țările primitoare. Restul rămâneau la dispoziția lor pentru operațiuni speciale. Numărul transfugilor staționați în Ungaria ajunsese în 1989 la cca. 6.000. În septembrie 1987, Brigada «România» a Securității Republicii Populare Ungare (AVO) a creat la Budapesta organizația «România liberă», formată din români fugiți din țară. Sediul acestei organizații, care avea ca obiectiv declarat răsturnarea regimului comunist din România, a fost la început la Budapesta, apoi în tabăra din orașul Bicske, localitate situată la 40 de km de Budapesta, spre Tatabanya, într-o fostă cazarmă. Organizația «România liberă», care proiectase și «un guvern în exil al «României libere», a fost condusă la început de economistul timișorean Marian Roșca, după care au mai urmat alți 2-3 președinți. Marian Roșca a recunoscut ulterior că pentru acest lucru fusese recrutat și instruit de instructori profesioniști"[30]. Confruntați cu un val de acțiuni propagandistice, declarații publice ale liderilor de partid și de stat din Ungaria, precum și cu presiuni politico-diplomatice și militare, ofițerii DSS-ului remarcaseră cu îngrijorare faptul că și lideri ai Uniunii Mondiale a Românilor Liberi (UMRL), îndeosebi Doru Novacovici și Sandu Pobereznic, acceptaseră să patroneze organizația „România liberă" alături de oficiali de la Budapesta. UMRL, sprijinită de oficialitățile ungare, va înființa pe teritoriul Ungariei tabere de transfugi români[31], începând din 1988, în contextul în care Ungaria aderase la

[30] Vasile Mălureanu, *op. cit*., p. 19 – 20.

[31] *„Organizația «România liberă» și UMRL au reprezentat paravanul sub care AVO a organizat instruirea în tabăra de la Bicske a unui număr de circa 400 de fugari români pentru «acțiuni de gherilă urbană în România». Instructorii erau unguri originari din România, dar aceștia acționau doar ca intermediari ai unor servicii speciale. Șeful grupului de români instruiți aici era Manea Grigore, fost tehnician la o rafinărie din Ploiești. Conform unor informații obținute atunci prin infiltrările realizate de Securitate, Sandu Pobereznic, care avea să ajungă șeful secției UMRL din Marea Britanie, stătea perioade îndelungate în tabără. În cazarma de la Bicske erau tipărite o parte dintre materialele de propagandă care erau trimise în România, cu scopul de a se determina apariția unor nuclee interne ale organizației «România liberă». Alte materiale de diversiune propagandistică erau pregătite în tipografiile Partidului Muncitoresc Socialist Ungar și ale AVO. Prin luna septembrie 1989, Securitatea a constatat o modificare a traficului ilegal la frontiera cu Ungaria. În fiecare noapte, numărul celor care intrau ilegal în România venind din Ungaria era deseori mai mare decât al celor ce voiau să iasă. Unii reușeau să intre, lăsând doar urme ori dispăreau după somațiile grănicerilor. În paralel cu acest aspect al fenomenului, autoritățile maghiare aduceau în punctele de control al trecerii frontierei grupuri de persoane, despre care pretindeau că sunt transfugi români prinși pe teritoriul Ungariei. În câteva situații numărul acestora depășea cifra de 20! Comportamentul autorităților ungare, care până atunci făcuseră eforturi de atragere și de menținere în Ungaria a transfugilor români, a intrigat și a determinat efectuarea de verificări pentru a stabili ce anume a determinat această schimbare de atitudine"*,

Convenția de la Geneva pentru refugiați ceea ce implica primirea unor subvenții de la Comitetul ONU pentru refugiați. **„Ofițerilor de informații le vine greu să-și explice de ce puterile occidentale, îndeosebi SUA și Franța, și-au luat aliat și partener împotriva regimului Ceaușescu tocmai Ungaria, a cărei prezență în această ecuație inducea temeri sau măcar semne de întrebare pentru toți românii"**[32], scrie generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu.

Minoritatea etnică maghiară este nemulțumită de statul român

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și preluarea puterii politice de către PCR, orașul Târgu Mureș care număra 29.692 de locuitori, dintre care 27.778 erau maghiari și 1.802 se declarau români, va înregistra o creștere a populației care va ajunge la 47.043 de locuitori, dintre care 34.943 maghiari și 11.000 români. În contextul evoluțiilor politice, economice și sociale din anii de început ai regimului politic condus de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, orașul Târgu Mureș avea să devină, după 1950, reședința Regiunii Mureș, pe atunci cu competențe economice și politice „generale", iar după 1952 va deveni reședința Regiunii Autonome Maghiare (RAM). În perioada regimului politic condus de către Nicolae Ceaușescu, în contextul transformărilor politice, economice și sociale din România socialistă, relația dintre minoritatea maghiară și factorul politic central avea să cunoască numeroase suișuri și coborâșuri. *„La sfârșitul anilor '80, funcțiile cheie politico-administrative erau deținute în mare parte de cadre de naționalitate română. În 1989, Consiliul Județean Mureș al PCR avea 16 membri de naționalitate română și cinci maghiari. Trebuie menționat și faptul că cele mai importante funcții politice (prim-secretar județean, secretar pe probleme economice, secretar pe probleme organizatorice) erau ocupate în mare parte de persoane de naționalitate română. Conform unui raport întocmit în urma evenimentelor din martie 1990, în perioada de dinainte de 22 decembrie 1989, în județul Mureș existau 204 întreprinderi și instituții, care dispuneau de 605 poziții de conducere, dintre care 470 (77,7%) erau ocupate de români, 132 (21,8%) de maghiari și trei de germani. Acest raport ne arată o subreprezentare a maghiarilor, având în vedere că la vremea respectivă aproximativ 46% din populația județului era de naționalitate maghiară, iar în cazul reședinței de județ aceeași pondere era de 58%"*[33], consemnează istoricul Csaba Zoltán Novák cu referire la atmosfera politică și etnică din Târgu Mureș de la sfârșitul anilor '80.

consemnează generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu (*Ibidem*, p. 20-21).

[32] *Ibidem*, p. 22-23.

[33] Csaba Zoltán Novák, *Revoluție și schimbare de regim la Târgu-Mureș* în Nándor Bárdi, Attila Gidó, Csaba Zoltán Novák, ed., *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România: 1989–1990*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2014, p. 218.

După 1972, András Sütő și Károly Király, ca principali exponenți ai minorității maghiare, aveau să critice încontinuu politica PCR față de minoritățile naționale. În opinia istoricului Csaba Zoltán Novák, „Generația '68" a intelectualilor maghiari din județul Mureș, influențată de poziția critică a lui András Sütő și Károly Király, va contesta politica PCR, însă nu din perspectivă ideologică, ci în contextul politicii față de minorități. „*Noua generație* – scrie Csaba Zoltán Novák - *de după cea din '68, intelectuali mureșeni care activau în diferite instituții culturale și de educație (János Lázok, András Béres,György Gálfalvi, Béla Markó etc.), căutau posibila ieșire, posibilele instrumente de autoexprimare în cadrul unor întâlniri personale sau de grup, discuții, dezbateri, încercând să facă pregătirile necesare pentru perioada ce ar urma după o posibilă cădere a dictaturii*"[34].

Impulsionați de principiile cunoscute sub numele de **Decalogul de la Helsinki**, rezultat în urma semnării Actului Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare din Europa (30 iulie – 1 august 1975), respectiv respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau convingere**,** mulți cetățeni din spațiul Tratatului de la Varșovia vor începe să-și manifeste, în mod fățiș, opoziția față de regimul totalitar comunist. *Uniunea Sovietică și țările din Est nu se așteptau ca difuzarea Actului Final să se întoarcă împotriva lor, servind ca punct de sprijin pentru disidenți în chestiunea drepturilor omului și a autodeterminării popoarelor, nici ca statele occidentale să întreprindă acțiuni sistematice de cenzură, din cauza nerespectării drepturilor omului și a autodeterminării popoarelor, împotriva țărilor din Est*"[35], consemna profesorul García Vilar de la Universitatea Pontificală din Salamanca cu referire la importanța **Decalogul de la Helsinki.** URSS va publica **Actul Final de la Helsinki** în „Pravda" și „Izvestia", iar în noua constituție a URSS, promulgată pe 7 octombrie 1977, sovieticii vor include în Articolul 29 obligația Uniunii Sovietice de a respecta, în relațiile cu alte state, drepturile omului și libertățile sale fundamentale. „România Liberă" va publica **Actul Final de la Helsinki** în numărul din 29 iulie 1975. Minoritatea maghiară din România se va simți încurajată să dea frâu liber furiei, reținută până atunci, „*față de ceea ce considera a fi o politică discriminatorie*"[36] și a făcut acest lucru în publicații de tip *samizdat*. „*Majoritatea maghiarilor arestați pentru proteste*

[34] *Ibidem*, p. 219.

[35] Patricia Gonzáles Aldea, *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului. Degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975 – 1990)*, București, Editura Curtea Veche, 2008, p. 42.

[36] Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 2006, p. 196.

împotriva regimului au fost mânați de resentimente, de eroziunea prevederii referitoare la învățământul în limba maternă[37]*. Unii chiar au murit*[38] *în condiții misterioase*"[39], concluziona istoricul Dennis Deletant.

În anii '80 vor circula în spațiul transilvănean publicațiile de tip „samizdat" intitulate „Ellenpontok" („Contrapuncte") și „Erdélyi Magyar Hírügynökség" („Agenția maghiară de presă din Transilvania"). „Revista Ellenpontok" („Contrapuncte") a fost prima revistă clandestină din timpul lui Nicolae Ceaușescu și a fost editată de mai mulți intelectuali maghiari din România. Au apărut doar nouă numere, între decembrie 1981 și ianuarie 1983, textele fiind semnate de Szőcs Géza, Ara-Kovács Attila, Tóth Károly Antal, Tamás Gáspár Miklós, Molnár János, Keszthelyi András, Szilágyi Sándor, Tőkés László, Takács Ferenc, Mészáros István, Monica Lovinescu, Paul Goma, Virgil Ierunca, Mihnea Berindei, Mihai Corne. Pe 1 septembrie 1982, șeful Direcției I Informații Interne, generalul-maior Aron Bordea, alarmează Inspectoratul Județean Bihor al Ministerului de Interne de faptul că s-a aflat, prin intermediul unei emisiuni transmise de către secția maghiară a postului *Radio Europa Liberă*, că la Oradea a fost publicată o revistă clandestină, taxată imediat drept „*naționalist-iredentistă*". Referindu-se la existența acestui „samizdat", scriitorul și publicistul William Totok consemna: „*«Experimentul» «Ellenpontok» a fost punctul culminant al evoluției politicii minoritare negative a regimului ceaușist de la București. Odată cu declanșarea «minirevoluției culturale», în iulie 1971, Ceaușescu a stopat și procesul de pseudo-destalinizare, inițiat după venirea sa la putere, în 1965. În paralel s-a înăsprit și politica față de minorități, maghiarii fiind taxați și «lucrați» în documentele Securității ca «naționaliști-iredentiști»,*

[37] Pe 17 aprilie 1977, „Sunday Times" va publica un material de 60 de pagini în care se istorisea experiența minorității maghiare în România socialistă și se enumerau o serie de măsuri pe care autorul textului, György Lázár (un pseudonim), le considera a fi discriminatorii.

[38] Istoricul Dennis Deletant amintește în acest sens cazurile a doi învățători maghiari din Brașov: Lajos Kuthy și Jenö Szikzai. În 1976, Lajos Kuthy a fost găsit împușcat mortal într-o pădure din apropierea Brașovului după ce adunase semnături pe o petiție în care solicita înființarea unor clase cu predare în limba maghiară în județul Brașov. Jenö Szikzai a fost arestat de către Securitate, în primăvara anului 1977, în condițiile în care încerca să-i convingă pe conaționalii săi maghiari să-și trimită copiii la secțiile maghiare și nu la cele românești din cadrul școlilor și liceelor din România. Totodată, Lajos Takács, fost rector al Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca (1947 – 1952) și vicepreședinte al Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară în 1977, a dat publicității un memoriu în care acuza statul român că împiedică minoritatea maghiară să studieze în limba maternă. Lajos Takács arăta că în anul de învățământ 1976–1977, din 345.738 elevi de liceu de naționalitate maghiară, 15.591 urmau licee tehnice, în care se preda exclusiv în limba română. În iunie 1973, Nicolae Ceaușescu va declara că „*nu putem înființa institute speciale de fizică, chimie sau de alte specialități pentru tinerii care nu știu limba română*" (Apud Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 198).

[39] *Ibidem*, p. 196.

iar germanii ca «naționaliști-fasciști». Teoria omogenizării naționale, lansată de către Ceaușescu, a fost urmată un deceniu mai târziu de proiectul de sistematizare, adică a desființării unor localități rurale și urbanizarea lor forțată. Totodată s-a dus o politică tacită de distrugere administrativă a învățământului minoritar, percepută ca o formă de suprimare a identității culturale specifice a «naționalităților conlocuitoare»"[40].

Inițiatorii principali ai revistei „Ellenpontok" („Contrapuncte") au fost dizidenții Ara-Kovács Attila și Tóth Károly, sprijiniți de poetul din Cluj-Napoca, Szőcs Géza. Operațiunile contra dizidenților, coordonate direct de la București, s-au derulat sub numele de cod ***„Revista"*** și apoi ***„Oponenții '83"***. Colonelul (r) Stelian Popescu va consemna peste ani despre acest episod al rezistenței împotriva regimului Ceaușescu: **„Cât privește conținutul articolelor publicate în revistă, acestea abordau de pe poziții iredentiste și revizioniste, pretinsa lipsă de drepturi a etnicilor maghiari și asuprirea lor în România. Autorii articolelor erau de regulă intelectuali maghiari dominați de asemenea concepții. Este semnificativ în acest sens articolul scris de pastorul László Tökés intitulat «Erdelyit Visza, Mindent Visza!» (Ardealul înapoi, totul înapoi!)"**[41]. Mass-media din România a menționat faptul că pastorul László Tökés a fost deconspirat ca informator al Securității, începând cu data de 19 noiembrie 1982, în cazul cercului din jurul revistei „Ellenpontok" („Contrapuncte") având drept misiune să aducă la cunoștința organelor de securitate toate datele și informațiile pe care le va obține și care *„pot ajuta la clarificarea aspectelor legate de redactarea și difuzarea revistei «Ellenpontok» («Contrapuncte») și a altor probleme care interesează securitatea statului român"*[42].

[40] William Totok, *Ellenpontok, o revistă clandestină din timpul lui Ceaușescu*, în http://www.rfi.ro/articol/stiri/social/ellenpontok-o-revista-clandestina-timpul-lui-ceausescu, marți, 2 august 2011, accesat pe 28.06.2025, ora 19.30.

[41] Stelian Popescu, *Publicația „samizdat" Ellenpontok, instrument de propagandă antiromânească în anii ,80,* în „Vitralii - Lumini și umbre", Anul III, nr. 11/2012, p. 92.

[42] Alina Olteanu, *Angajamentul semnat de László Tökés cu Securitatea a fost scos la lumină*, pe http://m.ziuanews.ro/politica/angajamentul-semnat-de-laszlo-tokes-cu-securitatea-a-fost-scos-la-lumina-101069, joi, 15.08.2013, accesat pe 28.06.2025, ora 20.10). În 2013, jurnalistul Cornel Ivanciuc va preciza că din dosarul lui László Tökés nu se mai poate găsi nicio urmă. *„În 1992, Ioan Itu a publicat angajamentul de informator al lui Tökés în Tinerama. A izbucnit un mare scandal internațional, iar Associated Press a preluat scandalul. Între timp Tökés s-a apropiat de structurile parlamentare europene. Alison Mutler, corespondentul Associated Press a fost dată în judecată și a pierdut procesul cu László Tökés. Dosarul a fost dosit, dosarul de la CNSAS, iar astăzi puteți face orice demers și nu o să mai găsiți nicio urmă din activitatea de informator a lui László Tökés. Casat sau ascuns sau retrimis la arhiva operativă a SRI, pentru că toate dosarele care țin de siguranța națională, fiind încă active, toți protagoniștii acestor întâmplări beneficiază de alt regim decât cei cu dosare închise",* va declara Cornel Ivanciuc (Ibidem).

Trebuie menționat și faptul că, totuși, în anii '80, opoziția față de politica oficială a regimului Ceaușescu a avut drept vârf de lance cenaclul literar „*Ady Endre*" din Oradea, după ce Károly Toth a preluat conducerea acestuia, care a cerut, într-o scrisoare semnată de numeroși intelectuali, înființarea unei reviste literare locale în limba maghiară, invocându-se existența revistei române „*Familia*". Securitatea a propus unificarea cenaclului literar „*Ady Endre*" cu cel în limba română, „*Iosif Vulcan*". Pe 19 februarie 1982, ofițerii DSS-ului vor raporta următoarele: „*În prezent rezultă cu claritate că actuala conducere a cenaclului «Ady» a scos activitatea acestuia de sub controlul organelor competente, folosind cadrul organizat literar drept pretext care să permită manifestările naționaliste, a unor acțiuni după bunul lor plac, corespunzătoare concepțiilor lor dușmănoase*"[43].

Totodată, prezența fratelui lui László Tőkés în municipiul Târgu Mureș, profesorul András Tőkés, avea să genereze o supraveghere sporită din partea organelor de partid și a Securității. László Tőkés (n. 01.04.1952 în Cluj-Napoca) provine dintr-o familie de vechi preoți reformați și va absolvi Institutul Teologic Protestant de grad universitar din Cluj-Napoca. Își va începe activitatea profesională în calitate de capelan la biserica reformată din Brașov, în 1975, după care a plecat la Dej în 1977. În 1984 a fost îndepărtat din calitatea de preot pe cale disciplinară. „*În 1983-1984 am luat parte la editarea unei reviste samizdat, cred că prima revistă samizdat din România, numită «Ellenpontok» («Contrapunct»). Eu am scris materialul privind viața bisericească, situația bisericii reformate din România. Pe de altă parte am redactat niște memorii în secret către biserica reformată din Ungaria și către centrul religios din Geneva unde se află sediul Alianței Mondiale Reformate. Articolele din revistă nu erau semnate, dar Securitatea a aflat cine le-a scris*"[44], va mărturisi László Tőkés. După lungi și interminabile procese cu autoritățile ecleziastice din cadrul Bisericii Reformate, László Tőkés va deveni preot secundar, în 1986, în cadrul episcopiei Oradea, care i-a oferit un loc de muncă în Timișoara. Parohul principal Leo Peuker va muri în 1987 și László Tőkés va rămâne singur în relația cu comunitatea. „*Cât era Leo Peuker preot, veneau la slujbă 40 - 50 de oameni. După ce Tőkés a preluat această sarcină, din săptămână în săptămână venea tot mai multă lume. Sala devenise arhiplină, în 1989 cred că veneau la fiecare slujbă în jur de 600 de oameni. Predicile sale erau un mod de împotrivire la regim. De pildă, cuvântul «libertate» era folosit foarte des. Nu spunea ceva direct, dar alegea din Biblie citate cu tâlc. Prima noastră înfruntare cu Securitatea a fost în 1988. La 31 octombrie, de ziua Reformației, am organizat în biserică un recital de poezie*

[43] William Totok, *Ellenpotok…*

[44] Marius Mioc, *Revoluția, fără mistere. Începutul revoluției române: cazul László Tőkés*, Timișoara, Editura „Almanahul Banatului", 2002, p. 62.

din Dsida Jeno. (...) Numele lui László Tőkés a apărut în presa din Ungaria pentru prima oară legat de această problemă"[45], mărturisea Árpád Gazda, redactor-șef al cotidianului maghiar „Kronika". Pe 21 februarie 1989, László Tőkés va trimite o scrisoare Uniunii Mondiale Reformate în care își exprimă acordul față de politica acestei organizații care apăra existența Bisericii Reformate în România socialistă și critica, totodată, planul de sistematizare a satelor.

În contextul transformărilor din spațiul Europei Centrale și de Est din toamna anului 1989, *Radio Budapesta* se va implica în efortul propagandistic de-a susține moralul populației românești și a minorității maghiare în relația cu regimul Ceaușescu care nu accepta nicio schimbare, nicio reformare. *Radio Budapesta* va lansa în eter, pe 18 noiembrie 1989, știrea, preluată, mai apoi, de către *Radio Europa Liberă*, potrivit căreia Partidul Socialist din Ungaria își anunța intenția de a nu participa la lucrările Congresului al XIV-lea al PCR. În buletinul de știri de la *Radio Europa Liberă* din 20 noiembrie 1989, de la ora 22.00, se va menționa faptul că lucrările Congresului au fost boicotate și de către alte state. *„Diplomații din cele 12 state membre în Comunitatea Europeană acreditați la București, boicotează cel de-al XIV-lea Congres al PCR. În semn de protest față de violarea drepturilor omului în România. Într-o declarație dată publicității la Paris s-a precizat că reprezentanții Comunității Europene nu vor participa nici la alte activități organizate cu ocazia Congresului. O decizie similară a fost luată de ambasada SUA la București. S-a precizat că participarea unor reprezentanți americani la orice fel de activitate organizată de PCR ar fi deplasată, dată fiind îngrijorarea profundă a SUA în ceea ce privește situația drepturilor omului în România*"[46], consemna Alexandra Polizu de la microfonul *Radio Europa Liberă*. Pe 21 noiembrie 1989, *Radio Budapesta* va transmite în buletinul de știri: *„La Congresul din România care a început astăzi, delegații însuflețiți au întrerupt mai mult de 100 de ori cuvântarea de succes a lui Nicolae Ceaușescu în care acesta a promis o aprovizionare mai bună. Congresul PCR se desfășoară în spatele ușilor închise (…) În informațiile de până acum, presa sovietică s-a abținut de la comentarii ironice ori cu două înțelesuri când a fost vorba despre Congresul PCR. Numai comentatorul telejurnalului și-a permis să împartă Europa de Est în țări unde sunt schimbări și țări unde nu sunt. Însă comentatorul l-a numit pe Ceaușescu «Tovarăș» și a citat, fără comentarii, din acea statistică de succese care s-a citit la Congres. Numai aplauzele ritmice ale miilor de delegați participanți la Congres puteau aminti telespectatorilor sovietici de perioada asemănătoare din istoria lor, perioadă care le-a adus atâta rău"*[47].

[45] Ibidem, p. 23-24.

[46] Societatea Română de Radiodifuziune (editor), *E un început în tot sfârșitul...,* București, 1998, p. 20.

[47] *Ibidem*.

Într-o astfel de situație, temerile lui Nicolae Ceaușescu privind o posibilă înlăturare a sa erau alimentate de către Centrul de Informații Externe (CIE) prin *Nota nr. 00263/22 noiembrie 1989* în care se menționa faptul că șefii de stat și de guvern ai țărilor membre ale Comunității Economice Europene (CEE) au decis, în contextul pozițiilor concertate ale SUA și URSS cu privire la România, **„intensificarea acțiunilor vizând crearea unor tensiuni interne destabilizatoare, prin folosirea unor stări de nemulțumire și incitări în mediul minorității maghiare, considerându-se că în acest fel România ar putea fi determinată să nu mai obstrucționeze procesele ce au loc în Est”**[48]. Generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu, unul dintre foștii lideri ai DSS-ului, va mărturisi cu privire la neliniștea și îngrijorarea ce domnea în sânul aparatului de securitate al României socialiste: *„Când am mai aflat și că trupele maghiare făceau, la mijlocul lunii decembrie 1989, manevre de-a lungul graniței cu România, temerile la adresa integrității teritoriale*[49] *a țării nu ni se păreau deloc exagerate. Acestea aveau să fie potențate de faptul că materializarea dispoziției lui Nicolae Ceaușescu de a trece Comandamentul Trupelor de Grăniceri tocmai în acea perioadă, începând cu 14 decembrie 1989, de la Ministerul Apărării Naționale la Ministerul de Interne, a destabilizat sistemul de protecție a frontierei de stat, deoarece, datorită evoluției evenimentelor, transferul nu a putut fi realizat adecvat. Ca urmare, Trupele de Grăniceri nu au avut în acele zile o comandă clară, iar logistica era total precară. La multe subunități de pe granița de Vest fuseseră retrase mijloacele de luptă și de transport ale Armatei și nu se primise în schimb dotarea necesară de la Ministerul de Interne. Pichetelor de grăniceri le rămăseseră în dotare numai armament ușor cu maxim 60 de cartușe de om și se vedeau în fața unui inamic ce se prefigura, dotat cu tancuri și transportoare blindate, care executa acțiuni de intimidare în fiecare noapte, cu efecte serioase asupra moralului grănicerilor români, mai ales că nu aveau legături funcționale cu restul trupelor MApN, cu care aveau planuri de cooperare”*[50].

În cursul serii de 28 noiembrie 1989, *Radio Vocea Americii*, în buletinul de știri de la ora 20.00, aducea în discuție „cazul László Tökés”. Comentatorii *Vocii Americii* menționau: „*Noi știri îngrijorătoare s-au primit despre László*

[48] *Ibidem*, p. 21.

[49] La încheierea reuniunii la nivel înalt a CEE de la Strasbourg, din 10 octombrie 1989, François Mitterand va declara că *„problema unor provincii cum ar fi Silezia, Moravia, Prusia Orientală etc. trebuie să rămână intangibilă”* (Apud Alesandru Duțu, *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010, p. 64), însă *„nu trebuie să se omită problema divergențelor între Ungaria și România în problema Transilvaniei, sau problema Basarabiei”* (Ibidem). Președintele François Mitterand va fi extrem de explicit când va declara că *„Franța și URSS trebuie să-și reia rolul de asigurare a echilibrului în Europa, așa cum au făcut-o de secole”* (*Ibidem*).

[50] Vasile Mălureanu, *Evenimentele din decembrie 1989 în percepția…(I)*, p. 21.

Tökés. În timpul emisiunii a sosit în studio corespondența lui Bálint István din Debrecen. În procesul cazului Tökés din 28 noiembrie, tribunalul din Timișoara a adus sentința, și anume, că în decurs de 6 zile, Tökés László trebuie să părăsească biserica, credincioșii și copilul mic și [trebuie] dus într-un loc până acum necunoscut. În data de 20 octombrie, oamenii Securității au descoperit într-o mașină maghiară o chitanță în care Läszló Tökés adevereşte că a primit mai multe mii de lei de la cineva, într-un anumit loc. Evenimentul zilelor trecute este că iar a apărut această chitanță, în compania unui kilogram de zahăr, a patru banane, o duzină de ouă și o margarină - bineînțeles, tot din mâna Securității. Aceste lucruri compromițătoare au fost fotografiate, iar fotografiile sunt răspândite în cercul timișorenilor, cu sutele. Aceste fotografii conțin și inscripția că «în timp ce voi stați la rând, preotul vostru înoată în mijlocul bunătăților». Oamenii Securității au încercat să-l înmoaie pe László Tökés făcându-i un interogatoriu de peste cinci ore"[51]. Pe 7 decembrie 1989, *Radio Budapesta* va informa, în timpul jurnalului de la ora 19.30, că: „*Președintele temporar al Republicii Ungaria, Szurös Matyas, a cerut lui Nicolae Ceaușescu să dea instrucțiuni autorităților române ca în viitor să nu-l mai amenințe și să nu-l mai hărțuiască pe László Tökés și familia sa. Szurös Matyas a intenționat să predea mesajul ambasadorului român la Budapesta care trebuia să-l transmită lui Ceaușescu. Traian Pop a refuzat însă preluarea mesajului. În mesaj, Szurös Matyas amintește lui Ceaușescu că contrar (sic!) protestului făcut de Ungaria, László Tökés este în continuare insultat, din ce în ce mai dur. Acest lucru nu poate fi apreciat decât prin faptul că drepturile omului, ale minorităților naționale și practicarea liberă a religiei în România suferă îngrădiri din ce în ce mai mari. În mesaj își manifestă speranța că totuși câștig de cauză va avea bunăvoința, iar între cele două popoare va fi pace*"[52].

Pe 8 decembrie 1989, la ora 17.00, *Radio Europa Liberă* va comunica: „*30.950 de refugiați au sosit în ultimii doi ani în Ungaria. Șeful Comisiei interministeriale maghiare pentru problema refugiaților, Zoltán Gall, a afirmat că peste jumătate din refugiați sunt de origine etnică maghiară, cifra refugiaților fiind în creștere. Zoltán Gall a mai afirmat că majoritatea refugiaților din România s-au stabilit în Ungaria. Numai 2.709 au plecat în alte țări, iar 540 s-au repatriat. Unui număr de 2.771 de refugiați li s-a respins din diferite motive cererea de a se stabili în Ungaria. Demnitarul de la Budapesta este de părere că în rezolvarea cererilor refugiaților din România nu ar trebui făcute discriminări datorită originii etnice, dar nu ar trebui să se permită ca fluxul acestora să creeze tensiuni sociale. În luna octombrie, Zoltán Gall afirmase la o reuniune la Geneva că Ungaria are de făcut față unor condiții economice grele, printre care și lipsa de*

[51] *E un început...,* p. 23 - 25.

[52] *Ibidem*, p. 24.

locuințe. Iar dacă exodul din România va continua, s-ar putea ivi grave probleme sociale și economice"[53]. În continuarea „cazului László Tökés", *Radio Budapesta* va comunica, pe 14 decembrie 1989: „*Colegiul etnic și pentru naționalități al guvernului maghiar a cerut ajutorul Parlamentului European și al Comunității Europene în cazul preotului László Tökés din Timișoara. Azi, în locuința preotului se face inventarul pentru ca mâine sau poimâine să poată fi evacuat. Colegiul cere ca opinia publică maghiară și internațională să protesteze împreună pentru încălcarea drepturilor omului în România*"[54].

Efortul mediatic realizat de către posturile de radio occidentale, cu menirea de a insufla curaj și speranță celor care se aflau sub tirania regimului Ceaușescu, continuă și în cadrul emisiunii *Program politic* realizată de către Mircea Carp, pe 10 decembrie 1989, când *Radio Europa Liberă* va transmite: „*Cu prilejul zilei internaționale a drepturilor omului, «Liga anticomunistă română», una dintre organizațiile românilor refugiați în Ungaria, a dat publicității un apel în care îi cheamă pe toți românii, precum și întreaga opinie internațională să condamne nerespectarea drepturilor omului în România. Pentru duminică seara, liga a organizat la Budapesta o manifestație de protest împotriva regimului de la București*"[55]. În „Nota" înaintată de către șeful DSS-ului, pe 18 decembrie 1989, lui Nicolae Ceaușescu se menționa: „*În perioada următoare guvernul român va fi supus la presiuni psihologice în scopul înlocuirii lui cu altul, în care PCR să nu mai aibă rolul conducător. URSS și Ungaria, prin intermediul radioteleviziunii, vor incita populația Transilvaniei la revoltă împotriva guvernului de la București. URSS va acționa pentru a obține sprijin în România în direcția «reactivării» unor români care au studiat în Uniunea Sovietică și simpatizează cursul politic din această țară*"[56].

Într-o astfel de atmosferă apăsătoare, încărcată de profunde nemulțumiri economice, sociale și culturale, precum și al respectării drepturilor omului, cetățenii români și cei de etnie maghiară din Târgu Mureș așteptau o schimbare de regim politic la sfârșitul lui 1989. „*În anii '80, conducerea partidului a încercat să rezolve criza economică și pe cea legată de politica față de minorități prin folosirea unor cadre maghiare de partid fidele acestuia, prin intensificarea rigorii ideologice și prin presiunile exercitate de organele Ministerului de Interne. Securitatea, considerând criticile aduse politicii față de naționalități a partidului drept semne ale naționalismului, a exercitat o presiune intensă asupra lui András*

[53] *Ibidem*, p. 26.

[54] *Ibidem*, p. 24.

[55] *Ibidem*, p. 26 – 27.

[56] Filip Teodorescu, *În decembrie 1989 a fost o lovitură de stat organizată de serviciile de informații străine*, în „Vitralii - Lumini și umbre", Anul I, nr. 1, decembrie 2009, p. 47 – 48.

Sütő, Károly Király şi a altor personalităţi ale elitei maghiare care gândeau asemănător, aceştia fiind, după caz, supravegheaţi, influenţaţi, provocaţi în permanenţă şi amenintaţi. În această perioadă, problema minorităţii maghiare era tratată de către serviciile secrete române ca o problemă de securitate naţională. Această neîncredere stigmatizantă a devenit publică atât în media şi în discursul cotidian, cât şi în propaganda comunistă, ceea ce a degradat şi mai mult senzaţia de confort în rândul maghiarilor. În cea de-a doua parte a anilor '80, din cauza situaţiei economice şi politice existente, atât în Târgu Mureş, cât şi în judeţ domina o atmosferă sumbră, iar din cauza celor prezentate mai sus, populaţia maghiară din judeţ şi din Târgu Mureş se simţea şi mai oprimată. În rândul comunităţii maghiare s-a instalat o deprimare, o decepţie generală, câteodată pericolul parcă plutea în aer, iar intenţia de emigrare (legală sau ilegală) s-a accentuat semnificativ"[57], concluziona istoricul Csaba Zoltán Novák.

Nemulțumirea îi scoate în stradă

În contextul evoluției evenimentelor de la Timișoara din ziua de 17 decembrie 1989, începând cu ora 15.00 se va transmite ordinul ministrului Apărării Naționale privind executarea de către Marile Unități și Unități ale Armatei Române, începând cu ora 18.30, a indicativului **„Radu cel Frumos"** (alarmă de luptă parțială). Ordinul avea să fie receptat și de către unitățile militare din municipiul Târgu Mureș. Referindu-se la acele momente, colonelul (r) Corneliu Bânzaru, fost comandant al transmisiunilor din cadrul Diviziei 6 Tancuri „Horea, Cloșca și Crișan" din Târgu Mureș, mărturisește: *„Duminică, 17 decembrie, eram acasă. Am fost chemat la unitate. Toți am fost chemați. Nu ni s-a spus bineînțeles nimic concret. Nimeni nu știa ce se întâmplă, ni s-a spus doar să rămânem acolo. Ca o paranteză, eu mereu am fost un tip foarte libertin în gândire și expresie. Am spus mereu ce am gândit. Nu a fost nicio mirare pentru unii când am spus că dacă rămânem în unitate unde dormim și ce mâncăm. Am părut un fel de «Gică Contra». (...) Mulți colegi după Revoluție sau în preajma ei, după ce au văzut atitudinea pe care am avut-o (n.a. – a refuzat să tragă în manifestanți) mi-au spus că știam ce se va întâmpla, că am relații fiind la transmisiuni. Nici vorbă! Nu știam nimic în plus față de ceilalți. Iar Europa Liberă am ascultat de când mă știu. Ulterior am aflat că se exagera numărul victimelor, dar așa e în presă"*[58].

În dimineața zilei de 21 decembrie 1989, la ora 09.00, în mod spontan, în hala de montaj a întreprinderii IMATEX (circa 4.000 de angajați), în locul

[57] Csaba Zoltán Novák, *op. cit.*, p. 220.

[58] Tudor Curtifan, *Decembrie ,89. Eroii Armatei care au refuzat să tragă. Povestea lui Corneliu Bânzaru: „Împăratul era gol"* pe https://www.defenseromania.ro/decembrie-89-eroii-armatei-care-au-refuzat-sa-traga-cazul-lui-corneliu-banzaru-imparatul-era-gol_600465.html, accesat pe 11 octombrie 2025, ora 19.10).

scrisorii de protest față de „huliganii" de la Timișoara, solicitată de organele de partid, Aurel Vuță îl va obliga pe secretarul de partid să consemneze la dictarea sa și să trimită o scrisoare către Nicolae Ceaușescu, prin care să se protesteze împotriva represiunilor de la Timișoara, pentru libertate de expresie și împotriva altor neajunsuri. *„La ora 9:00 am fost convocați în secția de montaj, o hală uriașă unde a venit secretarul de partid al IMATEX, Vlas Vasile, să ne citească un manifest. În momentul în care a început să vorbească l-am oprit. Ne spunea despre huliganii și derbedeii de la Timișoara care au vandalizat orașul. I-am spus că nu este adevărat, că noi știm că acolo sunt frații noștri de la Timișoara care au fost împușcați, că sunt mulți morți și răniți. El s-a blocat. Le-am cerut colegilor să aducă din cabina maeștrilor o coală A4 și i-am dictat personal o scrisoare pentru Ceaușescu în care am cerut libertate, alegeri libere, să se cunoască adevărul despre Timișoara, plus multe alte chestii care priveau locul de muncă. Duminica nu mai aveam liber, ziua era transformată în miercuri, dar și atunci trebuia să venim la muncă. Nu mai există această scrisoare. O copie a rămas la secretarul de partid iar cealaltă i-am dat-o unui coleg care de teamă a rupt-o și a aruncat-o într-un canal. În acel moment am avut sprijinul colegilor care au venit în ajutorul meu prin vociferări. Noi ne-am pregătit înainte, aveam niște plexicuri pe care le-am aprins drept lumânări în memoria celor de la Timișoara. După ce am dictat scrisoarea, nu îmi dau seama nici acum de ce, poate de frică, secretarul de partid nu s-a opus, ci la final mi-a spus că se va duce la Poștă să o trimită prin telex. Noi nu ne-am dat seama că și IMATEX-ul avea telex. S-a dus direct la Igreț* (n.a. – Ilie Viorel Igreț prim-secretar al Comitetului Județean PCR Mureș). *Nu s-a mai muncit în ziua respectivă în IMATEX"*[59], va declara Aurel Vuță despre cele petrecute pe 21 decembrie 1989 la IMATEX din Târgu Mureș. Totodată, un grup de muncitori vor începe să aprindă bucăți de plastic în loc de lumânări în memoria morților de la Timișoara.

Protestul se va radicaliza în jurul orei 11.00, când în loc de răspuns sau de confirmare a trimiterii scrisorii către Nicolae Ceaușescu, va sosi secretarul municipal al PCR, Ironim Buda, însoțit de cinci persoane civile care au încercat să-l atragă pe Aurel Vuță în biroul directorului, însă se vor lovi de opoziția colegilor acestuia. *„Oamenii au zis apoi să mergem la Întreținere, unde s-a luat decizia de a ieși în stradă. În jurul orei 11.00 ne-am îndreptat spre poartă. Când am ajuns la poartă ne-am hotărât că ar fi bine să așteptăm și schimbul doi să fim mai mulți. A fost o greșeală pentru că la 13.30 când a venit schimbul doi nu am fost mai mulți. În final, în stradă am ieșit cam 300 din 4.000 de oameni*

[59] Idem, *Mărturisiri de la Revoluție. Scrisoarea adresată lui Ceaușescu de la care a pornit măcelul în Tg-Mureș* pe https://www.dcnews.ro/marturisiri-de-la-revolutie-scrisoarea-adresata-lui-ceausescu-de-la-care-a-pornit-macelul-in-tg-mures_791322.html, accesat pe 19 august 2025, ora 21.30.

care lucram la IMATEX. Am început să oprim în trafic autobuzele care duceau oameni la muncă, dar din păcate au coborât foarte puțini cu noi. Nu ne-am dus în prima fază spre Comitetul Județean de partid. Noi ne-am dus să scoatem în stradă și celelalte întreprinderi: IRA, Metalotehnica, Vinalcool etc. Am ajuns până la Metalotehnica. La IRA și Vinalcool erau blocate porțile. La Metalotehnica am reușit să intrăm. Directorul fabricii a încercat să ne oprească, dar fără succes. Am intrat, dar puțini au ieșit și aici cu noi. Ei aveau acces și prin spate pe unde au ieșit. Când ne-am întors erau deja scutieri. Primul baraj a fost la Metalotehnica când au încercat să ne blocheze în incinta întreprinderii. Dar erau foarte «subțirei» și am trecut de ei. Ne-am întors spre gară, pe șoseaua Gheorghe Doja. Pe trotuar cred că erau mai mulți oameni decât eram noi pe șosea. Veneau în paralel cu noi. Când am ajuns în zona cofetăriei Mariana (n.a. – zona Gării din Târgu-Mureș) *am întâlnit primul dispozitiv adevărat. Era format din trupe de Securitate cu pistoale automate, scutieri, câini*"[60], va declara Aurel Vuță.

La ora 11.35, unitățile militare din Târgu-Mureș vor primi ordinul de-a interveni pentru blocarea afluirii coloanelor de demonstranți care se îndreptau spre sediul Comitetului Județean de Partid. Se vor constitui trei detașamente de militari. Două detașamente de militari din cadrul UM 01244 vor fi trimise pe strada Gheorghe Doja și în zona Gării CFR, însă ele nu vor intra în dispozitivele de menținere a ordinii, „*fie pentru că prin zonele respective nu se dirijează coloanele de demonstranți, fie pentru că forțele MI, existente deja în aceste perimetre, erau suficiente*"[61]. Cel de-al treilea detașament de militari ai MApN va fi format din 173 cadre și militari în termen, patru autocamioane și cinci TAB-uri de Cercetare, din cadrul UM 01244, UM 01316 și UM 01373, și se va deplasa la Comitetul Județean de Partid pentru a întări dispozitivul forțelor Ministerului de Interne. Însă, Detașamentul MApN nu va putea constitui un dispozitiv corespunzător datorită faptului că demonstranții vor bloca căile de acces către Comitetul Județean de Partid Mureș. Rememorând acele clipe, colonelul (r) Corneliu Bânzaru avea să mărturisească: „*Noi am aflat că a ieșit IMATEX-ul din gura comandantului Diviziei. Era alarmat. Spunea că e ordin să ieșim cu Armata în stradă că a ieșit IMATEX-ul. Era un Consiliu din care făceam parte oameni cu funcții de răspundere. Atunci m-am ridicat și am întrebat «Cum adică să iasă Armata în stradă? Ăștia nu sunt dușmanii noștri. Cum să tragem în ei?». (...) I-am spus: «Tovarășe, a trage la picioare înseamnă că ricoșează din ciment și glonțul ajunge în cap, în piept, oriunde». Nu trebuie să ai pregătire militară și nici nu ai nevoie de prea multă știință să îți dai seama de această treabă. Totul se întâmpla cam pe la ora 13.00, după teleconferința lui Ceaușescu. Am făcut notă*

[60] *Ibidem*.

[61] *Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989* (Ediția a II-a revăzută și completată), București, Editura Militară, 1998, p. 106.

discordantă. Bineînțeles că la ședință erau și niște politruci, doi reprezentanți de la Armată, trimiși pe teren. Unul a zis să merg în biroul comandantului și să mi se explice acolo. (...) Atunci, de față cu toată lumea, i-am întrebat ironic, «Și credeți că în biroul comandantului o să înțeleg mai bine?». (...) S-a dat imediat telefon la Cluj la comandantul Armatei a 4-a, la generalul Topliceanu. Divizia era subordonată Armatei a 4-a. Generalul Topliceanu a propus ministrului Apărării Vasile Milea să fiu trecut în rezervă cu gradul de soldat. Comandantul Diviziei a trecut la executarea ordinului. M-a dezarmat, lucru dezonorant pentru un militar. Mă mir că nu mi-a smuls și tresele. M-a dezarmat, m-am conformat. L-am chemat pe un coleg, i-am zis că îmi pare rău de el, dar el urma să mă înlocuiască. Nu i-a convenit. Nu era o sarcină ușoară organizarea legăturilor pe întreaga Divizie. Am stat pur și simplu în birou din 21 decembrie până pe 22 decembrie la prânz când a plecat Ceaușescu cu elicopterul. (...) Am fost chemat pe 22 decembrie. Mi s-a oferit să preiau din nou funcția și mi s-a întins pistolul. De față erau mai mulți ofițeri. I-am spus că nu îl accept decât înmânat în fața cadrelor militare cu scuzele de rigoare. Nu s-a întâmplat bineînțeles, nu mi l-a mai dat niciodată, m-am trezit cu el la rastel după câteva săptămâni"[62]. Reabilitarea militară a curajosului ofițer se va petrece abia în februarie 1990[63].

La ieșirea din Întreprinderea Metalotehnica, coloana de la IMATEX va depăși cordonul de represiune după îmbrânceli și altercații cu forțele Ministerului de Interne. În zona gării CFR, dispozitivul de represiune va fi depășit cu greu după mai mult timp de către coloana de la IMATEX, prin ocolire înspre cartierul Dâmbu Pietros. Trebuie menționat faptul că o mică parte dintre manifestanți vor reuși să se strecoare înspre strada Grivița Roșie, să reintre pe strada Gheorghe Doja, în zona Magazinului Moca și să continue drumul către centrul orașului Târgu Mureș. Totodată, pe scările aflate la ieșirea din cartierul Dâmbu Pietros înspre restaurantul Furnica, dispozitivul de represiune va fi depășit după confruntări extrem de dure cu organele de represiune. La intrarea în Centru, în dreptul Palatului Telefoanelor, coloana care se mărise prin alăturarea de noi demonstranți de pe tot traseul, precum și a unor grupuri

[62] Idem, *Decembrie '89...*

[63] *„Un episod interesant s-a petrecut în 16 februarie 1990, deci în anul următor, când am fost chemat prin notă telefonică la ministrul Apărării Naționale. (...) Da, Militaru era în funcție. Culmea că atunci a fost ultima zi a lui de ministeriat. Dar în dimineața respectivă am ajuns acolo, nu știam despre ce e vorba, nu se spunea nimic în nota respectivă. Îmi puneam fel de fel de probleme, nu găseam niciun răspuns. Am intrat în biroul ministrului, m-am prezentat. Era cu șeful cadrelor și un aghiotant. Mi-a spus să îi povestesc tot, absolut tot ceea ce s-a întâmplat în Divizie pe 21 decembrie 1989. M-a ascultat, apoi i-a transmis șefului cadrelor să meargă cu mine să scriu pe hârtie tot ce i-am povestit. M-am conformat, m-am dus, am scris declarația. Apoi mi s-a dat un plic din partea ministrului în care am fost avansat în mod excepțional în gradul de colonel",* va povesti colonelul (r) Corneliu Bânzaru (*Ibidem*).

sosite dinspre zona Tudor, Furnica, strada Gheorghe Doja, va înfrunta cel mai puternic dispozitiv de represiune care a reușit, doar pentru puțin timp, să întârzie intrarea demonstranților înspre Piața Trandafirilor.

Într-un „**Memoriu"** privind desfășurarea evenimentelor din municipiul Târgu-Mureș, din ziua de 21 decembrie 1989, se menționează: *„După depășirea ultimului dispozitiv de represiune, coloana intrată în centru s-a poziționat în zona Hotelului Grand, vizavi de sediul Comitetului Județean PCR (apărat de alt dispozitiv de represiune), s-a mărit prin alăturarea altor sute de manifestanți veniți din toate direcțiile. A refuzat să-și trimită conducătorii la discuții cu primul secretar de partid deoarece a fost atacată cu petarde și fumigene de fostul comandant al miliției (lt. col. Gambrea G.), a intrat în coliziune cu mașinile de pompieri, care au folosit apă și spumă (una dintre ele a fost scoasă din uz în urma confruntărilor) și a reușit în final să intre în Piața Trandafirilor. În Piața Trandafirilor, acțiunile masive au fost începute de coloana sosită de la IMATEX, care s-a oprit în dreptul bisericii romano-catolice (un preot a ținut discurs în limbile română și maghiară), a intrat în Piața Teatrului unde a dărâmat panoul cu vizitele lui Ceaușescu și a continuat protestele în jurul parcului, cântând „Deșteaptă-te române!". Mișcările de protest din Piața Trandafirilor au continuat până seara târziu după împrăștierea prin deschiderea focului a coloanei sosite din cart. Tudor (s-au radicalizat pe tot parcursul zilei, în câteva rânduri s-a încercat ruperea cordonului militar și ieșirea înspre zona Poștei, iar la ora 19.00 un număr de manifestanți au reușit să iasă înspre Poștă și să plece înspre cartierul Tudor) când, mulți dintre manifestanții din această zonă au fost arestați. Arestări s-au făcut inclusiv prin intrarea miliției cu mașina pe trotuarul din fața cinematografului Arta. Coloana Tudor – Centru s-a extins cu grupul sosit din cartierul Dâmbu Pietros, din alte zone venite dinspre centru și persoane care s-au alăturat acesteia pe tot traseul. Coloana s-a oprit în zona restaurantului Fortuna (din cartierul Tudor). Câțiva dintre liderii acesteia au urcat pe platforma restaurantului și au ținut discursuri mobilizatoare. Din magazinul alimentar au fost aduse 2 cutii cu lumânări care s-au împărțit manifestanților pentru a fi aprinse, iar numărul demonstranților a crescut la câteva mii înainte ca aceștia să pornească din nou înspre centru. La sosirea în centru, coloana demonstranților (cca. 10.000 de persoane) a fost împiedicată să facă joncțiunea cu manifestanții aflați în Piața Trandafirilor, oprită și dispersată în trei rânduri de un cordon militar poziționat transversal pe șosea înspre hotelul Grand și în lungul șoselei, între Palatul Culturii și Catedrala Mică, cu apă, cu gaze lacrimogene și, în final, cu focuri de armă"*[64].

[64] *Momente importante din declanșarea, conducerea și victoria Revoluției din Decembrie 1989, în Târgu-Mureș (I) (extras din istoricul depus și înregistrat la Institutul Revoluției Române)* pe https://www.cuvantul-liber.ro/335739/momente-importante-din-declansarea-conducerea-si-victoria-revolutiei-din-decembrie-1989-in-targu-mures-i-extras-din-istoricul-depus-si-

Unităţile Ministerului de Interne vor reuși dispersarea manifestanţilor, eliberând zona Comitetului Judeţean de Partid până la ora 19.30. În noua situație, între orele 19.00 și 20.00, vor fi trimise noi forțe ale MApN, respectiv 340 cadre și militari în termen, nouă autocamioane și 12 TAB-uri de Cercetare, cu misiunea de-a bloca accesul către instituțiile publice aflate în centrul orașului. Spre seară, în jur de ora 21.00, dinspre clădirea Poștei, va pătrunde o coloană de demonstranți din care persoane agresive vor arunca cu pietre, sticle, bare de fier înspre forţele de ordine ale Ministerului de Interne și ale MApN. Într-o astfel de situație va fi rănit grav soldatul Mircea Notor din UM 01373. Totodată, va fi atacat de mulțime un TAB de Cercetare din UM 01318 căruia *„îi sunt înțepate cu cuțitele cauciucurile, i se smulg uneltele aflate în starea de fixație, încercându-se să i se deschidă obloanele”*[65]. Din instinct de apărare, militarii vor deschide foc de avertisment timp de 30-40 de secunde. În volumul **Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989** (Ediția a II-a revăzută și completată, 1998), se vor consemna următoarele cu referire la această situație: *„Se trage oblic, traiectoria fiind observată după gloanțele trasoare. Focul cu mitralierele cal. 7,62 mm de pe cele două TABCc din flancurile dispozitivului este executat, de asemenea, oblic, cu țeava înclinată în plan vertical. De pe TABCc-ul din mijloc, caporalul Alexandru Mascan execută focul de avertisment cu mitraliera ca. 14,5 mm, întrucât la cea de cal. 7,62 mm avusese loc un incident tehnic. Cu aceasta din urmă s-a executat, ulterior, o rafală scurtă, de astă dată cu țeava căzută la bază (5 grade față de orizontală), fără a se sesiza faptul că își modificase unghiul de înclinare”*[66]. Într-o astfel de situație vor fi împușcați mortal Adrian Hidoș (21 de ani), Lajos Hegyi (25 de ani), Károly Pajka (33 de ani), Ilie Muntean (30 de ani), Sándor Bodoni (33 de ani) și Ernő Tamás (38 de ani). La spitalul județean vor primi îngrijiri medicale 18 răniți, însă numărul lor a fost mult mai mare.

Înfuriaţi, manifestanţii se vor retrage şi vor devasta Magazinul Romarta Tineretului şi Cofetăria Café-Lux. Totodată, forţele Ministerului de Interne vor reține, în zona Hotel Grand, Palatul de Cultură și Poștă, circa 70 - 80 de oameni care vor fi urcați în mașinile Miliției și transportați în sediul Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne, unde vor fi bătuți și brutalizați. Cordonul forţelor de represiune va rămâne pe loc şi va asigura paza Comitetului Județean de Partid în tot cursul nopții. *„Imaginați-vă ce aveam eu în minte când am văzut că în centru au murit oameni. Imaginați-vă cum mă simțeam! Mi-am spus apoi că viața mea și a familiei mele e terminată.*

inregistrat-la-institutul-revolutiei-romane/, accesat pe 15 august 2025, ora 19.30.

[65] *Armata Română în Revoluția...*, p. 107.

[66] *Ibidem*.

Nota bene că în noaptea aceea mi-au spart apartamentul din cartierul Tudor unde locuiam atunci. Iar la mama în grădină a fost plasat un dispozitiv care m-a așteptat toată noaptea. Eu mi-am luat nevasta care era asistentă la Spitalul Județean și ne-am dus la Voiniceni (n.a. – localitate din județul Mureș situată la aproximativ 10 kilometri de municipiul Târgu-Mureș) *la socri mei care m-au certat"*[67], va mărturisi Aurel Vuță.

Normalizarea vieții și un nou început

În dimineața zilei de 22 decembrie 1989, presa locală de partid va transmite un apel către populație, atrăgând atenția ca *„în cadrul fiecărei unități economice, la locurile de muncă să fie formate grupuri pregătite pentru luptă în vederea apărării bunului public, a ordinii şi a liniştii, respectiv a suveranităţii şi a independenţei ţării"*[68]. La ora 06.00, Miliția va primi ordinul de-a închide centrul orașului Târgu Mureș pentru că existau informații privind desfășurarea unor noi demonstrații. *„În ziua de 22.12.1989, pe toate căile de acces spre centrul orașului afluiesc coloane de demonstranți. Se scandează lozinci antidictatoriale, împotriva lui Ceaușescu și a familiei sale. Se cere libertate, democrație. Elemente turbulente continuă să-i huiduie pe militari, să le adreseze injurii, instigându-i la insubordonare, dar într-o măsură mai mică decât în ziua anterioară"*[69], se consemnează în volumul **Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989.**

Istoricul Csaba Zoltán Novák consemnează faptul că fostul lider local al PCR, Károly Király[70], va declara că a fost invitat de delegaţiile mai multor unităţi economice (ex. ILEFOR, Fabrica de Piele, Fabrica de Conserve) să se alăture mulţimii. Károly Király va accepta invitaţia şi va sosi în centrul oraşului Târgu-Mureş. *„În timpul marşului au prins contur şi primele cereri formulate de protestatari: demisia lui Ceauşescu, lichidarea Securităţii, egalitate pentru toţi cetăţenii, indiferent de apartenenţa etnică, grevă generală până la căderea lui Ceauşescu, solidaritate cu Timişoara. Mulţimea a scandat diferite lozinci, majoritatea în limba română: «Fără violenţă!», «Vrem cu Timişoara!», «Noi suntem poporul!», «Libertate!», «Jos Ceauşescu!». Ad-hoc a fost înfiinţat şi o*

[67] *Momente importante din declanșarea...*

[68] Csaba Zoltán Novák, *Revoluție și schimbare de regim…*, p. 223.

[69] *Armata Română în Revoluția...*, p. 107.

[70] Károly Király (n. 26 septembrie 1930, Târnăveni, jud. Mureș – d. 4 noiembrie 2021) a fost membru al CC al PCR (12 august 1969 - 28 noiembrie 1974) și membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR (12 august 1969 – 21 iulie 1972). Pentru amănunte, a se vedea: Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS)/Florica Dobre, coord., *Membrii CC al PCR (1945 – 1989). Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 349 – 350.

organizaţie numită Forumul Frăţia, făcând referire la consensul şi alianţa dintre cele două etnii. În centrul oraşului Károly Király, Aurel Florian[71] *şi alţi lideri ai manifestanţilor au ţinut scurte discursuri, încercând să încurajeze mulţimea. Există surse care susţin că unii lideri ai protestatarilor au fost deschişi să poarte negocieri cu prim-secretarul judeţean al partidului, Ilie Viorel Igreţ"*[72], consemnează istoricul Csaba Zoltán Novák cu referire la desfășurarea evenimentelor din dimineața zilei de 22 decembrie 1989.

Începând cu ora 12.30, comandantul Garnizoanei Târgu Mureș, colonelul Constantin Cojocaru, va ordona descărcarea armamentului, ceea ce va stârni un val de entuziasm. Mulțimea de demonstranți va ocupa sediul Comitetului Județean de Partid Mureș și va arunca pe geamuri cărți, documente, portrete, stemele partidului, spărgându-le și dându-le foc. *„Distrugerea simbolurilor vechi ale dictaturii, distrugerea colectivă a cărților a însemnat o bucurie specială pentru protestatari. Printre cererile formulate de mulțime se regăsea și cea care se referea la tragerea la răspundere a persoanelor responsabile pentru deschiderea focului. Români și maghiari cântau împreună Hora Unirii"*[73], scrie istoricul Csaba Zoltán Novák. Totodată, detașamentele MApN se vor retrage în cazărmi în conformitate cu notele telefonice nr. 38 și 39 venite de la MApN, iar o parte dintre demonstranți, începând cu ora 14.30, vor intra în sediul Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne. Vor fi puse în libertate un număr de 31 de persoane reținute pentru infracțiuni de drept comun, iar o parte dintre protestatari își vor însuși pistoale, pistoale-mitralieră și muniție. Ulterior, acestea vor fi recuperate. Trebuie menționat faptul că singurul caz de folosire a armamentului de către efectivele Ministerului de Interne s-a petrecut în ziua de 22 decembrie 1989, ora 12.30, când subunitatea de militari în termen din cadrul Comandamentului Trupelor de Securitate, comandată de locotenentul-major Lucian Nicu, la îndemnul revoluționarilor, va trage 235 cartușe în plan vertical, în semn de bucurie la aflarea veștii despre plecarea lui Nicolae Ceaușescu din sediul CC al PCR.

În vâltoarea evenimentelor aflate în plină desfășurare, liderii protestatarilor sosiți la fața locului s-au retras în Palatul Culturii. În jurul orei 14.00, Károly Király va ţine un discurs public în care va acuza regimul Ceaușescu pentru lipsa de libertate și, totodată, i-a rugat pe cei aflaţi în sediul Comitetului Județean de Partid Mureș să pună capăt distrugerii și să părăsească clădirea. *„În centrul oraşului discursul lui Király a fost urmat de alte discursuri* - scrie istoricul Csaba Zoltán Novák -*, printre care cel al Angelei Făgărăşan, al lui Aurel Florian,*

[71] Fost deținut politic și membru al Partidului Social-Democrat din perioada interbelică.

[72] Csaba Zoltán Novák, *op. cit.*, p. 223 – 224.

[73] *Ibidem*, p. 225.

Nistor Man, András Sütő. Király, care s-a adresat mulţimii în jurul orei 14.30, a fost aclamat de manifestanţi. După Király, cel care s-a adresat mulţimii a fost Aurel Florian, vorbind în numele Partidului Social-Democrat. Şi el a salutat fuga lui Ceauşescu şi pretinsa capturare a acestuia. În jurul orei 15.30 s-a anunţat public că toţi prizonierii politici aflaţi la Securitate au fost eliberaţi. Acest moment a fost urmat de discursul lui András Sütő, care între timp sosise la faţa locului. Sütő, ca şi Király, de fapt, s-a adresat mulţimii în două limbi. A salutat «revoluţia populară». A atras atenţia (ca şi ceilalţi lideri) asupra necesităţii păstrării ordinii şi a liniştii şi asupra importanţei fraternităţii dintre naţionalităţi. Sütő a rugat manifestanţii să se supună noii conduceri, pentru că în viitor România va fi «mama tuturor fiilor» şi va asigura egalitatea lor. Discursul lui Sütő a fost urmat de cel al lui Nistor Man, care la rândul său a salutat victoria revoluţiei. A vorbit despre comunism ca fiind un monstru venit din ţări îndepărtate şi fiind străin de poporul român, prezicând totodată eşecul final al acestuia"[74].

Totodată, va fi citită o listă care cuprindea câteva revendicări ale protestatarilor: 1) *îmbunătăţirea sistemului de aprovizionare publică cu alimente; 2) deschiderea frontierelor; 3) eliminarea sistemului de cotă pe benzină şi 4) sărbătorirea liberă a Crăciunului*. Liderilor ad-hoc ai mulţimii de manifestanţi li se vor alătura un grup mixt de intelectuali români şi maghiari (Károly Király, András Sütő, Nistor Man, Florian Aurel, Mihai Sin etc.) care se simţeau îndreptăţiţi „*să formuleze o opinie, să se adreze manifestanţilor, să influenţeze desfăşurarea evenimentelor*"[75]. În urma discuţiilor de la Palatul Culturii privind cine va conduce oraşul Târgu Mureş se va ajunge la concluzia că liderul trebuia să fie Károly Király, adjuncţii lui fiind Nistor Man[76] şi un reprezentant al manifestanţilor, Sorin Moldovan. Începând cu ora 16.00 se va relua transmisiunea studioului local de radio în limba română şi maghiară, iar Károly Király şi Sorin Moldovan vor fi invitaţii studioului de radio. Trebuie subliniat faptul că spre deosebire de celelalte oraşe transilvănene locuite şi de maghiari (Oradea, Cluj-Napoca, Satu Mare), la Târgu Mureş maghiarii vor fi reprezentaţi în raport cu componenţa etnică judeţeană. Noul lider al judeţului Mureş, Károly Király va emite în cele două cotidiene judeţene, „Cuvântul liber" şi „Népújság" (în limba maghiară) un comunicat prin care va invita populaţia să păstreze calmul şi pacea, să coopereze cu Armata, să reia munca, să se abţină de la agresiune, răzbunări, să se supună şi să execute ordinele şi indicaţiile organelor de la Bucureşti. Noii lideri ai judeţului se vor întâlni cu reprezentanţii

[74] *Ibidem*.

[75] *Ibidem*, p. 226.

[76] Nistor Man era un fost deţinut politic din perioada 1948 - 1955 şi 1958 - 1964. Pe 22 decembrie 1989, acesta era angajat ca profesor în Târgu-Mureş.

Miliției și ai Securității pentru a clarifica poziția acestora în noua situație creată și, totodată, pentru a vedea, mai apoi, în conformitate cu deciziile Consiliului Frontului Salvării Naționale, modul în care Securitatea se va subordona Armatei.

În cursul zilei de 22 decembrie 1989, în conformitate cu dispozițiile venite de la MApN, unitățile militare ale MApN din garnizoana Târgu Mureș preiau sub control Studioul RTV, Palatul Telefoanelor, uzina de apă, spitalul, aeroportul și aeroclubul etc. Se vor forma patrule mixte formate din cadre ale Miliției și MApN care vor patrula pentru menținerea ordinii publice în municipiul Târgu Mureș. În dimineața zilei de 23 decembrie 1989 se va desfășura întâlnirea dintre noua conducere politică a județului Mureș și comandantul Garnizoanei Târgu Mureș care a venit însoțit de comandanții de unități. Cu această ocazie au fost puse la punct unele probleme de interes comun din municipiul Târgu Mureș.

Începând cu ora 13.00, o echipă formată din trei ofițeri din comandamentul Marii Unități a MApN preia sub protecție sediul Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne, unde se va face apelul personalului, se va trece la inventarierea și depozitarea sigură a armamentului și muniției cadrelor Ministerului de Interne. *„În ziua următoare, comisiile stabilite de comandantul garnizoanei, încep să inventarieze și să depoziteze armamentul, muniția, autovehiculele și celelalte materiale din dotare în spațiile armatei. Se trece la asigurarea pazei documentelor de arhivă, a aparaturii folosită la ascultare și filaj și la verificarea caselor conspirative. Pentru unele cadre din conducerea Inspectoratului Județean al MI, care se simt amenințate fizic la domiciliile lor, se asigură protecție în interiorul instituțiilor militare”*[77], consemnează autorii volumului **Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989.** În Târgu Mureș nu se vor desfășura acțiuni de tip terorist împotriva obiectivelor civile sau militare, în intervalul 22 – 24 decembrie 1989, însă comandamentele și unitățile vor fi hărțuite cu zvonuri și informații false, precum: *zborul unor elicoptere și aterizarea lor în unele localități din județ; afluirea unor coloane militare spre oraș; existența pe comunicații a unor TIR-uri care transportau blindate ușoare; zborul unor elicoptere de tip PUMA asemănătoare cu cele românești și care transportau teroriști arabi; deschiderea focului cu armament de infanterie de către teroriști din unele blocuri de locuințe etc.*

În cursul dimineții de 23 decembrie 1989 se va desfășura prima adunare populară liberă, în centrul orașului. Károly Király va cere în mod repetat populației *„să se întoarcă la locurile lor de muncă, să nu tragă la răspundere pe nimeni, să nu accepte deteriorarea averii publice”*[78] și a declarat că de Crăciun vor beneficia de zile libere. Sabin Șimon va vorbi în numele Armatei, Nistor Man,

[77] *Armata Română în Revoluția...*, p. 407.

[78] Csaba Zoltán Novák, *op. cit*., p. 227.

Vasile Pol, Dorel Pop, Alexandru Zaharagiu în numele tinerilor, István Báthory, Sorin Moldovan, Aurel Sămărghiţan, Ferenc Lestyán, Dénes Fülöp, László Szövérfi, Ioan Neagoș (Sighișoara), Viorel Truță, Alexa Fodor, Vasile Fărcaș, Jenő Kádár și Cornel Gheorghe, în numele bisericilor și a colectivelor de muncitori din fabrici. S-a făcut apel la păstrarea unității, a calmului, a ordinii publice și s-a cerut ca oamenii să se întoarcă la locurile de muncă pentru ca județul Mureș și orașul Târgu Mureș să poate reintra într-un proces de reconstrucție. Cotidienele locale ale PCR, „Steaua roșie" și „Vörös Zászló", vor fi desființate și în locul lor au fost înființate „Cuvântul liber", respectiv „Népújság".

Pe 23 decembrie 1989 se va constitui Consiliul Judeţean Provizoriu al Frontului Salvării Naţionale din județul Mureș (CJP FSN). Membrii acestuia aveau să fie: *Maria Banciu (judecător), Emilian Bancu (chirurg), István Báthori (lăcătuș), András Béres (profesor universitar), Helén Bíro (pedagog), Adrian Blasech (tehnician), Mihai Bota (maior), Alexandru Ceuşan (profesor), Ioan Chincișan (inginer), Ioan Cătărig (inginer), Cornel Ceuca (jurist), Sándor Csurkuly (muncitor), colonel Cojocaru Constantin (MApN), colonel Anton Colceriu (MApN), János Csibi (pompier), Ioan Ştefan Dunca (avocat), Ioan Dăneșan (economist), Enacu Dobre (pompier), Angela Făgăraș (angajat comercial), Dénes Fülöp (preot reformat), Aurel Florian (pensionar), Gyula Farkas (strungar), András Demeter (student), Constantin Adrian Fânaru (lăcătuș), Elek Fodor (maşinist), Mircea Gudiu (lăcătuș mecanic), Gheorghe Grecu (profesor universitar), István Hajdu (cercetător științific), András Hunyadi (regizor), Kinga Ilyés (actriță), Attila Jakabffy (inginer), Valer Gâlea (inginer), Árpád Gampe (programator), Cornel Gheorghe (inginer), András Kiss (economist), Tünde Ildikó Kádár (agricultor), Sándor Kocsis (student), Zoltán Körmöczky (inginer), Edmond Incze (electrician), Sorin Moldovan (muncitor), Károly Király (inginer), Nistor Man (profesor), Florin Moldovan (student), Előd Kincses (avocat), Béla Markó (scriitor), Sándor Ballai (zugrav), László Szepessy (laborant), György Szabó (medic), Mircea Şuteu (subinginer), László Szabó (pompier), Ioan Scrieciu, István Szász (muncitor), Emil Sasu (economist), Mihai Sin (scriitor), András Sütő (scriitor), Vasile Pol (muncitor), Vlad Rădescu (actor), Dorel Pop (inginer), Alexandru Todea (preot), Dana Olaru (studentă), Gerhard Tzala (lăcătuș), Mircea Pol (maistru), László Oltyán (scriitor), Adrian Teodorescu (angajat comercial), Ferencz Timár (tehnician), József Mihály (strungar), Ioan Vasluian (inginer), Eugen Vodă (subinginer), Emanoil Popa (subinginer), András Tőkés (profesor), Octavian Pleșa (medic), József Walter (economist), József Jenei (lăcătuș), Emil Târnăveanu (inginer), Attila Faluvégi (mecanic), Ionel Mal (muncitor).*

Pe 24 decembrie 1989, după modelul național și județean, va fi constituit Consiliul Municipal Provizoriu al FSN din municipiul Târgu Mureș.

Componența Consiliului Municipal Provizoriu al FSN Târgu Mureș avea să fie: *László Borbély (economist), Iuliu Culcear (garda patriotică), Petru Cuticăpean (profesor), Kálmán Csiha (preot reformat), György Gálfalvi (scriitor, editor), Sándor Györgybíro (inginer), István Hajdu (inginer), Ovidiu Iosif (avocat), colonel Ioan Judea (MApN), István Király (inginer), Mihail Liebhart (medic chirurg), Cornel Moraru (editor), Liviu Mircea, Lóránd Csaba Magyari (inginer), Silviu Negruțiu (preot ortodox), Doru Oprișcan (inginer), Tibor Ritz (lăcătuș), Domide Roman (chimist), Lászlo Szabó, Gizella Somodi (inginer), Emil Târnăveanu (inginer), Lajos Tamás (delegat al tinerilor), Attila Tamás (medic), Sorin Uifălean, Aurel Vuță (muncitor), Tibor Weszely (profesor). Comitetul executiv: Ioan Judea – președinte, Emil Târnăveanu, Tibor Weszely – vicepreședinți, Ovidiu Iosif – secretar, Mihály Liebhart, László Borbély, Sorin Uifălean, István Király, György Gálfalvi – membri.* Totodată, colonelul Ioan Judea va câștiga fără mari probleme lupta pentru funcția de președinte al organizației locale provizorii a FSN. Vicepreședinți vor fi Sanda Veronica Moldovan și Tibor Weszely, secretar fiind ales Iuliu Suciu.

La sfârșitul anului 1989, România intra într-un lung și complicat proces de instaurare și consolidare a democrației, a statului de drept, a respectării drepturilor omului și a minorităților. Comunitatea maghiară din municipiul Târgu Mureș avea să fie și ea angrenată în acest proces care avea să se dovedească extrem de complicat, având în vedere anumite solicitări politice și culturale ale etnicilor maghiari care aveau să stârnească animozități și resentimente provenite dintr-o istorie comună și tumultoasă.

Bibliografie selectivă

1. BANU, Florian, *„Amorsarea" Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012;

2. CODRESCU, Costache, *Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989. Studiu documentar,* București, Editura Militară, 1998;

3. CURTICEANU, Silviu, *Mărturia unei istorii trăite*. *Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000;

4. DUȚU, Alesandru, *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010;

5. GRIGORIU, Alexandru, *Eroii martiri în statistici*, București, Editura IRRD, 2013;

6. GABANYI, Anneli Ute, *Revoluția neterminată*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999;

7. MĂGUREANU, Virgil, STOENESCU, Alex Mihai, *De la regimul comunist la regimul Iliescu*, Bucureşti, Editura RAO, 2008;

8. NICOLAESCU, Sergiu, *Cartea Revoluţiei Române. Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura Ion Cristoiu, 2000;

9. NOVÁK, CSABA ZOLTÁ (ed.), *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România: 1989–1990*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităţilor Naţionale, 2014;

10. PREDA, Dumitru, RETEGAN, Mihai, *1989. Principiul dominoului*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000;

11. PITULESCU, Ion (coord.), *Șase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989*, București, Editura Expert, 2015;

12. SCURTU, Ioan, *Revoluţia Română din Decembrie 1989 în context internaţional,* Editura Redacţiei Publicaţiilor pentru străinătate*,* Bucureşti, 2009;

13. WATTS, Larry, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România şi sfârşitul Războiului Rece*, București, Editura RAO, 2013.

http://anuarul.institutulrevolutiei.ro ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

ELABORAREA, DEZBATEREA ȘI ADOPTAREA NOII CONSTITUȚII A ROMÂNIEI ÎN CONTEXTUL VICTORIEI REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

Dan VĂTĂMAN*

*Cercetător Științific gr. III – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)

E-mail: vataman.dan@gmail.com

Abstract

This year marks 34 years since the adoption of a new democratic Constitution in the context that followed the victory of the Romanian Revolution of December 1989, a cardinal event in the contemporary history of Romania. The fall of the totalitarian-communist regime led to the reconstruction of the entire constitutional architecture, which materialized in the adoption of a new Constitution in 1991 – a fundamental law that enshrined the principles regarding state organization and the balance of power between different branches of government, as well as human rights. Given the specifics of the research undertaken, the purpose of this study is not to analyze in detail the normative content of the Romanian Constitution, nor the debates that took place within the Constituent Assembly and the Commission for the drafting of the Constitution, but rather to draw an overview of the entire process of drafting, debating and adopting the new Constitution, the entire analysis being based on primary sources, especially normative acts published in the „Official Gazette of Romania".

Keywords: Constituent Assembly; Commission for the drafting of the Constitution; Romanian Constitution of 1991; fundamental law; framework of democratic political life.

1. Constituirea Consiliului Frontului Salvării Naționale ca organism provizoriu al puterii de stat și crearea premiselor adoptării unei noi constituții

Frontul Salvării Naţionale a luat fiinţă ca organ provizoriu al puterii de stat în seara de 22 Decembrie 1989, cu scopul declarat al „instaurării democraţiei, libertăţii şi demnităţii poporului român".

Conform „Comunicatului către țară" emis în aceeași seară, urmare a dizolvării structurilor de putere ale regimului comunist (demiterea Guvernului și încetarea activității Consiliului de Stat și a instituțiilor sale), întreaga putere în stat a fost preluată de către Consiliul Frontului Salvării Naţionale (CFSN). De asemenea, acest document cuprinde principiile și obiectivele instaurării sistemului democratic de guvernare, printre acestea: abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ; organizarea de alegeri libere; separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească; alegerea conducătorilor politici pentru cel mult două mandate, astfel încât nimeni să nu mai poată pretinde puterea pe viață; respectarea deplină a drepturilor și libertăților omului. Totodată, se menționează și hotărârea fermă ca un comitet de redactare a noii Constituții să înceapă să funcționeze imediat[1].

După cum arăta și Ion Iliescu într-o carte apărută în anul 2001, „programul cunoscut sub ceea ce s-a numit Comunicatul către țară al CFSN – din momentul prezentării sale a devenit primul document al revoluției, definind obiectivele sale strategice, orientate în trei mari direcții: prima – demolarea vechiului sistem de stat opresiv, cu toate pârghiile și structurile sale de putere și construcția statului de drept, democratic"[2].

Referitor la sintagma „primul document al revoluției" folosită de fostul președinte Ion Iliescu, se impune să amintim faptul că în majoritatea lucrărilor de specialitate dedicate istoriei constituționalismului în România, atunci când se abordează procesul adoptării Constituției din 1991, majoritatea autorilor încep cu „Comunicatul către țară" al CFSN. Este și cazul lui Marian Enache (fostul președinte al Curții Constituționale), care considera că acesta reprezintă „primul document istoric, de esență revoluționară (...) care marchează momentul fundamental al procesului revoluționar, proclamându-se faptul că puterea politică este preluată de exponenții mișcării revoluționare prin înlăturarea reprezentanților vechiului regim și a ideologiei lor și prin desființarea vechilor structuri de putere ale comunismului". Mai mult,

[1] *„Comunicatul către țară" al Consiliului Frontului Salvării Naționale din 22 decembrie 1989*, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul I, nr. 1 din 22 decembrie 1989.

[2] Ion Iliescu, *Revoluția Română,* București, Editura Presa Națională, 2001, p. 50.

Marian Enache arăta că în acest „important document politic" se poate identifica opțiunea clar exprimată a redactării unei noi constituții în care, evident, trebuiau înscrise valorile, principiile și mecanismele constituționale ale noii puteri și ale pactului social prin care dreptul nu mai putea aparține exclusiv statului, ci devenea și dreptul cetățeanului, cu alte cuvinte, devenea din statul legal și legalist un stat de drept și democratic, în care trebuiau „conciliate autoritatea și libertatea" (...) dar această opțiune politică nu era suficientă, deoarece ea nu se putea realiza de la sine, fără crearea cadrului juridic necesar pentru adoptarea unei constituții democratice[3].

2. Crearea cadrului juridic necesar pentru adoptarea noii Constituții democratice

Dintre actele normative și deciziile de guvernare adoptate în perioada 26-31 decembrie 1989 (care au fost deja analizate selectiv într-un studiu publicat în anul 2024[4]) se impune reliefarea doar a acelora de interes pentru prezenta cercetare.

Astfel, în Programul CFSN statuat prin Decretul-Lege nr. 2/1989 au fost preluate și completate propunerile făcute în „Comunicatului către țară" al CFSN din 22 decembrie 1989, printre acestea putând fi amintite: abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicia unui sistem democratic pluralist de guvernământ; organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie 1990; separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat și alegerea conducătorilor politici pentru unul sau, cel mult, două mandate. Totodată, trebuie menționat că printre atribuțiile CFSN ca organ suprem al puterii de stat se găsea și numirea comisiei de elaborare a proiectului noii Constituții, iar una dintre comisiile de specialitate ale CFSN era „Comisia constituțională, juridică și pentru drepturile omului"[5].

Prin raportare la „Comunicatul către țară" al CFSN (considerat a fi un document „cu caracter exclusiv politic") și conținutul Decretului-Lege nr. 2/1989, în doctrina de specialitate a fost exprimată opinia potrivit căreia „schimbările politice enunțate în Comunicat au fost confirmate juridic prin

[3] Marian Enache, *Procesul adoptării Constituției din 1991 – o veritabilă școală a constituționalismului românesc*, https://www.juridice.ro (accesat la 15.07.2025).

[4] Dan Vătăman, *Idealurile și aspirațiile populare conținute în documentele programatice ale Revoluției Române din Decembrie 1989 ca fundamente ale transformării statului și societății românești*, în „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989", Volumul II/2024, pp. 29-35.

[5] *DECRET-LEGE nr. 2 din 27 Decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale*, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul I, nr. 4 din 27 decembrie 1989.

Decretul-Lege nr. 2/1989 (...) care reia o serie de enunțuri politice și le dă acum o formă juridică cu valoare cvasi-constituțională"[6]. Totodată, unii autori sunt de părere că idealurile Revoluției din Decembrie 1989, nominalizate în Comunicatul CFSN și Decretul-Lege nr. 2/1989 au devenit norme constituționale, permițând sa se agreeze categoria „bloc de constituționalitate"[7].

În scopul realizării unei societăți cu adevărat democratice în România, asigurarea și apărarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor și înfăptuirea principiului pluralismului politic, a fost emis Decretul-Lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor obștești din România[8].

Respectând principiul pluralismului politic statuat în Decretul-Lege nr. 2/1989, reprezentanții partidelor politice întrunite în ziua de 1 februarie 1990 în convorbiri cu reprezentanții CFSN au convenit asupra constituirii unui Consiliu Provizoriu de Uniune Națională (CPUN). Noul organ a fost înființat prin Decretul-Lege nr. 81 din 9 februarie 1990[9], în componența sa regăsindu-se reprezentanți ai partidelor nou-înființate alături de Frontul Salvării Naționale (transformat în partid cu structură și platformă de sine stătătoare), fiind cooptați și reprezentanți ai minorităților naționale. Pe 13 februarie 1990 a fost emis Decretul-Lege nr. 82 privind componența CPUN[10], dintre cele 16 comisii de specialitate una fiind „Comisia constituțională, juridică și pentru drepturile omului". Această comisie a fost una dintre cele mai active, mai ales că în scurta sa perioadă de funcționare CPUN a desfășurat o bogată activitate legislativă, adoptând 65 de decrete-legi și alte 104 decrete[11].

Din multitudinea de decrete adoptate de CPUN, foarte important pentru prezenta cercetare este Decretul-Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României[12]. Acest decret – conceput ca o lege electorală – nu s-a limitat doar la organizarea noilor alegeri, ci a prevăzut expres că guvernarea României se realizează pe baza sistemului democratic pluralist, precum și a separației puterilor legislativă, executivă și

---

[6] Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, Ediția a 3-a, București, Editura C.H. Beck, 2019, pp. 775-776.

[7] Ioan Muraru, Andrei Muraru, *O posibilă interpretare a art. 1 alin. (3) din Constituție*, în „Curierul judiciar" nr. 6/2014, p. 328.

[8] „Monitorul Oficial al României", Anul I, nr. 9 din 31 decembrie 1989.

[9] „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 27 din 9 februarie 1990.

[10] „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 28 din 14 februarie 1990.

[11] *DECRETE-LEGE emise în anul 1990 de către Consiliul Provizoriu de Uniune Națională*, https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame (accesat la 25.07.2025).

[12] „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 35 din 18 martie 1990.

judecătorească. Mai mult, a stabilit și o serie de principii privind raporturile dintre Președinte, Parlament și Guvern, competența și modul de alegere a Adunării Deputaților, Senatului și Președintelui României, precum și la reglementarea unor noi principii de guvernare. În ceea ce privește cele două camere ale viitorului parlament, după validarea mandatelor și declararea ca legal constituite, în articolul 80 din Decretul-Lege nr. 92/1990 s-a statuat că „Adunarea Deputaților și Senatul, în ședință comună, se constituie, de drept, în Adunare Constituantă pentru adoptarea Constituției României (...) iar până la intrarea în vigoare a Constituției României, parlamentul își va desfășura activitatea și ca adunare legiuitoare".

3. Instituirea Adunării Constituante și a Comisiei de redactare a proiectului Constituției României

Ca urmare a alegerilor desfășurate în 20 mai 1990, așa cum reiese din Procesul verbal încheiat de Biroul Electoral Central în 7 iunie 1990, repartizarea mandatelor de parlamentari pe partide a fost după cum urmează: Frontul Salvării Naționale – 265; Uniunea Democrată Maghiară din România – 29; Partidul Național Liberal – 29; Partidul Național Țărănesc creștin și democrat – 12; Mișcarea Ecologistă din România – 12; AUR - PUNR din Transilvania și Partidul Republican – 9; Partidul Democrat Agrar din România – 9; Partidul Ecologist Român – 8; Partidul Socialist Democratic Român – 5; Partidul Social Democrat Român – 2; Gruparea Democratică de Centru – 2; Comunitatea Lipovenilor din România – 1; Forumul Democratic al Germanilor din România – 1; Partidul Democrat al Muncii – 1; Partidul Liber-Schimbist – 1; Partidul Reconstrucției Naționale din România – 1; Partidul Tineretului Liber Democrat din România – 1; Uniunea Armenilor din România – 1; Uniunea Bulgară din Banat-Asociația Culturală Bulgară din București – 1; Uniunea Democrată a Sârbilor din România – 1; Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România – 1; Uniunea Democratică Turcă Musulmană – 1; Uniunea Elenă din România – 1; Uniunea Democrată a Romilor din România – 1; Uniunea Liberală „Brătianu" – 1; Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski" – 1; Uniunea Ucrainenilor din România – 1[13].

Potrivit Decretului-Lege nr. 92/1990, la 11 iulie 1990, Adunarea Deputaților și Senatul, în ședință comună, s-au constituit de drept în Adunarea Constituantă pentru adoptarea Constituției României. Cu această ocazie a fost adoptat Regulamentului de organizare și funcționare, conform căruia adunarea urma să își formeze Comitetul Adunării Constituante compus din președinți, vicepreședinți, și secretarii celor două camere. După formarea

[13] „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 81-82 din 8 iunie 1990.

Comitetului Adunării Constituante urma să se procedeze la alegerea Comisiei de redactare a proiectului Constituției României, formată din deputați, senatori și specialiști în domeniul dreptului constituțional și al altor științe socio-umane, aceștia din urmă neavând vot deliberativ[14].

Componența nominală a Comisiei de redactare a proiectului Constituției României a fost stabilită prin Hotărârea Adunării Constituante nr. 2/11 Iulie 1990, alcătuirea acesteia făcându-se pe baza algoritmului politic de reprezentare a grupurilor parlamentare din 12 deputați, 11 senatori și 5 experți în domeniul dreptului, după cum urmează:

- Marian Enache - jurist, vicepreşedinte al Adunării Deputaților, grupul parlamentar al FSN;
- Ioan Leș – deputat, jurist, grupul parlamentar al FSN;
- Ioan Timiș – deputat, jurist, grupul parlamentar al FSN;
- Alexandru Albu – deputat, prof. univ. dr., ASE, grupul parlamentar al FSN;
- Mihai Golu – deputat, psiholog, prof. univ. dr., Universitatea București, grupul parlamentar al FSN;
- Nicolae S. Dumitru – deputat, sociolog, conf. univ. dr., grupul parlamentar al FSN;
- Dan Lăzărescu – deputat, scriitor, grupul parlamentar al PNL;
- Gheorghe Frunda – deputat, avocat, grupul parlamentar al UDMR;
- Vasile Gionea – deputat, jurist, prof. univ. dr., grupul parlamentar al PNŢ-cd;
- Ioan Florea – deputat, economist, grupul parlamentar ecologist și social-democrat;
- Niculae Iuruc – deputat, inginer agronom, grupul parlamentar agrar şi socialist democratic;
- Echim Andrei – deputat, jurist, grupul parlamentar al minorităților naționale (altele decât cea maghiară);
- Victor Anangnoste – senator, avocat, grupul parlamentar al FSN;
- Mihai Iacobescu – senator, istoric, conf. univ. dr., grupul parlamentar al FSN;
- Mihăiţă Postolache – senator, inginer, grupul parlamentar al FSN;
- Ion Predescu – senator, avocat, grupul parlamentar al FSN;
- Ioan Rus – senator, jurist, grupul parlamentar al FSN;
- Romulus Vulpescu – senator, scriitor, grupul parlamentar al FSN;

[14] *Hotărârea Adunării Constituante nr. 1/11 Iulie 1990 privind Regulamentul Adunării Constituante*, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul II, Partea I, nr. 90 din 12 iulie 1990.

• Augustin Zăgrean – senator, jurist, grupul parlamentar al FSN;

• Mircea Curelea – senator, avocat, grupul parlamentar al PNL;

• Adrian-Ovidiu Moţiu – senator, prof. univ. dr., Partidul pentru Uniunea Naţională a Românilor din Transilvania;

• Hajdu Menyhert Gabor – senator, jurist, grupul parlamentar al UDMR;

• Antonie Iorgovan – senator, conf.univ. dr., independent;

• Florin Vasilescu – jurist, doctor în drept, consilier la Preşedinţia României;

• Mihai Constantinescu – jurist, doctor în drept, consilier al primului-ministru;

• Ioan Vida – jurist, doctor în drept, consilier la compartimentul tehnic legislativ din cadrul Direcției serviciilor legislative a aparatului Adunării Deputaților;

• Ioan Muraru – jurist, doctor în drept, conf. univ., Universitatea București;

• Ion Deleanu – jurist, doctor în drept, conf. univ., Universitatea Cluj-Napoca[15].

4. Lucrările Comisiei de redactare a proiectului Constituției României

Potrivit articolului 8 din Hotărârea Adunării Constituante nr. 1/11 iulie 1990, Comisia de redactare a proiectului Constituției României trebuia să își aleagă un președinte, doi vicepreședinți și doi secretari și, totodată, să adopte un regulament de funcționare.

Etapele ce trebuiau parcurse pentru a ajunge la forma finală a noii legi fundamentale au fost prevăzute în articolul 9 din Hotărârea Adunării Constituante nr. 1/11 iulie 1990. Astfel, într-o primă etapă, Comisia de redactare a proiectului de Constituție trebuia să elaboreze și să prezinte Adunării Constituante principiile și structura pe capitole ale viitorului proiect de Constituție. După aprobarea acestora, comisia trebuia să redacteze textul integral al fiecărui capitol, care urma să fie supus spre dezbatere și aprobare Adunării Constituante. Mai apoi, conform articolului 12 din hotărârea deja menționată, dezbaterea în Adunarea Constituantă a tezelor pentru elaborarea proiectului de Constituție a României urma să se facă pe titluri și capitole.

[15] *Hotărârea Adunării Constituante nr. 2/11 Iulie 1990 privind aprobarea componenței nominale a Comisiei de redactare a proiectului Constituției României*, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul II, Partea I, nr. 90 din 12 iulie 1990.

Prin „teză", în sensul regulamentului, se înţelegea textul fiecărui punct din anteproiectul Comisiei de redactare a proiectului de Constituţie a României.

În ceea ce priveşte alegerea Biroului Comisiei de redactare a proiectului Constituţiei României (în documentele vremii s-a folosit şi sintagma „Comisia Constituţională"), la propunerea lui Mihai Iacobescu, în funcţia de preşedinte al comisiei a fost ales Antonie Iorgovan, care la rândul lui l-a propus pe Vasile Gionea pentru o funcţie de vicepreşedinte (ca reprezentant al opoziţiei) şi pe Ioan Rus pentru o funcţie de secretar (ca reprezentant al majorităţii). Dan Marţian (preşedintele Camerei Deputaţilor şi co-preşedintele Adunării Constituante) l-a propus, în lipsă, pe Ioan Leş ca vicepreşedinte din partea majorităţii, iar apoi s-a convenit ca pentru a doua funcţie de secretar să fie ales un reprezentant al minorităţilor, în speţă Gheorghe Frunda[16].

După alegerea Biroului, la 27 iulie 1990, a fost adoptat şi Regulamentul Comisiei Constituţionale prin care s-a stabilit repartizarea membrilor în două subcomisii (colective de lucru) şi programul de lucru pentru perioada următoare:

- 1 august – 15 septembrie 1990: Documentare pentru elaborarea Tezelor anteproiectului de Constituţie;
- 15 septembrie – 15 octombrie 1990: Elaborarea schiţei Tezelor privind anteproiectul Constituţiei;
- 15 octombrie – 15 noiembrie 1990: Elaborarea, dezbaterea şi aprobarea în Comisie a Tezelor privind anteproiectul Constituţiei;
- 15 noiembrie – 1 decembrie 1990: Examinarea Tezelor de către Preşedintele României, Primul-Ministru şi preşedinţii Senatului şi Adunării Deputaţilor:
- 1 decembrie – 10 decembrie 1990: Definitivarea şi aprobarea în plenul Comisiei a formei finale a Tezelor şi structurii anteproiectului;
- 11 decembrie 1990: Prezentarea Tezelor şi structurii anteproiectului către Adunarea Constituantă[17].

Astfel, lucrările Comisiei Constituţionale s-au desfăşurat într-un ritm susţinut şi, după cum arăta Antonie Iorgovan, „începând cu 30 octombrie 1990, când deja era un material elaborat, s-a trecut la un regim de şedinţe ale plenului Comisiei mult mai dese, după cum urmează: 30 şi 31 octombrie; 1, 2, 5, 6, 7, 8 13 şi 14 noiembrie; 7, 8, 10 şi 11 decembrie (...) întregul material elaborat de subcolective a fost organizat în 10 fişe: Fişa 1 – Principiile fundamentale; Fişa 2 – Drepturile şi îndatoririle; Fişa 3 – Parlamentul; Fişa

[16] Antonie Iorgovan, *Odiseea elaborării Constituţiei*, Târgu Mureş, Editura Uniunii Vatra Românească, 1998, p. 14.

[17] *Ibidem*, pp. 17-18.

4 – Președintele României; Fișa 5 – Guvernul; Fișa 6 – Consiliul Legislativ; Fișa 7 – Autoritatea judecătorească; Fișa 8 – Consiliul Constituțional; Fișa 9 – Revizuirea Constituției și Fișa 10 – Dispoziții finale și tranzitorii"[18].

După formularea tezelor viitorului proiect de Constituție s-a încheiat prima etapă de lucru în cadrul Comisiei Constituționale, în continuare urmând a fi formulate observații de către Comitetul Adunării Constituante, Președintele României și Guvern, pentru ca mai apoi Comisia Constituțională să redacteze forma finală a proiectului de Constituție ținând cont de observațiile primite.

Documentul intitulat „Tezele pentru elaborarea proiectului de Constituție a României" a fost prezentat public la 11 decembrie 1990, fiind înaintat Adunării Constituante în vederea dezbaterii și adoptării așa cum era stabilit în articolul 11 din Hotărârea Adunării Constituante nr. 1/11 iulie 1990.

5. Lucrările Adunării Constituante

Lucrările Adunării Constituante au fost demarate la 13 februarie 1991, ocazie cu care a fost adoptată și o hotărâre pentru completarea articolului 12 din Hotărârea nr. 1 din 11 iulie 1990 privind Regulamentul Adunării Constituante[19]. Astfel, s-a stabilit că dezbaterea în Adunarea Constituantă a „Tezelor pentru elaborarea proiectului de Constituție a României" se va face pe titluri și capitole, prin „teză" înțelegându-se textul fiecărui punct din anteproiectul elaborat de Comisia Constituțională. Grupurile parlamentare din Senat și Adunarea Deputaților puteau prezenta propuneri și observații asupra tezelor, iar înaintea prezentării poziției grupurilor parlamentare, atunci când era cazul, membri ai Comisiei de redactare a proiectului de Constituție trebuiau să dea explicații de ordin științific și juridic și să prezinte sinteze asupra propunerilor și observațiilor cu care a fost sesizată comisia.

Pentru asigurarea coerenței și a unui ritm susținut al dezbaterilor, la 10 Septembrie 1991, a fost adoptată o nouă hotărâre pentru completarea Regulamentului Adunării Constituante[20]. Potrivit noii reglementării, dezbaterea în Adunarea Constituantă a proiectului de Constituție urma să se facă direct pe articole, cu respectarea următoarelor reguli: pentru argumentarea aceluiași amendament formulat de către un grup parlamentar sau de către un

[18] *Ibidem,* p. 70.

[19] *Hotărârea Adunării Constituante nr. 1/13 Februarie 1991 pentru completarea articolului 12 din Hotărârea nr. 1 din 11 Iulie 1990 privind Regulamentul Adunării Constituante*, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 39 din 25 februarie 1991.

[20] *Hotărârea Adunării Constituante nr. 2/10 Septembrie 1991 pentru completarea Hotărârii nr. 1 din 11 Iulie 1990 privind Regulamentul Adunării Constituante*, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 184 din 13 septembrie 1991.

grup de parlamentari se acorda cuvântul unei singure persoane; durata unei intervenții putea fi de maximum 5 minute; amendamentele privind redactarea textelor trebuiau prezentate, în scris, Comisiei Constituționale cu cel puțin 48 de ore înainte de ședința Adunării Constituante în care se discuta articolele respective, fiind obligatorie prezentarea punctului de vedere al Comisiei. De asemenea, nu mai puteau face obiectul dezbaterilor amendamentele care repuneau în discuție principii, elemente de structură sau modificări de fond ale unor teze care fuseseră deja aprobate prin vot de către Adunarea Constituantă sau reiterau teze sau idei respinse de către Adunarea Constituantă.

Așadar, în conformitate cu prevederile regulamentului de procedură, Adunarea Constituantă s-a întrunit în 43 de ședințe, lucrările acesteia cuprinzând prezentarea tezelor, dezbaterea lor, depunerea de amendamente, discutarea amendamentelor și votul pe articole. Fiecare dezbatere a câte unui titlu al proiectului era precedat de alocuțiunea câte unuia dintre specialiștii în drept, membri ai Comisiei de redactare.

În cercetarea științifică desfășurată pentru elaborarea prezentului studiu nu am urmărit să prezint într-un mod complet și sistematic lucrările Adunării Constituante, asta pentru că, având la dispoziție stenogramele celor 43 de ședințe[21], toate caracterizate de dezbateri aprinse, am considerat că fiecare dintre acestea ar fi putut să constituie subiectul unui studiu separat.

Ca urmare, pentru creionarea unei imagini de ansamblu asupra evoluției lucrărilor Adunării Constituante, se impune amintit faptul că, într-o primă etapă, dezbaterile pe titluri, capitole, teze și articole asupra proiectului de Constituție au început la 13 februarie 1991 și s-au finalizat la 20 iunie 1991, textul rezultat în urma dezbaterilor fiind publicat în 2 iulie 1991. În perioada 15 iulie - 1 august 1991, grupurile parlamentare sau parlamentarii, individual, au depus 1.019 amendamente la proiectul de Constituție, asupra cărora Comisia Constituțională a elaborat un raport prin care a propus admiterea doar a 68 de amendamente, restul de 951 fiind respinse. Pentru fiecare amendament în parte, Comisia Constituțională a prezentat și motivul admiterii/respingerii[22].

---

[21] Stenogramele ședințelor Adunării Constituante au fost publicate în mai multe volume de documente, printre a acestea: *Geneza Constituției României 1991: lucrările Adunării Constituante*, Dumitru Ioncică (Editor coordonator), București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1998; *Constituția României: Documente*, Ediție îngrijită de Teodora Stănescu-Stanciu și Gheorghe Neacșu, Editura Karta-Graphic Vol. 1 – 2011; Vol. 2 și 3 – 2012; Editura IRRD 1989, Vol. 4 – 2015 și Vol. 5 – 2016.

[22] *RAPORT asupra amendamentelor prezentate de către grupurile parlamentare, de deputați și de senatori la proiectul de Constituție*, în *Constituția României: Documente*, Vol. 5, Ediție îngrijită de Teodora Stănescu-Stanciu și Gheorghe Neacșu, București, Editura IRRD 1989, 2016, pp. 194-729.

Raportul Comisiei Constituționale împreună cu amendamentele propuse la proiectul de Constituție au fost din nou supuse dezbaterii în cadrul Adunării Constituante în perioada 10 septembrie-18 noiembrie 1991.

În vederea votării formei finale a Constituției, Adunarea Constituantă a adoptat Hotărârea nr. 3/1991 prin care a stabilit că votul nominal pentru adoptarea Constituției României va putea fi exprimat și prin corespondență de către deputații și senatorii care, din motive excepționale, se aflau în imposibilitate de a-l exercita nemijlocit în Adunarea Constituantă. Pentru a asigura succesul votului, în hotărârea mai sus menționată se stipula că deputații și senatorii care lipseau la votul nominal pentru adoptarea Constituției și nici nu votau prin corespondență erau de drept decăzuți din calitatea de deputat sau senator. În situația în care din cauza absenței deputaților și senatorilor Constituția nu ar fi fost adoptată, în termen de cel mult 3 zile urma să aibă loc un al doilea vot nominal. Totodată, Comisia de redactare a proiectului Constituției României a fost însărcinată să elaboreze, în termen de doar 2 zile, proiectul Legii privind organizarea și desfășurarea referendumului național asupra Constituției României, pentru a fi supus adoptării de către Adunarea Constituantă[23].

Votarea proiectului Constituției României a avut loc la 21 noiembrie 1991, ocazie cu care din numărul total de 510 deputați și senatori ce compuneau Adunarea Constituantă au răspuns la apelul nominal 476 de parlamentari, dintre care 371 de deputați și 105 senatori. Un număr de 20 de deputați și 13 senatori și-au exprimat votul nominal prin corespondență, potrivit prevederilor articolului 1 din Hotărârea Adunării Constituante nr. 3 din 13 noiembrie 1991 privind unele măsuri în vederea adoptării Constituției României[24]. Din numărarea voturilor exprimate, rezulta că 414 membri ai Adunării Constituante au votat pentru adoptarea Constituției, iar 95 de membri ai Adunării Constituante au votat contra adoptării Constituției. Cei 414 deputați și senatori care au votat pentru adoptarea Constituției reprezentau mai mult de două treimi din numărul total al membrilor Adunării Constituante. Ca urmare, Comitetul Adunării Constituante a constatat că sunt întrunite cerințele articolului 12 din Hotărârea Adunării Constituante nr.

[23] *Hotărârea Adunării Constituante nr. 3/13 Noiembrie 1991 privind unele măsuri în vederea adoptării Constituției României,* publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 230 din 15 noiembrie 1991.

[24] Trebuie amintit că, așa cum reiese din Procesul verbal al ședinței, senatorul Karoly Király (care era și membru în Comitetul Adunării Constituante) nu a răspuns la apelul nominal și nici nu și-a exprimat votul prin corespondență, intrând, astfel, sub incidența dispozițiilor articolului 2 din Hotărârea Adunării Constituante nr. 3/1991 care stabilea decăderea de drept din calitatea de parlamentar.

1/1990 și ca atare a declarat adoptată Constituția României de către Adunarea Constituantă în ședința sa din ziua de 21 noiembrie 1991[25].

6. Adoptarea și intrarea în vigoare a Constituției României din anul 1991

În ședința din 22 noiembrie 1991 a Adunării Constituante a fost adoptată Legea nr. 67/1991 privind organizarea și desfășurarea referendumului național asupra Constituției României[26], în temeiul căreia cetățenii României au fost chemați să-și exprime voința asupra Constituției României.

Referendumul a avut loc la 8 Decembrie 1991, numărul participanților fiind de 10.948.468. Numărul voturilor valabil exprimate la răspunsul „Da" a fost de 8.464.624 (73%), numărul voturilor valabil exprimate la răspunsul „Nu" a fost de 2.235.085 (20,4%), iar numărul voturilor nule a fost de 248.759 (2,3%)[27].

Urmare a rezultatului înregistrat, în conformitate cu articolul 149 din Constituție, legea fundamentală a României a intrat în vigoare la data aprobării ei prin referendum. Acesta este și motivul pentru care, patru ani mai târziu, ziua de 8 Decembrie a fost proclamată „Ziua Constituției României"[28].

7. Concluzii

După analiza și evidențierea idealurilor și aspirațiilor populare conținute în documentele programatice ale Revoluției Române din Decembrie 1989 ca fundamente ale transformării statului și societății românești[29], în mod firesc am dorit să reliefez procesul de elaborare și adoptare a noii Constituții democratice a României, un document care a așezat țara pe un drum nou, fără precedent în istoria noastră.

Așa cum am menționat în partea introductivă, scopul prezentului studiu nu a fost acela de a analiza dezbaterile din cadrul Adunării Constituante și a Comisiei de redactare a proiectului Constituției României asupra tezelor, articolelor și titlurilor din proiectul de Constituție, și cu atât mai puțin

[25] *PROCES-VERBAL privind rezultatul votului exprimat de deputați și senatori asupra proiectului de Constituție a României, încheiat la 21 noiembrie 1991*, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

[26] „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 236 din 23 noiembrie 1991.

[27] *Comunicatul Biroului Electoral Central cu privire la rezultatul referendumului național asupra Constituției României, care a avut loc la data de 8 Decembrie 1991*, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 250 din 14 decembrie 1991.

[28] *LEGE nr. 120 din 8 decembrie 1995 privind proclamarea „Zilei Constituției României"*, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul VII, Partea I, nr. 287 din 11 decembrie 1995.

[29] A se vedea Dan Vătăman*, op. cit.,* p. 11.

conținutul normativ al Constituției României adoptată prin referendum național la data de 8 decembrie 1991.

Având în vedere unele confuzii și inexactități conținute într-o serie de lucrări publicate (studii și chiar colecții de documente), am considerat că se impune elaborarea unui nou studiu bazat pe surse primare, în special acte normative publicate în „Monitorul Oficial al României", care prin oferirea de informații directe și credibile să contribuie la creionarea unei imagini comprehensibile asupra procesului de elaborare, dezbatere și adoptare a noii Constituții a României în contextul victoriei Revoluției Române din Decembrie 1989 – un eveniment care a declanșat procesul democratizării țării în toate componentele vieții social-politice.

Procesul adoptării Constituției României nu a fost ușor, fiind caracterizat de un ritm susținut al dezbaterilor și termene foarte strânse pentru că, potrivit articolului 82 din Decretul-Lege nr. 92/1990, Adunarea Constituantă se dizolva de drept dacă nu adopta Constituția în cel mult 18 luni de la constituirea ei. De aici și anumite critici cu privire la unele prevederi din Constituție, existând voci potrivit cărora întregul proces a fost dominat de către Frontul Salvării Naționale. Față de aceste critici, Ioan Leș (membru în Comisia Constituțională și deputat din partea FSN) arăta că „dezbaterile parlamentare prilejuite de promovarea unei noi legi fundamentale au fost deosebit de animate, iar controversele au fost adeseori extrem de accentuate, nelipsind nici criticile de o vehemență greu de înțeles, fiind explicabile, într-o anumită măsură, doar prin dorința unor formațiuni politice de a accede cu orice preț la putere (...) în pofida acestei aprige lupte parlamentare, referendumul organizat la data de 8 decembrie 1991, pentru aprobarea Constituției, a întrunit o adeziune populară care nu lasă nicio îndoială asupra dorinței poporului de a avea o nouă lege fundamentală a căror prevederi să fie conforme cu aspirațiile sale democratice și de progres social"[30].

O concluzie edificatoare față de toate aceste controverse reiese din declarațiile lui Marian Enache (un participant activ la elaborarea și redactarea Constituției), potrivit căruia: „Constituția din 1991, ca orice lucrare umană, nu este perfectă și nu poate fi fetișizată sau absolutizată; ea trebuie valorizată în contextul istoric al apariției și a reprezentărilor pe care autorii acestei opere legislative le aveau despre societate și evoluția ei în acea perioadă. Desigur că, legea fundamentală comportă limitele rațiunii omenești și amprenta spiritului timpului în care a fost elaborată și adoptată, dar aceste împrejurări istorice obiective nu diminuează meritele reale ale Constituției din 1991 și rolul ei în

[30] Ioan Leș, *Autoritatea judecătorească în viziunea Constituției României din anul 1991 și a evoluțiilor sale ulterioare,* în „Revista de drept public", nr. 3/2021, p. 47.

transformarea radicală a statului și a modelului de societate democratică pe care le-a implementat”[31].

Ca o concluzie generală se poate spune că, în ciuda unor neajunsuri inerente contextului istoric în care a fost adoptată, Constituția României din 1991 reflectă pe deplin idealurile și aspirațiile populare din timpul Revoluției Române din Decembrie 1989, principiile și valorile consacrate în textul constituțional stând la baza transformării statului și societății românești în perioada care a urmat.

Bibliografie

Lucrări de specialitate

1. *Constituția României: Documente*, Ediție îngrijită de Teodora Stănescu-Stanciu și Gheorghe Neacșu, Editura Karta-Graphic, Vol. 1 – 2011; Vol. 2 și 3 – 2012; Editura IRRD 1989, Vol. 4 – 2015 și Vol. 5 – 2016;

2. ENACHE, Marian, *Procesul adoptării Constituției din 1991 – o veritabilă școală a constituționalismului românesc*, disponibil la adresa https://www.juridice.ro;

3. Geneza Constituției României 1991: lucrările Adunării Constituante, IONCICĂ, Dumitru (Editor coordonator), București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1998;

4. ILIESCU, Ion, *Revoluția Română*, București, Editura Presa Națională, 2001;

5. IONESCU, Cristian, *Tratat de drept constituțional contemporan*, Ediția a 3-a, București, Editura C.H. Beck, 2019;

6. IORGOVAN, Antonie, *Odiseea elaborării Constituției*, Târgu Mureș, Editura Uniunii Vatra Românească, 1998;

7. LEȘ, Ioan, *Autoritatea judecătorească în viziunea Constituției României din anul 1991 și a evoluțiilor sale ulterioare*, în „Revista de drept public”, nr. 3/2021;

8. MURARU, Ioan, MURARU, Andrei, *O posibilă interpretare a art. 1, alin. (3) din Constituție*, în „Curierul judiciar” nr. 6/2014;

9. VĂTĂMAN, Dan, *Idealurile și aspirațiile populare conținute în documentele programatice ale Revoluției Române din Decembrie 1989 ca fundamente ale transformării statului și societății românești*, în „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989”, Volumul II/2024, pp.

[31] Marian Enache, *Procesul adoptării Constituției din 1991 – o veritabilă școală a constituționalismului românesc*, https://www.juridice.ro (accesat la 20.09.2025)

11-57, disponibil la adresa: https://anuarul.institutulrevolutiei.ro/wp-content/uploads/2024/11/Dan-Vataman-%E2%80%93-Idealurile-si-aspiratiile-populare-continute-in-documentele-programatice-ale-Revolutiei-Romane-din-Decembrie-1989.pdf;

Acte normative / Comunicate publicate
în Monitorul Oficial al României

10. „Comunicatul către țară" al Consiliului Frontului Salvării Naționale din 22 decembrie 1989, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul I, nr. 1 din 22 decembrie 1989;

11. Decret-Lege nr. 2 din 27 Decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul I, nr. 4 din 27 decembrie 1989;

12. Decretul-Lege nr. 8 din 31 Decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor obștești din România, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul I, nr. 9 din 31 decembrie 1989;

13. Decret-Lege nr. 81 din 9 februarie 1990 privind Consiliul Provizoriu de Uniune Națională, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 27 din 9 februarie 1990;

14. Decret-Lege nr. 82 din 13 februarie 1990 privind componența Consiliului Provizoriu de Uniune Națională și a biroului executiv al acestuia, precum și comisiile de specialitate ale consiliului, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 28 din 14 februarie 1990;

15. Decretul-Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 35 din 18 martie 1990;

16. Proces-verbal încheiat de Biroul Electoral Central privind rezultatul alegerilor din 20 mai 1990, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul II, nr. 81-82 din 8 iunie 1990;

17. Hotărârea Adunării Constituante nr. 1/11 Iulie 1990 privind Regulamentul Adunării Constituante, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul II, Partea I, nr. 90 din 12 iulie 1990;

18. Hotărârea Adunării Constituante nr. 2/11 Iulie 1990 privind aprobarea componenței nominale a Comisiei de redactare a proiectului Constituției României, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul II, Partea I, nr. 90 din 12 iulie 1990;

19. Hotărârea Adunării Constituante nr. 1/13 februarie 1991 pentru completarea articolului 12 din Hotărârea nr. 1 din 11 iulie 1990 privind Regulamentul Adunării Constituante, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 39 din 25 februarie 1991;

20. Hotărârea Adunării Constituante nr. 2/10 septembrie 1991 pentru completarea Hotărârii nr. 1 din 11 iulie 1990 privind Regulamentul Adunării Constituante, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 184 din 13 septembrie 1991;

21. Hotărârea Adunării Constituante nr. 3/13 noiembrie 1991 privind unele măsuri în vederea adoptării Constituției României, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 230 din 15 noiembrie 1991;

22. Proces-verbal privind rezultatul votului exprimat de deputați și senatori asupra proiectului de Constituție a României, încheiat la 21 noiembrie 1991, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991;

23. Constituția României, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991;

24. Legea nr. 67/1991 privind organizarea și desfășurarea referendumului național asupra Constituției României, publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 236 din 23 noiembrie 1991;

25. Comunicatul Biroului Electoral Central cu privire la rezultatul referendumului național asupra Constituției României, care a avut loc la data de 8 decembrie 1991, publicat în „Monitorul Oficial al României", Anul III, Partea I, nr. 250 din 14 decembrie 1991;

26. Legea nr. 120 din 8 decembrie 1995 privind proclamarea „Zilei Constituției României", publicată în „Monitorul Oficial al României", Anul VII, Partea I, nr. 287 din 11 decembrie 1995.

http://anuarul.institutulrevolutiei.ro ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

UN „PUCI NEOCOMUNIST”? MINERIADA DIN SEPTEMBRIE 1991 PREZENTATĂ ÎN PRESA VREMII

Andrei POPA*

* Cercetător Științific Dr. – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)
E-mail: andy_popa19@yahoo.com

Abstract

There are numerous questions surrounding the Mineriad of September 1991. The fact that no exact cause could be identified has led to various assumptions. One of these was put forward by the governors of the time, led by Petre Roman, who described the Mineriad as a “neocommunist coup d’état” allegedly orchestrated by former communist structures seeking to halt the reforms initiated by the government. For this reason, it is believed that the miners from the Jiu Valley were called upon to overthrow the government. Nevertheless, this hypothesis remains unproven to this day. The present study aims to analyze how the theory of the “neocommunist coup d’état” was promoted during the 1991 Mineriad, using the newspaper “Azi” – the official publication of the ruling party at the time, the National Salvation Front. Additionally, using the newspaper “Adevărul”, we will present the events that took place in Bucharest and their international resonance. Moreover, we shall see other points of view concerning a possible coup, as they were mentioned by Senator Gelu Voican Voiculescu. To explain the context in which the Mineriad occurred, we will also draw on secondary sources related to the transition period.

Keywords: FSN, Ion Iliescu, Mineriad, Miron Cozma, Petre Roman, post-communist transition

Premisele politico-economice ale Mineriadei

Câștigarea alegerilor din 20 mai 1990 de către FSN a marcat un nou început pentru România postcomunistă, formându-se primul guvern ales democratic, sub conducerea lui Petre Roman. Noul executiv constituit pe 28 iunie 1990 avea scopul de a asigura tranziția spre economia de piață, îndeplinirea promisiunilor electorale și îmbunătățirea imaginii țării în plan extern, grav afectată în urma Mineriadei din 13-15 iunie, același an.

Guvernul provizoriu condus de Petre Roman începuse reforma economică prin liberalizarea parțială a prețurilor în octombrie 1990, concomitent cu o devalorizare a leului, urmată în aprilie 1991 de o a doua. Legea funciară din luna februarie a aceluiași an este una dintre primele măsuri ale unei reforme economice limitate, în ciuda programului radical anunțat. În timpul celui de-al doilea Guvern Roman, situația economică se înrăutățise, iar producția industrială scăzuse rapid. La aceasta se adăuga și creșterea cheltuielilor bugetare pentru salarii. Prețurile au crescut de cinci ori, PIB-ul a scăzut, iar puterea de cumpărare a salariilor s-a diminuat cu un sfert. Situația economică gravă provocată de o inflație trecută de 200%, a dus la acutizarea disputelor la vârful FSN[1].

Politica reformistă era sprijinită de președintele Ion Iliescu, atât timp cât Guvernul se afla sub controlul partidului. Însă, cu timpul, Petre Roman a căpătat popularitate, iar pentru a nu mai avea statutul de lider de fațadă, a căutat înlocuirea conducerii FSN cu proprii săi adepți, pentru a obține o majoritate internă. Această situație l-a adus în conflict cu Iliescu[2].

Cu timpul, premierul și-a format imaginea de reformist pro-european, prin inițierea relațiilor cu NATO și dezvoltarea relațiilor României cu Occidentul. Imaginea externă a țării era negativă, încât în aprilie 1991, în timpul unei vizite a lui Roman în SUA, americanii au criticat „reactivarea poliției secrete, controlul audioteleviziunii, ruptura politică și legislativă față de noul regim sau problema reformei economice"[3]. Conform politologului Vladimir Tismăneanu, discuțiile l-ar fi determinat pe Petre Roman și guvernul său să implementeze reforme reale și viabile[4].

La începutul anului 1991, guvernul a introdus un plan de stabilizare a economiei, sprijinit de FMI, care prevedea o politică fiscală și monetară

[1] Stelian Tănase, *Miracolul revoluției: o istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 367.

[2] Alex Mihai Stoenescu, *România postcomunistă. 1989-1991*, București, Editura RAO International Publishing Company, 2008, p. 587.

[3] Vladimir Tismăneanu, Mircea Mihăeș, *O tranziție mai lungă decât veacul: România după Ceaușescu*, București, Editura Curtea Veche, 2011, p. 89.

[4] *Ibidem.*

restrictivă, o politică de control a veniturilor prin impozite, o nouă devalorizare a leului și un sistem cu două cursuri de schimb prin introducerea sistemului de licitație valutară interbancară în februarie 1991[5].

Un succes notabil al Guvernului Roman s-a înregistrat la 13 aprilie 1991, când s-a ajuns la o înțelegere cu FMI pentru ca reforma economică să fie făcută sub autoritatea unei instituții profesioniste și experimentate, primind o susținere de 1,2 miliarde dolari. Ca urmare, în vara anului 1991, Guvernul Roman a anunțat măsuri radicale de reformare a economiei: deschiderea pieței interbancare, convertibilitatea leului și unificarea cursului de schimb. Gruparea conservatoare de la vârful FSN a respins aceste măsuri, în condițiile disputelor politice dintre liderii Frontului[6]. Despre situația țării din acea perioadă a relatat, ulterior, fostul prim-ministru:

„A devenit tot mai neclar faptul că țelul reformei este de a crea o economie în care funcția dinamică revine sectorului privat, iar destinul României trebuie condus către obiectivul esențial, modernizarea națiunii române prin convergența cu lumea liberă și dezvoltată. Reintegrarea țării noastre în lumea liberă înseamnă, în ultimă instanță, revenirea în această lume cu un statut care să risipească orice îndoieli și să inspire o trainică încredere în destinul României, în hotărârea ei de a deveni un stat cu adevărat liber, cu o economie de piață sănătoasă și prosperă”[7].

În plan extern, România a urmărit îmbunătățirea relațiilor cu Occidentul, astfel că în ianuarie-februarie 1991, Petre Roman a vizitat Franța unde s-a întâlnit cu președintele François Mitterand, iar Ion Iliescu a vizitat Italia, unde a purtat discuții cu Francesco Cossiga și premierul Giulio Andreotti[8]. Rezultatele au fost pozitive, astfel că, în aprilie, președintele François Mitterand devenea primul șef de stat occidental care vizita România postcomunistă. De asemenea, în iulie, la București[9], România și Italia au semnat un tratat de prietenie și colaborare bilaterală, primul de acest gen încheiat de România postcomunistă cu un stat occidental[10]. De asemenea, se înregistrează progrese și în relația cu Comunitatea Economică Europeană (CEE). Pe 30 ianuarie 1991, România primea din partea Comisiei Europene

[5] Daniel Dăianu, *Transformarea ca proces real*, Ed. a II-a, București, Institutul Român pentru Libera Întreprindere, 1999, pp, 232-233.

[6] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 600-601.

[7] Petre Roman, *Libertatea ca datorie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 208.

[8] Stan Stoica, *România: 1989-2004: o istorie cronologică*, București, Editura Meronia, 2004, p. 33.

[9] *Ibidem*, p. 35.

[10] *Ibidem*, p. 37.

statutul de invitat special pe lângă CEE și era inclusă în programul de asistență PHARE, creat de Polonia și Ungaria[11]. În perioada 26-28 februarie o delegație a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei a vizitat România și a purtat discuții cu Ion Iliescu și Petre Roman, iar președintele Consiliului, Andres Bjorek, a ținut un discurs în fața Parlamentului. Ulterior, pe 1 martie, la Palatul Victoria s-a semnat „Programul indicativ de asistență PHARE pentru România", care prevedea acordarea de credite nerambursabile de 120 milioane dolari în următorii doi ani, precum și asistență tehnică, managerială, facilități comerciale, ajutoare de urgență pentru agricultură și industrie[12]. Ulterior, în mai 1991 a intrat în vigoare acordul comercial și de cooperare bilaterală cu CEE[13].

Desfășurarea Mineriadei prezentată de ziarul „Adevărul" și presa străină

Politica dusă de Guvernul Roman era primită cu ostilitate de către minerii din Valea Jiului din cauza stării precare a industriei și mineritului. Ei considerau că declinul producției lor era rodul politicii statului[14]. Pentru mineri liberalizarea prețurilor și convertibilitatea leului însemnau creșterea prețurilor la produsele alimentare și scăderea puterii de cumpărare, ceea ce îi făcea să își dorească numai creșterea salariilor pentru un nivel de trai mai ridicat. Minerii considerau descentralizarea și trecerea la economia de piață drept lichidarea parțială a mineritului, sector considerat ineficient de către guvern[15]. Rata inflației care crescuse de la 158,1% la începutul anului 1991 la 319,4% în septembrie 1991 era o altă problemă presantă[16].

Punctul de pornire al mineriadei a fost emiterea unei serii de revendicări întocmite de Liga Sindicatelor Miniere Libere (LSML) din Valea Jiului. Aceasta trimisese, pe 28 august, o petiție către Președinție și Guvern, care cerea majorarea indexării salariilor, creșterea salariului minim brut, majorarea costului mesei calde pentru mineri și creșterea alocațiilor, având ca ultimatum ziua de 21 septembrie, când aceștia ar fi urmat să intre în grevă. Pe 15 septembrie, Miron Cozma s-a întâlnit cu Petre Roman care i-a prezentat măsurile de reformă în privința mineritului: închiderea unor mine, disponibilizarea persoanelor care nu erau apte pentru minerit, modernizarea

[11] Luciana Ghica, *România și Uniunea Europeană: o istorie cronologică*, București, Editura Meronia, 2006, p. 35.

[12] Stan Stoica, *op. cit*, p. 34.

[13] *Ibidem*., p. 35.

[14] David A. Kideckel, *România postsocialistă: munca, trupul și cultura clasei muncitoare* (trad. Șerban Văetiși), Iași, Editura Polirom, 2010, p. 128.

[15] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 620-621.

[16] Daniel Dăianu, *op. cit.*, p. 234.

și retehnologizarea. O a doua întâlnire, desfășurată pe 17 septembrie la Guvern, nu a adus niciun rezultat din cauza pretențiilor salariale exagerate ale sindicatelor miniere. Însă, a doua zi, Guvernul a ajuns la o înțelegere cu Miron Cozma, anunțând majorări salariale condiționate de creșterea eficienței muncii în sectorul minier, imposibilă din cauza tehnologiei de lucru depășită[17]. Însă, la întoarcerea în Petroșani, Miron Cozma anunța că nu a fost de acord cu încheierea conflictului de muncă deoarece considera că indexarea salariilor nu se făcuse corespunzător cu creșterea galopantă a prețurilor[18]. Aceasta reprezintă o posibilă cauză a mineriadei.

O altă posibilă cauză este competiția sindicală din Valea Jiului. Pe lângă LSML, în Valea Jiului mai exista Sindicatul Liber Democrat (SLD) ai căror reprezentanți discutaseră la București despre problemele din zonă, cu ministrul Industriei Victor Atanasie Stănculescu și specialiști în finanțe. Părțile conveniseră ca a doua zi specialiștii să se deplaseze în Valea Jiului cu reprezentanții SLD. Însă, în acea zi, minerii conduși de Cozma au pornit spre București[19]. Motivul ar fi putut fi că Miron Cozma simțea o diminuare a influenței sale asupra ortacilor prin existența unui sindicat alternativ, care începea să strângă din ce în ce mai mulți adepți[20].

Mineriada a început pe 24 septembrie 1991, de la o grevă începută la Mina Vulcan. Cei aproximativ o mie de mineri care lucrau aici au fost nemulțumiți de creșterea salarială promisă în urma unor negocieri dintre o delegație SLD și guvernanți. Ei doreau ca în Valea Jiului să vină Petre Roman pentru a purta discuții, însă acesta a refuzat. Absența lui i-a determinat pe mineri să se deplaseze la București[21]. Multora nu le era clar motivul pentru care au plecat, însă știau că Guvernul trebuia schimbat din cauză că percepeau conducerea țării ca fiind slabă[22].

Vom prezenta desfășurarea evenimentelor de la București pe baza ziarului „Adevărul", continuatorul oficiosului PCR, „Scânteia", care a relatat minuțios desfășurarea Mineriadei. Deși inițial, după Revoluție, când era condus de Darie Novăceanu, FSN a controlat ziarul „Adevărul", în 1991, o dată cu venirea la conducere a lui Dumitru Tinu ca director și Cristian Tudor Popescu – redactor-șef, cotidianul și-a schimbat politica editorială într-una

[17] Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pp. 618-620.

[18] Alin Rus, *Mineriadele. Între manipulare politică și solidaritate muncitorească*, București, Editura Curtea Veche, 2007, p. 172.

[19] *Ibidem*, pp. 176-177.

[20] *Ibidem*, p. 178.

[21] *Ibidem*, p. 173-175.

[22] Vladimir Pasti, *România în tranziție – căderea în viitor*, București, Editura Nemira, 1995, p. 268.

focusată pe lupta împotriva abuzurilor și a corupției[23]. Ziarul nu era favorabil Guvernului Roman și a făcut o prezentare din perspectiva minerilor. Astfel, a prezentat evenimentele zilei de 25 septembrie, într-un articol larg cu titlul „Ziua în care a triumfat din nou violența". Intervalul temporal prezentat este cel dintre orele 11.52-21.00. În rândurile ce urmează, vom menționa cele mai importante momente. La ora 13.25, în Gara de Nord, au sosit aproximativ 2.500-3.000 de mineri, care scandau lozinci împotriva puterii, precum: „Hoții! Hoții!", „Iliescu și Roman/ Vrem să intre în subteran", „Fără violență! Fără violență!", „Petre bișnițarul/ Ne-ai umplut paharul"[24].

Ora 15.00 marchează sosirea lor în Piața Victoriei, unde vor aștepta așezați pe asfalt, în fața clădirii Guvernului. Minerii declarau răspicat că nu părăsesc Bucureștiul până ce nu va avea loc un dialog cu prim-ministrul, ceea ce îi face să refuze dialogul cu un trimis al Guvernului[25].

La ora 16.03 minerii iau cu asalt Palatul Victoria, după ce sunt anunțați că delegația lor este așteptată în sala de negocieri. Urmează încleștări cu forțele de ordine care apărau clădirea. Acestea vor dura până la ora 18.00, când are loc momentul intervenției Poliției. Minerii vor fi ajutați și de civili care folosesc materialele blocurilor aflate în construcție. Ulterior, se va arunca și cu cocktailuri Molotov, în timp ce scutierii se vor apăra cu grenade lacrimogene. Din cauza escaladării situației, la ora 16.56 se hotărăște ca palatul guvernamental să fie evacuat. Însă, această opțiune va deveni imposibilă din cauza asalturilor continue ale minerilor[26].

La ora 17.05, desfășurarea evenimentelor îl face pe ministrul de stat pentru Reformă, Adrian Severin, să invoce teoria unei posibile lovituri de stat: „Este vorba de un puci neocomunist. Nu sunt evenimente neprevăzute, ci persoanele acelea din piață sunt coordonate. […] Indiferent de logica și conținutul revendicărilor, asemenea manifestări nu pot fi tolerate într-un stat democratic; politica unui guvern, însuși guvernul și înseși legile se schimbă prin alegeri, și nu prin lovituri de forță"[27].

Asalturile minerilor se vor opri la ora 18.00 când, respinși, se vor retrage, în timp ce scutierii încearcă să îi evacueze. Pe margine se adunaseră oameni solidari cu minerii, care scandau lozinci precum: „Jos corupția!", „Jos

[23] Antonio Momoc, *Jurnalism în România postcomunistă. De la telerevoluția în direct la revoluția digitală* în Liliana Corobca (ed.), *Panorama postcomunismului în România*, Iași, Editura Polirom, 2022, p. 592.

[24] C. Moraru, P. Sragher, Al. Gavrilescu, L. Duță, A. Vela, I. M. Ioniță, „Ziua în care a triumfat din nou violența" în *Adevărul*, an II, nr. 495, 26 septembrie 1991, p. 1.

[25] *Ibidem*.

[26] *Ibidem*.

[27] *Ibidem*.

bișnițarii!", „Jos Iliescu!", „Jos Roman!". La ora 19.15, forțele de ordine vor reuși să evacueze Piața Victoriei[28].

Ziarul „Adevărul" consemnează faptul că minerii, alături de protestatarii civili care li se alăturaseră, se vor îndrepta spre sediul Televiziunii Române pentru a protesta împotriva Guvernului și Președinției, însă se vor abate din drum. La ora 21.00, aceștia vor ajunge în Piața Universității[29].

Evenimentele ce au avut loc în noaptea de 25 spre 26 septembrie și de-a lungul zilei de 26 (orele 21.30-15.30) au fost prezentate în același stil, într-un articol intitulat „Drumul spre dreptate – pavat cu fărădelegi". Astfel, odată cu sosirea minerilor în Piața Universității, la ora 21.30 a urmat intervenția forțelor de ordine prin apariția scutierilor și dislocarea a trei mașini echipate special pentru intervenții de stradă. Numeroși civili din Piața Universității s-au solidarizat cu minerii, unii tineri ridicând baricade. În cele din urmă, din cauza furiei mulțimii, scutierii vor fi nevoiți să se retragă. La ora 22.20, încleștările se mută în Piața Romană până la 23.10, când forțele de ordine îi vor împinge pe manifestanți în Piața Universității, unde vor avea loc încleștări cu minerii, care vor avea câștig de cauză[30].

Haosul provocat în București îl va face pe premierul Petre Roman să își depună mandatul, echivalent al demisiei Guvernului. Evenimentele zilei de 26 septembrie au început de la ora 03.00, când minerii vor ocupa holul Hotelului „Intercontinental", distrugând intrarea. Relatările sunt reluate cu ora 12.30, când în Gara Băneasa sosesc noi trenuri cu mineri, care odată ajunși vor lua drumul Pieței Victoria. La ora 13.30, minerii veniți în ambele zile se găsesc în Piața Victoriei, unde ocupaseră sediul Guvernului. Miron Cozma îi anunță prin megafon că guvernul a demisionat și revendicările au fost soluționate, în urma unei întâlniri cu președintele Ion Iliescu. Liderul minerilor le propune întoarcerea în Valea Jiului, ceea ce face ca părerile să fie împărțite[31]. În cele din urmă, minerii decid să se îndrepte spre Dealul Mitropoliei, locul în care se găsea Adunarea Deputaților, pentru a cere demiterea președintelui. La ora 14.20, aceștia se deplasau în coloane de camioane, pe care agățaseră lozincile „Ne-am deșteptat tovarăși!" și „Jos FSN!". Reporterul „Adevărul" aproximează numărul lor la 1.000. Într-un dialog dintre un grup de mineri și reporterii aflați la fața locului, aceștia declară că nu pleacă fără Miron Cozma, de teama

[28] *Ibidem*, p. 3.

[29] *Ibidem*.

[30] Peter Sragher, Alexandru Gavrilescu, Marta Cuibuș, Argentina Popoiu, Irina Dimiu, „Drumul spre dreptate – pavat cu fărădelegi" în *Ibidem*, nr. 496, 27 septembrie 1991, p. 1.

[31] *Ibidem*.

de a nu fi din nou păcăliți de Guvern. Starea lor de spirit este sintetizată în „Adevărul": „Minerii sunt dezorientați, nici n-ar pleca, nici n-ar rămâne"[32].

Ajunși la Dealul Mitropoliei la 15.30, o delegație de mineri în frunte cu Miron Cozma își fac cunoscute revendicările în cadrul Adunării Deputaților până la ora 17.00. Se cerea demiterea președintelui, atribuție ce nu revenea deputaților. Manifestanții, nervoși, vor pătrunde în clădire. Relatarea din „Adevărul" se oprește cu mențiunea că la închiderea ediției, televiziunea se afla sub asalt[33].

Între orele 19.00-00.45 are loc asaltul asupra Televiziunii, însă după numeroase încleștări minerii sunt respinși de către trupele de ordine și evacuați din Piața Aviatorilor, unde se aflau în număr mare. Va urma o perioadă de liniște ce va dura până dimineață[34]. După o primă parte a zilei de odihnă, la Arcul de Triumf și pe peluzele Parcului Herăstrău, aceștia vor lua drumul Palatului Cotroceni, cu scopul de a-l înlătura pe Ion Iliescu din funcție. Vor ajunge la 14.35, urmând încleștări în fața zidurilor Palatului cu forțele de ordine care au folosit petarde și gaze lacrimogene. Respinși, minerii se vor găsi, la ora 17.00, în Piața Universității, într-un moment de repaus. În același timp, la Teatrul Național, avea loc Congresul PNȚCD, la care Miron Cozma și o delegație de mineri au fost invitați să vorbească, în aplauzele celor prezenți. Însă aceștia nu erau în efectiv complet, întrucât o parte dintre ei se întorseseră cu trenul în Valea Jiului, în ziua precedentă. La ora 17.50, în jur de 2.000 de mineri vor părăsi Bucureștiul, cu trenul, din Gara Băneasa[35].

În cele din urmă, a avut loc un dialog între președintele Iliescu și o delegație a minerilor, condusă de Miron Cozma, în urma căruia s-a semnat un comunicat comun prin care revendicările erau acceptate. Însă, pentru a fi scoși din Piața Universității, pe care o ocupaseră, a fost nevoie de intervenția forțelor de ordine, care au folosit bastoane de cauciuc, gaze paralizante, petarde și gaze lacrimogene pentru a o evacua. După, minerii au părăsit în vagoane Bucureștiul[36].

„Adevărul" a prezentat și modul în care mineriada era văzută pe plan internațional. Astfel, jurnaliștii străini îi acordaseră atenție, dând interpretări proprii evenimentelor de la București. Postul de radio „BBC" considera că

[32] *Ibidem*, p. 3.

[33] *Ibidem*.

[34] Aurel Papadiuc, „Noapte neagră la televiziune" în *Ibidem*, nr. 497, 28-29 septembrie 1991, p. 3.

[35] Marta Cuibuș, Ion M. Ioniță, Corina Frăgotescu, Gheorghe Ioniță, „Reportaj de pe asfaltul străzii" în *Ibidem*, p. 1.

[36] Domnița Ștefănescu, *Cinci ani din istoria României: o cronologie a evenimentelor decembrie 1989-decembrie 1994*, București, Editura Mașina de scris, 1995, pp. 165-166.

venirea minerilor fusese premeditată: „Ce i-a determinat pe mineri să se întoarcă împotriva guvernului rămâne neclar și se vor găsi destui, așa cum se întâmplă adeseori în România, care să pretindă că a avut loc un complot pentru a-i aduce din nou la București, ceea ce este evident în măsura în care minerii au venit înarmați cu bâte, iar guvernul Petre Roman nu se bucură de sprijin”[37].

Această opinie era împărtășită și de către postul de radio german „Deutsche Welle”:

„În același timp însă noua tragedie bucureșteană scoate în evidență neputința executivului de a păstra un ritm alert în îndeplinirea propriilor angajamente. Există numeroase speculații cu privire la mecanismul ocult al noii invazii minerești. Cei mai mulți comentatori consideră că la originea ei se află acțiunea unor forțe politice extremiste. Această aserțiune este principial justificată. Partidele de extremă stângă și de extremă dreaptă sunt în egală măsură interesate de potențarea maximală a haosului din România, ce ar deschide drumul unei dictaturi”[38].

Cotidianul francez „Le Figaro” puncta: „O țară la capătul suflului. Revolta minerilor riscă să anuleze toate eforturile pentru a scoate România din criză. [...] În România domină confuzia larg întreținută de un balet politic în care este dificil de identificat regizorul”[39].

Ziarul britanic „Daily Telegraph” analiza efectul pe care mineriada îl putea avea asupra reputației României pe plan internațional: „Țările occidentale care au fost cam lente în a recunoaşte meritele reformei și a sprijini aplicarea ei, își vor abate puțin atenția pe care au acordat-o României spre guvernele postcomuniste mai promițătoare din Cehoslovacia, Polonia și Ungaria. Minerii au dat de două ori o lovitură serioasă speranțelor de integrare a României în Comunitatea Europeană”[40].

Teoria „puciului neocomunist” promovată de ziarul „Azi”

Un argument important adus în favoarea existenței unui „puci” este felul în care minerii au fost prezentați de către puterea de la acel moment prin intermediul presei patronate de FSN. Frontul deținea un cotidian oficial – „Azi”, înființat la 11 aprilie 1990[41], care prezenta poziția oficială a guvernului

[37] „Mineriada văzută din exterior” în *Adevărul*, nr. 497, 28-29 septembrie 1991, p. 8.

[38] *Ibidem*.

[39] *Ibidem*.

[40] *Ibidem*.

[41] Matei Gheboianu, *1989-1992. Presa liberă!? Presa în România post-comunistă*, Editura Ce-

Roman. În zilele mineriadei, ziarul a avut o atitudine ostilă față de mineri, condamnând venirea lor în Capitală. Totodată, cotidianul afirma că aceștia erau folosiți de către adversarii politici ai guvernului pentru a înlătura puterea printr-un „puci neocomunist", teorie promovată, după cum am văzut, și de către Adrian Severin. În numărul din 27 septembrie, care prezenta violențele minerilor, ziarul titra: „PUCIUL COMUNIST a fost pregătit impecabil! Dăm știre vouă: în escalada premeditată a «revendicărilor» – salarii, subvenții, negocieri, «jos Roman!», «jos guvernul!», asediul Palatului Victoria, devastarea centrului Capitalei, «verificarea» subsolurilor Parlamentului – urmează, nu-i așa?, «Jos Iliescu!» și, inevitabil, dictatura!"[42].

În ziar se afirma că revendicările minerilor nu reprezentau un act democratic, întrucât premierul Petre Roman și președintele Iliescu fuseseră aleși cu un scor covârșitor la alegerile din mai 1990. Este prezentat numărul electorilor, respectiv al votanților, punându-se la sfârșit, retoric, întrebarea: „Asta este democrație?"[43].

Ziarul a publicat un interviu radiodifuzat, acordat de premierul Petre Roman, pe 26 septembrie 1991, în care acesta își expunea punctul de vedere cu privire la venirea minerilor. Prim-ministrul a declarat că greva minerilor conduși de Miron Cozma a izbucnit în ciuda soluționării revendicărilor, în urma unor discuții la București la care au participat lideri sindicali, inclusiv Cozma. Minerii au început să ceară venirea în Valea Jiului a lui Petre Roman pe 24 septembrie, în ciuda faptului că, în cea de-a doua zi, prim-ministrul și președintele aveau programată o vizită oficială în Austria. Petre Roman a declarat că la auzul reizbucnirii grevei, acesta și președintele Ion Iliescu le-ar fi comunicat minerilor că sunt dispuși să efectueze deplasarea în Valea Jiului pe 27 septembrie, după revenirea în țară. Premierul a declarat și că minerii au refuzat orice invitație la dialog – mai întâi la Videle, telefonic cu președintele Ion Iliescu, apoi la Gara Băneasa cu un reprezentant prezidențial[44]. Afirmațiile lui Petre Roman sunt confirmate și de Ioan Mircea Pașcu, la acel moment consilier prezidențial al lui Iliescu, care afirmă în memoriile sale că președintele Ion Iliescu și Miron Cozma au avut o discuție telefonică, în care liderului minerilor i s-a atras atenția că faptele lor vor avea consecințe interne și externe catastrofale pentru România. Pentru rezolvarea situației, s-a oferit să meargă cu premierul Petre Roman în Valea Jiului[45].

tatea de Scaun, Târgoviște, 2014, p. 300.

[42] *Azi*, an II, nr. 411, 27 septembrie 1991, p. 1.

[43] *Ibidem*.

[44] Petre Roman apud „Puciul așa cum a fost. «Asaltul s-a bazat pe minciună»" în *Ibidem*, nr. 411. 27 septembrie 1991, p. 1.

[45] Ioan Mircea Pașcu, *Jurnal de… „Front": 1990-1992,* București, Editura RAO, 2010, p. 248.

Despre momentul sosirii în Piața Victoriei, Petre Roman a declarat:

„Au sosit dânșii în Piața Victoriei, n-au formulat niciun fel de cerere. După câteva minute, văzând că nu se formulează nicio cerere, mai întâi am decis ca să fie distribuite minerilor apă, pâine și câte o conservă […] iar un consilier al meu a luat legătura cu liderul sindical și i-a spus: «Domnule, spuneți-ne ce doriți de la primul ministru? Formați o delegație ca să vorbiți cu dânsul. Vă poftește!». A spus: «Nu, primul ministru să poftească aici, pe trotuar». […] Și acest lucru nu era posibil, în special datorită felului cum decursese venirea lor în capitală. […] Pe lângă faptul că această venire nu putea să conducă la niciun fel de rezultat – practic, nu văd cum se poate purta un dialog pe trotuar, cu două mii sau trei mii de oameni – pe lângă faptul că, după felul cum decurseseră lucrurile până atunci, gestul însemna, din partea mea, nu ca individ, ci cu responsabilitatea pe care o am, o recunoaștere a încălcării statului de drept și a legilor”[46].

Teoria „puciului neocomunist” a fost prezentată de către Petre Roman, într-un interviu telefonic acordat jurnalului televiziunii franceze „TFI”, afirmând despre evenimente că reprezintă „o mișcare transformată în lovitură de stat, într-un soi de puci comunist pornit de jos. [...] România s-a rupt de comunism de prea puțină vreme pentru ca structurile mentalităților, structurile birocratice, de psihologie socială, de clasă mai ales, să poată fi depășite deja”[47].

Ipoteza lansată de Petre Roman, a unui posibil „puci comunist” a fost promovată insistent de către ziarul „Azi”. Cu titlul „România lovită cu târnăcopul. De mâna cui?”, erau prezentate, în mod ironic, întrebări retorice pornind de la premisa că evenimentele ce aveau loc ar fi fost „coincidențe”: la Budapesta se anunța crearea unui guvern în exil al Transilvaniei în timpul luării cu asalt a clădirii Guvernului României de către mineri; Mineriada izbucnise exact în momentul în care prim-ministrul urrma să plece într-o vizită considerată „extrem de importantă” în Austria, la invitația cancelarului federal Franz Vranitzky; printre coloanele de mineri sosite, sute de tineri erau antrenați în lupta teroristă, vorbitori de limba maghiară; armata română nu a intervenit pentru a înăbuși violențele[48].

Într-un articol intitulat „Pentru cine sună goarna Miron Cozma?”, se afirma că printre mineri se aflau instigatori, cu scopul de a destabiliza structurile de conducere ale țării, într-o atmosferă generală de confuzie[49]. Un

[46] Petre Roman apud „Puciul așa cum a fost. «Asaltul s-a bazat pe minciună»” în *Ibidem*, nr. 411. 27 septembrie 1991, p. 1.

[47] Petre Roman apud „Interviul unui luptător” în *Ibidem*, nr. 412, 28 septembrie 1991, p. 4.

[48] *Ibidem*, p. 1.

[49] *Ibidem*, p. 2.

alt articol numit sub formă de îndemn – „Oameni buni, treziți-vă!" vorbea de faptul că „puciul neocomunist" vizează stoparea reformei economice:

„Din când în când cei ce vor să pună mâna pe putere prin mijloace ilegale, anti-democratice își mai dezvăluie adevărata față. În cazul în care-l semnalăm nu mai este vorba de fleacuri. Este vorba de economia națională, de soarta a milioane de oameni, salariați și familiile lor. Guvernul Roman [...] a respins metode aventuriste. În limitele posibilităților pentru a face cât mai suportabile costurile sociale. Dar a fost sabotat de birocrația comunistă, de lideri de sindicat cu concepții stângiste, populiste, de tot soiul de opoziționiști din spectrul și din afara spectrului parlamentar"[50].

Promovând, în continuare, teoria „puciului neocomunist", ziarul redă declarațiile lui Miron Cozma de la tribuna Adunării Deputaților, punând întrebări retorice după afirmațiile legate de cerințele sale:

„Am încercat să fac tot ceea ce s-a putut ca lucrurile să iasă bine. Dacă domnul prim-ministru își lăsa orgoliul la o parte și venea să ne vadă, nu s-ar fi ajuns la aceste lucruri. De aceea noi (care „noi"?-n.r.) am decis să cerem demisia primului-ministru. Astăzi, practic, se cere (de către cine?-n.r.) mult mai mult: pentru că domnul președinte nu a intervenit, s-a cerut (iar de către cine? – n.r.) și schimbarea dumnealui din funcție"[51].

Concluzia pe care o trage ziarul, este una extrem de critică la adresa liderului minerilor: „Cosma Răcoare se crede Papură-vodă și a vrut nu pâine, nu revendicări, ci să schimbe pe toți și toate instituțiile democratice"[52].

De asemenea, cotidianul mai afirma că Guvernul Roman avea pregătită măsura unificării cursului și convertibilității monedei naționale, beneficiind de sprijin internațional, ceea ce ar fi marcat ultimul pas al procesului reformei economice, însă venirea minerilor a sistat tot ce se realizase:

„Peste ani, când greutățile tranziției vor deveni amintiri romantice, va putea fi evaluată și înțeleasă cum trebuie munca acestui atât de contestat guvern Roman. [...] Să pornești de unde am pornit noi și să ajungi, în atât de scurt timp și în condiții atât de vitrege, în pragul convertibilității leului. [...] Cine, dinăutrul sau din afară, voia să ne oprească? A reușit"[53].

În disonanță cu ipoteza lansată de ziar este opinia lui Ion Iliescu. Ulterior evenimentelor, în cadrul unui interviu acordat ziarului francez

[50] *Ibidem*, p. 3.

[51] Miron Cozma apud „Minerii n-au venit pentru revendicări!" în *Ibidem*, nr. 413, 1 octombrie 1991, p. 1.

[52] *Ibidem*.

[53] *Ibidem*.

„Libération", întrebat despre teoria „puciului neocomunist" emisă de Petre Roman, acesta a afirmat: „Este o apreciere pe care domnul Roman a făcut-o pornind de la efectele mișcării minerilor, care ar putea frâna procesul de reformă și democratizare. Ținând seama de aceste efecte și de forțele interesate, se poate aplica un astfel de calificativ. Dar, pentru a vorbi de un «puci» de acest tip, mi se pare că ne lipsesc elementele. Pentru că această mișcare avea cauze obiective: dificultățile economice, care au provocat o nemulțumire, această nemulțumire luând forma unei mișcări spontane, de anvergură, din partea unei categorii de oameni cunoscută pentru marea sa impulsivitate"[54].

În cadrul aceluiași interviu, întrebat dacă se simte vinovat pentru venirea minerilor, fostul președinte s-a disculpat: „Este scenariul dumneavoastră. Nu sunt de acord cu el. Nu mă simt deloc vinovat, nici acum, nici pentru iunie 1990. Nici anul trecut, și cu atât mai puțin anul acesta, nu i-am chemat pe mineri la București"[55].

Mineriada a lăsat în urmă 455 de răniți, 3 morți în București și unul în orașul Vulcan. Prestigiul României a avut de suferit pe plan internațional prin blocarea relațiilor economico-financiare, politice, culturale și diplomatice. De asemenea, nu a mai avut loc convertibilitatea leului, ce fusese programată pentru 27 septembrie[56]. Ulterior, pe 30 septembrie, Parlamentul a desemnat o comisie ce avea rolul de a cerceta evenimentele. Aceasta a prezentat, în iunie 1992, un raport care considera venirea minerilor drept o consecință a convocărilor anterioare de către putere, ceea ce le-ar fi creat convingerea că în momentele de criză ale țării, prezența lor este necesară. Conform raportului, partea de vină a președintelui Ion Iliescu era aceea de a fi negociat cu minerii, o incompatibilitate cu rolul funcției prezidențiale, precum și de ușurința acceptării cererilor acestora, în neconformitate cu legea. Raportul stipula și faptul că acceptarea demisiei guvernului, ca urmare a cedării în fața unor forțe anarhice, îi anula președintelui rolul de garant constituțional[57].

Mineriada din septembrie 1991 a înrăutățit imaginea externă a României, având drept consecință amânarea demersurilor de asociere la CEE. Mineriada a determinat Comisia Europeană să refuze începerea negocierilor pentru Acordul de Asociere, urmând a fi amânate pentru câteva luni[58]. De

[54] Ion Iliescu, *Momente de istorie, vol. III: Documente, alocuțiuni, interviuri, comentarii. Septembrie 1991-Octombrie 1992*, București, Editura Enciclopedică, 1992, p. 20.

[55] *Ibidem*, p. 22.

[56] Domnița Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 166-167.

[57] *Ibidem*, p. 169.

[58] Ruxandra Ivan, *Politica externă a României în perioada postcomunistă* în Liliana Corobca (ed.), *op. cit.*, p. 919.

asemenea, au fost afectate și relațiile cu organisme internaționale precum FMI și BERD[59].

Există diverse argumente pentru care mineriada ar fi fost orchestrată sau sprijinită de grupuri de interese. Unul ar fi faptul că odată cu sosirea minerilor la București, aceștia au primit ca întăriri echipe de bătăuși ale lumii interlope, care li s-au alăturat fără a fi chemate și au stârnit încleștări cu poliția și apărătorii din fața sediului guvernului[60]. Însă, cea mai relevantă poziție privind un „puci neocomunist" a fost cea a lui Gelu Voican Voiculescu, exprimată în cadrul unei ședințe parlamentare din 30 septembrie 1991. El a sugerat ideea că o rețea clandestină, finanțată de comuniști conservatori de la Moscova, formată din militari rezerviști, foste cadre ale Securității și ofițeri din SRI, în colaborare cu activiști ai Partidului Socialist al Muncii, condus de fostul premier comunist Ilie Verdeț, îi dirijaseră în permanență pe mineri, pentru a lua cu asediu Guvernul, Adunarea Deputaților și Palatul Cotroceni. Scopul era preluarea puterii și instituirea unui stat major de urgență. SRI-ul nu ar fi putut dejuca acțiunea din cauza colaborării dintre unii ofițeri de-ai săi și complotiști. Rețeaua ar fi încercat și asasinarea lui Ion Iliescu, pe 27 septembrie, prin organizarea unor grupuri de șoc care să pătrundă în forță în Palatul Cotroceni, însă acțiunea nu a mai avut loc deoarece ar fi fost interceptată de SPP. El ar fi preluat aceste informații în urma unor discuții cu foști ofițeri de Securitate contactați de rețeaua clandestină, care ar fi refuzat să i se alăture[61]. Însă, Virgil Măgureanu, directorul SRI de la acel moment, a considerat că Voiculescu emisese „o teorie care ține de o poveste polițistă"[62]. Cu toate acestea, am observat alte păreri care fac plauzibilă o asemenea variantă: Adrian Severin a afirmat că minerii fuseseră coordonați, Petre Roman a descris mineriada drept un „puci comunist pornit de jos", iar „Deutsche Welle" nota că „potențarea maximală a haosului" era în interesul partidelor extremiste deoarece deschidea drumul unei dictaturi. Mai mult, după cum a subliniat ziarul „Azi", Miron Cozma declarase de la tribuna Adunării Deputaților că s-a cerut demisia lui Petre Roman și schimbarea din funcție a președintelui, fără a menționa de cine anume. Discursul lui Voiculescu relevă posibilul doritor. Ipoteza „puciului neocomunist" este relevată și de antropologul David A. Kideckel, conform căruia minerii consideră că violențele iscate atât la mineriada din 1991 cât și precedentele trei din 1990, au fost provocate de

[59] Stan Stoica, *op. cit.*, p. 38.

[60] Vladimir Pasti, *op. cit.*, p. 271.

[61] Gelu Voican Voiculescu apud „Monitorul Oficial al României", an II, nr. 230, Partea a II-a: Dezbateri parlamentare, 1 octombrie 1991, p. 40-41.

[62] Virgil Măgureanu apud Andrei Pleșu, Petre Roman, Elena Ștefoi, *Transformări, inerții, dezordini: 22 de luni după 22 decembrie 1989*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 129.

securiști infiltrați în rândurile lor[63]. Kideckel consideră că mineriadele din 1990 și 1991 „au servit intereselor altor indivizi și grupuri, iar minerii au fost folosiți ca „actori în drame create și orchestrate de alții"[64]. Argumentul pe care îl aduce este lipsa de unitate din rândul lor. Deși numeroși mineri au participat cu însuflețire, având obiective politice – în cazul mineriadei din 1991, schimbarea conducerii țării, unii mineri merseseră în București de curiozitate, mulți refuzaseră participarea, alții au avut îndoieli, însă numai la cererea liderilor sindicali sau din respect colegial au decis să ia parte[65].

Luând în considerare toți acești factori, ipoteza unui posibil „puci neocomunist" este plauzibilă, însă nu o putem susține cu certitudine fără dovezi concludente. În prezent, nu există o cauză exactă a Mineriadei din 24-28 septembrie 1991 ci, după cum s-a văzut, mai multe variante. Pe lângă varianta puciului, părerile sunt împărțite. Ion Iliescu neagă ipoteza lui Petre Roman – a puciului neocomunist, considerând că mineriada a avut drept cauze dificultățile economice ale minerilor. Similar, raportul comisiei parlamentare concluziona că venirea minerilor a fost motivată de nemulțumirile față de politica guvernanților și convingerea că prezența lor era necesară în momente de criză, ca urmare a precedentelor mineriade. Antropologul Alin Rus, originar din Valea Jiului, sugerează că o cauză a mineriadei a fost, pe lângă nemulțumirile legate de salariile oferite de Guvern și existența unui alt sindicat în Vale, care îi făcea concurență prin înțelegeri directe cu guvernanții privind nivelul de trai al minerilor. Rămâne de văzut în ce măsură se va lămuri vreodată dacă, într-adevăr, a fost vorba de o lovitură de stat sau doar de o mișcare protestatară anarhică, ce viza destituirea puterii politice.

Bibliografie

Surse primare

Periodice

1. „Adevărul" septembrie 1991.
2. „Azi" septembrie-octombrie 1991.
3. „Monitorul Oficial al României – Dezbateri parlamentare" octombrie 1991.

[63] David A. Kideckel, *op. cit.*, p. 129.

[64] *Ibidem*, p. 130.

[65] *Ibidem,* p. 130-131.

Memorii

1. ILIESCU, Ion, *Momente de istorie, vol. III: Documente, alocuțiuni, interviuri, comentarii. Septembrie 1991-Octombrie 1992*, București, Editura Enciclopedică, 1996.

2. PAȘCU, Ioan Mircea, *Jurnal de… „Front": 1990-1992*, București, Editura RAO, 2010.

3. ROMAN, Petre, *Libertatea ca datorie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

Studii

1. IVAN, Ruxandra, *Politica externă a României în perioada postcomunistă* în Liliana Corobca (ed.), *Panorama postcomunismului în România*, Iași, Editura Polirom, 2022, pp. 915-934.

2. MOMOC, Antonio, *Jurnalism în România postcomunistă. De la telerevoluția în direct la revoluția digitală* în COROBCA, Liliana (ed.), *Panorama postcomunismului în România*, Iași, Editura Polirom, 2022, pp. 586-619.

Lucrări

1. DĂIANU, Daniel, *Transformarea ca proces real*, Ed. a II-a, București, Institutul Român pentru Libera Întreprindere, 1999.

2. GHEBOIANU, Matei, *1989-1992. Presa liberă!? Presa în România postcomunistă*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

3. KIDECKEL, David A., *România postsocialistă: munca, trupul și cultura clasei muncitoare* (trad. Șerban Văetiși), Iași, Editura Polirom, 2010.

4. PASTI, Vladimir, *România în tranziție – căderea în viitor*, București, Editura Nemira, 1995.

5. PLEȘU, Andrei, ROMAN, Petre, ȘTEFOI, Elena, *Transformări, inerții, dezordini: 22 de luni după 22 decembrie 1989*, Iași, Editura Polirom, 2002.

6. RUS, Alin, *Mineriadele. Între manipulare politică și solidaritate muncitorească*, București, Editura Curtea Veche, 2007.

7. STOENESCU, Alex Mihai, *România postcomunistă. 1989-1991*, București, Editura RAO International Publishing Company, 2008.

8. STOICA, Stan, *România: 1989-2004: o istorie cronologică*, București, Editura Meronia, 2004.

9. ȘTEFĂNESCU, Domnița, *Cinci ani din istoria României: o cronologie a evenimentelor decembrie 1989-decembrie 1994*, București, Editura Mașina de scris, 1995.

10. TĂNASE, Stelian, *Miracolul revoluției: o istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, București, Editura Humanitas, 1999.

11. TISMĂNEANU, Vladimir, MIHĂEȘ, Mircea, *O tranziție mai lungă decât veacul: România după Ceaușescu*, București, Editura Curtea Veche, 2011.

http://anuarul.institutulrevolutiei.ro ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

SPAȚIUL URBAN ȘI SIMBOLURILE LIBERTĂȚII: BARICADA DE LA INTERCONTINENTAL ÎN CONTEXTUL CĂDERII REGIMULUI CEAUȘESCU

Constantin BARA*

* Asistent Cercetare – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)
E-mail: costelbara77@yahoo.com

Abstract

Using Pierre Nora's concept of the "site of memory," according to which such a site is not merely a physical space but also a cultural and symbolic construct, this study analyzes the barricade near the Intercontinental Hotel, built during the night of December 21–22, 1989. Our approach begins with a chronological analysis of the events that took place in Timișoara and Bucharest between December 16 and 22, 1989, focusing on the causes that led to the construction of the Intercontinental Barricade, the process of its creation, its symbolism, the way the Party and state leadership reacted to it, and the effects it produced. Without disregarding specialized scholarship, the study is based on a series of testimonies published in „Caietele Revoluției" and other memoir volumes, video broadcasts from the time of the events, eyewitness accounts, and official transcripts. Through a critical reading of these sources, the study demonstrates that the barricade at the Intercontinental represented a turning point in the process of delegitimizing Ceaușescu's regime – the moment when fear was replaced by a sense of collective solidarity. On the morning of December 22, 1989, after the repressive forces destroyed the barricade, killed dozens of participants, and arrested many demonstrators, workers from the major industrial platforms of Bucharest overcame their fear and took to the streets to protest, thus continuing the spirit of resistance embodied by the barricade. Therefore, the barricade erected on the evening of December 21–22

can be understood as a foundational moment in the collapse of the communist regime, illustrating both the failure of state repressive mechanisms in the face of a major crisis and the (re)birth of a common consciousness, as well as confirming the determination of Romanians to bring about genuine political change.

Keywords: Romanian Revolution, Intercontinental Barricade, political change, symbols of freedom, fall of the Ceaușescu regime.

Introducere

Baricada de lângă Hotelul Intercontinental din București, care a fost construită în noaptea dintre 21 și 22 decembrie 1989, a rămas în mentalul colectiv drept unul dintre cele mai importante și sângeroase momente ale Revoluției Române din Decembrie 1989. Pe 21 decembrie 1989, după ce mitingul de susținere pe care Nicolae Ceaușescu îl organizase s-a spart, manifestanții din București care se aflau lângă Hotelul Intercontinental au decis, în jurul orei 17, să ridice o „baricadă" transversală care să-i separe de forțele de ordine desfășurate în perimetrul dintre Sala Dalles și Piața Romană. Folosind conceptul de „loc al memoriei" teoretizat de Pierre Nora[1], conform căruia un loc al memoriei nu este doar un spațiu fizic, ci un construct cultural și simbolic, studiul nostru își propune să analizeze procesul de construcție al Baricadei de la Inter, dar și însemnătatea simbolică a acesteia. Cu toate că Baricada a fost construită ad-hoc, din garduri metalice, grilaje, bănci și containere de gunoi, semnificația pe care revoluționarii i-au atribuit-o în acele momente a transformat-o într-un simbol al unității și al rezistenței.

Spre deosebire de alte evenimente istorice, studierea Revoluției Române din Decembrie 1989 presupune un alt tip de abordare din partea istoricilor întrucât s-a desfășurat neașteptat, rapid și violent, în circumstanțele întru-totul excepționale. Caracterul spontan al manifestațiilor, absența unei structuri organizatorice prestabilite și succesiunea haotică a evenimentelor nu au permis consemnarea acestora[2], așadar istoricii trebuie să se îndrepte spre metode ce cercetare din sfera sociologiei, a jurnalismului și antropologiei. Astfel, pentru a putea reconstitui cât mai fidel dinamica evenimentelor din noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 din București, studiul nostru are la bază mărturiile de istorie orală ale celor implicați în construcția Baricadei, cât și

[1] Pierre Nora (coord.), *Les Lieux de mémoire*, *vol. I, La République*, Paris, Editura Gallimard, 1997, p. 7.

[2] Cristian Dumitrescu, *Contextul și desfășurarea Revoluției Române din decembrie 1989 la Craiova: „Știm ce-a fost la Timișoara"* în „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989", vol. I/ 2023, pp. 100-101.

declarațiile participanților care se regăsesc consemnate în publicația „Caietele Revoluției", apărută sub egida Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989. De asemenea, vom utiliza și videoclipuri surprinse în acele zile, apărute recent în spațiul public.

Contextul prăbușirii regimului lui Nicolae Ceaușescu: izbucnirea Revoluției la Timișoara

Denumit de unii istorici drept „Annus mirabilis"[3], anul 1989 a fost marcat atât de prăbușirea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est, cât și de o serie de transformări geopolitice profunde. „Marea transformare din Est" a cunoscut însă specificități locale: în iunie 1989, în Polonia, Sindicatul „Solidaritatea" a câștigat alegerile. În Ungaria, regimul granițelor a fost schimbat provocând o migrație spre Vest, iar pe 9 noiembrie 1989, în Germania de Est, avea să cadă Zidul Berlinului deschizând calea spre reunificarea Germaniei. În acest timp, în Cehoslovacia, pe 17 noiembrie 1989, circa 300.000 de demonstranți s-au adunat în Piața Wenceslas din Praga și au cerut reforme democratice, doleanțe concretizate prin venirea la putere a unui guvern democrat și numirea lui Václav Havel în funcția de președinte al Cehoslovaciei. Nici Bulgaria și România nu au fost ocolite de efectul dominoului, iar regimurile comuniste din aceste țări au sucombat, la rândul lor.

În decembrie 1989, spre deosebire de alte state comuniste, care fie deja cunoscuseră schimbări politice, fie erau angrenate într-un proces de reformă, regimul lui Nicolae Ceaușescu părea de neclintit. Cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român, desfășurat între 20 și 24 noiembrie 1989 la București, a reprezentat unicul moment în care dictatorul ar fi putut să fie revocat prin pârghii legale de la conducerea partidului. Speranțele românilor legate de acest congres erau foarte mari întrucât, în rândul populației, se răspândise zvonul conform căruia Nicolae Ceaușescu ar urma să se retragă și să fi înlocuit cu fiul său, Nicu Ceaușescu. Zvonurile și speranțele au fost însă spulberate în zilele desfășurării Congresului prin realegerea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general[4]. Mai mult, românii erau încurajați să strângă rândurile în jurul „Conducătorului Suprem", întrucât „PCR consideră că întoarcerea la sistemul multi-partid în sistemul socialist este complet greșită și dăunătoare, pentru că netezește drumul pentru o revenire la formele anacronice ale sistemului politic capitalist [...] existența unui singur partid al

[3] Vladimir Tismăneanu, *Anul 1989 sau cum se naște o situație revoluționară* https://www.contributors.ro/anul-1989-sau-cum-se-naste-o-situatie-revolutionara, accesat la 15.08.2025.

[4] Adam Burakowski, Aleksander Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *1989. Toamna Națiunilor*, Iași, Polirom, 2013, p. 332.

clasei muncitoare și consolidarea unității poporului în jurul partidului este o necesitate obiectivă"[5]. În pofida dorinței românilor de schimbare, alimentate de transformările ce cuprinseseră lagărul socialist și despre care erau informați prin intermediul posturilor de radio occidentale, evoluțiile de pe scena politică internă nu au urmat calea perestroikăi și a glasnostului promovate de Mihail Gorbaciov.

Nici conturarea unei opoziții interne care să-l înlăture pe Nicolae Ceaușescu nu a fost posibilă. Singurul gest de disidență internă a fost făcut de șase foști demnitari comuniști care, prin intermediul unei scrisori trimise către posturile de radio din Occident în martie 1989, atrăgeau atenția asupra politicii interne și externe a lui Nicolae Ceaușescu. Scrisoarea deschisă, semnată de Gheorghe Apostol, fost prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și președinte al Uniunii Sindicatelor, Alexandru Bârlădeanu, fost membru al Biroului Politic, al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, președinte al Consiliului de Stat al Planificării și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Corneliu Mănescu, fost ministru al Afacerilor Externe și președinte al Adunării Generale a ONU, Constantin Pârvulescu, membru fondator al PCR și fost membru în Biroul Politic al PCR, Grigore Răceanu, veteran al PCR și Silviu Brucan, fost ambasador și redactor-șef adjunct al ziarului „Scânteia"[6]. Aceasta a fost citită pe 11 martie 1989 la posturile de radio „BBC", „Vocea Americii" și „Europa Liberă" și condamna nerespectarea Actului Final de la Helsinki, nerespectarea Constituției, politica economică a regimului Ceaușescu și planul sistematizării teritoriale a satelor și orașelor[7]. Nicolae Ceaușescu a adus la cunoștință această acțiune membrilor din Comitetul Politic Executiv și a calificat-o ca fiind a unor „derbedei politic, declasați și moral și politic", influențați de serviciile secrete americane și de ce se întâmpla în Uniunea Sovietică[8].

Într-un context în care orice încercare de revoltă și opoziție părea sortită eșecului, scânteia Revoluției avea să se aprindă la Timișoara, pe 16 decembrie 1989. Trebuie însă să menționăm că o încercare de revoltă a existat și la Iași, pe 14 decembrie 1989. Pe fondul evoluțiilor din spațiul Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești, un grup denumit „Frontul Popular Român",

[5] ***, *Activitatea ideologică și politico-educativă, parte integrantă a procesului revoluționar de edificare a socialismului, de formare a omului nou. Făurirea noii orânduiri cu poporul și pentru popor* în „Scânteia", 18 octombrie 1989.

[6] Constantin Corneanu, Florian Banu, *Omul și timpul: Scrisoarea celor 6* https://www.youtube.com/watch?v=-qzLtQUyx74&t=3s, accesat la 14.07.2025.

[7] Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 92

[8] *Ibidem.*

reunit sub coordonarea lui Ștefan Prutianu, a încercat să organizeze o mișcare de revoltă împotriva regimului dictatorial al lui Nicolae Ceaușescu. Conform planului, fiecare membru al grupului inițial era responsabil cu recrutarea a trei persoane care, la rândul lor, urmau să recruteze alte trei persoane. Prin acest mecanism de extindere tip lanț, inițiatorii puteau să mobilizeze un număr mare de oameni într-un timp scurt, fără ca aceștia să se cunoască între ei[9]: „Cei convocați în Piața Unirii din Iași, pe 14 decembrie 1989, orele 16, ar fi trebuit să aibă asupra lor un înscris cu poezia «Deșteaptă-te, române» a lui Andrei Mureșanu și o lumânare ce urma să fie aprinsă în momentul oportun. La umbra statuii lui Cuza ar fi urmat să ia cuvântul câțiva dintre noi și anume: Prutianu ar fi trecut în revistă situația dezastruoasă a economiei românești, Titi Iacob ar fi prezentat situația muncitorilor, nivelul de trai extrem de scăzut, eu [n.n. Cassian Maria Spiridon] ar fi trebuit să vorbesc despre genocidul cultural impus de dictatura comunistă. În tot acest timp s-ar fi strigat lozinci gen «Jos dictatura!», «Jos comunismul», «Vrem democrație», «Vrem libertate». […] ne-am fi prins de mână într-o mare horă a unității de simțire și ideal, am fi aprins lumânări și am fi cântat «Deșteaptă-te, române!»”[10]. Planul însă nu a putut să fie pus în practică, întrucât a fost deconspirat de Securitate, iar organizatorii au fost arestați[11].

Cu toate că revolta ieșenilor a fost deconspirată și nu s-a mai putut desfășura, aceasta rămâne reprezentativă pentru starea de spirit a românilor din acele zile. Astfel, după doar două zile, în Timișoara avea să izbucnească o revoltă populară ce avea să determine sfârșitul regimului Ceaușescu. Pe 15 decembrie, în fața casei parohiale a preotului reformat László Tőkés, mai mulți credincioși s-au strâns și au început să protesteze împotriva deciziei judecătorești de evacuare a pastorului. În ciuda încercărilor autorităților locale de a calma situația, mulțimea a început să huiduie și să strige lozinci anticeaușiste. Nici măcar îndemnul lui Tőkés de a pleca spre casele lor nu a convins mulțimea furioasă, astfel încât un grup compact de timișoreni a rămas în fața casei sale până în ziua următoare[12]. A doua zi, pe 16 decembrie, Nicolae Ceaușescu i-a comunicat personal lui Radu Bălan, prim-secretarul Comitetului Județean de Partid, să-l evacueze pe Tőkés din casa parohială și

[9] Constantin Corneanu, *Victorie însângerată decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, pp. 440-441.

[10] Cassian Maria Spiridon, *Iași, 14 decembrie 1989. Începutul revoluției române*, Ediția a III-a revizuită și completată, Iași, Editura Timpul, 2014, p. 14.

[11] Ioan Scurtu, *op. cit.,* p. 179.

[12] Adam Burakowski, Aleksander Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *op. cit*., pp. 336-337.

să-l transfere la Mineu, lucru care s-a și întâmplat în jurul orei 3 dimineața[13]. Mutarea pastorului nu a mai avut însă efecte asupra mulțimii care, pe tot parcursul zilei, intraseră în conflict cu forțele de ordine. Confruntările dintre protestatari și trupele de Miliție și Securitate au început în jurul orei 17.30 și au durat până în jurul orei 21.00, soldându-se cu o victorie a timișorenilor.

Abia în seara zilei de 16 decembrie, autoritățile de la Timișoara au realizat cât de gravă era, de fapt, situația. Radu Bălan, depășit de împrejurări, a cerut ajutor de la București. La ora 21.00, Iulian Vlad a organizat o ședință cu toți șefii departamentelor din Securitate în urma căreia s-a decis formarea unei echipe speciale care să meargă la Timișoara și să preia comanda operațiunilor care vor urma să se desfășoare[14]. Astfel, pe 17 decembrie, la ora 06.30, Emil Macri și o trupă operativă au ajuns în Timișoara și au preluat coordonarea operațiunilor care aveau ca scop restaurarea liniștii în orașul de pe Bega[15]. Convins de faptul că Macri va reuși să gestioneze situația de la Timișoara, Nicolae Ceaușescu a anunțat în ședința Comitetului Politic Executiv, care a avut loc la ora 10.00, că situația din Timișoara e sub control, iar mai apoi, în jurul orei 12.00, că va pleca în Iran. În paralel, la Timișoara, unitățile militare din oraș au început să defileze pe arterele principale pentru a intimida timișorenii, însă manevrele militare nu au avut efectul scontat. În Piața Maria s-au strâns circa 4.000 de oameni care scandau „Nu vă fie frică" și „Jos Ceaușescu", iar alții au mers să atace Comitetul Județean de Partid. Văzând că nu poate stăpâni situația, Radu Bălan l-a contactat pe gen. Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale, care a ordonat Armatei să intervină și să intre în stare de luptă, în județul Timiș declarându-se stare de necesitate. Astfel, în oraș au fost trimise subunități militare, dotate cu tehnică de luptă. La aflarea veștii că situația tot nu s-a liniștit, Nicolae Ceaușescu l-a trimis la Timișoara pe Ion Coman, șeful Secției militare și de justiție din CC, iar ulterior, Vasile Milea pe generalii Ștefan Gușă, Victor Stănculescu, Mihai Chițac iar Tudor Postelnicu pe Constantin Nuță, aceștia ajungând în jurul orei 16.30. În acest context, structurile de forță intensifică focul, ucigând 59 de persoane și rănind alte 185.

Asigurat fiind de Ion Coman că situația este sub control la Timișoara, Nicolae Ceaușescu a plecat în dimineața zilei de 18 decembrie 1989 în Iran, lăsându-i la conducerea țării pe Emil Bobu și Elena Ceaușescu. Cu toate că represiunea fusese una violentă, în jurul orei 09.00, lucrurile încep să se

[13] *Ibidem*, p. 337.

[14] *Ibidem*, p. 338.

[15] Alesandru Duțu, *Revoluția din decembrie 1989. Cronologie*. Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010 , p. 92.

tensioneze din nou în orașul de pe Bega. Grupuri de oameni merg spre centrul orașului și își continuă protestul, cu toate că forțele de ordine patrulau prin oraș și făceau arestări. A doua zi, pe 19 decembrie, protestele timișorenilor au început deja să capete proporții de masă întrucât muncitorii de la întreprinderile „6 Martie", „Azur", „Elba" și „Solventul" organizează mitinguri și greve în care își exprimă nemulțumirile față de politicile de austeritate ale regimului Ceaușescu și scandează lozinci împotriva dictatorului. Văzând gravitatea situației, Radu Bălan a mers la Întreprinderea „Elba" pentru a calma muncitorii care protestau în curtea acesteia, însă a ajuns la concluzia că nu se poate restabili liniștea atât timp cât Armata este prezentă. Astfel, în urma unor discuții dintre generalii Ștefan Gușă și Vasile Milea, se ordonă retragerea TAB-urilor și a unor părți din efective, interzicând totodată folosirea armelor.

Așadar, în contextul retragerii efectivelor militare de pe străzi, în ziua de 20 decembrie la Timișoara s-a instituit starea de grevă generală în rândul muncitorilor. În unele dintre întreprinderile din zonă, muncitorii au plănuit o manifestație de stradă împotriva dictatorului, la care s-au alăturat angajații altor întreprinderi locale, hotărând însă să nu meargă direct spre centrul orașului, ci să treacă mai înainte prin zona Ambasadei Iugoslaviei, pentru ca personalul de acolo să anunțe posturile de radio occidentale despre situația din Timișoara, și apoi spre platforma Gării de Nord pentru a mai aduna muncitori[16]. Grupul compact s-a îndreptat mai apoi spre centrul orașului, în timp ce manifestanții strigau lozinci precum „Libertate", „Ceaușescu vinovat pentru morții din Banat", „Jos Ceaușescu" sau „Azi în Timișoara, mâine-n toată țara"[17]. În jurul orei 12.30, balconul Operei din Timișoara a fost cucerit de timișoreni și, din inițiativa lui Lorin Fortuna, s-a format un „comitet de coordonare și conducere" care a formulat un program de revendicări pe baza căruia să negocieze cu reprezentanții Partidului cu scopul de a democratiza țara[18]. Alertat de cele petrecute la Timișoara, Constantin Dăscălescu a decis să meargă personal pentru a vedea ce se întâmplă. Odată ajuns, acesta spune că este dispus să primească o delegație formată din trei persoane cu care să dialogheze[19], prilej cu care Ioan Savu întocmește o listă cu revendicări:

„Demisia președ. Ceaușescu
Demisia guvernului
Alegeri libere

[16] Lorin Fortună, *Semnificația zilei de 20 decembrie* în „Caietele Revoluției", nr. 5(7)/ 2006, pp. 28-29.

[17] *Ibidem,* p. 29.

[18] *Ibidem,* p. 31.

[19] Alesandru Duțu, *op. cit*., pp. 122-123.

Înființarea unui centru de anchetă pentru lămurirea ordinii de la Timișoara

Tragerea la răspundere penală a celor vinovați

Punerea imediată în libertate a deținuților politici

Cine a dat ordin să tragă la Timișoara?

Să se dea imediat morții familiilor pt. a fi îngropați creștinește

Apariția în ac. seară la tv. a lui Ceaușescu pt. a informa opinia publică despre situația reală de la Timișoara

Libertatea presei

Libertatea radioului și televiziunii

Reforma învățământului"[20].

După ce i-au fost prezentate revendicările, Constantin Dăscălescu a început să facă presiuni asupra revoluționarului Ioan Savu și să-l amenințe, spunându-i că va fi învinovățit de toată situația creată la Timișoara. Acesta nu a renunțat în fața presiunilor, a ieșit din nou pe balconul Operei și s-a adresat mulțimii, fiind ovaționat. În urma negocierilor, în jurul orei 18.00, o parte dintre cei arestați au fost eliberați, însă celelalte revendicări au rămas fără răspuns. La rândul său, Dăscălescu l-a informat pe Nicolae Ceaușescu despre dialogul și revendicările revoluționarilor din Timișoara, dar nu despre toate, ci doar despre cele legate de eliberarea celor arestați și restituirea morților pentru a putea fi înmormântați creștinește[21]. Confruntându-se cu o situație nemaiîntâlnită până atunci, Nicolae Ceaușescu a decis să informeze activul de partid despre cele întâmplate la Timișoara prin intermediul unei teleconferințe în care a calificat evenimentele drept o intervenție a trupelor străine care avea ca scop destabilizarea României. Totodată, dictatorul decide că este momentul să se adreseze și cetățenilor, așa că, în jurul orei 19.00, acesta ține o cuvântare transmisă la posturile de televiziune în care vorbește despre evenimentele de la Timișoara, mai ales despre cele din ziua de 17 decembrie, pe care le califică drept „teroriste [...] net fasciste, cu caracter provocator [...] în strânsă legătură cu cercurile reacționare, imperialiste, iredentiste și cu serviciile de spionaj din diferite țări străine"[22]. După transmiterea mesajului, Nicolae Ceaușescu a decis că este momentul să arate că beneficiază de susținerea românilor și îi solicită lui Barbu Petrescu să organizeze un miting de susținere în București prin intermediul căruia să condamne evenimentele petrecute la Timișoara[23].

[20] Documentul cu textul olograf a fost publicat în „Caietele Revoluției", nr. 2/2005, p. 9.

[21] Alesandru Duțu, *op. cit*., pp. 122-123.

[22] Nicolae Ceaușescu, *Cuvântarea din 20 decembrie completă* https://www.youtube.com/watch?v=ioBKBXF3LEY, accesat la 15.07.2025.

[23] Alesandru Duțu, *op. cit*., p. 126.

Mitingul de susținere de la București

Conform unora dintre mărturii, se pare că mitingul de susținere de la București a avut la bază ideea lui Nicolae Ceaușescu, confirmată de Ion Dincă și Manea Mănescu, care spera că va atrage de partea sa populația României, obținând astfel girul pentru măsurile brutale de represiune ce urmau să fie luate împotriva timișorenilor[24]. Totodată, mitingul trebuia să demonstreze că liderul de la București se bucura încă de încrederea românilor și că situația e sub control, amintind totodată de momentul său de glorie din august 1968, când a beneficiat de o reală adeziune din partea românilor pe fondul invaziei trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia. Misiunea de organizare a mitingului i-a revenit lui Barbu Petrescu, prim-secretarul Comitetului Municipal de Partid. La miting vor fi mobilizați oamenii muncii din mai multe fabrici și uzine din București.

Părerile au fost însă împărțite în privința organizării mitingului. În timp ce Barbu Petrescu confirma ideea lui Ceaușescu și-l încuraja să o pună în aplicare, Silviu Curticeanu, șeful Cancelariei CC al PCR, considera că organizarea acestuia nu era o idee bună: „Organizarea acelui miting a fost o inconștiență din partea lui Ceaușescu. Dvs. știți că cultul personalității (sic!) a fost creat de el și de mijloacele de propagandă, întrecerea laudativă, numai că la un moment dat el a crezut în tot ce spunea și la un moment dat el avea nevoie de mulțime, de stadioane, de sala congreselor ca să vorbească, nu de sala plenarelor. După ce vorbea și auzea acea baie de aplauze era liniștit, era altul, era reconfortant pentru el, crezând că este iubit de popor, astfel că a convocat mitingul pentru a doua zi. Dar a fost vorba și de inconștiența lui Barbu Petrescu care, prim-secretar fiind, putea să-i spună că nu e cazul să se organizeze acel miting. A creat chiar o revoltă generală în ce privește organizarea acestui miting”[25].

Înaintea organizării mitingului, în jurul orei 10.00, Nicolae Ceaușescu a convocat o ședință a Comitetului Politic Executiv, la ora 10.30, în cadrul căreia a informat membrii despre creșterile salariale, a alocațiilor lunare, a pensiilor pe care urma să le anunțe la miting, fără a vorbi despre ceea ce s-a întâmplat la Timișoara[26] și pentru a-i invita la miting: „Joi dimineața, n-a pomenit un cuvânt despre Timișoara și derivatele ei. A informat doar că a hotărât să majoreze salariile minime, cu o sumă modică și să adauge ceva

[24] Alexandru Oșca, *Dincolo de Rubicon: 1989-Timișoara-1990*, Craiova, Editura Sitech, 2011, p. 182.

[25] Constantin Corneanu, *op. cit*., p. 603.

[26] *** *Comunicatul Ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 21 decembrie 1989* în „Scânteia”, 22 decembrie 1989, p. 1.

la ajutoarele pentru copii. La sfârșitul ședinței a comunicat laconic și parcă în treacăt: Comitetul Municipal București ne invită la o demonstrație a oamenilor muncii"[27]. Chiar dacă unele persoane din anturajul apropiat al lui Nicolae Ceaușescu considerau că mitingul nu era o idee bună, conștientizând că situația era una delicată, diferită de cea din 1968, acestea nu au avut curajul să-i spună să renunțe la organizarea lui.

Pentru ca toate condițiile de securitate să fie îndeplinite, a fost organizat un dispozitiv format din 147 de cadre ale Miliției, dar și 300 de ofițeri îmbrăcați în civil, de la Școala de Perfecționare a Cadrelor de Miliție din București[28]. Efectivele de securitate au fost dispuse în zece baraje și o rezervă. Dispozitivul militarilor din Comandamentul Trupelor de Securitate a fost constituită din opt plutoane a câte 24 de militari în termen, care erau îmbarcați în autobuze și dispuși în opt puncte din jurul Pieței Palatului. De asemenea, toate căile de acces spre Piața Palatului au fost blocate pentru a opri pătrunderea unor eventuali intruși care ar fi putut să destabilizeze mitingul și pentru a-i opri pe cei care voiau să plece[29].

În aceste condiții speciale urma să se desfășoare mitingul care avea să declanșeze mișcările de masă și să conducă, în final, la răsturnarea regimului Nicolae Ceaușescu. Mitingul a fost deschis la ora 12.00, conform programului stabilit, și a început cu discursurile unor „reprezentanți" ai oamenilor muncii care condamnau acțiunile huliganice de la Timișoara și se angajau să urmeze neabătut indicațiile secretarului general. Din public se auzeau lozinci precum .„Vom munci și vom lupta, țara o vom apăra", „Să înceteze manifestările șoviniste ale cercurilor străine" sau „România a ales. Socialism, pace, progres". La ora 12.30 a venit și rândul lui Ceaușescu să vorbească. Acesta a declarat că era hotărât să restabilească „ordine" în țară și să asigure victoria socialismului în România. După aceste declarații, în jurul orei 12.31, în Piață s-a auzit un vuiet puternic, asemănător cu explozia unei petarde, ceea ce a determinat mulțumea să intre în panică.

Asupra acestui zgomot planează mai multe ipoteze. Martorul Ionel Dumitrescu, audiat la sediul Secției Parchetelor Militare, pe data de 30.10.2017 va declara: „În decembrie 1989 eram ofițer al MApN, cu gradul de inginer colonel în cadrul Secției cu înzestrare cu materiale tehnice a Consiliului Politic Superior al Armatei. Unitatea unde activam purta numărul 02348 și avea în subordine UM 02381 și UM 02487 București. Ocupam funcția de

[27] Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere: un fost lider comunist se destăinuie*, București, Editura Expres, 1994, p. 379.

[28] Constantin Corneanu, *op. cit*., p. 604.

[29] *Ibidem*.

ofițer I, având ca principală atribuție de serviciu, asigurarea cu tehnică de propagandă specială - război psihologic [....] La 21.12.1989 de la unitatea unde activam au fost trimise patru autospeciale care au avut rolul de a amplifica sunetul, respectiv de a dubla sistemul celor de la Radiodifuziunea Română. Aceste autospeciale s-au aflat sub comanda lt. maj. Grumaz Alexandru. Conform planificării, cele patru autospeciale au fost instalate. Afirm în deplină cunoștință de cauză că una dintre autospeciale a fost sursa sunetului de joasă frecvență cu efect de panică, sunet care a provocat dezordine în mulțimea adunată în Piața Palatului, cu ocazia mitingului popular convocat de președintele Nicolae Ceaușescu. În timp, s-a acreditat ideea conform căreia acest sunet a fost generat de sovietici sau americani, însă realitatea este că sunetul a fost generat de una dintre cele patru autospeciale dispuse de UM 02348 București în perimetrul pieței"[30]. Asemenea sunete au mai fost auzite și în Craiova sau alte orașe din România[31]. Recent, într-un interviu acordat istoricului Constantin Corneanu, lt. maj. Alexandru Grumaz declara că, în momentul în care sunetul s-a auzit, adormise și nu a putut să identifice sursa acestuia[32]. Când s-a auzit acel zgomot puternic, mulțimea a intrat într-o stare de panică, moment în care, după ce și-a revenit din uluirea care l-a cuprins, Nicolae Ceaușescu a repetat obsesiv „Alo!", „Alo!", și a cerut participanților să se așeze la locurile lor. Elena Ceaușescu, prezentă și ea în balcon, îl îndemna să le vorbească și le cerea să facă liniște[33].

Nicolae Ceaușescu a continuat discursul, în care anunța mărirea retribuției, a pensiilor, alocațiilor și a ajutoarelor sociale, însă nimeni nu-l mai asculta. Spre stupefacția și dezamăgirea dictatorului, bucureștenii, care fuseseră aduși cu forța la miting, au început să părăsească Piața Palatului. Însă, pe străzile centrale au început să se adune grupuri de demonstranți care scandau „Jos Ceaușescu", „Români nu cedați", „Veniți cu noi"[34]. Deși forțelor de ordine li s-a spus să evacueze piața, manifestanții s-au regrupat în zonele învecinate și au început să strige lozinci anticeaușiste[35]. La ordinul lui Nicolae

[30] Cătălin Ranco Pițu, *Rechizitoriu,* volumul I din 5 aprilie 2019, p. 55.

[31] Adrian Cioroianu, *Revoluția din '89 ca experiență personală* (https://www.youtube.com/watch?v=9sbFVHk-MfM&t=138s, accesat la 14.08.2025).

[32] Conform interviului realizat de istoricul Constantin Corneanu cu lt. maj. Alexandru Grumaz, Ionel Dumitrescu se afla în Piața Palatului. https://www.youtube.com/watch?v=pi-m56oBx4g, accesat la 13.09.2025.

[33] *21 decembrie 1989 – ultimul discurs a lui Ceaușescu* (https://www.youtube.com/watch?v=geo2V9p6u88, accesat 20.09.2025).

[34] *Armata Română în Revoluția din decembrie 1989. Studiu documentar preliminar,* București, Editura Romfel, 1994, p. 59.

[35] Alesandru Duțu, *op. cit*., pp 137-138.

Ceaușescu, s-a constituit un Comandament Militar, format din ministrul Apărării Naționale, ministrul Afacerilor Interne, Șeful Securității Statului și cel responsabil pe București, care avea misiunea de a coordona forțele de ordine și de a restabili liniștea în capitală[36].

În jurul orei 13.30, la București începuseră deja altercații între manifestanți și forțele de ordine. Ciocnirile cele mai violente au avut loc în zona Bulevardului Magheru. Cel mai dramatic eveniment s-a desfășurat în jurul orei 16.30, când șoferul unui camion DAC, plin cu muniție, care se deplasa dinspre rondul din Piața Universității către Intercontinental a fost rănit în cap cu o cărămidă, ceea ce a condus la pierderea controlului asupra autovehiculului. Anghel Bedros rememorează acele clipe astfel: „Din spate am auzit țipete și un bubuit de motor și, tot în același timp, persoane care strigau «mașina, mașina». Instinctiv am întors capul peste umărul drept și am văzut un camion de armată cu prelată. Lumea țipa și fugea în stânga și în dreapta. Am rămas încremenit văzând cu ce viteză înainta. Apropriindu-se am distins mai bine marca DAC și faptul că avea ambele parbrize cu spărturi rotunde în centrul fiecăruia. Nu avea farurile și luminile de poziție aprinse și nici în cabină nu lumina nimic [...] În acele momente acel vehicul a intrat în plin, lovind și strivind mai mulți tineri. Am încremenit cu palmele pe față [...] Mă aplec și văd pe un băiat cu părul șaten ondulat, îmbrăcat cu un pulovăr roșu mai închis, ghemuit cu genunchii la gură care urla de durere, având mâinile strânse în jurul bazinului [...] Lumea țipa și deja se crease un semicerc în jurul celor căzuți. Am făcut apel la cei din jur să pună mâna pe cei căzuți și să-i ducem pe trotuar. Uitându-mă la cei căzuți [...] era o fată nu prea înaltă, blondă, cu părul până pe umeri, îmbrăcată cu un balonzaid din tercot de culoare crem (...) o auzeam gemând și o mică porțiune m-a ajutat dând din picioare spre înapoi, dar foarte puțin, fiindcă în acele momente a leșinat și am reușit să o țin strâns de sub subțiori și de îmbrăcăminte. M-am oprit pentru o secundă și am strigat «ajutați-mă». Îmi dădeam seama că acea fată a leșinat sau a murit în mâinile mele”[37]. Incidentul s-a soldat cu șapte morți și cinci răniți[38]. În următoarele momente, manifestanții și forțele de ordine ajung față în față, iar o parte din militari intră în panică și încep să tragă fără comandă rezultând alte opt persoane decedate prin împușcare[39].

[36] *Ibidem*, p. 138.

[37] Romulus Cristea, *Mărturii de la Baricadă*, București, Editura România pur și simplu, 2007, pp. 71-73.

[38] Alesandru Duțu, *op. cit*., p. 144.

[39] *Ibidem*.

Construirea Baricadei de la Inter

În aceste împrejurări, în jurul orei 17.00, în zona restaurantului Dunărea, a început construirea unei baricade, sub coordonarea lui Dumitru Dincă, Dan Iosif, Romeo Raicu, Ionel Pop și Radu Silaghi. Într-un interviu realizat de istoricul Viorel Domenico cu Dumitru Dincă, publicat în „Caietele Revoluției", acesta rememorează cum și-a început ziua de 21 decembrie și cum a apărut ideea unei baricade[40]. Auzind despre evenimentele de la Timișoara, Dumitru Dincă a vrut să meargă în orașul de pe Bega pentru a se alătura manifestației, însă din cauza lipsurilor financiare nu și-a permis să-și cumpere un bilet de tren. Așa că a decis să confecționeze manifeste începând cu 20 decembrie, iar mai apoi, când a văzut la televizor că mitingul a fost deturnat, a decis să meargă în Piața Universității și să se alăture manifestanților[41].

Ajuns în zona centrală în jurul orei 13.00, Dumitru Dincă a mers mai întâi în fața clădirii Universității din București, în zona statuilor, unde a încercat să convingă câțiva dintre participanții de la miting să organizeze o mișcare de protest, însă fără succes. În schimb, a decis să se îndrepte spre Piața Palatului, unde știa că se desfășura mitingul și unde spera că o să găsească mai multe persoane. Scutierii baricadaseră trecerea pe bulevard, însă a reușit să treacă de aceștia și să meargă pe strada Academiei. În dreptul bisericii de la Facultatea de Arhitectură s-a întâlnit însă cu un nou cordon al forțelor de ordine, care i-au comunicat că în zona Pieței Palatului nu mai era nimeni. Astfel, s-a reorientat spre zona Hotelului Intercontinental, unde știa că erau cazați turiștii străini și în vecinătatea căruia se afla Ambasada Statelor Unite ale Americii la București. Ajuns în zona fântânilor, acesta vede un grup de persoane în zona străzii Batiștei și decide să li se alăture. Îi întâlnește pe Romeo Raicu și Radu Silaghi. Romeo Raicu îi pusese pe cei din grupul de persoane în care se afla să îngenuncheze în fața cordonului format din forțe de ordine. Grupul de persoane din zona străzii Batiștei intră în dialog cu forțele de ordine și le pun flori în arme pentru a calma situația tensionată.

Dându-și seama că trăiește momente unice pe care trebuie să le exploateze, Dumitru Dincă a încercat să catalizeze spiritele și să organizeze o mișcare de rezistență. Așa că acesta începe să le vorbească celor prezenți despre evenimentele care au avut loc la Timișoara și despre evoluțiile politice care au avut loc în Polonia, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană și Ungaria. Conform mărturiilor sale, acesta este și momentul în care începe să

[40] Interviu realizat de Viorel Domenico cu Dumitru Dincă, *Mărturii de la Baricadă* în „Caietele Revoluției", nr. 1 (14)/ 2008, pp. 30-43.

[41] *Ibidem*, pp. 30-31.

fie scandat „Jos comunismul". Pentru a avea mai multă vizibilitate și pentru a capta atenția mai multor persoane, acesta decide să se urce pe semnul de „Parking" din dreptul Hotelului Intercontinental. Alexandru Clincea, participant la eveniment rememorează astfel: „Un tânăr brunet, îmbrăcat cu un flanel verde, s-a urcat pe construcția metalică cu inscripția PARKING din fața restaurantului Dunărea și scanda de acolo, împreună cu cei de jos"[42]. Din acel loc, Dumitru Dincă ține un discurs în care le transmite protestatarilor că a auzit că vor urma să se alăture demonstrației și muncitorii de la uzinele „Republica" și „23 August", sperând că va crea în acest fel un sentiment de unitate și coeziune.

După discurs, unul dintre tinerii din jurul lui Dumitru Dincă sugerează că ar trebui ca grupul să se organizeze. Astfel, lui Dumitru Dincă i-a venit în minte exemplul Timișoarei, care deja avea Frontul Democratic Român, însă acesta face o confuzie și creează o structură sub denumirea de „Frontul Unit Muncitoresc". Totodată, pentru a-i determina pe ceilalți să se alăture inițiativei, decide să întocmească o listă de persoane cu nume sonore, care vor fi incluse în această structură și, mai apoi, îi întreabă pe oamenii din jurul său cum îi cheamă pentru a le striga și lor numele. Din cauza fricii și a incertitudinii care plana printre aceștia, la întrebarea pusă de Dumitru Dincă, au răspuns doar Romeo Raicu, Liviu Crăciun Viorel, cel care îi spusese lui Dumitru Dincă că ar trebui să se organizeze și Petre Ioan, responsabil al restaurantului Tic-Tac. Văzând reticența oamenilor din jur, grupul format în jurul lui Dumitru Dincă decide că ar trebui ca mesajul despre platforma lor să fie auzit de către toți cei prezenți în fața hotelului, așa că încep să caute mijloace prin care să se facă auziți[43].

Una dintre variantele pe care revoluționarii au încercat-o în eforturile lor prin care doreau să-și facă revendicările auzite a fost un burlan de la clădirea Universității din București, smuls de unul dintre participanți, care spera că prin intermediul acestuia vor putea amplifica sunetul. O altă variantă a fost o goarnă confecționată dintr-un carton, însă niciuna dintre cele două soluții nu a avut efectul scontat. Văzând încercările revoluționarilor, un tânăr a mers la Dumitru Dincă și i-a spus că are acasă o portavoce de la tatăl său care lucra la construcția Casei Poporului, doar că nu avea baterie. În perioada în care acel tânăr a plecat acasă să aducă portavocea, un alt tânăr de 30 de ani a venit la Dumitru Dincă și la Liviu Crăciun Viorel și le-a spus că este subofițer de Securitate și fusese trimis de colegi acolo, dar că el credea în discursul lui Dumitru Dincă și voia să-i ajute. Dumitru Dincă îi spune că, dacă el chiar credea

[42] Romulus Cristea, *op. cit*., p. 135.

[43] Interviu realizat de Viorel Domenico cu Dumitru Dincă, *Mărturii de la Baricadă* în „Caietele Revoluției", nr. 1 (14)/ 2008, p. 35.

ce spusese și vrea să-i ajute, avea nevoie de o baterie auto. Tânărul a reușeșit să aducă portavocea și securistul să facă rost de baterie, însă tot nu au putut să o pornească întrucât nu aveau cabluri cu care să le conecteze. După ce au găsit și niște cabluri, Dan Iosif începe să le vorbească participanților despre Frontul Unit Muncitoresc și despre platforma-program pe care reușiseră să o elaboreze. Dan Iosif a recitit periodic punctele platformei-program, așa că au început să se alăture din ce în ce mai mulți participanți. După cum afirma Dumitru Dincă, numărul de participanți era foarte important deoarece oferea sentimentul de unitate și coeziune: „Eu de unul singur nu pot să fac o Revoluție. Dacă oamenii aceia nu existau acolo, eu nu puteam să fiu revoluționarul Dumitru Dincă”[44]. Văzând că la inițiativa lor aderau din ce în ce mai mulți oameni, revoluționarilor le-a venit ideea construcției unei baricade.

Conform mărturiei lui Dan Iosif, construcția baricadei a început în jurul orei 17.00 „cu mese de la Dunărea și Pescarul […] coșurile de gunoi erau puse, a fost adus un cărucior de Aprozar, încet-încet am început să ne organizăm și oamenii au început să asculte de mine, pentru că am fost unul dintre cei care au reușit să depășească chiar granița nebuniei […] Au început să fie puse și mașini în baricadă, încet-încet s-a format o baricadă care practic ne-a departajat […] Ieșirea din strada Batiștei a fost bine blocată de un șofer care avea o izotermă, un tir metalic. Apoi erau câteva containere, câteva microbuze, o mașină mai mare de transportat materiale de construcții, urma basculanta despre care generalul Hortopan ne acuza că i-am dat drumul spre trupe, dar nu e adevărat”[45]. Zona aleasă pentru construcția baricadei era mai mult o delimitare imaginară între forțele de represiune și manifestanți, amplasată între zona gurii de metrou de pe strada Batiștei și restaurantul Dunărea. Conform celor rememorate de Dan Iosif, dacă vreunul dintre protestatari depășea această zonă, forțele de ordine interveneau și băteau cu bestialitate: „Ieșea câte un individ, dacă reușea să prindă pe unul de-al nostru de păr, era tras, primul lucru, era lovit între omoplați, pus jos și târât. La început i-au aruncat în fața fostului Minister al Comerțului Exterior, după aceea i-au dus la Negoiu și aș vrea să-l corectez pe domnul Sergiu Nicolaescu. Primul om împușcat nu a murit la Negoiu. Doi au fost cei împușcați care au murit în fața Bisericii Krețulescu, unul dintre ei a fost dezbrăcat și cămașa lui plină de sânge a fost ridicată și s-a strigat: «Uitați cum omoară copiii!»”[46].

Până la lăsarea serii, forțele de ordine nu au avut o reacție unitară, ci au întreprins acțiuni al căror scop era acela de a intimida manifestanții: au

[44] Interviu realizat de Viorel Domenico cu Dumitru Dincă, *Mărturii de la Baricadă* publicat în „Caietele Revoluției”, nr. 1 (14)/ 2008, p. 39.

[45] Cătălin Ranco Pițu, *op. cit*., p. 64.

[46] Constantin Corneanu, *op. cit*, p. 616.

lansat TAB-uri cu viteză, au stropit participanții cu un amestec de soluție urât mirositoare și apă[47]. Ștefan Boșnigeanu, participant la Baricadă, afirmă că „în jurul orei 18.00, în timp ce noi scandam lozinci, forțele de reprimare ne-au asaltat cu focuri de mitralieră pe durata a câteva minute. Eu, aflându-mă la aproximativ 7 metri față de forțele de armată și miliție, înspăimântat de aceste focuri de armă, m-am culcat la pământ și m-am adăpostit sub o mașină. În acest timp, m-am trezit că mă trage cineva de picioare «scoală domnule că au tras cartușe oarbe». A trecut dinspre Universitate spre Romană un TAB pe care s-a suit din mers un tânăr. Sesizându-l, conducătorul TAB-ului a frânat brusc și l-a aruncat pe asfalt. În acest moment eu, împreună cu câțiva tineri, l-am luat pe brațe, l-am urcat într-o Dacie și a fost transportat la Spitalul Colțea. Imediat au mai apărut două camioane cu soldați, iar când a venit și al treilea camion în jurul orei 19.00, conducătorul criminal de la volan, când s-a apropiat de trupe a accelerat și a intrat în plin peste oameni. Câțiva tineri au încercat să ia victimele, dar forțele de represiune au tras rafale de armă și au mai omorât și alte persoane nevinovate. După toate aceste încercări de intimidare, nu pleca nimeni și am început să ne încurajăm unii pe alții strigând: «Nu plecăm, nu plecăm!», «Fără violență!», «Armata e cu noi», «Moarte pentru libertate!»”[48].

Văzând că măsurile menite să-i descurajeze pe manifestanți nu au avut efecte, comandanții forțelor de reprimare au decis să schimbe tactica. Începând cu ora 19.00, forțele de ordine au amplificat acțiunile de reprimare a protestatarilor, întrucât militarii primiseră ordin să intensifice focul și să tragă în sus cu cartușe trasoare. Conform raportului Procuraturii Militare, după ora 19.00, forțele de ordine nu au tras doar izolat, la adăpostul perdelei de fum sau de către persoanele infiltrate, ci forțele din dispozitiv, arondate Ministerului de Interne sau Ministerului Apărării Naționale, au tras în manifestanți[49]. Manifestanții arestați au fost bătuți cu bestialitate, strânși și duși spre centrele de colectare care se aflau în mai multe puncte ale zonei centrale. După ce erau bătuți încă o dată, aceștia erau trimiși către sediul Miliției și, în final, la Jilava[50]. Veronica Radu, cazată la etajul șase al Hotelului Athénée Palace, rememorează astfel: „Am văzut cu groază felul în care tineri manifestanți, prinși prin manevre la care s-au folosiți și câini, erau loviți bestial cu picioarele, arme sau bastoane, în pântece și în cap. Cei ce loveau erau agenți în civil și [ai] miliției. După aceea, victimele erau băgate în IMS-uri albastre cu gratii. Între

[47] Ion Bucur, *București 21/22 decembrie 1989. Noaptea Represiunii* în „Caietele Revoluției”, nr. 3-4 (77-78)/ 2019 p. 13.

[48] Romulus Cristea, *op. cit*., p. 131.

[49] Ion Bucur, *București 21/22 decembrie 1989*.....p. 14.

[50] Theodor Zavalaș, *Bucureștiul se revoltă* în „Caietele Revoluției”, nr. 3 (47)/ 2013, p. 9.

maltratați – o tânără cu scurtă roșie și un bărbat cu căciulă brumărie. Violența loviturilor a fost incredibilă și fără altă justificare decât dorința de a-i distruge. Toți cei care priveau plângeau. Cred că mulți dintre cei astfel loviți nu au putut supraviețui”[51].

Între orele 18.00 și 21.00 au existat mai multe încercări de spargere a baricadei. Prima încercare, care a avut loc în jurul orei 18.00, a eșuat. Dan Iosif rememorează astfel acele momente tragice: „În momentul în care ei au încercat să străpungă baricada, au trimis două TAB-uri. Unul a încercat să lovească în zona Pescărușul. Pe partea dreapta venind dinspre Romană. A rămas agățat în ceva de la una din mașinile pe care a izbit-o. În momentul ăla s-a aruncat cu cocteiluri Molotov. Lângă TAB se afla un camion al IREB-ului, cum se numea pe atunci Electrica, și înăuntru erau o anvelopă și un colac gros de cablu, de doi țoli. Sticla a căzut drept în mijlocul anvelopei. Vă dați seama cum s-a întins focul. Era, cred, șase seara. Se înnoptase. În acel moment a venit un alt TAB, să lovească baricada spre Intercontinental, la ieșirea din metrou. Cineva a adus o șa (n.n. mașină de mare tonaj) pe care erau butoaie cu motorină. Când a venit, l-am întrebat pe șofer: «Știi să faci un derapaj controlat?». «Da». Am desfăcut toate bușoanele de la butoaiele cu motorină, a intrat cu derapaj controlat, a izbit baricada și a rămas acolo. Niște butoaie s-au răsturnat. Când TAB-ul a venit, cineva a aruncat un Molotov și a luat foc tot TAB-ul. Da, victoria supremă. A fost așa ceva...vă dați seama, am reușit să distrugem mașina de luptă a inamicului. Imaginea se vede, în filmul prezentat de domnul Tucă, filmul de la Sahia, se văd pompierii, stingeau. Dacă nu-l inundau, exploda muniția din TAB și nu știu ce s-ar fi întâmplat cu noi acolo. Nu știu. Când au văzut că e groasă, n-au mai încercat cu utilaje. Și noi tot peroram pe acolo, fiecare făcea guverne, era domnul doctor Filpoiu și scria lista conducătorilor, pe spinarea mea și pe-a altora și prima proclamație. Care nu diferă mult de proclamația de la Timișoara”[52].

La ora 18.00, Nicolae Ceaușescu a decis organizarea unei teleconferințe cu activul de partid, de stat și cu reprezentanții structurilor de forță, în care a reiterat ideea că România trecea printr-o încercare de destabilizare orchestrată din exterior, menită să afecteze integritatea și independența țării, ceea ce conducea la decretarea mobilizării generale pentru a lichida în cel mai scurt timp aceste acțiuni[53]. În acest context decide constituirea unui Comandament Militar Unic, format din ministrul Apărării Naționale, ministrul de Interne, șeful Departamentului Securității Statului, șeful Securității Municipiului

[51] *Ibidem.*

[52] Constantin Corneanu, *op. cit*., p. 617.

[53] *Ibidem.*

București și Șeful de Stat-Major al Gărzilor Patriotice, coordonat de Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale. Totodată, din ordinul lui Milea, a fost înființată o grupă operativă a MApN, care avea ca scop informarea ministrului cu evoluția evenimentelor din teren și transmiterea ordinelor acestuia către trupele de pe teren, formată din colonelul Dumitru Folescu, colonelul Cornel Bărbulescu, locotenent-colonelul Miron Iordache și maiorul Mircea Enăchescu, care și-a desfășurat activitatea în sediul CC al PCR. Cu toate că ministrul Apărării Naționale trebuia să aibă legături directe și cu Ministerul de Interne și Departamentul Securității Statului, pentru a exista o comandă unică, care să permită o mai bună coordonare în teren, acest lucru nu s-a întâmplat din cauza unor motive ce țineau fie de conspirativitate, fie de orgoliile personale. Fostul colonel de miliție Ion Suceavă, devenit general după 1989, rememorează astfel atmosfera din teren: „În Piața Romană era o bulibășeală de nedescris. Toți trimiseseră trupe în oraș, dar nu era un coordonator, un comandant unic. Era armată, miliție, gărzi patriotice, securitate. Fiecare cu comanda lui, cu șeful care-l trimisese și care se afla la birou, în timp ce pe teren nu exista cineva care să conducă toate aceste forțe spre o acțiune unitară. Practic, nu conducea nimeni. Eu venisem cu 40 de ofițeri de la IGM și am stat undeva, mai la dos: nu ne băgam, să vedem cum evoluează treburile. Prin stație auzeam mereu apelurile lui Marin Bărbulescu, șeful Miliției Capitalei: Recoltați, recoltați! Adică, arestați, arestați. La un moment dat îl văd pe generalul Geanu Bucurescu, în civil, adjunct al Ministrului de Interne. Mă duc la el și când mă vede, mă întreabă: «Mă, ție îți place ce este aici?». «Nu, da ce să fac?». Iar el n-a zis nimic, a plecat, s-a pierdut printre manifestanți. Deci nimeni nu făcea nimic. Doar manifestanții... lozinci, chestii de-astea. TAB-urile armatei, la fel, pe loc repaos, mai sfârâiau ele din când în când, adică porneau motoarele, dar nu ca să plece, așa, să se afle în treabă. Eu fiind cel mai mare în grad, ar fi trebuit să preiau comanda în zonă, să acționez într-un fel. Dar, în fața oamenilor – și erau oameni serioși, maturi care ieșiseră în stradă nu de prea bine și de prea mult – intrasem în panică. Știam ce fusese și ce încă era la Timișoara, așa că singurul meu gând atunci și acolo era cum să mă salvez, cum să nu mă implic, cum să plec mai repede din vulcan fără să las în urma mea morți și răniți”[54]. În consecință, lipsa de coordonare și haosul din rândul forțelor de ordine a condus la amplificarea tensiunilor și la creșterea numărului de victime, însă a arătat și limitele de reacție ale aparatului represiv.

Unitățile MApN, cele ale Ministerului de Interne și ale Departamentului Securității Statului au pus în practică dispozițiile lui Nicolae Ceaușescu și au

[54] Ion Bucur, *Cartea Represiunii 1989*. Ediția a II-a. Revăzută și adăugită, București, Editura IRRD 1989, 2014, pp. 145-146.

trecut la intensificarea acțiunilor de reprimare a manifestanților. Ion Dumitru, participant la baricadă, își amintește că „se apropia deja de miezul nopții cred, că era ora 10.30-11.00 când dintre soldații din față am auzit un individ care mergea printre ei și spunea să se pregătească să încarce armele. Mi-am dat seama că la adăpostul întunericului vor trece la acțiune. Am trecut înapoi după baricadă și am strigat tare «Fraților, vor trage în noi ca la Timișoara». În momentul acela Dan Iosif încerca să se urce pe un camion strigând la soldați să nu tragă. În clipa următoare a început să se tragă în sus cu gloanțe trasoare de război, odată cu ele aruncându-se cu grenade lacrimogene. Una dintre ele a explodat la 2-3 metri de mine rănind câteva persoane. În clipa următoare am scos căciula, am pus-o pe față și m-am retras lângă un pom, pe trotuarul de la Dunărea deoarece simțeam că pic jos. Mi-am revenit imediat și am ajutat să ridic pe cei de jos și să-i scot din raza de acțiune a fumui de gaz lacrimogen. Ne-am îndepărtat puțin de baricade strigând toți în cor «Ucigașilor», «Jos tiranul», «Nu plecăm acasă, morții nu ne lasă» și altele. Gloanțele zburau haotic în drumul lor, loveau Intercontinentalul, sau se ciocneau și ricoșau începând să rănească manifestanții care erau duși la Spitalul Colțea pe brațe. [...] S-au desfăcut rezervoarele de la mașini și s-au aprins diverse materiale, luminându-se locul. După miezul nopții s-au reluat tragerile, de data aceasta în mișcare, toate forțele militare, inclusiv tanchetele cu șenile care încercau să străpungă baricada”[55].

În timp ce manifestanții erau asaltați de forțele de ordine cu gloanțe, se pregătea distrugerea baricadei. Astfel, în jurul miezului nopții, baricada a fost străpunsă de tancuri: către orele 23.30, dinspre Piața Universității se deplasa un autocamion-basculantă cu viteză mare, farurile fază lungă aprinse chiar pe centrul bulevardului. Șoferul a sărit din aceasta, dar a tras și de volan spre stânga. Mașina s-a oprit într-un copac aflat în dreptul intrării în parcajul de mașini [...] S-a profitat de acest moment, tancurile au trecut peste baricadă, fără să se producă contactul cu manifestanții, aceștia au început să fugă către ceasul din Piața Universității. O parte au intrat în stația de metrou Universitate, iar alții au continuat să fugă către Piața Rosetti și Piața Unirii. Cele 3 tancuri au ocupat poziții, unul la Piața Universității și două la Piața Rosetti. Forțele care erau în contact cu manifestanții i-au urmărit, au blocat căile de acces în stația de metrou, mai puțin ieșirea spre Muzeul de Istorie”[56]. Bilanțul tragediei, până la ora 03.00, a fost de 48 de oameni uciși și răniți peste 100 prin împușcare[57].

Dan Iosif, unul dintre liderii Baricadei, își amintește că „pe la ora 00.00, pot să vă spun cu sinceritate și frică de Dumnezeu că cineva a dat ordin

[55] Romulus Cristea, *op. cit*., p. 143.

[56] Constantin Corneanu, *op. cit*., p. 623.

[57] Alesandru Duțu, *op. cit*., p. 151.

să se tragă în plin, să nu se mai țină cont de nimic. Și spun acest lucru pentru că în jurul orei 00.00, au început să apară primele victime împușcate în zona pieptului. Până atunci, mai cădea câte unul ici acolo (sic!), împușcat în picior și vă spun sigur că s-a tras de pe clădiri, adică pe clădirile Pescarul și Dunărea, spun acest lucru pentru că sunt trăgător de elită. Unghiul de incidență al glonțului, mie îmi spune de unde se trage. Oamenii erau împușcați în mușchiul piciorului, din față, de sus în jos, iar glonțul ieșea în apropiere de articulația genunchiului […] Dar după ora 00.00 au început să tragă în plin. Mă aflam cu portavocea în mijlocul străzii și vorbeam de acolo mulțimii, pentru că, să vă spun cinstit, nu știu dacă am fost 100 de oameni la ora 00.00 când a început să se tragă și să se arunce cu grenade lacrimogene. Le-am spus să-și pună la nas îmbrăcămintea care era udă și să respire prin ea, iar grenadele să le arunce înapoi […] Generalul Hortopan declară că nu au putut să facă nimic datorită (sic!) gazelor lacrimogene care îi sufocau, ceea ce este o minciună sfruntată. Gazele îi sufocau într-adevăr, pentru că noi am avut curajul să aruncăm înapoi la ei toate grenadele pe care le prindeam, aveam mâinile arse. Dacă au văzut că nici așa nu fac față au început să tragă în noi, în plin […] Au început să pice unul câte unul […] Pe un băiat l-au împușcat exact în coșul pieptului, care este foc de lunetist, tras cu multă precizie. În jurul orei 01.30 eram pe baricadă și mi-am dat seama că urmează ceva bine gândit pentru ei și rău pentru noi, pentru că s-a dat comandă, iar trupele de ordine din fața baricadei s-au despărțit în stânga și dreapta și au lăsat culoar liber. Dinspre strada Onești, erau masate tancurile acolo, și au plecat două tancuri, primul a intrat în baricadă cu o viteză de 45-50 Km./h, deci viteza maximă pe care o puteau prinde acele T-34 din timpul războiului. Baricada a spulberat-o ca pe o coajă de nucă […] Primul tanc care a spulberat baricada s-a dus în jos către Piața Unirii, cel de-al doilea care a trecut, a trecut prin breșă, a acroșat una din laturi, a ajuns la intersecția cu Republicii și când a ajuns în stația din fața Ministerului Agriculturii, a început să tragă cu mitraliera din dotarea tancului și s-a dus către Rosetti, se vede clar pe caseta filmată cum oamenii cad […] Sigur că ne-a împrăștiat, dar cei care am fost lideri la baricadă ne-am înțeles ca a doua zi dimineață să ne întâlnim acolo, aducând cu noi cât mai mulți oameni”[58].

În dimineața zilei de 22 decembrie, în zona Intercontinental nu a mai rămas nicio urmă care să amintească de baricadă. Sub comanda lui Barbu Petrescu, lucrătorii de la salubritate au început să spele străzile de sângele manifestanților uciși și răniți în seara zilei de 21 decembrie și să acopere

[58] Cătălin Ranco Pițu, *op. cit*., pp. 65-66.

cu vopsea înscrisurile făcute de revoluționari[59]. Conform corespondentului agenției TASS la București, jurnalistul Nikolai Morozov, în Piața Universității „n-a rămas nici o urmă de mașini incendiate, de baricade, chiar și de gunoi – totul a fost curățat și spălat, ca și cum noaptea trecută aici nu s-ar fi întâmplat nimic. Trecătorii se grăbeau pe trotuare ascunzându-și privirile, pe fețele lor încremenise expresia amestecată de teamă și curiozitate, toată atmosfera era apăsătoare și deprimantă"[60]. Cu toate că baricada a fost dărâmată, spiritul de rezistență al manifestanților și dorința de schimbare a supraviețuit, iar participanții au continuat lupta, mobilizând muncitorii din cartierele muncitorești. Astfel, la ora 7.00 coloanele formate din zeci de mii de muncitori din cartiere precum Pantelimon, Militari, Grivița sau Berceni au început să se îndrepte spre centrul orașului scandând „Jos tiranul" , „Jos Ceaușescu"[61].

Concluzii

Baricada de la Intercontinental, construită în noaptea dintre 21 și 22 decembrie 1989, a reprezentat un moment de cotitură fundamental în evoluția evenimentelor din acel final de decembrie sângeros. Baricada nu a constituit doar o confruntare fizică între participanți și forțele de represiune, ci și o confruntare simbolică între un regim aflat în disoluție și o societate civilă care începea să-și redescopere capacitatea de acțiune colectivă. Destrămarea baricadei, marcată de violențe, arestări și pierderea a numeroase vieți omenești, nu a însemnat și înfrângerea spiritului de rezistență al românilor. Ci, dimpotrivă, sentimentul de coeziune din acea noapte s-a transformat într-un impuls mobilizator care a depășit limitele zonei centrale. Cei care au supraviețuit represiunii din noaptea de 21 spre 22 au devenit agenți ai schimbării, contribuind la mobilizarea masivă a muncitorilor din marile întreprinderi din București.

Din perspectiva raporturilor interne de putere, baricada a scos la iveală incapacitatea regimului Ceaușescu de a asigura o comandă unică și eficientă asupra structurilor represive. Haosul decizional, lipsa de coordonare și subordonare între Armată, Miliție, Securitate și Gărzile Patriotice, precum și rivalitățile și orgoliile instituționale și personale au subminat capacitatea de reacție a statului. Criza a culminat în dimineața zilei de 22 decembrie 1989, cu sinuciderea ministrului Apărării Naționale, generalul-colonel Vasile Milea, act care a determinat o destabilizare definitivă a aparatului de putere

[59] Alesandru Duțu, *op. cit.,* p. 151.

[60] Nikolai Moruzov apud Constantin Corneanu, *op. cit*., p. 626.

[61] Alesandru Duțu, *op. cit.,* p. 153.

și a accelerat procesele de defecțiune și demobilizare din rândul structurilor militare. În acest context, părăsirea clădirii Comitetului Central de către Nicolae Ceaușescu a reprezentat nu doar o reacție individuală de panică, ci a simbolizat prăbușirea autorității supreme a regimului.

Prin urmare, Baricada, așa cum am demonstrat de-a lungul studiului, nu ar trebui analizată ca un episod de violență urbană care face parte din Revoluție, ci ca un moment de convergență între rezistența socială și procesul de dezintegrare politică în care se afla regimul Ceaușescu. Aceasta a marcat tranziția de la o formă latentă de contestare la o mișcare deschisă și articulată împotriva regimului comunist. Din această perspectivă, Baricada din seara zilei de 21 decembrie ar trebui interpretată ca un moment fondator al prăbușirii regimului Ceaușescu din România, reflectând atât incapacitatea mecanismelor de control ale statului de a face față unei crize, cât și renașterea conștiinței colective și a voinței de schimbare politică a românilor. Dorința de schimbare a fost o constantă a Revoluției Române din Decembrie 1989, fapt ce se poate observa în toate documentele programatice elaborate în acele zile[62].

Bibliografie

I. Lucrări de specialitate

1. „Caietele Revoluției", nr. 2/ 2005;
2. „Caietele Revoluției", nr. 5(7)/ 2006;
3. „Caietele Revoluției", nr. 1 (14)/ 2008;
4. „Caietele Revoluției", nr. 3 (47)/ 2013;
5. „Caietele Revoluției", nr. 3-4 (77-78)/ 2019;
6. BURAKOWSKI, Adam, Gubrynowicz Aleksander, Ukielski Pawel, *1989. Toamna Națiunilor*, Iași, Polirom, 2013;
7. CODRESCU, Costache et. al., *Armata Română în Revoluția din decembrie 1989. Studiu documentar preliminar,* București, Editura Romfel, 1994;
8. CORNEANU, Constantin, *Victorie însângerată decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014;
9. CRISTEA, Romulus, *Mărturii de la Baricadă*, București, Editura România pur și simplu, 2007;

[62] Dan Vătăman, *Idealurile și aspirațiile populare conținute în documentele programatice ale Revoluției Române din Decembrie 1989 ca fundamente ale transformării statului și societății românești* în „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989", vol. II/ 2024, pp. 13-29.

10. DUMITRESCU, Cristian, *Contextul și desfășurarea Revoluției Române din decembrie 1989 la Craiova: „Știm ce-a fost la Timișoara* în „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989", vol. 1/2023;

11. DUȚU, Alexandru, *Revoluția din decembrie 1989. Cronologie*. Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010;

12. MARIA SPIRIDON, Cassian*, Iași, 14 decembrie 1989. Începutul revoluției române*, Ediția a III a revizuită și completată, Iași, Editura Timpul, 2014;

13. NORA, Pierre, *Les Lieux de mémoire,* vol. I, La République, Paris, Editura, Gallimard, 1997;

14. OȘCA, Alexandru, *Dincolo de Rubicon: 1989-Timișoara-1990*, Craiova, Editura Sitech, 2011;

15. POPESCU, Dumitru, *Un fost lider comunist se destăinuie*, București, Editura Expres, 1994;

16. RANCO PIȚU, Cătălin, *Rechizitoriu,* volumul I din 5 aprilie 2019;

17. SCURTU, Ioan, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Editura Enciclopedică, 2006;

18. VĂTĂMAN, Dan, *Idealurile și aspirațiile populare conținute în documentele programatice ale Revoluției Române din Decembrie 1989 ca fundamente ale transformării statului și societății românești* în „Anuarul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989", vol. II/ 2024.

II. Surse web și presă

1. Vladimir Tismăneanu, *Anul 1989 sau cum se naște o situație revoluționară*, https://www.contributors.ro/anul-1989-sau-cum-se-naste-o-situatie-revolutionara, accesat la 15.08.2025;

2. Constantin Corneanu, Florian Banu, *Omul și timpul: Scrisoarea celor 6* (https://www.youtube.com/watch?v=-qzLtQUyx74&t=3s, accesat la 14.07.2025;

3. Nicolae Ceaușescu, *Cuvântarea din 20 decembrie completă* https://www.youtube.com/watch?v=ioBKBXF3LEY, accesat la 15.07.2025;

4. Adrian Cioroianu, *Revoluția din 89 ca experiență personală* (https://www.youtube.com/watch?v=9sbFVHk-MfM&t=138s, , accesat la 14.08.2025;

5. 21 decembrie 1989-ultimul discurs a lui Ceaușescu https://www.youtube.com/watch?v=geo2V9p6u88, accesat la 20.09.2025;

6. „Scânteia", 18 octombrie 1989;

7. „Scânteia", 22 decembrie 1989.

http://anuarul.institutulrevolutiei.ro ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

MASS-MEDIA ÎN ZILELE REVOLUȚIEI: CUM S-A ÎNTORS PRESA ÎMPOTRIVA REGIMULUI

Robert Gabriel GRIGORE*

* Școala Doctorală a Facultății de Istorie, Universitatea din București (România)
E-mail: robert.grigore14@yahoo.com

Abstract

Throughout the period between 1945 and 1989, the media in Romania was one of the main instruments used for transmitting and promoting communist ideology. The Romanian Communist Party, formerly known (until 1965) as the Romanian Workers' Party, fully exploited this means of influence, using the press and television to broadcast the regime's achievements, celebrate the victory of socialism, and consolidate the cult of personality surrounding the Ceaușescus. These recurring themes dominated most of the central publications and TVR broadcasts of the time. The role of the media as one of the regime's main propaganda weapons is highlighted by the way the press acted during the significant days of the events of December 1989. By controlling public discourse, the communist authorities fiercely attempted to cover up and distort the actions that took place in Timișoara and, later, in Bucharest. This study aims to analyze how, during the December 1989 Revolution, the media shifted from being a loyal ally of the regime to a fierce critic, condemning in particular the actions and policies of Nicolae Ceaușescu.

Keywords: Romanian media under totalitarianism; disinformation; propaganda; the role of the press in the 1989 Revolution; post-communist press.

De-a lungul perioadei cuprinse între anii 1945 și 1989, mass-media din România a constituit unul dintre principalele instrumente de transmitere și promovare a ideologiei comuniste. Partidul Comunist Român, cunoscut anterior (până în 1965) sub denumirea de Partidul Muncitoresc Român, a exploatat pe deplin acest mijloc de influență, utilizând presa scrisă și televiziunea pentru a difuza realizările regimului, a celebra „victoria socialismului" și a consolida cultul personalității soților Ceaușescu. Aceste teme recurente au dominat majoritatea publicațiilor centrale și a transmisiunilor TVR din epocă.

Rolul mass-media ca una dintre principalele arme propagandistice ale regimului este evidențiat de modul în care au acționat organele de presă în zilele marcante ale evenimentelor din decembrie 1989. Prin controlul discursului public, autoritățile comuniste au încercat cu înverșunare să mușamalizeze și să distorsioneze acțiunile desfășurate la Timișoara și, ulterior, la București.

Prezentul articol își propune să analizeze modul în care, în timpul Revoluției din Decembrie 1989, mass-media a trecut de la poziția de aliat fidel al regimului la cea de critic acerb, condamnând în special acțiunile și politicile lui Nicolae Ceaușescu.

Pentru a înțelege rolul și maniera în care funcționa mass-media din România la sfârșitul anilor '80, este necesară o privire de ansamblu asupra modelului și caracterului presei comuniste în general. Prin urmare, vom realiza o scurtă incursiune în istorie.

După 1945, armatele sovietice au impus în statele Europei de Est regimuri totalitare de inspirație bolșevică și, odată cu acestea, au exportat un model de mass-media totalitară construit după tiparul celei din URSS. Artizanul acestui model a fost Vladimir Lenin, cel care l-a conceput și l-a transpus în practică, având drept unic scop servirea cauzei bolșevismului și a doctrinei comuniste. Prin practici precum deformarea faptelor, propaganda și controlul total asupra informației, presa bolșevică a creat în paginile marilor ziare o realitate paralelă, similară universului orwellian descris în romanul *1984*.

Prin urmare, între URSS și statele Europei de Est au existat numeroase similitudini: presa a fost monopolizată de partidele comuniste din punct de vedere juridic, politic și financiar; a îndeplinit în mare măsură o funcție ideologică și propagandistică, fiind aservită intereselor acestora; a fost supusă unui regim sever de cenzură, integrat într-un mecanism complex de control.

Asemenea sovieticilor, autoritățile comuniste din România au acordat o atenție deosebită mass-mediei, deturnând-o într-un instrument de îndoctrinare eficient, similar celui din URSS. Acest proces a replicat, într-un context local, mecanismele aplicate în Uniunea Sovietică cu câteva decenii în urmă. Conform istoricului Liliana Corobca:

„Instituția cenzurii în România a avut o structură foarte asemănătoare cu Glavlitul sovietic. Chiar și etapele de până la înființarea Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor (1949) sunt aproape identice cu cele din URSS, anume: controlul presei, desființarea editurilor particulare, epurările de personal etc. Cu diferența că acolo au durat zeci de ani, iar aici în România în 3-4 ani s-au creat deja primele instituții care au stat la baza noului regim”[1].

Odată ce am prezentat succint caracterul și funcționarea mass-mediei comuniste din România, putem trece la examinarea activității acesteia în timpul evenimentelor din decembrie 1989. Potrivit istoricului Florin Constantiniu, evacuarea pastorului reformat, László Tőkés, a reprezentat scânteia evenimentelor declanșate în decembrie 1989:

„În orice mișcare de masă există un incident declanșator, adesea cu o legătură firavă cu motivele reale de nemulțumire. Întocmai cum în *Răscoala* lui Liviu Rebreanu incidentul declanșator al răscoalei țăranilor de pe moșia boierului Miron Iuga îl constituie palma dată de șoferul latifundiarului unui copil din sat care sărise în fața automobilului, gata de a fi călcat, tot astfel evacuarea lui László Tőkés a fost scânteia care, în atmosfera supraîncărcată de nemulțumire, a declanșat explozia”[2].

Într-adevăr, manifestația de susținere organizată de cetățenii orașului Timișoara în seara de 15 decembrie 1989, în sprijinul pastorului reformat László Tőkés, care urma să fie evacuat, s-a transformat rapid într-un protest îndreptat contra conducerii de la București. Bulevardul, aflat în proximitatea bisericii în care se afla clericul, a fost blocat de mulțimea de oameni care purta lumânări aprinse[3].

A doua zi, pe data de 16 decembrie 1989, în jurul orei 13.00, în zona străzii Timotei Cipariu nr. 1 s-au adunat câteva sute de persoane care protestau împotriva regimului comunist și a măsurilor de austeritate aplicate la nivel național. În doar câteva ore, în cursul serii, revolta s-a amplificat, cuprinzând întreaga Piață Maria din Timișoara. În acest context, au fost înregistrate primele confruntări violente între protestatari și forțele de ordine, trimise să înăbușe orice manifestare de nesupunere. Potrivit istoricului Constantin Corneanu: „Până în dimineața zilei de 17 decembrie 1989, ora 04.40, au fost arestate de către forțele Ministerului de Interne un număr de circa 180 de persoane care au fost bătute în mod bestial”[4].

[1] Liliana Corobca, *Instituția cenzurii comuniste în România, vol. I*, Oradea, Editura Ratio et revelatio, 2014, p.51.

[2] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului Român*, Ed. a IV-a, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2008, p. 530.

[3] Stelian Tănase, *Istoria căderii regimurilor comuniste*, București, Editura Publisol, p. 436.

[4] Constantin Corneanu, *Victorie însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și*

La data de 17 decembrie 1989, situația din Timișoara s-a încordat în mod considerabil. Comparativ cu ziua precedentă, numărul manifestanților a crescut semnificativ, ajungând la câteva mii de persoane. Coloanele de protestatari scandau lozinci precum: „Jos Ceaușescu!", „Jos dictatura!", „Vrem libertate!", „Vrem mâncare la copii!", „Vrem alegeri libere!", „Azi în Timișoara, mâine în toată țara!". În această etapă, armata a fost trimisă să reprime protestele, la ordinul ministrului Apărării Naționale, ceea ce a condus la noi lupte de stradă, mult mai violente. După ora 17.30 au fost înregistrate primele victime, ucise de rafalele de mitralieră[5].

În același timp, Nicolae Ceaușescu părea extrem de nemulțumit de maniera în care autoritățile locale din Timișoara gestionaseră situația, considerând-o prea conciliantă. În consecință, liderul comunist de la București a transmis, prin intermediul unei teleconferințe, noi instrucțiuni care vizau aplicarea unor măsuri și mai violente:

„Toate trupele primesc imediat muniție de război. Se socotește starea de necesitate și se aplică legea. În Timișoara a fost atacat și sediul partidului, nu s-a reacționat, s-a întors și obrazul celălalt de parcă am fi fost Isus Hristos. Oricine atacă un ofițer, un soldat, trebuie să primească riposta. Oricine intră într-un consiliu popular, într-un sediu de partid sau sparge un geam la un magazin, trebuie să primească imediat riposta"[6].

Răspunsul împuterniciților locali a fost următorul: „S-au luat măsuri pentru executarea ordinului dumneavoastră. A început să se tragă deja"[7].

În ciuda evenimentelor tragice petrecute la Timișoara, presa centrală a păstrat o tăcere totală asupra situației din oraș. O analiză a ediţiilor cotidienelor „Scânteia" și „România liberă" din perioada 16-19 decembrie 1989, relevă absența oricărei mențiuni privind protestele și incidentele violente produse între manifestanți și forțele de ordine, soldate cu morți și răniți. În paginile acestor ziare au continuat să fie publicate articole specifice lexiconului leninist, care elogiau realizările regimului în plan intern și extern, menite să perpetueze iluzia unei stări de stabilitate și prosperitate.

Dintre titlurile articolelor publicate în această perioadă, menționăm următoarele: „În spiritul măreţelor obiective stabilite de Congresul al XIV-lea al Partidului: amplu și mobilizator program de dezvoltare susținută,

desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989, Ediția a II-a, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, p. 307.

[5] *Ibidem,* p. 325.

[6] Fragment din înregistrarea teleconferinței dintre Nicolae Ceaușescu și autoritățile de la Timișoara, 17 decembrie 1989, accesibil online la adresa – https://youtu.be/q_w5IGqxRB0., accesat la data de 06.10.2025.

[7] *Ibidem.*

multilaterală a patriei socialiste"; „Aplicarea fermă a principiilor revoluționare ale socialismului."[8]; „Prevederile planului pe 1990 – expresie a forței și vitalității orânduirii socialiste în patria noastră"; „Bunăstarea poporului – politica statornică a partidului și statului nostru"[9]; „Producția pentru export – realizată și livrată în avans"; „România, președintele Nicolae Ceaușescu acționează ferm pentru triumful cauzei socialismului, a păcii și independenței popoarelor: relatări și comentarii ale presei de peste hotare"[10]; „În spiritul sarcinilor și exigențelor subliniate de tovarășul Nicolae Ceaușescu"[11]; „Vizita oficială de prietenie a tovarășului Nicolae Ceaușescu, Președintele României, în Republica Islamică Iran"[12]; „O economie puternică, stabilă, într-un permanent proces de dezvoltare"[13] etc.

În pofida faptului că presa din România nu a relatat deschis despre evenimentele de la Timișoara din această perioadă, un articol publicat în cotidianul „România liberă" din data de 18 decembrie 1989 face o aluzie indirectă la situația din oraș, respectiv la aplicarea legilor și hotărârilor judecătorești – o trimitere evidentă la cazul pastorului reformat László Tőkés.

Articolul menționat poate fi regăsit pe prima pagină a ziarului „România liberă" și este intitulat: „Legile țării, hotărârile judecătorești – strict respectate, aplicate cu toată fermitatea". Din conținutul acestuia redăm următorul fragment:

„În concepția partidului nostru, edificiul economico-social al României socialiste, în întregul său, se întemeiază ferm pe lege – expresia voinței supreme a națiunii, a intereselor fundamentale ale poporului suveran. «Activitatea din toate domeniile – subliniază această concepție fundamentală a tovarășului Nicolae Ceaușescu în magistralul Raport prezentat la marele forum al comuniștilor români din luna noiembrie, – trebuie să se bazeze numai și numai pe legile țării, care reglementează și asigură dezvoltarea unitară a patriei noastre, deplina egalitate în drepturi între toți cetățenii patriei»[...]. **Hotărârile instanțelor judecătorești – investite de Constituția țării să apere și să promoveze legalitatea – trebuie respectate neapărat și aplicate întocmai. Cei care se împotrivesc sau refuză să dea curs unei hotărâri judecătorești rămase definitive se fac vinovați de o gravă încălcare a legilor țării și ca atare trebuie trași la răspundere și sancționați cu cea**

[8] „Scânteia", nr. 14.721, 16 decembrie 1989.

[9] „România liberă", nr. 14.030, 16 decembrie 1989.

[10] „Scânteia", nr. 14.722, 17 decembrie 1989.

[11] „România liberă", nr. 14.031, 18 decembrie 1989.

[12] „Scânteia", nr. 14.723, 19 decembrie 1989.

[13] „România liberă", nr. 14.032, 19 decembrie 1989.

mai mare severitate, potrivit legislației noastre. Hotărârile judecătorești definitive trebuie executate necondiționat! -aceasta este o obligație pe care o prevăd toate legislațiile din lume. Orice încălcare a legii, orice sustragere sau împotrivire la executarea hotărârii judecătorești constituie un act infracțional grav, care lezează în esență ordinea de drept, interesele și voința supremă ale poporului – și trebuie sancționat"[...][14].

În completarea acestui material, „Scânteia" a publicat, la data de 19 decembrie 1989, un nou articol intitulat „Legile țării – respectate cu consecvență, aplicate cu fermitate". Asemenea celui precedent, textul transmite un mesaj categoric, menit să inoculeze cititorilor ideea că regimul nu intenționa să tolereze nicio abatere de la reguli:

„[...] În societatea noastră, în baza sistemului său juridic, a concepției atât de sănătoase a poporului nostru despre justiție, dreptate și echitate **nu este nimănui îngăduit să încalce legile și hotărârile judecătorești fără a suporta consecințele actelor sale**. O hotărâre judecătorească trebuie aplicată întocmai. Numai prin aceasta se asigură finalitatea procesului de înfăptuire a justiției. **Cei care se împotrivesc sau refuză să dea curs unei hotărâri judecătorești rămase definitive săvârșesc o gravă infracțiune împotriva societății, a înseși bazelor sale politico-juridice**. Iată de ce statul socialist, societatea noastră, ca de altfel oricare altă societate, nu pot tolera în nici o împrejurare o asemenea gravă lezare a intereselor lor, a prevederilor Constituției țării, aplicând legea prin organele sale îndreptățite să ia toate măsurile necesare pentru restabilirea legalității, a ordinii de drept încălcate [...]" [15].

Deși evenimentele de la Timișoara nu au fost abordate direct de presa din România, ele au atras în schimb atenția mass-mediei internaționale. Cazul lui László Tőkés se afla deja de ceva vreme în atenția agențiilor de presă din Ungaria. Totuși, în absența unor jurnaliști acreditați la fața locului care să relateze în mod profesionist, informațiile trimise clandestin din Timișoara erau adesea fragmentare, haotice și uneori contradictorii.

Corespondentul agenției „TASS", Nikolai Morozov, a surprins foarte bine starea de confuzie și tensiune din acele zile, afirmând:

„Aș minți dacă aș spune că știrea «Europei Libere» din 16 decembrie despre începutul tulburărilor în Timișoara a produs asupra corespondenților străini o impresie deosebită. Știrile de genul acesta apăreau din când în când, dar de regulă nu erau confirmate, așa că mulți au preferat să rămână în expectativă"[16].

---

[14] „România liberă", nr. 14.031, 18 decembrie 1989.

[15] „Scânteia", nr. 14.723, 19 decembrie 1989.

[16] Nikolai Morozov, *Corespondentul Agenției TASS care a văzut totul,* București, Editura

De asemenea, Morozov a evidențiat dificultățile întâmpinate de jurnaliștii străini în relatarea evenimentelor de la Timișoara. În primul rând, atât „Agerpres", cât și Ministerul Afacerilor Externe din România au refuzat să ofere informații cu privire la evenimentele din Timișoara, susținând pur și simplu că nu dispuneau de acestea. În al doilea rând, deplasarea către oraș era aproape imposibilă:„Propunerea de a ne organiza o vizită la Timișoara, chiar și însoțiți de reprezentanți oficiali, a fost calificată drept «imposibilă». Am analizat și posibilitatea deplasării pe cont propriu la Timișoara, cu mașinile noastre. Ni s-a spus însă că orașul era înconjurat de armată și trupele Ministerului de Interne, așa că n-am fi putut trece"[17].

Chiar dacă postul de radio „Europa Liberă" a tratat încă de la început cu seriozitate subiectul, în redacția sa domnea totuși o atmosferă de confuzie. Liviu Tofan, jurnalist român care a activat încă din 1973 în redacția românească a postului, a relatat ulterior următoarele aspecte: „Despre evenimentele de la Timișoara am aflat în dimineața zilei de 17 decembrie, când am difuzat prima știre (despre ciocnirile din seara de 16 decembrie). Apoi, Central News a retras știrea, și nu am mai putut să o transmitem. Fapt este că, în prima parte a acelei zile, agențiile de presă au transmis relatări tot mai alarmante (și confuze) despre cele ce se petreceau pe străzile Timișoarei, și CN nu putea obține confirmări suficient de solide pentru a transforma acele relatări în știri"[18].

În lipsa oricăror relatări despre evenimentele de la Timișoara în presa românească, postul de radio „Europa Liberă" a devenit, cel mai probabil, principala fereastră de informare pentru românii din țară care îl ascultau pe ascuns, oferindu-le primele relatări despre desfășurarea evenimentelor.

La data de 18 decembrie 1989, *Radio Europa Liberă* a difuzat o ediție specială dedicată situației din Timișoara. În cadrul acesteia au fost prezentate: relatările a doi martori oculari din oraș, care au descris confruntările dintre cetățeni și autoritățile locale; informații despre închiderea granițelor României, precum și reacțiile presei internaționale referitoare la evenimente. Cu această ocazie, a fost transmis și un mesaj al regelui Mihai I către români. Emisiunea a fost moderată de Neculai Constantin Munteanu și Emil Hurezeanu[19].

Fundației Culturale Române, 2002, p. 46.

[17] *Ibidem,* p. 48.

[18] Liviu Tofan, *Ne-au ținut în viață. Radio Europa Liberă 1970-1990*, București, Editura Omnium, 2021, p. 223.

[19] *18.12.1989 - „Actualitatea românească": Timișoara în revoluție.*, transmisiune disponibilă onlinelaadresa:https://romania.europalibera.org/a/actualitatea-rom%C3%A2neasc%C4%83-18-decembrie-1989-timisoara-in-revolu%C8%9Bie-radio-europa-liber%C4%83/31615213.html., accesat la data de 06.10.2025.

Cei doi au precizat că primele informații despre evenimentele din Timișoara au provenit de la corespondenții de presă din Ungaria și Iugoslavia. În mod special, postul de radio de la Budapesta și televiziunea maghiară au fost primele care au relatat despre izbucnirea protestelor. Tot în cadrul emisiunii, moderatorii au citat și agenția de presă „TASS", oferind astfel ascultătorilor o perspectivă suplimentară asupra felului în care era prezentată situația pe plan internațional: „Astăzi la ora douăsprezece, agenția TASS preluând informații de la agenția maghiară de presă face o scurtă trecere în revistă cu privire la ce s-a întâmplat la Timișoara, adăugând că protestele exprimate de demonstranți au fost împotriva conducerii de astăzi, a regimului de la București, și a sistemului existent în această țară. Un lucru deosebit de important dacă avem în vedere că această știre vine de la Moscova"[20].

Cu privire la informațiile transmise de mass-media ungară și preluate ulterior de presa din Europa Occidentală și din Uniunea Sovietică, Cristian Chirca a atras atenția asupra pericolului dezinformării, subliniind următoarele: „Deși, în aceste prime relatări, era citată agenția de presă ungară *MTI*, preluarea făcută de TASS, și ulterior de toată presa sovietică, va conferi greutate și credibilitate unor informații false (fake-news) furnizate de unguri. Două dintre aceste fake-news au fost rostogolite de întreaga presă internațională, prima fiind cea care susținea că izbucnirea revoluției de la Timișoara a fost generată de revolta minorităților maghiare (preluată de *TASS* și *Radio Moscova*, în 18 decembrie) și a doua, cea care-l eticheta pe László Tőkés ca fiind militant pentru apărarea drepturilor omului (preluată de *Izvestia*, în 19 decembrie). Ambele informații le vom identifica frecvent în relatările corespondenților sovietici în perioada 19-31 decembrie 1989"[21].

În momentul în care informațiile despre evenimentele de la Timișoara erau intens mediatizate și dezbătute de presa internațională, Nicolae Ceaușescu s-a comportat ca și cum nimic grav nu s-ar fi întâmplat, optând să efectueze vizita oficială în Iran, programată pentru 18 decembrie 1989. În aceste condiții, se poate aprecia că Ceaușescu a supraestimat stabilitatea propriului regim[22].

În perioada în care Nicolae Ceaușescu s-a aflat în Iran, situația din Timișoara s-a degradat constant, de la o oră la alta. În după-amiaza zilei de 18 decembrie 1989, Elena Ceaușescu, rămasă la conducerea țării alături de câțiva colaboratori în absența soțului ei, a ordonat transportarea cadavrelor victimelor din Timișoara la București, în scopul incinerării. În pofida acestei

[20] *Ibidem.*

[21] Cristian Chirca, *Decembrie 1989: TASS este împuternicit să declare...*, București, Editura IRRD, 2017 p.102.

[22] Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965 – 1989. Geniul Carpaților,* Ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2016, p. 412.

încercări disperate de mușamalizare a evenimentelor, posturile de radio occidentale au continuat să furnizeze informații prețioase românilor din întreaga țară[23].

În analiza sa asupra desfășurării evenimentelor de la Timișoara, Constantin Corneanu surprinde cu acuratețe momentele de cotitură ale confruntărilor dintre manifestanți și forțele de ordine, evidențiind atât episoadele de pactizare cu militarii, cât și adeziunea lor ulterioară la cauza populației revoltate. Un moment de mare însemnătate l-a constituit manifestațiile de protest ale muncitorilor timișoreni, desfășurate la 19 decembrie 1989, la Întreprinderile „6 Martie", „Azur", „Elba" și „Solventul"[24].

La 20 decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu a revenit în România, fiind informat imediat cu privire la agravarea situației din Timișoara. În consecință, a decis să intervină personal printr-un mesaj oficial adresat populației, difuzat la Televiziunea Română, în seara aceleiași zile. În continuare, redăm o serie de fragmente reprezentative din această intervenție: ,,*Mă adresez, în această seară întregului popor al patriei noastre socialiste, în legătură cu evenimentele grave care au avut loc, în ultimele zile, la Timișoara. În zilele de 16 și 17 decembrie, sub pretextul împiedicării aplicării unei sentințe judecătorești legale, câteva grupuri de elemente huliganice au organizat o serie de manifestări și incidente, trecând la atacarea unor instituții de stat, distrugând și jefuind o serie de clădiri, magazine, de clădiri publice, iar în ziua de 17 decembrie și-au intensificat activitatea împotriva instituțiilor de stat și de partid, inclusiv a unor unități militare. Din desfășurarea evenimentelor și din declarațiile unor participanți la aceste evenimente, aceste grupuri aveau scopul de a provoca dezordine și distrugerea instituțiilor și bunurilor generale ale orașului și de a da semnalul unor asemenea acțiuni și în alte centre. Populația din Timișoara cunoaște și a văzut toate aceste distrugeri de tip fascist care au avut loc. Cu toate insistențele depuse, timp de două zile, de organele politice, de partid, de consiliul popular, de conducerile întreprinderilor și de organele de ordine, aceste grupuri au continuat și și-au intensificat activitatea de distrugere, de atacare a instituțiilor și magazinelor, inclusiv a unor unități militare. În aceste împrejurări grave, în seara zilei de 17 decembrie, fiind atacate, unitățile militare au răspuns prin focuri de avertisment împotriva celor care au continuat să acționeze împotriva unităților militare și instituțiilor de stat și politice. Deoarece acțiunile grupurilor antinaționale, teroriste au continuat, unitățile militare – conform Constituției și în conformitate cu legile țării – au fost obligate să se apere, să apere ordinea și bunurile întregului oraș, de fapt să apere ordinea în întreaga țară.*

[23] Constantin Corneanu, *op. cit*., p. 351.

[24] *Ibidem,* p. 357.

Organele de ordine, procuratura au efectuat și continuă să efectueze cercetările corespunzătoare pentru a stabili cauzele și vinovații acestor acte cu caracter net fascist, provocator, de distrugere. Din datele de care se dispune până în prezent, se poate declara cu deplină certitudine că aceste acțiuni cu caracter terorist au fost organizate și declanșate în strânsă legătură cu cercuri reacționare, șoviniste și cu serviciile de spionaj din diferite țări străine. Scopul acestor acțiuni antinaționale a fost acela de a provoca dezordine în vederea destabilizării situației politice, economice, de a crea condițiile dezmembrării teritoriale a României, distrugerii independenței și suveranității patriei noastre socialiste. Nu întâmplător posturile de radio de la Budapesta și din alte țări au declanșat, încă în cursul acestor acțiuni antinaționale, teroriste, o campanie deșănțată, de ponegrire, de minciuni împotriva țării noastre [...] Doresc să declar cu toată răspunderea că unitățile armatei noastre, care au misiunea apărării independenței și suveranității patriei, a cuceririlor revoluționare, au dat dovadă de multă, foarte multă răbdare. Nu au răspuns, chiar atunci când soldații și ofițerii au fost loviți, ci numai atunci când situația a ajuns de așa natură încât au fost atacați de bandele teroriste și au fost puse, în pericol instituțiile fundamentale, ordinea din județ [...] Reiese cu toată claritatea că această campanie împotriva României face parte dintr-un plan mai general împotriva independenței și suveranității popoarelor – a acelor popoare care nu vor dominația străină și sunt gata să-și apere cu orice preț, inclusiv cu arma în mână, independența, dreptul la o viață liberă. Cu toții ne reamintim de poziția fermă a întregului nostru popor în 1968, împotriva invaziei Cehoslovaciei și pentru apărarea independenței României. Acum se poate afirma că este o situație asemănătoare, sau chiar mai gravă. De aceea, se impune să acționăm cu întreaga răspundere pentru a respinge orice atacuri împotriva României, a construcției socialiste din patria noastră![25].

În privința discursului din seara de 20 decembrie 1989, trebuie subliniat faptul că acesta a reprezentat prima informare oficială transmisă de autoritățile române, prin intermediul mass-media, către populație în legătură cu evenimentele de la Timișoara. Dacă inițial reacția regimului a fost aceea de a mușamaliza complet protestele de amploare prin intermediul presei controlate, de această dată aceeași presă era utilizată pentru a oferi o variantă distorsionată a realității.

În primul rând, Nicolae Ceaușescu i-a catalogat pe protestatari drept „elemente huliganice" care ar fi atacat clădiri publice, instituții de stat

[25] TVR, *Revoluția Română: Discursul lui Ceaușescu despre „huliganii" din Timișoara*, 20 decembrie 1989, material video disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=yievnVfOLKg&pp=ygUcQ2VhdciZZXNjdSAyMCBkZWNlbWJyaWUgMTk4OQ%3D%3D., accesat la data de 06.10.2025.

și magazine. Discursul său a omis complet menționarea cauzelor reale ale protestelor, precum și a revendicărilor economice, sociale și politice formulate de mulțime. Totuși, în haosul creat de confruntările dintre manifestanți și forțele de ordine, au existat indivizi care au spart vitrinele unor magazine din Timișoara. Acest episod, extrem de controversat, a fost intens dezbătut ulterior, generând diverse ipoteze: fie că respectivele persoane au profitat de contextul anarhic pentru a jefui bunurile, fie că actele de vandalism au fost provocate deliberat, la instigarea autorităților, pentru a justifica intervenția brutală împotriva protestatarilor pașnici.

În al doilea rând, deși în discurs a fost recunoscută intervenția unităților militare, nu a fost făcută nicio referire la bilanțul persoanelor rănite sau ucise în confruntările de stradă. Cu atât mai puțin s-a vorbit despre familiile îndoliate, cărora nu li s-au restituit trupurile neînsuflețite ale celor dragi.

În al treilea rând, responsabilitatea pentru situația dramatică din Timișoara a fost atribuită unor forțe ostile României din afara granițelor. În acest context, discursul menționează Ungaria și face trimitere la invadarea Cehoslovaciei din 1968, sugerând astfel că România ar fi fost ținta unui complot internațional de amploare, cu obiective clar definite.

În acest context, se cuvine să amintim că între București și Budapesta exista un conflict latent de dată recentă. Cu doar un an înainte, relațiile bilaterale au cunoscut un moment de înaltă tensiune, când, la 27 iunie 1988, la Budapesta a avut loc o manifestație împotriva încălcării drepturilor omului în România. Potrivit lui Adam Burakowski: „manifestația a fost sprijinită cu discreție de către echipa lui Grosz". Ceaușescu a răspuns autorităților maghiare printr-o scrisoare în care a acuzat conducerea de la Budapesta de tendințe șovine și naționaliste[26].

De asemenea, la 16 iunie 1989, după ceremonia de reînhumare menită să reabiliteze memoria lui Imre Nagy, liderul Revoluției Maghiare din 1956, mulțimea adunată în centrul Budapestei a declanșat manifestații de stradă. În cadrul acestora, au fost rostite discursuri în care s-a evocat chiar și un posibil viitor comun anticomunist al Ungariei și Transilvaniei, fapt care a pus în alertă autoritățile de la București[27].

În ultimul rând, Nicolae Ceaușescu a afirmat că „organele de ordine, procuratura au efectuat și continuă să efectueze cercetările corespunzătoare pentru a stabili cauzele și vinovații acestor acte cu caracter net fascist, provocator, de distrugere"[28], sugerând că situația din Timișoara era deja

[26] Adam Burakowski, *op. cit.,* p. 391.

[27] Sorin Șerb, *Ceaușescu, ultimul an,* București, Editura Litera, 2020, pp. 118 - 119.

[28] TVR, *Revoluția Română: Discursul lui Ceaușescu despre „huliganii" din Timișoara*, 20

stabilizată sau se afla pe cale de a fi restabilită. În realitate, autoritățile se aflau în afara oricărui control asupra evenimentelor. Chiar în aceeași zi, 20 decembrie 1989, protestatarii au ocupat balconul Operei din Timișoara și au proclamat constituirea Frontului Democratic Român, „prima formațiune politică de opoziție față de dictatura ceaușistă”[29], potrivit formulei lui Lorin Fortuna, unul dintre principalii lideri ai mișcării.

Mai mult decât atât, chiar în timp ce Nicolae Ceaușescu își pregătea discursul televizat, liderii mișcării de la Timișoara au încercat să spargă barierele monopolului mass-mediei totalitare, dorind să se adreseze întregii populații a României prin intermediul radioului. Demersul lor nu a avut succes, însă a reprezentat un moment esențial în efortul de legitimare publică a revoltei. Potrivit mărturiei lui Lorin Fortuna: „Am făcut apel la Direcția Radio TV să pună în funcțiune postul local, să informeze astfel țara și lumea despre evenimentele de la Timișoara. Nu s-a realizat nici acest lucru, așa că unii au propus să ocupăm cu forța stația de radio-emisie. M-am opus, deoarece ar fi contravenit principiului nonviolenței. Cum stația era păzită de armată, intervenția asupra ei putea oferi prilejul unei acțiuni represive”[30].

Evident, mesajul televizat al lui Nicolae Ceaușescu a ignorat complet realitatea dramatică din Timișoara, oferind populației versiunea „oficială” a regimului. În mod implicit, discursul transmitea că puterea comunistă era hotărâtă să nu facă niciun pas înapoi în fața „cercurilor imperialiste”.

Tot la data de 20 decembrie 1989, *Radio Europa Liberă* a difuzat un mesaj preluat de la postul *Radio Moscova*, în care era prezentată reacția statelor din Europa de Est față de ce se întâmpla în țară:

„Evenimentele din România au stârnit îngrijorări și în alte țări, zice Radio Moscova. La Berlin, participanții la tratativele de la masa rotundă, reprezentând toate forțele politice din Germania de Răsărit, au cerut Guvernului român încetarea represiunilor. Seimul Poloniei a protestat împotriva încălcării în România a drepturilor omului. Parlamentul maghiar a solicitat Guvernului României să respecte angajamentele asumate de el în cadrul acordurilor internaționale”[31].

---

decembrie 1989, material video disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=yievnVfOLKg&pp=ygUcQ2VhdciZZXNjdSAyMCBkZWNlbWJyaWUgMTk4OQ%3D%3D., accesat la data de 06.10.2025.

[29] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 385.

[30] *Ibidem.*

[31] Europa Liberă Moldova, *Evenimentele de la Timișoara în actualitatea românească*, 20 decembrie 1989, disponibil online la adresa: https://moldova.europalibera.org/a/25638867.html., accesat la data de 06.10.2025.

La data de 21 decembrie 1989, dorind să ofere o manifestare evidentă de forță, Nicolae Ceaușescu a ales să se adreseze poporului român de la balconul sediului Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Istoricul Florin Constantiniu interpretează acest gest drept o încercare de a reedita momentul de apogeu al popularității sale din 21 august 1968, când, din același loc, condamnase public invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia. De altfel, Nicolae Ceaușescu a făcut el însuși trimitere la acel episod în discursul rostit cu o seară în urmă[32].

Televiziunea Română a transmis în direct intervenția secretarului general al PCR. În fața mulțimii de muncitori adusă organizat în Piața Palatului, Nicolae Ceaușescu și-a început discursul, însă acesta a fost brusc întrerupt. Pe fundal, s-a auzit un zgomot puternic, similar unui foc de armă – acțiune care a generat panică în rândul participanților. În timp ce mulțimea era cuprinsă de haos, Elena Ceaușescu a fost surprinsă exclamând: „Trage cineva!", iar unul dintre demnitarii prezenți pe balcon a spus: „A dat unul cu ceva, o petardă." Vizibil dezorientat, Ceaușescu a încercat să restabilească ordinea, repetând: „Alo! Alo! Tovarăși! Așezați-vă liniștiți la locurile voastre!", demers în care i s-a alăturat și soția sa: „Stați liniștiți! Liniște!"[33].

În urma zgomotului produs pe fundal care a declanșat panica mulțimii, camerele Televiziunii Române au evitat să mai surprindă în cadru reacțiile participanților. În schimb, pentru câteva clipe, telespectatorii au putut vedea pentru prima dată un Nicolae Ceaușescu dezorientat, neputincios, vulnerabil și vizibil îmbătrânit – o imagine ce contrasta puternic cu portretul de lider autoritar, cultivat de presa oficială de-a lungul anilor. În acest interval de timp, cadrele de filmat au fost direcționate către clădirile din împrejurimi, însă zgomotele din fundal, rumoarea mulțimii și apelurile repetate ale lui Ceaușescu la calm au putut fi în continuare auzite, accentuând sentimentul de pierdere a controlului.

De asemenea, în dimineața zilei de 21 decembrie 1989, cotidianul „Scânteia" a publicat o serie de articole menite să transmită ideea că întreaga populație a României – în special clasa muncitoare – se afla de partea lui Nicolae Ceaușescu și a regimului său, condamnând ferm evenimentele de la Timișoara.

Pe a doua pagină a ziarului, imediat după reproducerea integrală a discursului susținut de Nicolae Ceaușescu în seara de 20 decembrie 1989,

[32] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 531.

[33] TVR, *Discursul lui Ceaușescu din 21 decembrie 1989*, 21 decembrie 1989, București, material video disponibil online la adresa:https://www.youtube.com/watch?v=xntDto5TX10&pp=ygUvZGlzY3Vyc3VsIGx1aSBjZWF1xZ9lc2N1IGRpbiAyMSBkZWNlbWJyaWUgMTk4OSA%3D, accesat la data de 06.10.2025.

se remarcă titlul central: **„Înaltă răspundere pentru liniștea și ordinea țării, deplină unitate a întregului popor în jurul partidului, atitudine hotărâtă pentru apărarea suveranității și independeței naționale, pentru desfășurarea neabătută a construcției socialiste în patria noastră"**, urmat de textul: „În adunări ale unor mari colective muncitorești s-a dat expresia elocventă a unității de neclintit în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, hotărât de a duce mai departe construcția victorioasă a socialismului în patria noastră. **Cuvântarea rostită în seara zilei de 20 decembrie de secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la posturile noastre de radio și televiziune a fost urmărită cu vie emoție, cu profund interes și deplină aprobare de oamenii muncii de pe întreg cuprinsul țării, de cetățeni de toate vârstele, de întreaga noastră națiune.** Pretutindeni în țară, pe mari platforme industriale, în fabrici și uzine, după transmisia la radio și televiziune a cuvântării secretarului general al partidului, numeroși oameni ai muncii au ținut să dea glas, în cadrul unor adunări desfășurate în ateliere și secții de producție, deplinei adeziuni față de poziția și ideile exprimate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, față de fermitatea cu care este respinsă orice încercare de a se atenta la valorile socialismului în România, la independența și suveranitatea țării, odată cu angajamentul de a munci fără preget, cu înalt spirit patriotic și revoluționar, pentru a asigura înaintarea neabătută a României pe calea luminoasă a comunismului. **Participanții la adunări au arătat că toți cei care muncesc zi de zi, cu pasiune și dăruire revoluționară, cu dragoste de patrie, pentru progresul ei necontenit au luat cunoștință cu adâncă indignare de desfășurarea condamnabilelor acțiuni cu caracter terorist, net fascist, provocator de la Timișoara, care aveau scopul fățiș de a provoca dezordini, în vederea destabilizării teritoriului național, opririi cursului dezvoltării socialiste a României.** Și în aceste momente de gravitate deosebită, comuniștii, țara întreagă, în strânsă unitate în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, condamnă cu vehemență orice încercare de a se atenta la cuceririle revoluționare dobândite de poporul nostru, la integritatea, independența și suveranitatea României socialiste"[34].

În continuare, au fost redate cuvântările unor reprezentanți ai clasei muncitoare din întreaga țară, ilustrate prin subtitluri sugestive, precum: „Strâns uniți în jurul partidului, al secretarului său general – **Cuvântul detașamentului muncitoresc de la întreprinderea «23 August» din Capitală**; Aprobare deplină poziției realiste, profund patriotice a conducerii partidului – **Cuvântul constructorilor de nave din Galați**; Vom apăra cu orice preț

[34] „Scânteia", nr. 14.725, 21 decembrie 1989.

cuceririle revoluționare ale poporului nostru **– Cuvântul energeticienilor din Craiova**; Ripostă fermă acțiunilor antisocialiste, antiromânești – **Cuvântul constructorilor de mașini din Oradea**; Nimic nu ne va abate de la drumul liber și independent al socialismului – **Cuvântul constructorilor de utilaj petrolier din Ploiești**"[35].

Protestele împotriva comunismului și a lui Nicolae Ceaușescu, declanșate la Timișoara, s-au extins rapid pe cuprinsul țării, ajungând în cele din urmă și la București. La scurt timp după încheierea mitingului organizat de PCR în 21 decembrie, în centrul capitalei s-au format spontan grupuri de oameni care au început să scandeze lozinci împotriva regimului. Pe parcursul după-amiezii, numărul manifestanților a crescut considerabil, iar tensiunea din stradă a escaladat. În consecință, au izbucnit primele confruntări directe între protestatari și forțele de ordine, iar armata a fost trimisă să intervină, intrând cu blindate pe străzile Bucureștiului. Curând, situația a degenerat într-un mod tragic, soldându-se cu numeroși morți și răniți[36].

Represiunea brutală din noaptea de 21 decembrie 1989 a ajuns rapid la urechile muncitorilor din marile cartiere ale Bucureștiului – Pantelimon, Militari, Grivița, Berceni, Pipera. Ca urmare, aceștia au decis să se alăture manifestanților din centrul orașului în dimineața zilei de 22 decembrie. La fel ca în cazul Timișoarei, adeziunea muncitorilor la cauza revoluționară a avut un impact crucial. Acesta poate fi considerat un adevărat punct de cotitură al evenimentelor. Forțele de ordine nu au mai recurs la violență, ci chiar au inițiat dialoguri cu manifestanții[37].

Pe data de 22 decembrie 1989, în jurul orei 10.51, Televiziunea Română și Radioul au transmis conținutul „Decretului Prezidențial" cu privire la instituirea stării de necesitate pe întreg teritoriul României:

„Având în vedere încălcarea gravă a ordinii publice, prin acte teroriste, de vandalism și de distrugere a unor bunuri obștești, în temeiul articolului 75, punctul 14 din Constituția Republicii Socialiste România, președintele României decretează: articolul 1 – se decretează starea de necesitate pe întreg teritoriul României [...] Se interzic orice întruniri publice, precum și circulația în grupuri mai mari de 5 persoane [...] Toate unitățile socialiste sunt obligate să ia măsuri imediate de desfășurare normală a proceselor de producție, pentru paza bunurilor obștești și pentru respectarea strictă a ordinii, disciplinei și a programelor de lucru, consiliile populare, municipale, orășenești și comunale «să asigure respectarea strictă a ordinii publice, paza bunurilor și proprietatea

[35] *Ibidem.*

[36] Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 532.

[37] Constantin Corneanu, *op. cit*., p. 448.

socialistă de stat și cooperatistă, organizarea și desfășurarea în bune condiții a întregii activități economice și sociale»”[38].

Pe măsură ce atmosfera din capitală devenea tot mai anarhică, o parte din personalul Televiziunii Române a început să părăsească sediul instituției. În jurul orei 11.15, un grup de protestatari a pătruns în incinta Televiziunii fără să întâmpine vreo opoziție din partea subunităților de Securitate aflate în dispozitivul de pază. În aceste condiții, directorul general al Radioteleviziunii, Petre Constantin, a decis să colaboreze cu manifestanții, dispunând ca întreaga aparatură să rămână în funcțiune. Totuși, Stoica Meteleanu, redactor-șef adjunct la Redacția Programare, avea să relateze ulterior un episod semnificativ: unul dintre colegii săi din grupul de controlori emisie – cenzori „acoperiți” – i-a cerut, pe ascuns, cheia de la așa-numita „cușcă finală”, din care putea fi întreruptă oricând transmiterea imaginilor din studiouri[39].

În aceeași zi, masele de oameni au blocat accesul pe străzile din jurul sediului Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Într-un context de o tensiune extremă, ministrul Apărării Naționale, generalul Vasile Milea, s-a sinucis. Sub presiunea mulțimii care amenința să pătrundă în clădire, Nicolae și Elena Ceaușescu au fost convinși de generalul Victor Atanasie Stănculescu să părăsească sediul, decolând cu un elicopter de pe acoperișul clădirii. La ora 12.06, cei doi au părăsit Comitetul Central, în timp ce mulțimea izbucnea în urale scandând: „Ole, ole, ole, Ceaușescu nu mai e!”[40].

Începând cu ora 12.51, pe ecranele televizoarelor din întreaga țară au apărut personalități cunoscute publicului, precum actorul Ion Caramitru și poetul Mircea Dinescu. Aceștia au anunțat sfârșitul regimului condus de Nicolae Ceaușescu și au informat că urma să fie transmis un comunicat către întreaga națiune:

„Fraților, mulțumită lui Dumnezeu, ne aflăm în studiourile televiziunii. Am reușit să ajungem aici, în spatele tancurilor, cu armata, cu studențimea, cu oamenii pe care îi vedeți și cu miile și miile de români și de alte naționalități care ne-au condus” (Ion Caramitru). În continuare, Mircea Dinescu a afirmat: „Peste 10 minute vom da un apel către populație [...] Armata, în București, e cu noi. Dictatorul a fugit”[41].

---

[38] TVR, *Revoluția Română: Anunțul instaurării stării de necesitate pe între teritoriul Românie*i, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=jiRdztoMDBU&pp=ygUpQ2VhdciZZXNjdSBhbnVuyJvEgyBzdGFyZWEgZGUgbmVjZXNpdGF0ZSA%3D , accesat la data de 06.10.2025.

[39] Constantin Corneanu, *op. cit.,* p. 469.

[40] Florin Constantiniu, *op. cit.,* pp. 532-533.

[41] TVR, *Revoluția Română: Prima transmisiune în direct a Televiziunii Române Libere*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresă: https://youtu.be/E2_

Deși această primă transmisiune a Televiziunii Române Libere a fost de scurtă durată, momentul a avut o încărcătură simbolică uriașă. Pentru prima dată, mass-media era utilizată în afara controlului Partidului Comunist Român, eliberându-se din chingile totalitarismului. Mai mult decât atât, se petrecea un lucru de neimaginat cu doar câteva zile înainte pentru majoritatea românilor: Nicolae Ceaușescu și regimul său erau condamnați în termeni duri chiar pe postul de televiziune națională. Timp de 24 de ani, aceste platouri de filmare reprezentaseră principalul instrument de glorificare a imaginii secretarului general al PCR, iar acum se transformau într-un adversar și critic acerb al său.

Un grup alcătuit din Ion Iliescu, Silviu Brucan, Dumitru Mazilu, Petre Roman și generalul Nicolae Militaru a preluat inițiativa organizării unor noi structuri de putere în stat. În jurul orei 14.35, în aceeași zi, Ion Iliescu a anunțat, în cadrul unei transmisiuni televizate: „Vom constitui în cursul acestei zile un Comitet al Salvării Naționale, care să înceapă să pună ordine”[42]. La ora 23.00 a fost prezentat comunicatul oficial:

„În acest moment de răscruce am hotărât să ne constituim în Frontul Salvării Naționale. Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român. Din acest moment, se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea, întreaga putere în stat fiind preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale”[43].

Totodată, se cuvine remarcat faptul că Ion Iliescu a denunțat în termeni severi regimul și pe Nicolae Ceaușescu personal:

„Nimeni nu se aștepta ca acest regim, care se voia atotstăpânitor, atotștiutor, atotfăcător, dar care nu manifesta luciditatea minimă necesară pentru a înțelege momentele de dramatism pe care le trăiește națiunea română, să facă un semn de rezolvare pe cale normală, pe cale pașnică, prin înțelegere cu cetățenii țării a problemelor grave cu care se confruntă: economia țării, situația socială, situația materială a tuturor categoriilor de oameni ai muncii din această țară. A împins până la catastrofă situația economico-socială a țării, tensiunea politică și se face, în ultimă instanță, vinovat de crimă odioasă

wbfCIa2o., accesat la data de 06.10.2025.

[42] TVR, *Revoluția Română: Prima intervenție a lui Ion Iliescu*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=O8gF31KNHGU&pp=ygUdSW9uIElsaWVzY3UgMjIgZGVjZW1icmllIDE5ODk%3D , accesat la data de 06.10.2025.

[43] TVR, *Revoluția Română: Ion Iliescu prezintă Comunicatul către țară al CFSN*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=pFWe8G3QdcI&pp=ygUdSW9uIElsaWVzY3UgMjIgZGVjZW1icmllIDE5ODnSBwkJ6wkBhyohjO8%3D, accesat la data de 06.10.2025.

împotriva poporului. Vinovatul principal este Ceaușescu. Acest om fără inimă, fără creier, fără rațiune, care nu voia să cedeze, un fanatic ce stăpânea cu metode medievale această țară, a ajuns până la situația dramatică de a deschide foc, de a comanda foc împotriva oamenilor muncii și, în același timp, avea nerușinarea să vorbească în numele poporului, să vorbească în numele apărării, suveranității și independenței naționale. Cine!? El, care a pus în pericol soarta acestei țări și a împins poporul în mizerie și care, precum vedeți, a fugit ca un nerușinat atunci când a trebuit să dea socoteală în fața poporului. Un iresponsabil! Se fac vinovați și alții. Va veni vremea judecății limpezi, lucide, pe bază de judecată ordonată”[44].

Un alt eveniment cu o încărcătură simbolică aparte, ce marchează întoarcerea mass-mediei împotriva regimului și a lui Nicolae Ceaușescu, a fost schimbarea numelui ziarului „Scânteia” – organul de presă al Comitetului Central al Partidului Comunist Român – în „Scânteia Poporului”. În acest fel, principala portavoce a autorităților comuniste în presa scrisă s-a aliniat cauzei revoluționare.

Primul număr sub acest titlu a apărut la data de 23 decembrie 1989, având în paginile sale articole dedicate evenimentelor revoluționare. Vechiul regim, glorificat până mai ieri, era acum de-a dreptul renegat de aceeași publicație, cuvintele laudative fiind înlocuite de un limbaj tranșant, care condamna totul într-o manieră absolută:

„S-a încheiat una din cele mai oribile dictaturi din istoria poporului român. Sub presiunea poporului, dictatorul a fugit în mod laș din fața judecății. Pentru principiile pe care le afirma, era de datoria lui să rămână în fața poporului. Nu a făcut-o. Fuga rușinoasă – aceasta a fost adevărata ținută politică, aceasta a fost «puterea», «principialitatea» atât de des predicată cu limbajul lui agramat în fața membrilor de partid și a poporului. Nimic nu mai trebuie demonstrat. O analiză obiectivă, cinstită, a gravelor daune aduse de cultul personalității lui și al familiei lui asupra economiei românești, asupra vieții politice și sociale, a îngenuncherii spiritului de inițiativă al oamenilor, a spiritului de creație în știință și cultură va fi făcută cu calm, dar cu severitate. Poporul român nu este un popor răzbunător. Nu va cere sânge pentru sânge. Învățăm după amar de ani, sau reînvățăm, ce înseamnă democrația și libertatea. Flacăra lor s-a păstrat, de fapt, mereu în inima poporului, a mocnit acolo, în sufletele celor mulți și buni. Milioane de oameni au ieșit în aceste ultime zile în stradă cu sincera, cu sfânta dorință ca starea precară a economiei, falsul

[44] TVR, *Revoluția Română: Prima intervenție a lui Ion Iliescu*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=O8gF31KNHGU&pp=ygUdSW9uIElsaWVzY3UgMjIgZGVjZW1icmllIDE5ODk%3D, accesat la data de 06.10.2025.

democratism să fie date în vileag. Au demonstrat în mod pașnic. Au cerut plecarea dictatorului, au cerut schimbări care să permită afirmarea capacității de creație a poporului nostru în economie, în tehnică, în știință, în cultură; au cerut condiții pentru demnitate umană. Li s-a răspuns cu gloanțe. Au căzut jertfe, au fost traumatizați milioane de oameni. Ideile nu pot fi însă călcate de șenilele tancurilor. Niciun glonț nu poate pătrunde prin miezul ideii"[45].

Pentru prima dată, Nicolae Ceaușescu a fost caracterizat de presa sa, până atunci fidelă, drept ,,agramat", ,,laș", ,,dictator". Totodată, a fost condamnat cultul personalității sale, construit într-o măsură semnificativă de același aparat media, care până zilele trecute, folosea obsesiv termeni elogioși și solemni pentru a-l desemna, precum: ,,geniul Carpaților", ,,marele cârmaci", ,,stimat și iubit conducător al poporului român" etc.

Mass-media a încercat să-și justifice activitatea anterioară, prezentându-se drept victimă a regimului Ceaușescu, care, sub imperiul fricii și al represiunii, a fost forțată să promoveze ,,împotriva voinței și conștiinței" sale o propagandă ,,rușinoasă": ,,Analiza obiectivă a acestei perioade, numită cu nerușinare «Epoca de Aur», pe care presa, radioteleviziunea au fost forțate să o propage, să o susțină împotriva voinței, conștiinței și convingerilor sufletești ale ziariștilor români, trebuie numită de acum o epocă a rușinii"[46].

De asemenea, primul număr din „Scânteia Poporului" a publicat comunicatul transmis cu o seară înainte de Consiliul Frontului Salvării Naționale și a reflectat entuziasmul manifestat de comunitatea internațională față de schimbările revoluționare din România: „**AZI ÎN LUME: RESPECT ȘI ADMIRAȚIE PENTRU VICTORIA POPORULUI ROMÂN ASUPRA DICTATURII":**

„România nu este izolată, Europa, întreaga lume sunt alături de România!: Popor iubitor de libertate și neatârnare, conviețuind cu celelalte națiuni în respectul valorilor moralei internaționale, poporul român s-a bucurat dintotdeauna de stimă și considerație în lume, făcându-și prieteni adevărați pe toate meridianele. Izolarea internațională de care s-a vorbit în ultimul timp a fost autoizolarea celor ce au vrut să ne rupă de lume. România nu este izolată. România nu este singură. Au dovedit-o din nou nenumăratele manifestări de solidaritate din aceste zile de grea încercare, luările de poziție ale cercurilor politice dintre cele mai largi, ale oamenilor din cele mai diverse categorii sociale, care s-au aflat cu gândul și fapta alături de poporul român. Au dovedit-o luările de poziție ale șefilor de stat și de guvern, ale partidelor de cele mai diferite nuanțe politice și, deopotrivă, demonstrațiile neîntrerupte,

[45] „Scânteia Poporului", nr. 1, 23 decembrie 1989, p. 1.

[46] *Ibidem.*

cu participare de masă, zilele și nopțile de veghe din fața reprezentanțelor diplomatice ale României de la Sofia și Budapesta, Berlin și Varșovia, Belgrad și Viena, Paris, Londra, Stockholm, Washington și din atâtea și atâtea capitale ale lumii. Au fost alături de noi corespondenții agențiilor internaționale de presă, ai ziarelor și revistelor, ai posturilor de radio și televiziune de pretutindeni, care, în ciuda tuturor opreliștilor, au informat opinia publică internațională de cele ce se petreceau aici, străpungând zidul tăcerii ce s-a vrut a se ridica în jurul țării”[47].

Printre subtitlurile ediției avute în vedere s-au aflat următoarele: „Trăiască Libertatea, Trăiască răspunderea”; „Recunoștință fierbinte armatei române”; „A răsărit libertatea cum răsare grâul: prin mare trudă”; „În viziunea opulenței” – articol în care este relatat modul luxos în care trăia familia Ceaușescu.

După cum a remarcat Constantin Corneanu, mass-media, în special Televiziunea Română, a reprezentat cel mai important actor al Revoluției Române din Decembrie 1989, contribuind într-un mod crucial la mediatizarea acesteia pe întreg mapamondul[48]. Într-adevăr, nimeni nu poate contesta aportul semnificativ al mass-mediei în desfășurarea evenimentelor din decembrie 1989. Totuși, trebuie subliniat și reversul medaliei: pe lângă funcția sa informativă, televiziunea a difuzat, în atmosfera haotică a acelor zile, numeroase informații contradictorii, neverificate sau chiar simple zvonuri, amplificate de tensiunea generalizată. Un exemplu relevant în acest sens îl constituie zvonul privind otrăvirea apei la Timișoara și Sibiu, care a sporit starea de panică a populației.

Două dintre temele centrale aflate atunci în atenția mass-media au fost fenomenul terorist, pe de o parte, și traseul fugii soților Ceaușescu, care a culminat cu prinderea și arestarea cuplului prezidențial, urmate de un proces sumar, încheiat cu aplicarea pedepsei capitale, pe de altă parte. Aceste două subiecte au fost prezentate într-o strânsă legătură, atât în discursul mediatic, cât și în percepția publică, fenomenul terorist fiind pus în directă legătură cu fuga și capturarea cuplului prezidențial.

Trebuie amintit faptul că violențele au continuat și după ce Nicolae Ceaușescu a părăsit sediul Comitetului Central. În scurt timp, mass-media a difuzat primele informații privind o serie de „atacuri teroriste” îndreptate asupra MApN, TVR, Radioului și populației civile. De-a lungul timpului, autorii necunoscuți ai acestor evenimente s-au aflat în centrul a numeroase dezbateri și anchete, însă fără un rezultat concret. La momentul respectiv, ei

[47] *Ibidem.*

[48] Constantin Corneanu, *op. cit.,* p. 471.

au fost prezentați de presa din țară drept forțe ostile revoluției, având misiunea de a-l elibera pe Nicolae Ceaușescu și soția sa.

În ediția din data de 24 decembrie 1989, „Scânteia Poporului" a alocat un spațiu amplu fenomenului terorist, publicând totodată și apeluri mobilizatoare precum: „**DUȘMANII ȚĂRII, TRĂDĂTORII POPORULUI – MAI UCIGAȘI DECÂT UCIGAȘII, MAI VANDALI DECÂT VANDALII!** / CETĂȚENI, MEBRI AI FORMAȚIUNILOR GĂRZILOR PATRIOTICE! Alăturați-vă și acționați cu toată hotărârea împreună cu unitățile armatei noastre! **TOȚI CEI CE POT FOLOSI O ARMĂ – LA ARME**!"[49]:

„Capitalei patriei noastre îi este dat să trăiască momente dramatice, momente care cer mobilizarea tuturor energiilor pentru a răpune fiara încolțită, ajunsă la gradul maxim de turbare, dincolo de care nu mai este nimic. **Securiști fanatici, slugile oarbe ale fostului dictator, nu se dau în lături de la nimic**. Își dau acum măsura deplină a caracterului lor de trădători, de infami ucigași, ucid unde pot oameni, dau foc clădirilor, pun explozibile, se dedau la crime incalificabile [...] Așa cum s-a întâmplat din prima zi a marilor lupte, armata noastră, armata poporului, dovedește dârzenia și eroismul de care este atâta nevoie în aceste clipe. Zi și noapte, oră de oră, minut cu minut înconjoară și-i strânge în clește pe teroriști, bandele de securiști care nu vor să cedeze pozițiile, visând la păstrarea privilegiilor, sperând într-o minune — pentru că numai o minune i-ar putea salva. Pentru aceasta nu se dau in lături de la nicio fărădelege, recurgând la acte tipic fasciste, trăgând fără alegere nu numai în ostașii armatei noastre, ci și în populația civilă, atunci când li se ivește prilejul, în femei, în copii, mărind numărul jertfelor care și așa au fost mult prea multe în rândurile oamenilor pașnici, în special ale tineretului [...] Ura poporului crește în aceste momente înzecit și înmiit. **Ura împotriva dictaturii, pe care poporul a răsturnat-o, însoțită de voința de a nu permite sub niciun motiv, sub nicio formă revenirea la întunecata perioadă pe care am trăit-o, trebuie să se manifeste prin unitatea întregului popor, prin lupta sa dârză, în primul rând a eroicei clase muncitoare, a viteazului tineret al României[50].**

Aceeași ediție a ziarului a inclus și titluri precum: „Informare din partea Consiliului Frontului Salvării Naționale – Prezentată la Televiziune de Ion Iliescu – Măsuri și recomandări pentru lichidarea grabnică a nelegiuirilor teroriștilor – Fostul dictator și slugi ale clanului său au fost arestate"; „ Apa nu este otrăvită, ea doar se cere rațional gospodărită"; „DUPĂ LUNGA NOAPTE A DICTATURII, POPORUL ROMÂN ȘI-A REDOBÂNDIT LIBERTATEA

[49] „Scânteia Poporului", nr. 2, 24 decembrie 1989, p. 1.

[50] *Ibidem.*

ȘI DEMNITATEA! – În aceste zile, România în atenția și admirația întregii lumi”[51].

În paralel cu expunerea fenomenului terorist, presa a mediatizat și loviturile critice care au condus la prăbușirea familiei Ceaușescu pe toate planurile. După cum am văzut, reședința cuplului prezidențial a fost luată cu asalt de revoluționari. Ulterior, arestarea soților Ceaușescu a fost anunțată oficial, cu entuziasm, în cadrul unei transmisiuni a Televiziunii Române: „Nu știm cât de adevărată este această informație, dar, dacă este adevărat, este o mare victorie a poporului: Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena au fost prinși. Ei sunt la Târgoviște, arestați”[52].

În aceeași zi, pe 22 decembrie 1989, în jurul orei 22:00, în platoul Televiziunii Române a fost adus Nicu Ceaușescu, fiul cel mic al cuplului prezidențial. De-a lungul regimului, acesta a ocupat diverse funcții în aparatul de partid și de stat, fiind considerat de mulți drept principalul succesor la conducerea țării. Capturat de revoluționari, el a apărut în fața camerelor vizibil debusolat, fiind întâmpinat de o revărsare de ură acumulată în toți acei ani:

„Vedeți cine este aici, în studio. Este prințișorul moștenitor, Nicu Ceaușescu, cel care la recentul congres, la această parodie de congres, a cântat osanale tăticului și mămicii cu nerușinare, pur și simplu. Sigur, nu este cazul să ne vorbească. Am vrut doar să vă informăm că a fost prins și va fi supus judecății poporului. Trebuie să fie judecat legal de către popor. [...] A venit singur să se predea [...]”[53]. În continuare, una dintre persoanele care l-au adus a declarat: „Ne-a mărturisit, în momentul în care l-am scos din mașină, că este Nicu Ceaușescu și că a luat ostatici copii”[54]. La această remarcă, el a spus: „Nu”. Replica venită de la cel care l-a acuzat a fost: „Minte din nou cum a mințit întotdeauna.” Imediat a intervenit un reprezentant al forțelor de ordine, îmbrăcat în uniformă: „Dragi cetățeni, dragi prieteni, noi, fiindcă suntem oameni umani (*sic!*), așa ne-au învățat moșii și strămoșii noștri, nu ne vom deda la niciun fel de act ostil împotriva acestui prizonier”[55].

Între timp, soții Ceaușescu au fost transportați în arest la garnizoana din Târgoviște. La data de 25 decembrie 1989, Nicolae și Elena Ceaușescu au fost judecați de un Tribunal Militar Excepțional însărcinat de Consiliul Frontului Salvării Naționale. Procesul, filmat și transmis la Televiziune,

[51] *Ibidem.*

[52] Adam Burakowski, *op. cit*., p. 422.

[53] TVR, *Revoluția română: Nicu Ceaușescu, prins de protestatari*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=lu2PTP27Gvg, accesat la data de 06.10.2025.

[54] *Ibidem.*

[55] *Ibidem.*

transforma pentru ultima dată mass-media dintr-un instrument de glorificare într-un martor al căderii absolute a familiei care a condus timp de 24 de ani destinele României.

Chiar și în aceste ultime momente ale vieții sale, Nicolae Ceaușescu s-a aflat în fața camerelor care, ani la rând, îi construiseră un megaloman cult al personalității, prezentând o realitate distorsionată, în concordanță cu interesele regimului. Acum, însă, contrastul era izbitor: același aparat mass-media care îl idolatrizase, prezentându-l atotputernic și infailibil, expunea un Ceaușescu izolat, sfidător, în fața unui juriu ostil, din care făceau parte și foști colaboratori sau cunoscuți de-ai săi. Un cameraman l-a însoțit până la ultimul pas, până în momentul execuției, lăsând în urmă imaginea unei epoci apuse, prăbușite la fel de brutal precum fusese instalată.

În concluzie, mass-media din România a jucat un rol crucial în desfășurarea evenimentelor revoluționare din Decembrie 1989. Așa cum am putut remarca de-a lungul acestei analize, presa – aflată până la 22 decembrie în slujba regimului – și-a asumat rolul de portavoce a acestuia, încercând într-o primă fază să mușamalizeze și, ulterior, să distorsioneze realitatea. Odată cu fuga soților Ceaușescu, situația s-a inversat la 180 de grade: Televiziunea, Radioul și principalele publicații ale vremii au devenit critici înverșunați ai fostului lider și al regimului său, după ce ani la rând îl glorificaseră.

Deși presa postcomunistă s-a comportat pe alocuri dezorganizat, difuzând în haosul acelor zile informații eronate sau simple zvonuri care au căpătat proporții critice, este incontestabil rolul pe care aceasta l-a avut atât în mediatizarea Revoluției, cât și în facilitarea procesului de apariție și legitimare a noilor organisme politice și instituționale.

Bibliografie

Periodice

„România liberă" decembrie 1989.

„Scânteia" decembrie 1989.

„Scânteia poporului" decembrie 1989.

Lucrări de specialitate

1. BURAKOWSKI, Adam, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965 – 1989. Geniul Carpaților*, Ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2016.

2. CHIRCA, Cristian, *Decembrie 1989: TASS este împuternicit să declare...*, Partea I, Editura IRRD, București, 2017.

3. CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului Român*, Ediția a IV-a, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2008.

4. CORNEANU, Constantin, *Victorie însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989,* Ediția a 2-a, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023.

5. COROBCA, Liliana, *Instituția cenzurii comuniste în România,* Vol. I, Oradea, Editura Ratio et revelatio, 2014.

6. MOROZOV, Nikolai, *Corespondentul Agenției TASS care a văzut totul*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2002.

7. ȘERB, Sorin, *Ceaușescu, ultimul an,* București, Editura Litera, 2020.

8. TĂNASE, Stelian, *Istoria căderii regimurilor comuniste*, București, Editura Publisol, 2022.

9. TOFAN, Liviu, *Ne-au ținut în viață. Radio Europa Liberă 1970-1990,* București, Editura Omnium, 2021.

Surse online

1. Europa Liberă România, *Actualitatea românească: Timișoara în revoluție, 18 decembrie 1989*, transmisiune disponibilă online la adresa: https://romania.europalibera.org/a/actualitatea-rom%C3%A2neasc%C4%83-18-decembrie-1989-timisoara-in-revolu%C8%9Bie-radio-europa-liber%C4%83/31615213.html, accesat la 06.10.2025.

2. Europa Liberă Moldova, Evenimentele de la Timișoara în actualitatea românească, 20 decembrie 1989, disponibil online la adresa: https://moldova.europalibera.org/a/25638867.html, accesat la 06.10.2025.

3. Fragment din înregistrarea teleconferinței dintre Nicolae Ceaușescu și autoritățile de la Timișoara, 17 decembrie 1989, accesibil online la adresa – https://youtu.be/q_w5IGqxRB0, accesat la 06.10.2025.

4. Televiziunea Română, *Revoluția Română: Discursul lui Ceaușescu despre „huliganii" din Timișoara, 20 decembrie 1989,* material video disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=yievnVfOLKg&pp=ygUcQ2VhdciZZXNjdSAyMCBkZWNlbWJyaWUgMTk4OQ%3D%3D, accesat la 06.10.2025.

5. Televiziunea Română, *Discursul lui Ceaușescu din 21 decembrie 1989*, 21 decembrie 1989, București, material video disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=xntDto5TX10&pp=ygUvZGlzY3Vyc3VsIGx1aSBjZWF1xZ9lc2N1IGRpbiAyMSBkZWNlbWJyaWUgMTk4OSA%3D, accesat la 06.10.2025.

6. Televiziunea Română, *Revoluția Română: Anunțul instaurării stării de necesitate pe între teritoriul României,* 22 decembrie 1989, București, material video disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=jiRdztoMDBU&pp=ygUpQ2VhdciZZXNjdSBhbnVuyJvEgyBzdGFyZWEgZGUgbmVjZXNpdGF0ZSA%3D, accesat la 06.10.2025.

7. TVR, *Revoluția Română: Prima transmisiune în direct a Televiziunii Române Libere*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresă: https://youtu.be/E2_wbfCIa2o, accesat la 06.10.2025.

8. TVR, *Revoluția Română: Prima intervenție a lui Ion Iliescu, 22 decembrie 1989,* București, material video disponibil la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=O8gF31KNHGU&pp=ygUdSW9uIElsaWVzY3UgMjIgZGVjZW1icmllIDE5ODk%3D, accesat la 06.10.2025.

9. TVR, *Revoluția Română: Ion Iliescu prezintă Comunicatul către țară al CFSN*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=pFWe8G3QdcI&pp=ygUdSW9uIElsaWVzY3UgMjIgZGVjZW1icmllIDE5ODnSBwkJ6wkBhyohjO8%3D, accesat la 06.10.2025.

10. TVR, *Revoluția română: Nicu Ceaușescu, prins de protestatari*, 22 decembrie 1989, București, material video disponibil la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=lu2PTP27Gvg, accesat la 06.10.2025.

http://anuarul.institutulrevolutiei.ro ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

O CENZURARE A REALITĂȚILOR GEOPOLITICE: DESTRĂMAREA BLOCULUI SOCIALIST VĂZUTĂ DIN ROMÂNIA COMUNISTĂ

Andrei POPA*

* Cercetător Științific Dr. – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)
E-mail: andy_popa19@yahoo.com

Abstract

The year 1989 brought about one of the biggest geopolitical shifts in the history of Europe. It meant the fall of the communist bloc and the beginning of the Eastern European countries' transition to democracy. Although there were states that had a staunch opposition towards Gorbachev's reforms, some showed openness and implemented them. This led to their downfall, which also occurred as a 'domino effect' in every former communist state. Romania was the staunchest opponent.

In this article we shall see how the newspaper "Scânteia" and the foreign affairs magazine "Lumea" presented the main events that led to the fall of communism in Europe, and which ones it left out. We shall also present how the press agency "Agerpres" showed a clear image of the situation from the Eastern bloc in its bulletins sent to the Romanian Communist Party leadership. Furthermore, we will highlight Romania's attitude in high-level meetings concerning the political transformations that were taking place in socialist states. Thus, we will get a clearer image of how Communist Romania viewed the fall of communism in Europe.

Keywords: Revolutions of 1989, fall of communism, press censorship, Communist Romania, Nicolae Ceaușescu

Căderea comunismului în Europa a fost un proces complex, cauzat de mai mulți factori și, în funcție de țară, a fost favorizat de crize economice, presiune populară, atitudinile reformiste ale elitelor, influențate de politica liderului sovietic Mihail Gorbaciov de reînnoire și salvare a comunismului. Procesul s-a desfășurat gradual, pe parcursul anului 1989, începând cu venirea la putere a Mișcării „Solidaritatea", în Polonia, și terminând cu Revoluția Română din luna decembrie a acelui an. Destrămarea blocului socialist a dus la reconfigurarea geopolitică a Europei de Est și schimbarea radicală a balanței de forțe în Europa.

Acest proces a fost privit negativ de către regimul ceaușist, care a încercat să minimizeze sau să ascundă propriei populații schimbările în desfășurare, după cum reiese concret din paginile ziarului „Scânteia" și a revistei „Lumea". Primele două prezentau publicului larg situația din țările socialiste prin filtrul cenzurii, fără a menționa mutațiile democratice, ci axându-se pe schimbările la nivelul conducerilor de partid și de stat, grava situație economică și critica intervenției țărilor occidentale în afacerile interne ale unor state. Pe de altă parte, este important de văzut cum era prezentată situația în buletinul „Agerpres", care transmitea știri de „uz intern", destinate conducerii PCR. De asemenea, în cadrul discuțiilor din Comitetul Politic Executiv (CPEx) și a celor de la nivel înalt, autoritățile de la București adoptau o atitudine clară de critică profundă la adresa situației schimbătoare din Europa de Est. Toate aceste aspecte vor fi tratate pe larg, în studiul de față, prezentând modul în care căderea comunismul în fiecare stat socialist est-european a fost văzută de regimul ceaușist.

Polonia

Primul stat în care comuniștii au pierdut puterea a fost Polonia, unde în contextul unei crize economice profunde s-a decis adoptarea de reforme și democratizare, în ton cu reformismul gorbaciovist. Astfel, în luna ianuarie 1989, președintele Poloniei, Wojciech Jaruzelski a determinat Comitetul Central al Partidul Muncitoresc Unit Polonez (PMUP) să restabilească pluralismul sindical. În consecință, au început negocierile dintre opoziția formată de Sindicatul Liber „Solidaritatea" și PMUP, aflat la putere în Polonia. Acestea s-au finalizat pe 8 aprilie 1989, printr-un acord privind organizarea de alegeri libere pentru un nou Senat („Sejm") de 100 de locuri. Însă, „Solidarității" îi erau repartizate doar 35% din locurile în „Dietă", camera inferioară din Sejm, care era mai importantă. Cu toate acestea, după alegerile din iunie 1989, Sindicatul a câștigat 92 din cele 100 de locuri și 160 din cele 161 accesibile în „Dietă"[1].

[1] William Taubman, *Gorbaciov. Viața și epoca lui* (trad. Mihai-Dan Pavelescu), București, Editura Meteor Publishing, 2018, p. 520.

Victoria „Solidarității" în alegerile din Polonia a marcat adoptarea unui nou curs politic și geopolitic pentru statul polonez, în care opoziția democratică prelua puterea. Dacă în plan intern, „Solidaritatea" a inițiat tranziția spre o economie de piață și o societate democratică, în plan extern aceasta a dus o politică în disonanță cu cea a PMUP, care se aflase la putere pentru mai bine de patru decenii.

„Scânteia" prezenta într-o știre succintă rezultatele alegerilor din Polonia, menționând că „pentru Seimul și Senatul Republicii Populare Polone, toți candidații coaliției guvernamentale, reprezentată de PMUP, celelalte partide aliate și organizații ale catolicilor laici au obținut cele 299 de mandate de deputați ce le-au fost destinate, din totalul celor 460 de locuri în Seim, ceea ce reprezintă 65%. Candidații opoziției vor dispune în Senat de 99 dintr-un total de 100. În urma alegerilor s-a format structura politică a noului parlament bicameral al Poloniei"[2].

Conform programului său politic, în cadrul relațiilor cu statele din blocul comunist, „Solidaritatea" își anunța dispoziția de a colabora cu forțele ce vizau instaurarea pluralismului și democrației în Cehoslovacia, Ungaria și Uniunea Sovietică, și se declarau solidare cu popoarele din URSS care luptau pentru drepturile lor. Astfel, noua putere politică din Polonia se desolidariza de state anti-reformiste, precum România, Republica Democrată Germană și Bulgaria[3].

Însă, sovieticii nu credeau că exista vreun pericol la adresa supraviețuirii blocului socialist. În acest sens, pe 7 iulie 1989, în cadrul Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia, desfășurat la București, Gorbaciov a afirmat că nu există motiv de grijă pentru viitorul socialismului și și-a informat omologii despre planurile sovietice de retragere a unui număr semnificativ de trupe, în conformitate cu tratatele privind reducerea forțelor convenționale în Europa. De asemenea, el a abordat și subiectul drepturilor omului, insistând că reformele sale nu erau o concesie făcută Occidentului, ci erau o „adâncă necesitate internă", conectată integral cu „perestroika"[4].

În contextul schimbărilor care se produceau în Polonia, președintele american George Bush a vizitat Varșovia, unde a avut discuții cu președintele Wojciech Jaruzelski, pe 10 iulie. Bush și-a luat angajamentul neintervenției SUA în afacerile interne ale Poloniei și a subliniat necesitatea pregătirii pentru reunificarea Germaniei, în ciuda faptului că atât lui cât și omologului său

[2] *Rezultatele alegerilor pentru Seim și Senat în RP Polonă* în „Scânteia", an LVIII, nr. 14.569, 22 iunie 1989, p. 6.

[3] Daniel Filip-Afloarei, *Un deceniu zbuciumat: România și criza regimului comunist din Polonia în anii '80*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2023, pp. 382-383.

[4] Robert Service, *The End of The Cold War 1985-1991*, London, Pan Macmillan, 2015, p. 403.

polonez, le displăcea ideea. Ulterior, într-o discuție cu premierul Mieczysław Rakowski, președintele Statelor Unite a afirmat că orice ajutor economic al Statelor Unite va fi condiționat de progresul Poloniei spre democrație și o economie de piață[5].

Pe 19 august 1989, Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit cu ambasadorul sovietic, Evgheni Tiajelnikov, căruia i-a comunicat opinia sa, pe care dorea să i-o transmită lui Gorbaciov, cu privire la faptul că partidele comuniste și țările socialiste trebuiau să se opună cu fermitate numirii în funcția de premier al Poloniei a unui conducător al „Solidarității". În schimb, ele ar trebui să ceară ca un reprezentant al PMUP să vină la conducerea guvernului, iar împreună cu Uniunea Sindicatelor poloneze, alte forțe democratice și armata să formeze un guvern de salvare națională, care să apere socialismul în Polonia[6]. De asemenea, Ceaușescu și-a exprimat speranța că Uniunea Sovietică „va întreprinde tot ce este necesar pentru a acționa în direcția opririi cursului grav de lichidare a socialismului în Polonia"[7]. Aceste afirmații veneau în contextul faptului că liderul român considera, într-o ședință a CPEx din 21 august 1989, că desemnarea în funcția de premier a lui Tadeusz Mazowiecki era greșită deoarece „este cunoscut ca antisocialist, în strânsă legătură cu cercurile imperialiste reacționare"[8]. Liderul român a vorbit și despre faptul că PMUP asculta sfaturile primite din partea Uniunii Sovietice, despre care Ceaușescu spunea că sunt „greșite" și „nu corespund cauzei socialismului în Polonia, pentru că ele deschid calea «Solidarității» care este, așa cum s-a demonstrat în deceniul acesta, o agentură a imperialismului străin, în primul rând a Statelor Unite ale Americii"[9]. De asemenea, el considera și situația din Polonia ca fiind rezultatul unui acord între SUA și URSS[10].

Nicolae Ceaușescu dorea să schimbe poziția URSS printr-o discuție cu ministrul de externe Eduard Șevardnadze[11]. Aceasta a avut loc la nivelul miniștrilor de externe, Ioan Totu întâlnindu-se cu Șevardnadze la Moscova, în zilele 26-27 august 1989. Ioan Totu i-a spus omologului său că propunerile făcute de Ceaușescu nu reprezentau o interferență în afacerile interne ale altor state, ci răspunderea față de viitorul socialismului. De asemenea, a reafirmat faptul că PCR continua să respecte principiile respectării independenței și

[5] *Ibidem*, p. 404.

[6] Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit: relațiile româno-sovietice 1965-1989*, Ed. a II-a, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2022, p. 350.

[7] *Ibidem*, p. 351.

[8] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 57/1989, f. 2 v.

[9] Ibidem, f. 3.

[10] Ibidem, f. 3 v.

[11] Ibidem, f. 4.

suveranității altor state, așa cum fusese exprimat în august 1968, momentul invaziei Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia. În acest sens, el adăuga că „nici în cazul actual, al Poloniei, nu ne-am gândit la folosirea forței, la intervenția militară”[12].

În răspunsul adresat lui Nicolae Ceaușescu, Mihail Gorbaciov i-a împărtășit îngrijorarea privind situația din Polonia, însă lăuda „prietenii polonezi” datorită faptului că l-au păstrat pe Jaruzelski în postul de președinte, ale cărui largi prerogative erau cunoscute de Ceaușescu. De asemenea, Gorbaciov se axa pe aspectele pozitive, anume că PMUP avea să dețină, în noul guvern, portofoliile ministerelor Apărării, Afacerilor Interne și Afacerilor Externe, iar în situația în care ar fi ocupat postul de premier, nu ar fi putut scăpa țara de inevitabila criză economică și politică ce urma în lunile următoare[13]. De asemenea, sovieticii considerau că o întâlnire între cei doi lideri ar fi folosită de „Solidaritatea” și opoziția poloneză pentru a descrie PMUP drept reprezentant al unor interese străine, nu ale Poloniei[14].

Într-o rubrică a ziarului „Scânteia” din 20 august, intitulată *Cu privire la situația din Polonia*, se menționa că numirea lui Tadeusz Masowiecki în funcția de prim-ministru contravenea intereselor poporului polonez și periclita realizările obținute în cei 45 de ani de comunism. De asemenea, se mai menționa că situația creată punea în pericol și „interesele socialismului, inclusiv ale Tratatului de la Varșovia, servind intereselor NATO și forțelor celor mai reacționare”[15]. Finalul rubricii relua ideile transmise de Ceaușescu statelor socialiste și URSS, anume că poporul român considera că era necesar să se întreprindă măsuri „pentru formarea unui guvern de către PMUP, în care să fie reprezentate forțele revoluționare ale societății”, încât să fie asigurată continuitatea regimului[16].

Conducerea PMUP nu a fost mulțumită de apelul lui Ceaușescu și considera nefondate aprecierile sale privind constituirea noului guvern polonez, rolul jucat de PMUP pe scena politică poloneză sau faptul că participarea în guvern a „Solidarității” servea „celor mai reacționare cercuri imperialiste”[17]. După ce premierul încă în funcție, Rakowski, a primit corespondența din partea liderului român, acesta a făcut-o publică presei, pentru a se acomoda cu „Solidaritatea”[18].

---

[12] Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit…*, p. 354.

[13] *Ibidem*, p. 351.

[14] Vasile Buga, *Sub lupa Moscovei: politica externă a României 1965-1989*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015, p. 125.

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem*, pp. 125-126.

[17] *Ibidem*, p. 127.

[18] Robert Service, *op. cit.,* p. 405.

Apelul lui Nicolae Ceaușescu din august 1989, situația materială și culturală precară a minorității poloneze din România, corelată cu un zvon lansat în ziarul „Solidarității", „Gazeta Wyborcza", cum că bisericile poloneze din satele sucevene Solonețul Nou, Poiana Micului, Pleșa și Cacica, ar urma să fie demolate în cadrul sistematizării au determinat noua putere polonă să adopte un ton ostil Bucureștiului. Astfel, liderii Sindicatului Liber au cerut Seimului (Parlamentului) Poloniei întreruperea relațiilor bilaterale cu România și excluderea acesteia din Pactul de la Varșovia. De asemenea, ca urmare a caracterului său totalitar, „Solidaritatea" compara regimul ceaușist cu cel al lui Stalin[19]. Deși relațiile diplomatice nu au fost întrerupte, la începutul lunii noiembrie, Varșovia a decis să își retragă ambasadorul de la București[20].

Față de întreaga situație din Polonia, agenția „Agerpres" prezenta obiect pentru „uz intern" buletine ce reflectau situația din Polonia și blocul socialist în general.

Un buletin „Agerpres" din 10 iulie 1989 prezenta discursul lui Wojciech Jaruzelski în Adunarea Națională a Poloniei, în care acesta pleda pentru reformarea democratică a statului: „Trebuie să restructurăm economia, trebuie să instaurăm o ordine nouă, democratică. Aceasta este o sarcină extrem de dificilă, care reclamă mobilizarea tuturor rezervelor de energie socială și conlucrarea tuturor forțelor reprezentate aici, în spiritul celei mai largi înțelegeri. […] Trebuie să sporim hotărât eficiența economică și, în același timp, să nu pierdem nimic din principiile echității sociale, din demnitatea umană a oamenilor muncii. […] Voi depune toate eforturile pentru ca democrația să devină forța motrice a dezvoltării Poloniei. Va fi elaborată noua Constituție, care trebuie să țină seama de contribuția constructivă a forțelor sociale și politice reprezentate în Parlament și să fie conturate orizonturile prefacerilor […] Va trebui să acționăm cu toate forțele astfel încât restructurarea socialistă și schimbările în cadrul conjuncturii europene să fie folositoare și țării noastre, suveranității, securității și inviolabilității granițelor ei, precum și poziției sale internaționale"[21].

Buletinul din 21 iulie prezenta declarațiile liderului „Solidarității", Lech Wałesa privind alegerea ca președinte a lui Jaruzelski. El afirma că sindicatul „Solidaritatea" și opoziția unită au hotărât să colaboreze cu noul președinte „în scopul transformării progresive a realității politice, economice și sociale din Polonia". Însă, Lech Wałesa realiza faptul că societatea avea alte așteptări legate de alegerea unui nou șef de stat: „Ne dăm seama că această alegere poate

[19] Daniel Filip-Afloarei, *op. cit*., pp. 384-386.

[20] *Ibidem*, pp. 387-388.

[21] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 301/1989, f. 5.

să nu corespundă exigențelor multora dintre compatrioții noștri, atât în ceea ce privește personalitatea generalului Wojciech Jaruzelski, cât și în ce privește modalitatea alegerii, care s-a desfășurat prin votul organului reprezentativ, a cărui componență reflectă înțelegerea politică realizată la «masa rotundă», dar nu corespunde opțiunilor politice reale ale societății"[22].

El menționa așteptările „Solidarității" ca Wojciech Jaruzelski, în calitate de președinte, să își folosească funcția „pentru continuarea și chiar accelerarea prefacerilor care au loc în Polonia, să contribuie la transpunerea în viață a înțelegerilor realizate la «masa rotundă» și să înfăptuiască o politică a intereselor statului polonez, depășind cadrul intereselor particulare ale unui singur partid". De asemenea, Lech Wałesa considera că lui Wojciech Jaruzelski îi revenea răspunderea pentru desfășurarea alegerilor parlamentare libere din următorii patru ani și a alegerilor prezidențiale pentru următorul mandat. În final, conchidea spunând: „Istoria îl va aprecia pe generalul Wojciech Jaruzelski, în primul rând, în funcție de poziția sa în următorii ani"[23].

Un alt buletin din 21 iulie 1989, prezenta programul economic pe perioada 1989-1992, aprobat de Seim, care urma să constituie baza pentru elaborarea și stabilirea cu Fondul Monetar Internațional a unui program de ajustare pentru Polonia. Principalul scop al programului era realizarea unui progres semnificativ în echilibrarea economiei și a schimbărilor structurale[24].

Principalele prevederi erau: restructurarea economiei, cu scopul de a spori eficiența și modificarea structurii producției prin transformarea întreprinderilor mari și de stat în societăți pe acțiuni; liberalizarea economiei și dezvoltarea relațiilor de piață; echilibrarea schimbului cu țările capitaliste până în 1992; restabilirea garanțiilor de credit guvernamentale, etc.[25].

Citând Agenția „PAP", buletinul „Agerpres" din 31 iulie, prezenta lucrările celei de-a 13-a Plenare a CC al PMUP. Raportul Biroului Politic decidea că pierderea alegerilor, care au făcut ca partidul să ajungă în minoritate în cadrul coaliției de guvernământ, impunea o reevaluare a activității și organizării PMUP. Din luările de cuvânt care au avut loc, reies următoarele poziții: înfrângerea în alegeri marchează încheierea epocii în care PMUP a deținut puterea; economia era perimată și împovărată de datoria externă, iar politica economică a guvernului – inconsecventă[26]; necesitatea stringentă a

[22] Ibidem, f. 8.

[23] Ibidem, f. 9.

[24] Ibidem, f. 10.

[25] Ibidem, f. 11.

[26] Ibidem, f. 13.

creării de noi partide politice; în urma reformei PMUP, acesta trebuie să fie „un partid al oamenilor muncii, socialist, democratic, care să slujească poporul, un partid care să garanteze progresul social, care să atragă tineretul”[27].

Principalele idei ale raportului erau: timp de 20 de ani, modelul socialismului nu a mai avut posibilități de dezvoltare, așa cum s-a întâmplat și în alte state socialiste precum URSS și Ungaria, care trec prin schimbări radicale; restructurarea sistemului politic trebuie să ducă la „schimbări care să garanteze consolidarea statului socialist, pentru a-l face capabil să înfăptuiască reformele economice necesare”; noile mecanisme politice vor reprezenta baza instaurării democrației în Polonia – „o ordine care să întruchipeze practic principalele valori ale socialismului – echitatea socială, principiul democrației, să formeze în Polonia o societate cetățenească; alegerile au fost pierdute din cauza speranțelor puse de societate în „Solidaritatea”, situația social-economică – înrăutățirea aprovizionării pieței în perioada campaniei electorale, slăbiciunea PMUP ca participant pe scena politică și greșelile din pregătirea și modul de desfășurare a campaniei”[28]; partidul trebuia restructurat temeinic în dezbaterile ce vor preceda cel al XI-lea său Congres[29].

În „Hotărârea” adoptată de plenară se stipula că „partidul va înfăptui programul de reforme în strânsă colaborare cu aliații săi, cu alte partide și grupări politice”[30]. Plenara a decis și alegerea lui Mieczysław Rakowski în funcția de prim-secretar al CC al PMUP[31]. Citând agenția poloneză „APA”, „Agerpres” prezenta situația dificilă cu care se confrunta noul prim-secretar: „Sarcina lui Mieczysław Rakowski nu va fi ușoară, cu atât mai mult cu cât el se bucură de foarte puțină simpatie în rândul opoziției. Aceasta îi reproșează «o proastă conducere» a guvernului și, totodată, nu i-a iertat una dintre primele luări de poziție – ce nu poate fi justificată din punct de vedere economic, în opinia ei –, respectiv aceea cu privire la închiderea șantierelor navale «Lenin» din Gdańsk – «bastionul Solidarității»”[32]. O altă situație controversată cu care se confrunta Rakowski a fost faptul că premierul demisionar a decis, în pofida avertismentelor „Solidarității” și a altor experți comuniști, să lanseze liberalizarea pieței agroalimentare. Despre decizie se afirma: „Această operațiune – necesară, dar insuficient pregătită, potrivit adversarilor lui

[27] Ibidem, f. 18.

[28] Ibidem, ff. 14-15.

[29] Ibidem, f. 17.

[30] Ibidem, f. 20.

[31] Ibdem, f. 21.

[32] Ibidem, f. 22.

Mieczysław Rakowski – va atrage după sine o nouă ciocnire a opiniilor, riscând să provoace o adevărată explozie socială în țară”[33].

La încheierea plenarei, Mieczysław Rakowski a vorbit despre relația dintre PMUP și „Solidaritatea”, în contextul exercitării puterii: „Doresc să spun că nu vrem confruntări cu opoziția, dar vom lupta ori de câte ori vom fi provocați. Suntem interesați într-o colaborare constructivă, de lucru. Iar aceasta nu din dorință de confort și de liniște, ci în interesele țării. Dacă va exista o asemenea colaborare constructivă, atunci poporul se va convinge curând cine merită încrederea sa. […] Roata istoriei în țara noastră se învârte foarte repede. Simpatiile sunt ușor înlocuite de antipatii”[34]. El a vorbit și despre impactul mondial al evenimentelor din Polonia: „Nu este nicio exagerare nici în faptul că în Polonia se hotărăsc într-o mare măsură destinele socialismului pe plan mondial. Nu exagerez. Așa stau lucrurile. […] Tot ceea ce se întâmplă în Polonia are influență, de asemenea, asupra celorlalte țări socialiste, atât în sens pozitiv, cât și negativ. Firește că, acordând sprijin opoziției, principalele centre ale lumii capitaliste urmăresc alte țeluri legate de evoluția situației din Polonia. Este un lucru evident. […] Ofensiva forțelor anticomuniste constituie, de asemenea, un fapt care nu poate fi subapreciat”[35].

Wojciech Jaruzelski a declarat că viitorul guvern al țării, la care partidul urma să participe cu 4 miniștri, va trebui să respecte democrația și voința populară: „Într-un cuvânt, înțelegând democrația, munca și disciplina ca un tot unitar, trebuie să fie satisfăcute pe deplin necesitățile politice și sociale, materiale și spirituale ale poporului. Trebuie să ne gândim la imaginea viitorului guvern, având în vedere aceste condiții, împrejurări și cerințe diverse”[36].

Citând Agenția poloneză „PAP”, buletinul „Agerpres” din 1 august 1989 prezenta poziția Comisiei pentru politica social-economică a CC al PMUP privind situația economică a Poloniei, care emisese un document privind stadiul în care se afla economia țării. Situația era gravă, întrucât rata inflației se apropia de un număr cu trei cifre, iar deficitul bugetar totaliza, în primul semestru al anului, 3.700 miliarde zloți – cu 2.100 miliarde mai mult decât plafonul stabilit de legea privind bugetul. De asemenea, situația monetară și a pieței era agravată de cursa prețurilor și veniturilor. Dificultățile se datorau structurii economice perimate și datoriilor externe ridicate. Însă, comisia considera că „orientarea politicii economice spre instituirea mecanismelor de

[33] Ibidem.

[34] Ibidem, ff. 34-35.

[35] Ibidem, f. 36.

[36] Ibidem, f. 32.

piață este justă", iar acțiunile guvernamentale privind introducerea economiei de piață puteau fi favorabile dacă se îmbunătățea raportul dintre cerere și ofertă, deși exista o disproporție majoră la acel moment[37].

„Scânteia" menționa că, în cadrul Plenarei PMUP, hotărârea adoptată a relevat faptul că „sarcina cea mai importantă este îmbunătățirea situației economice și s-au stabilit mijloacele necesare pentru transpunerea în viață a acestui țel". De asemenea, era anunțată și desemnarea ca prim-secretar a lui Mieczysław Rakowski, după ce Wojciech Jaruzelski fusese eliberat din funcție pentru a își exercita mandatul de președinte al Poloniei[38].

Buletinul „Agerpres" din 4 august 1989, prezenta cuvântarea lui Czesław Kiszczak în ședința Seim-ului, care l-a desemnat premier. Acesta a dat citire măsurilor din programul noului guvern: stăvilirea destabilizării economice și politice, intensificarea procesului de introducere a economiei de piață, a aprovizionării alimentare și instituirea unei ordini economice bazate pe pluralism, privatizare, piață liberă pe bază de concurență[39].

Noul premier al Polonie, Czesław Kiszczak a vorbit și despre democratizarea țării, menționând: „O importanță deosebită are pentru țară sfera social-politică. Pe prim plan apare dezvoltarea procesului de democratizare. Pluralismul structurilor și al părerilor, caracterul deschis al vieții sociale, conducerea legală sunt necesare societății la fel ca și economia sănătoase și stabile"[40]. Direcțiile democratizării fuseseră decise în cadrul înțelegerilor de la „masa rotundă"[41].

Un buletin al „Agerpres" din 26 august prezenta declarațiile făcute de Tadeusz Mazowiecki în fața Seim-ului polonez, cu ocazia desemnării acestuia ca președinte al Consiliului de Miniștri al Poloniei. Era relatat faptul că „Tadeusz Mazowiecki a relevat că dorește să formeze un guvern capabil să acționeze pentru binele societății, al poporului și statului, un guvern de coaliție pentru reforma radicală a statului. În prezent, a adăugat Tadeusz Mazowiecki, o asemenea sarcină poate fi asumană numai de un guvern deschis interacțiunii tuturor forțelor reprezentate în parlament, constituit pe baza noilor principii politice. Doresc să fiu premierul unui guvern al tuturor polonezilor, indiferent de opiniile și convingerile lor, care nu pot să reprezinte un criteriu de împărțire a polonezilor pe categorii. Viitorul guvern trebuie să

[37] Ibidem, f. 26.

[38] *Încheierea lucrărilor plenarei CC al PMUP* în „Scânteia", an LVIII, nr. 14.603, 1 august 1989, p. 6.

[39] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 301/1989, f. 38.

[40] Ibidem, f. 42.

[41] Ibidem.

spună societății adevărul, trebuie să instituie mecanisme care să acorde atenție glasului opiniei publice”[42]. În continuare, a afirmat despre situația economică a țării că este „deosebit de dificilă”, iar legat de relația cu URSS a menționat: „Prietenii Poloniei trebuie să înțeleagă că nu se poate aștepta momentul când vom începe să ne prăbușim. Restabilirea economiei va sluji nu numai poporului nostru, ci și întregii comunități europene. Dorim să păstrăm relații de bună vecinătate și prietenie cu Uniunea Sovietică. Pentru prima data a apărut șansa ca relațiile dintre popoarele noastre să fie bazate pe prietenie și colaborare între cele două societăți – și nu să constituie un privilegiu de partid. Înțelegem importanța obligațiilor ce decurg din Tratatul de la Varșovia. Declar tuturor țărilor participante că guvernul pe care îl voi forma va respecta acest tratat”[43].

Poziția sovietică față de evoluția situației politice din Polonia este prezentată de către Agenția „TASS”, care afirma: „În Uniunea Sovietică a fost primită cu satisfacție declarația noului premier al Poloniei, Tadeusz Mazowiecki, privind poziția viitorului guvern al acestei țări în legătură cu relațiile sovieto-poloneze, participarea la Organizația Tratatului de la Varșovia și la CAER – a declarat în cadrul unei conferințe de presă, reprezentantul Ministerului de Externe al URSS, I. Gremiţkih. Comentând cuvântarea rostită de T. Mazowiecki în Seim, el a relevat: «Abordarea rațională și constructivă de către șeful guvernului polonez a acestor probleme – ce au o importanță mereu actuală pentru popoarele ambelor țări – coincide cu țelurile noastre»”[44].

Poziția adoptată de sovietici este previzibilă, întrucât pe 22 august 1989, Mihail Gorbaciov avusese o discuție cu liderul PMUP, Mieczysław Rakowski, în care îl îndemnase să accepte noul guvern, și să conviețuiască alături de acesta, în ciuda faptului că URSS nu era mulțumit de rezultat. Poziția lui Gorbaciov este rodul politicii externe a sovieticilor, de neintervenție în afacerile interne ale altor țări[45].

Un buletin „Agerpres”, care cita Agenția poloneză „PAP” vorbea despre marcarea în Polonia a zilei de 17 septembrie, în care trupele sovietice au invadat țara, în 1939. Cu ocazia acestei celebrări, ministrul pentru problemele organizațiilor obștești și partidelor politice, Aleksander Hall, a adresat un apel populației de la televiziunea poloneză: „17 septembrie este o data tragică – intrarea în Polonia a trupelor sovietice. Aceasta a constituit o acțiune ce nu poate fi deloc justificată. Timp de multe decenii, această data a fost în mod oficial trecută sub tăcere, deși ea exista în memoria a milioane

[42] Ibidem, f. 44.

[43] Ibidem, f. 45.

[44] Ibidem, f. 48.

[45] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 401.

de oameni. La mijlocul anilor ’70, opoziția democrată a amintit public despre acest tragic eveniment. Anul acesta, ziua de 17 septembrie 1939 este marcată într-o Polonie aflată în schimbare, pe calea democrației și suveranității. Avem nu numai dreptul, dar și datoria de a aminti despre această dată și de a cinsti memoria celor care au avut de suferit și și-au pierdul viața în urma intervenției sovietice”[46]. Totuși, Hall adopta o poziție conciliatorie față de URSS, ca urmare a faptului că, atât în Polonia, cât și în statul sovietic „se produc numeroase schimbări în bine”[47]. Astfel, el considera că cele două țări au „sarcina istorică” de a deschide „o nouă pagină a istoriei noastre, a relațiilor noastre bilaterale”[48].

„Agerpres” prezintă și acțiunile organizate pe 17 septembrie 1989, în cinstea împlinirii a 50 de ani de la intrarea trupelor sovietice pe teritoriul polonez: depuneri de flori la mormintele soldaților polonezi care au luptat împotriva Uniunii Sovietice, mitinguri și demonstrații – inițiate de diferite grupări, organizații și formațiuni, iar în cimitirul Powazki din Varșovia, delegați ai „Solidarității” și Comitetului în memoria celor căzuți la Katyń, precum și veterani de război au depus coroane de flori la mormintele ofițerilor polonezi uciși de sovietici în pădurea de la Katyń[49].

De asemenea, un grup format din zeci de persoane, autointitulați membri ai organizației „Polonia Liberă”, care purtau pancarte și scandau lozinci, au străbătut una dintre piețele Varșoviei pentru a ajunge la Mormântul soldatului necunoscut, după care s-au îndreptat către Ambasada URSS, unde, după 15 minute de organizare a unor pichete, demonstranții s-au dispersat[50].

La Wrocław a fost dezvelit un monument în memoria victimelor stalinismului. În cadrul evenimentului, s-au depus coroane de flori și a avut loc o sesiune științifică pe tema „Importanța și influența stalinismului asupra activității contemporane din Polonia”[51].

Au existat și manifestații antisovietice, în care s-au strigat lozinci împotriva prezenței trupelor URSS pe teritoriul Poloniei: un marș la Cracovia, un protest la Przemyśl și un miting la Lublin. Totuși, o poziție mai conciliatorie a fost exprimată în cadrul unei demonstrații din Gdańsk, a Asociației independente a studenților și elevilor, unde tinerii vorbitori au afirmat că invazia sovietică era, la acel moment, motiv de ură față de sovietici deoarece „vinovat de acestea a fost sistemul stalinist totalitar și agresiv”[52].

[46] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 301/1989, f. 54.

[47] Ibidem.

[48] Ibidem.

[49] Ibidem, ff. 55-56.

[50] Ibidem, f. 56.

[51] Ibidem.

[52] Ibidem, f. 57.

Buletinul „Agerpres" din 25 septembrie 1989 prezenta declarațiile făcute de Lech Wałesa în cadrul unei conferințe de presă din Gdańsk, privind introducerea sistemului pluripartidist. Acesta afirma că se aștepta să apară 20 de partide, de diverse orientări, iar despre viitorul politic al PMUP afirma: „În prezent, PMUP este considerat responsabil pentru tot: pentru situația din țară, pentru economie, pentru politică. Și dacă acest partid va trage învățămintele necesare, el are cele mai mari șanse să propună poporului programul optim. Dacă el va condamna greșelile și va prezenta un asemenea program, atunci, indiferent dacă îi place sau nu lui Lech Wałesa, poporul va alege programul practic. Iar șanse pentru aceasta există, întrucât partidul dispune, într-adevăr, de cadre. Dacă partidul are ce propune, și aceasta este posibil, atunci el trebuie să se ocupe de propuneri, de program și să nu întârzie desfășurarea evenimentelor"[53].

Un alt buletin „Agerpres", tot din 25 septembrie, prezenta un sondaj de opinie făcut în Polonia de Centrul pentru Cercetarea Opiniei Publice de pe lângă Comitetul de Radioteleviziune, privind popularitatea președintelui Wojciech Jaruzelski. Întrebați fiind dacă aceștia au încredere în liderul polonez, 59% dintre respondenți au răspuns afirmativ, 28% negativ, iar 13% nu au formulat o anumită părere. De asemenea, 56% îl considerau pe Wojciech Jaruzelski un bun președinte, 19% aveau o opinie contrară, iar fiecare al patrulea nu avea nicio opinie. Chestionați dacă este bine, în contextul circumstanțelor de la acel moment, că acesta fusese ales în funcție, la sondaj s-a răspuns: foarte bine – 16%, bine – 47%, rău – 17%, foarte rău – 3%[54]. Observăm astfel cum, în ciuda faptului că Jaruzelski fusese timp de 9 ani la conducerea Poloniei, în urma instaurării unei dictaturi militare, el era popular. Probabil promovarea cursului democratic al țării a influențat opinia populației.

„Scânteia" din 22 noiembrie 1989 publica, succint, anunțul Direcției Generale de Statistică a Poloniei care menționa că, în luna octombrie, nivelul producției industriale a fost, în continuare, în scădere, iar prețurile cu amănuntul din sfera prestărilor de servicii crescuseră cu 54,8%. Se releva și că producția de combustibil și energie scăzuse față de luna precedentă, iar în agricultură achizițiile la cereale erau cu 21% mai mici decât în aceeași perioadă a anului 1988[55].

Oficiosul PCR prezenta și dezbaterile ședinței PMUP din 29 noiembrie, în cadrul cărora „s-a subliniat că atacurile propagandistice la adresa PMUP constituie o parte integrantă a concepției strategice a forțelor de dreapta care năzuiesc spre transformarea orânduirii sociale în Polonia potrivit intereselor

[53] Ibidem, ff. 74-75.

[54] Ibidem, f. 76.

[55] *Situația economiei poloneze* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.707, 30 noiembrie 1989, p. 6.

lor, slăbesc realizările poporului polonez, creează pericolul destabilizării situației din țară, amenință solidaritatea poporului polonez în activitatea de depășire a greutăților"[56].

Situația economică a țării era prezentată și în revista „Lumea" din 7 decembrie 1989, care, pe baza unui comentariu al Agenției sovietice „TASS", publica un articol care prezenta situația internă a Poloniei, în condițiile întârzierii Guvernului Mazowiecki de a implementa reforme economice. Astfel, „TASS": „În condițiile dezechilibrului, a numeroaselor penurii și creșteri continue a prețurilor pe piața internă, mecanismele de piață, introduse de la 1 august a.c., bat, în mod evident, pasul pe loc. Produsele din carne, apărute în magazine, nu sunt nici pe departe rezultatul creșterii producției agricole, ci al reducerii consumului, provocate de prețurile ridicate. În situația în care kilogramul de șuncă sau de salam costă – calculate la cursul turistic – aproape 20 de ruble, sunt puțini cei dornici să le cumpere. La fel de mari sunt prețurile și la alte produse din carne. Reducerea consumului de produse din carne a provocat excedente în depozite și s-a întors ca un bumerang împotriva țăranilor – prețurile de achiziție au scăzut, pe alocuri a încetat achiziția de animale"[57].

Citând Agenția „PAP", „Agerpres" prezenta demonstrațiile „Mișcării Societății Alternative", desfășurate pe 8 decembrie 1989, în fața monumentului lui Vladimir Lenin din Nowa Huta, unde câteva sute de tineri au vandalizat statuia aruncând cu borcane cu vopsea, sticle cu benzină care au luat foc, pietre și alte sticle cu benzină în milițienii aflați la sediul Direcției Raionale a Afacerilor Interne, care au fost constrânși să folosească tunuri cu apă și petarde. Doi deputați polonezi au încercat să medieze situația, lansând apeluri la calm și promițând soluționarea problemei monumentului, cu efect limitat, întrucât numai o parte din demonstranți au fost receptivi la propunere. Tulburările au durat până aproape de miezul nopții, iar monumentul a fost înconjurat de detașamente de miliție. Vandalismul a distrus numeroși copaci, a dus la spargerea geamurilor unor magazine și locuințe din apropierea statuii, precum și distrugerea unor chioșcuri de ziare și avarierea de automobile[58].

Evenimentul era descris de Agenția sovietică „TASS" drept „o nelegiuire premeditată, o insultă la adresa sentimentelor poporului sovietic". Făptașii erau prezentați drept „o mulțime dezlănțuită de vandali". Agenția critica și atitudinea generală afișată în Polonia față de URSS, unde „acțiunile

[56] *Atacurile la adresa PMUP constituie o parte integrantă a concepției strategice a forțelor de dreapta* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.700, 22 noiembrie 1989, p. 6.

[57] Agenția TASS, *Polonia. „Situația continua să se complice"* în „Lumea", nr. 49, 7 decembrie 1989, p. 27.

[58] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 1.

antisovietice au o sursă de alimentare ale cărei rădăcini se află în atmosfera generală de defăimare a realizărilor socialismului în cei 45 de ani ai puterii populare, de trecere sub tăcere a unor remarcabile pagini ale trecutului popoarelor sovietic și polonez, ale numeroaselor exemple de ajutor acordat RP Polone de URSS, de concentrare a atenției exclusive asupra aspectelor negative ale relațiilor bilaterale din epoca stalinismului. O mare parte a mijloacelor de informare în masă desfășoară cu consecvență această campanie"[59].

Pe de altă parte, agenția nu învinovățea autoritățile poloneze, care prin ministrul pentru Problemele Organizațiilor Obștești și Partidelor Politice, Aleksander Hall și liderul „Solidarității", Lech Wałesa au îndemnat manifestanții la calm, menționând că recurgerea la violență echivala cu o provocare politică[60]. Evenimentul era prezentat succint în „Scânteia", care cita o declarație din 15 decembrie 1989 a purtătorului de cuvânt al PMUP, care afirma că opinia publică era „îngrijorată de excesele de stradă, de creșterea agresivității grupurilor extremiste", ca urmare a actelor de vandalism la adresa monumentelor, ca și a umilințelor la care erau supuși oamenii legii. PMUP considera că asemenea manifestări afectau negativ prestigiul internațional al Poloniei și relațiile cu țările vecine[61]. În final, „TASS" consemna: „Este cât se poate de evident că monumentul a devenit obiectul unei campanii antisovietice planificate și bine regizate a forțelor extremiste, campanie orientată împotriva legăturilor tradiționale de prietenie și colaborare dintre cele două țări. Răspunsul la întrebarea pe cine deranjează monumentul lui Lenin trebuie să-l dea polonezii înșiși"[62].

Tot pe baza Agenției „PAP", buletinul „Agerpres" din 9 decembrie 1989, prezenta desfășurarea ședinței Consiliului de Miniștri al Poloniei care a decis modificarea legislației în așa fel încât să fie posibilă liberalizarea economiei. Măsurile prevedeau, printre altele, intrarea controlată pe piață a valutei străine, inițiativa privată, taxarea privaților, participarea partenerilor externi în activitatea economică, etc.[63]. De asemenea, era prezentat și acordul de ajutor economic pe care SUA urma să i-l acorde Poloniei, în urma încheierii misiunii președintelui George Bush – 1 miliard de dolari împrumut destinat stabilizării economiei și medierea Statelor Unite în problema reducerii datoriei externe a Poloniei față de Clubul de la Paris. Totodată, SUA acordaseră Poloniei 25

[59] Ibidem, f. 1 v.

[60] Ibidem, f. 2.

[61] *Opinia publică îngrijorată de creșterea agresivității grupurilor extremiste* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.721, 16 decembrie 1989, p. 6.

[62] Ibidem.

[63] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 15.

milioane dolari pentru dezvoltarea telecomunicațiilor și 240 milioane dolari pe credite pentru sectorul economic particular[64].

Problemele economice ale Poloniei au fost reluate și în presă, în „Scânteia" din 16 decembrie, care, citând „TASS" prezenta situația gravă în care se afla economia poloneză. Astfel, se menționa că în primele luni ale anului 1990, țara urma să se confrunte cu noi dificultăți economice, după cum anunța Ministerul de Finanțe polonez. Acestea urmau a fi: scăderea venitului populației cu cel puțin 20%, scumpiri ale mărfurilor, serviciilor și agenților energetici, scăderera producției cu minim 5% și a venitului național cu 2-3%. În urma falimentului întreprinderilor nerentabile, șomajul urma să afecteze cel puțin 400.000 de persoane. În acest context, Lech Wałesa dorea să acorde Consiliului de Miniștri al Poloniei împuterniciri speciale care să vizeze „restructurarea economiei, schimbarea formelor de proprietate, demonopolizarea sectoarelor de stat și cooperatiste, sistemul impozitelor, funcționarea băncilor, modificarea structurilor de stat, inclusiv a organelor de autoconducere teritorială"[65]. O primă consecință a acestora urma să fie dreptul guvernului de a lua măsuri radicale precum deznaționalizarea, practic tranziția către o economie de piață. La acel moment, situația economică a țării era agravată și de datoria externă a țării, de 38 miliarde dolari și 6 miliarde ruble transferabile, cei mai mari creditori fiind statele occidentale[66].

Însă, în ciuda tuturor greutăților, Polonia a intrat, gradual, în tranziția spre economia de piață prin adoptarea programului de stabilizare a economiei – „Planul Balcerowicz", aprobat de Seim pe 28 decembrie 1989. A doua zi, „rolul conducător" al PMUP a fost abolit din Constituție, iar pe 27 ianuarie 1990, partidul însuși a fost dizolvat[67].

Observăm că, în relatările presei române s-a pus accent preponderent pe situația economică gravă a Poloniei și tranziția sa către democrație. Buletinele „Agerpres" adresate conducerii partidului prezentau neretușat modul în care aceste fenomene se desfășurau. Pe de altă parte, „Scânteia" și „Lumea" au pus accent pe greutățile economice ale țării și consecințele nefaste ale tranziției la economia de piață. Schimbările politice din Polonia au fost tratate succint, nefiind acoperite declarații importante legate de venirea la putere a „Solidarității", trecerii PMUP în opoziție sau antisovietismul populației.

[64] Ibidem, f. 15 v.

[65] *Prognoze economice deloc îmbucurătoare pentru milioane de polonezi* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.721, 16 decembrie 1989, p. 6.

[66] *Ibidem.*

[67] Tony Judt, *Epoca postbelică: o istorie a Europei de după 1945* (trad. Georgiana Perlea), Iași, Editura Polirom, 2008, p. 557.

Ignorarea în presă a transformărilor din Polonia poate fi pusă pe seama relației reci dintre regimul ceaușist și „Solidaritatea", precum și pe faptul că RSR era stat totalitar, opus principiilor democratice pe care, gradual, Polonia începuse să le implementeze, un alt motiv este că Nicolae Ceaușescu a tras, în august 1989, semnalul de alarmă asupra pericolului pe care îl reprezenta schimbarea puterii pentru comunismul polonez și blocul socialist.

Ungaria

Pentru a depăși problemele economice ale țării prin transformări radicale, Partidul Muncitoresc Socialist Unit (PMSU) a decis destituirea din funcție a lui János Kádár și înlocuirea acestuia cu Károly Grósz. Astfel, din mai 1988, noua strategie a partidului se baza pe patru factori: crearea unei economii de piață liberă pentru menținerea solvabilității și modernizare; o politică externă care să sprijine politicile lui Gorbaciov și să poată beneficia de sprijinul Occidentului; transformarea sistemului politic într-un stat de drept prin democratizare, necesară câștigării legitimității sociale și sprijinului occidental; păstrarea rolului conducător al partidului simultan cu acceptarea grupurilor de opoziție care acceptau sistemul socialist și rolul conducător al PMSU[68].

Însă, reformele au accelerat dezintegrarea sistemului, încât până la sfârșitul lui 1988, apăruse un conflict în interiorul partidului legat de posibila acceptare a tranziției pașnice către o democrație pluralistă sau să se facă eforturi pentru a stopa erodarea comunismului, prevenind astfel venirea opoziției la putere. În cele din urmă, a triumfat cursul democratic al țării[69]. În februarie 1989, Comitetul Central al PMSU a acceptat trecerea treptată la pluripartidism, alegeri libere, elininarea monopolului partidului și înlăturarea din Constituție a rolului conducător al PMSU[70].

Principalul oponent al comuniștilor era partidul FIDESZ, fondat în martie 1988, care își propunea: unificarea celor care doreau reformarea sistemului; adoptarea unei economii de piață, bazată parțial pe proprietatea privată; protejarea drepturilor minorității maghiare din afara țării; independența națională într-o Europă unificată și denuclearizată[71]. Totodată,

[68] Zoltán Ripp, *Dezintegrarea sistemului comunist și tranziția prin negociere în Ungaria* în Alexandru Oșca (coord.), *1989 – an decisiv în istoria Europei. Colocviu: Târgoviște, 2007*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 102-105.

[69] *Ibidem*, pp. 106-107.

[70] Constantin Corneanu, *Victorie însângerată decembrie 1989: premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției române din decembrie 1989*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, p. 408.

[71] *Ibidem*, p. 406.

la începutul lui 1989, fiecare curent al opoziției deținea propriul partid. Acest fapt a dus la formarea „Mesei Rotunde a Opoziției", în martie 1989, for reprezentativ îndreptat împotriva PMSU[72]. În consecință, s-a format Alianța Democraților Liberi, care a publicat un program liberal pentru transformarea regimului. Conducerea comunistă a fost nevoită să discute cu opoziția, în lipsa unui program al său. Aceasta propunea implementarea unei democrații occidentale și a economiei de piață liberă, sugerând și un scenariu de urmat în acest sens[73].

Simultan cu reformarea statului, a avut loc și o reinterpretare a Revoluției ungare din 1956. În ianuarie 1989, reformistul maghiar Imre Pozsgay, membru al Biroului Politic al PMSU, a declarat într-un interviu radiofonic că revolta maghiară înăbușită de URSS în 1956 nu fusese „contrarevoluție", după cum era denumită în blocul socialist, ci o „insurecție populară împotriva unei puteri oligarhice". Subiectul a fost discutat și în martie 1989, la Moscova, de către secretarul general conservator al PMSU, Károly Grósz, într-o convorbire avută cu Mihail Gorbaciov. Liderul sovietic a considerat că evaluarea evenimentelor ținea numai de competența maghiarilor, însă deși era de acord cu democratizarea Ungariei a afirmat că limita ei este salvarea sistemului socialist[74].

Pe 16 iunie 1989, a avut loc înhumarea lui Imre Nagy, la care au participat delegați ai exilului românesc și ai grupării „România Liberă". Aceştia au semnat, împreună cu Frontul Democrat Maghiar, o declarație comună privind viitorul eliberat de comunism al celor două țări[75]. Gruparea organiza mitinguri de protest împotriva regimului ceaușist, în fața ambasadei României din Budapesta, iar membrii săi declarau greva foamei. De asemenea, se instalau zi și noapte într-un cort, sub lumina reflectoarelor[76].

Pe 17 iunie 1989, ambasadorul român la Budapesta, Traian Pop, expedia către Ministerul Afacerilor Externe (MAE) o telegramă, în care prezenta reînhumarea lui Imre Nagy: „Prin amploarea sa, acest moment de reînhumare a devenit o acțiune politică internă și externă a Ungariei, cu o semnificație cu totul deosebită. Prin esența sa, manifestarea a fost îndreptată, în fapt, împotriva PMSU, care a fost discreditat în mod public în fața opiniei publice interne și internaționale"[77]. În continuare, afirma: „Prin conținutul

[72] Zoltán Ripp, *op. cit.*, pp. 105-106.

[73] *Ibidem*, pp. 106-107.

[74] William Taubman, *op. cit.*, p. 521.

[75] George Albuț, *Un diplomat român la Budapesta (1981-1990 și după aceea…)*, București, Editura Corint Istorie autori români, 2023, p. 17.

[76] *Ibidem*, p. 19.

[77] *Raportul Ambasadei României la Budapesta către Ministerul Afacerilor Externe* în Dumitru

acestei ceremonii și prin prezența, în fapt, a tuturor instituțiilor de bază ale societății ungare, ea a condus la exacerbarea sentimentelor naționaliste, șovine, revizioniste existente în opinia publică ungară și la o afirmare oficială și pe scară națională a sentimentelor antisovietice"[78].

În aceeași zi, a avut loc o ședință a CPEx al CC al PCR, la care a fost discutată desfășurarea reînhumării lui Imre Nagy. Ceaușescu s-a arătat revoltat de faptul că, în cadrul acesteia, se ceruse lichidarea comunismului, a PMSU și ieșirea Ungariei din Tratatul de la Varșovia, pe care o considera o capitulare în fața NATO și o problemă ce privește fiecare țară. El a criticat cu prisosință faptul că reînhumarea fusese folosită pentru „manifestări antiromânești" ca urmare a participării organizației „Ardealul – teritoriul României", a unor „elemente legionare" venite din Occident, sprijinite de Ungaria, și a grupării „România liberă", formată din români pe care îi considera „elementa legionare, fasciste" și „elemente declasate"[79].

Ceaușescu se îndoia de faptul că Revoluția din 1956 fusese „contrarevoluționară" cum se afirma în Ungaria deoarece la acel moment fuseseră omorâți comuniști și „Imre Nagy direct nu a vrut să se ajungă acolo, el a fost un comunist, a lucrat la Comintern, dar a fost depășit de evenimente […] Imre Nagy a fost în România, românii i-au acordat azil politic, a fost ținut chiar aici la Snagov, au fost tratați nu ca prizonieri, până au fost preluați înapoi de guvernul maghiar din nou. Le-am acordat azil politic, au fost tratați în mod corespunzător. Sunt tovarăși care s-au ocupat de ei și am pus să strângem toate documentele ca să se știe, și când au fost ceruți în anul 1957 de guvernul ungar au fost predați înapoi"[80].

Este posibil ca atitudinea lui să fi fost determinată și de o scrisoare pe care prim-secretarul maghiar Károly Grósz i-o adresase pe 31 mai 1956, în care cerea permisiunea ca cercetători maghiari să studieze documente din perioada 1956-1957 aflate în România, care făceau referire la Imre Nagy. Motivul era că, în timpul prezenței lui Nagy și a personalităților maghiare ale Revoluției Ungare din 1956, aceștia au avut convorbiri cu Valter Roman, Alexandru Moghioroș și alții, care au fost stenografiate și înregistrate la magnetofon[81].

Nicolae Ceaușescu a vorbit și despre grupările antireformiste din Ungaria, despre care se scrisese în „Scânteia". El considera că membrii lor „sunt îngrijorați și că doresc și chiamă (*sic!*) la unitate pentru apărarea

Preda, Mihai Retegan (ed.), *1989 – Principiul dominoului: prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 111.

[78] *Ibidem*.

[79] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 47/1989, f. 4 v.

[80] Ibidem, f. 6 v.

[81] Ibidem, dosar 101/1989, ff. 3-3 v.

socialismului în Ungaria, a partidului, a poporului"[82]. De asemenea, a adus noi critici atitudinilor manifestate la reînhumare: „noi nu putem să nu luăm poziție fermă împotriva amestecului inadmisibil în treburile interne, poziția antiromânească împotriva construcției socialismului în România și împotriva integrității României, și, în același timp, politica lor revizionistă, în general, care reprezintă o încălcare a acordurilor de la Helsinki, care pun în primejdie pacea, securitatea în Europa, care constituie o amenințare pentru stabilitatea în această zonă a României"[83]. Continuându-și critica, el a apelat la termeni mult mai duri: „Au găsit câțiva derbedei; oricine poate să găsească derbedei și să se denumească «România liberă»: – au primit o serie de legionari în aceste zile din occident – așa-zisa Uniune a românilor liberi – că sunt tot felul de grupări fasciste care și-au găsit locul și au participat la aceste manifestări în Ungaria. Nu se pot admite asemenea lucruri! Oriunde s-ar întâmpla, trebuie să luăm poziție și am luat poziție!"[84]. El a spus că ar trebui publicată o informare în presă, la televiziune și la radio care să anunțe faptul că Ministerul de Externe l-a chemat pe ambasadorul ungar la București, căruia i-a exprimat un protest oficial și a informat alte state socialiste despre îngrijorarea României privind manifestările de la Budapesta[85].

În ton cu dorința lui Nicolae Ceaușescu, „Scânteia" publica, a doua zi, un articol extrem de critic la adresa manifestației, pe care o prezenta drept o „manifestare cu caracter net fascist, antisocialist, împotriva Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, împotriva socialismului și comunismului, a Tratatului de la Varșovia […] contrară spiritului Actului final de la Helsinki, contrară intereselor păcii și securității în Europa, însești intereselor păcii și liniștii poporului ungar, care depășește prin gravitatea sa manifestările din timpul regimului horthyst"[86]. În continuare, se afirma: „Este deosebit de grav că cercurile reacționare maghiare au folosit acest prilej pentru a organiza manifestări deschise cu caracter antiromânesc, cu participarea unor elemente declasate, legionare, fasciste, care și-au găsit adăpost și azil în Ungaria sau venite din alte țări"[87]. De asemenea, MAE l-a convocat pe ambasadorul ungar la București, Pal Szüts, căruia i-a transmis protestul oficial al guvernului

[82] Ibidem, dosar 47/1989, ff. 5-5 v.

[83] Ibidem, f. 5 v.

[84] Ibidem, f. 8.

[85] Ibidem, f. 6.

[86] *În legătură cu gravele manifestări antisocialiste, revizioniste și antiromânești care au avut loc la Budapesta* în *Scânteia*, an LVIII, nr. 14.566, 18 iunie 1989, p. 6.

[87] *Ibidem*.

român față de „manifestările antisocialiste, anti-românești, nationalist-șovine și revizioniste", desfășurate pe 16 iunie, la Budapesta[88].

Citând „Agerpres", „Scânteia" din 21 iunie 1989 prezenta și modul în care Agenția sovietică „TASS" vedea atitudinea de opoziție față de comunism, înfățișată la reînhumarea lui Imre Nagy: „Cuvântările reprezentanților forțelor de opoziție, în contrast cu spiritul însuși al atmosferei funerare s-au concretizat în atacuri vehemente la adresa PMSU, a URSS, a socialismului și a angajamentelor internaționale ale Republicii Populare Ungare, provocând îngrijorare atât în Ungaria, cât și în alte țări socialiste. [...] Subminarea totală a pozițiilor PMSU în cadrul societății, retragerea din această țară a trupelor sovietice aflate acolo în cadrul acordurilor și angajamentelor asumate prin Tratatul de la Varșovia și, în același timp, învinuirea URSS pentru toate problemele economice și paginile tragice ale istoriei ungare – iată principalele obiective urmărite de o serie de grupări alternative și de opoziție. [...] Analizând cuvântările reprezentanților opoziției apărute în presă, campaniile organizate de ei având o orientare conflictuală exprimată pregnant în raport cu România și Cehoslovacia, se poate formula o concluzie fără echivoc: opiniei publice a țării i se sugerează că adversarii Ungariei sunt vecinele ei socialiste – statele membre ale Tratatului de la Varșovia"[89].

„Scânteia" din 14 iulie 1989 anunța faptul că, la Budapesta, se desfășuraseră funeraliile lui János Kádár, fostul lider PMSU, unde România a fost reprezentată de o delegație condusă de Ion Coman, membru CPEx și secretar CC al PCR[90].

Într-o vizită din iulie 1989, președintele Bush a discutat cu prim-ministrul Miklós Németh, care dorea să formeze o coaliție ministerială și să introducă un program de privatizare a economiei. Bush a sprijinit angajamentul de a face reforme pașnice și stabile[91].

Aceste probleme au fost discutate în perioada 13 iunie-19 septembrie 1989, între PMSU și nouă grupări din Opoziție au început negocierile în cadrul unei „mese rotunde" pentru organizarea pluripartidismului și a viitoarelor alegeri libere[92]. În cadrul negocierilor de la Masa Rotundă au existat diferențe de opinii, însă opoziția a fost nevoită să facă concesii prin alegerea într-o funcție nou-creată de președinte a politicianului reformator, Imre Pozsgay, acceptată de mai multe grupări de opoziție, ceea ce a dus la o ruptura ei. Însă,

[88] *De la Ministerul Afacerilor Externe* în *Ibidem*.

[89] *Agenția T.A.S.S. despre evenimentele care au avut loc la Budapesta, la 16 iunie* în *Scânteia*, an LVIII, nr. 14.568, 21 iunie 1989, p. 6.

[90] *Funeraliile tovarășului Janos Kadar* în *Scânteia*, an LVIII, nr. 14.589, 15 iulie 1989, p. 6.

[91] Robert Service, *op. cit.*, p. 404.

[92] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 411.

în urma negocierilor, opoziția a reușit să impună votarea și adoptarea de către Parlament a unei noi Constituții, a legii alegerilor, legii partidelor politice, amendarea Codului Penal și reglementările care asigurau libertatea presei și imparțialitatea mass-mediei. Acestea au fost fundamentele noii Republici Ungare. De asemenea, pe 7 octombrie 1989, PMSU a fost dizolvat, iar în locul său, aripa reformatoare a înființat Partidul Socialist[93].

Ulterior, pe 20 octombrie 1989, Parlamentul de la Budapesta a adus amendamente Constituției, conform acordului dintre PMSU și Opoziție: schimbarea denumirii statului în „Republica Ungară", adoptarea pluripartidismului și a economiei de piață, sporirea atribuțiilor Adunării Naționale etc.[94], iar din 23 octombrie deputații au proclamat cea de-a IV-a Republică, punând capăt republicii populare instaurate în 1949, și au decis organizarea primelor alegeri libere de după 1947[95].

„Scânteia" din 4 octombrie a publicat un articol, apărut în ziarul „Magyar Nemzet", privind crearea unui nou partid prin schimbarea denumirii Partidului Comuniștilor din Ungaria în „Partidul Marxist-Leninist al Muncitorilor" deoarece prezidiul acestuia a afirmat, în comunicat, că „devine tot mai evident că niciun partid sau mișcare nu reprezintă, în mod corespunzător, interesele muncitorilor și familiile lor. Guvernul, în loc să reducă drastic cheltuielile aparatului central și ale altor sfere neproductive, urmărește să obțină noi și noi fonduri și dă prioritate soluțiilor care lovesc în situația muncitorilor"[96]. Ulterior, „Scânteia" prezenta critica pe care acest nou partid o făcea PMSU: „Conducătorii Partidului Muncitoresc Socialist Ungar vorbesc sistematic de transformarea partidului într-un partid al poporului, omițând tot mai des cuvântul socialist, vorbesc despre o societate democratică dominată în exclusivitate de capital, în opoziție cu munca fizică. Consecința acestei politici va fi că se vor adânci și mai mult diferențele dintre diferitele pături sociale, iar Ungaria va deveni țara milionarilor și a cerșetorilor, situație pe care noi, cei ce depunem o muncă fizică – muncitori și țărani –, nu o putem privi cu pasivitate"[97].

Se menționa și că, în comunicat, noul Partid Marxist-Leninist al Muncitorilor „respinge organizarea de noi partide care situează în centrul atenției intelectualitatea, precum și practica de compromis a PMSU care,

[93] Zoltán Ripp, *op. cit.*, p. 107.

[94] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 412.

[95] François Souret, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* București, Editura Polirom 1998, p. 317.

[96] *În R.P. Ungară se constituie Partidul Marxist-Leninist al Muncitorilor* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.657, 4 octombrie 1989, p. 6.

[97] *Ibidem.*

în locul Adunării de Stat, încearcă să rezolve prin dialog politic probleme de importanță socială și impune atenției teme delicate din punct de vedere istoric, ceea ce provoacă admirația puterilor capitaliste occidentale, dar duc, totodată, la divizarea țărilor socialiste”[98].

Citând Agenția „MTI”, „Scânteia” din 11 octombrie menționa foarte succint că, în cadrul Congresului al XIV-lea al PMSU din 6-9 octombrie, a fost adoptată o rezoluție care proclama crearea Partidului Socialist Ungar, în locul PMSU, al cărui președinte urma să fie Rezső Nyers[99].

Pe baza aceleiași agenții ungare, „Scânteia” din 1 noiembrie menționa rezultatele unui studiu efectuat de Direcția Centrală de Statistică a Ungariei, care menționa că tendințele negative din economia ungară resimțite în ultimii ani, nu se vor modifica în 1989. Raportul statistic menționa: „În pofida faptului că extinderea dinamică a posibilităților de desfacere pe piața mondială a asigurat Ungariei condiții din cele mai prielnice, ritmul de dezvoltare nu a creat premise pentru folosirea acestora. Din aceleași date rezultă că Ungaria se află pe unul din ultimele locuri din Europa în ce privește situația din învățământul general, posibilitățile de a obține o locuință, construcțiile comunale”[100]. Astfel, conform raportului, veniturile din muncă se reduseseră cu 7%, iar în 1988 nivelul de trai scăzuse considerabil. Agenția „MTI” mai menționa că, potrivit studiului, 20% din populație obținea venituri sub minimul social de trai[101].

O știre din „Scânteia” prezenta și raportul lui Miklós Németh citit în sesiunea Adunării de Stat a Ungariei, legat de guvernarea pe următorii trei ani. El a vorbit despre gravele probleme economice ale țării cauzate de datoria externă care „a atins proporții enorme”[102]. Datoria se ridica la 20 miliarde dolari, iar datoria netă depășea 14 miliarde[103].

În Ungaria, desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989 a beneficiat de o atenție predilectă. George Albuț, consilier al Ambasadei RSR la Budapesta, descrie atitudinea maghiarilor față de izbucnirea Revoluției la Timișoara: „Partea ungară face totul pentru discreditarea definitivă a regimului Ceaușescu. Presa, radioul și televiziunea, precum și personaje politice importante vorbesc deschis despre atrocități și represiuni cărora le-au căzut victime sute și mii de oameni. Într-una din acele zile, atașatul militar

[98] *Ibidem.*

[99] *Congresul PMSU* în *Ibidem*, nr. 14.663, 11 octombrie 1989, p. 6.

[100] *Criza socială și economică din Ungaria se accentuează* în *Ibidem*, nr. 14.681, 1 noiembrie 1989, p. 6.

[101] *Ibidem*.

[102] *„Datoria externă a Ungariei a atins proporții enorme și constituie o uriașă povară”. Declarația premierului ungar* în *Ibidem*, nr. 14.701, 23 noiembrie 1989, p. 11.

[103] *Ibidem*.

român la Budapesta este convocat la Ministerul Apărării, la o oră neobișnuit de târzie din seară. La intrarea în minister, colonelul Ioan Todericiu este întâmpinat de ziariști și pus sub reflectoarele televiziunii ungare. Scopul convocării: partea ungară dorește să știe cine a tras în demonstranții de la Timișoara. Răspunsul ataşatului nostru militar este ferm: «Nu știu cine a tras în oameni la Timișoara, dar între misiunile de luptă ale armatei române nu figurează să se tragă în popor»”[104].

Citând Agenția „APA”, „Agerpres” anunța faptul că, în noaptea de 18 spre 19 decembrie 1989, la sediul Parlamentului ungar avusese loc o reuniune specială a prim-ministrului Miklós Németh, ministrului de Externe Gyula Horn, ministrului Apărării, Ferenc Kárpáti și șefului Marelui Stat Major, gen. László Borsits, consacrată situației din România. Aceasta a decis convocarea ambasadorului român Traian Pop la Ministerul de Externe ungar. Se menționa că, potrivit ziarului guvernamental „Magyar Hírlap”, „guvernul ar putea hotărî o mobilizare parțială a armatei ungare la frontiera cu România, în cazul în care informațiile provenind din România ar impune acest lucru”[105]. „Népszava”, ziarul sindicatelor, informa, la rândul său, că „trupe românești întărite păzesc frontiera cu Ungaria”[106]. Până pe 20 decembrie, ziua apariției buletinului „Agerpres”, emisiunea agenției ungare MTI nu semnalase această știre[107].

George Albuț relatează că ministrul Horn i-a exprimat, printr-o scrisoare adresată lui Traian Pop, îngrijorarea legată de soarta pastorului László Tőkés și cerea să fie luate măsurile cuvenite pentru a îndrepta situația acestuia. Conținutul ar fi trebuit transmis, printr-o telegramă cifrată, la București. Însă, ambasadorul Pop a refuzat preluarea scrisorii deoarece o considera „un amestec în treburile interne ale RSR”. Ca reacție, Horn a mai făcut o încercare, amintindu-i interlocutorului său că preluarea unor astfel de mesaje reprezenta una dintre atribuțiile sale. Cu toate acestea, Pop a refuzat din nou[108].

Observăm că schimbările profunde care aveau loc în societatea maghiară și la nivel politic au fost prezentate timid în presa română și în buletinele „Agerpres”. În schimb, un interes deosebit l-a primit reînhumarea lui Imre Nagy care, din cauza protestelor exprimate la adresa regimului ceaușist de reprezentanți ai exilului românesc, aflați de față, și a caracterului anticomunist, a trezit o revoltă puternică în România. Aceasta a fost manifestată clar de Nicolae Ceaușescu la ședința CPEx și transpusă în presă.

[104] George Albuț, *op. cit.*, p. 22.

[105] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 94/1989, f. 5.

[106] *Ibidem.*

[107] *Ibidem.*

[108] George Albuț, *op. cit.*, pp. 22-23.

Astfel, reiese cu claritate că regimul comunist din România era scandalizat și dezaproba schimbările din Ungaria care, pe principiul dominoului, s-ar fi putut repercuta și în România. Acest lucru s-a întâmplat la finalul anului, iar noile autorități ungare au condamnat puternic regimul ceaușist, în perioada Revoluției Române din Decembrie 1989, în ton cu deosebirile ideologice.

Republica Democrată Germană

Al treilea stat în care a căzut comunismul a fost Republica Democrată Germană (RDG). Liderul său, Erich Honecker, era reticent față de acceptarea reformelor gorbacioviste, menținând o linie conservatoare ideologic. Deși era un stat comunist dezvoltat economic, discrepanțele dintre statul est-german și Republica Federală Germania (RFG) erau frapante, încât din 1987 până în primele luni ale anului 1989, 76.000 de tineri părăsiseră RDG[109]. Acesta este unul dintre principalii factori care au dus la căderea regimului est-german.

„Scânteia" din 14 iunie 1989 cita afirmații făcute de Erich Honecker într-un interviu acordat publicațiilor americane „Washington Post" și „Newsweek". Vorbind despre situația europeană, el a afirmat: „Am luat cunoștință cu îngrijorare de încercările întreprinse de statele NATO la întâlnirea la nivel înalt de la Bruxelles, de a da sfaturi țărilor socialiste cu privire la configurația ordinii lor interne și la regimul de la granițele lor. Aceste probleme sunt rezolvate de orice stat – inclusiv de SUA – în cadrul suveranității sale naționale"[110].

Din cauza poziției lui Erich Honecker, acesta a avut un dialog încins, în iulie 1989, la Moscova, cu Mihail Gorbaciov, căruia i-a spus că est-germanii nu au nevoie de sfaturi, iar în replică liderul de la Kremlin „l-a avertizat că, dacă regimul est-german avea nevoie de ajutor sovietic, mai ales de natură militară, pentru a se menține la suprafață", nu va primi sfaturi[111]. Afirmația vine în contextul în care existența Germaniei de Est depindea de sprijinul economic al Uniunii Sovietice și prezența trupelor sale, ca factor de stabilizare a regimului.

Pe 10 septembrie 1989, Ungaria a reziliat Tratatul semnat, în 1969, cu RDG privind limitarea trecerii cetățenilor est-germani într-o țară terță, dând astfel posibilitatea zecilor de mii de refugiați să treacă în Austria și RFG[112]. „Scânteia" din 14 septembrie anunța faptul că Ungaria permisese plecarea cetățenilor RDG și cita reacția de revoltă a Ministerului de Externe est-german: „măsura adoptată de guvernul ungar reprezintă o violare clară

[109] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 420.

[110] *Priorități ale politicii interne și externe a RD Germane relevate într-un interviu al secretarului general al CC al PSUG* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.562, 14 iunie 1989, p. 6.

[111] William Taubman, *op. cit.*, p. 522.

[112] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 412.

a acordurilor încheiate și, totodată, o violare a intereselor fundamentale ale RDG. Partea ungară poartă întreaga răspundere pentru situația creată"[113]. Ministerul menționa și faptul că RDG „își reafirmă punctul de vedere potrivit căruia acordarea permisiunii de plecare în terțe state a cetățenilor RDG, fără ca aceștia să se afle în posesia unor documente de călătorie valabile, eliberate de RDG, reprezintă o violare a suveranității RDG"[114]. De asemenea, Ministerul cerea ca Ungaria să anuleze „decizia de abrogare unilaterală" a unor paragrafe ale Acordului privind trecerea fără viză a graniței[115].

În contextul schimbărilor care aveau loc în blocul estic, pe 12 septembrie s-a constituit grupul politic independent „Noul Forum", format din intelectuali de stânga, inclusiv comuniști. Noua organizație dorea „inițierea unui dialog cu autoritățile est-germane și participarea la alegeri libere în cadrul unei societăți socialiste democratice pluraliste"[116]. Din acest motiv, a fost declarat ilegal, pe 21 septembrie. Însă, alte partide, organizații, grupuri și grupări independente urmau să apară și vor solicita implementarea de reforme[117].

Din cauza scoaterii în afara legii a „Noului Forum", pe 25 septembrie 1989, la Leipzig, circa 10.000-15.000 de cetățeni est-germani au protestat în stradă împotriva măsurii luate de autorități. Ulterior, au avut loc proteste și în alte orașe est-germane precum Dresda, Potsdam, Magdeburg, etc., soldate cu arestări. Cu toate acestea, în octombrie, în aceleași orașe precum și în Berlinul de Est, au continuat, neîncetat, proteste antiguvernamentale. În aceeași lună, peste 17.000 de est-germani vor emigra în RFG, cu sprijinul diplomatic al statului vest-german și acordul tacit al URSS[118].

În pragul aniversării a 40 de ani de la crearea RDG, revista „Lumea" a publicat, în numărul din 5 octombrie, un articol turistic ce prezenta impresiile pozitive ale corespondentului său, formate în urma vizitei în Berlinul de Est. În stil propagandistic, este adusă în discuție și celebrarea propriu-zisă a statului est-german. Astfel, pe baza unor discuții avute cu oficialități din orașele Werder și Potsdam se menționează obiectivele RDG: „acest eveniment este întâmpinat cu sentimente deosebite, cu conștiința marilor realizări obținute pe drumul construcției socialiste […] sarcinile și proiectele actuale se leagă de modernizare, de asigurarea unei eficiențe maxime întregii activități fără

[113] *Să se pună capăt acțiunilor de amestec în treburile interne ale Republicii Democrate Germane* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.640, 14 septembrie 1989, p. 6.

[114] *Ibidem.*

[115] *Ibidem.*

[116] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 421.

[117] *Ibidem.*

[118] *Ibidem.*

a neglija problemele și nevoile de ordin social-edilitar”[119]. De asemenea, se vorbește despre relațiile autorităților cu cetățenii: „s-a conturat, cu deosebită pregnanță, atenția acordată de oficialitățile locale dezvoltării unui dialog viu, permanent cu cetățenii, în vederea atragerii lor conștiente la rezolvarea tuturor sarcinilor de interes obștesc”[120].

Numărul din 12 octombrie prezenta desfășurarea festivităților dedicate aniversării RDG. În acest sens, se vorbește despre cuvântarea liderului est-german Erich Honecker, ținută la adunarea solemnă consacrată celebrării. Astfel, Honecker a afirmat că „întemeierea RD Germane a reprezentat o necesitate istorică”, fiind „opera a milioane de oameni, a mai multor generații” și că statul est-german are „o industrie și o agricultură modernă, cu sistemul său educațional socialist, cu o cultură și știință înfloritoare”[121]. Ulterior, în linii mari, a lăudat dezvoltarea Germaniei de Est, politica dusă de aceasta pe plan intern, politica externă, și au fost aduse critici la adresa NATO și RFG.

În contextul crizei de imagine prin care trecea RDG, Honecker a afirmat: „Campania deșănțată de defăimare dusă în prezent și coordonată la nivel internațional împotriva RDG are drept scop să inducă în eroare oamenii și să provoace îndoieli în ceea ce privește forța și avantajele socialismului. Acest lucru nu ne poate face decât să ne intensificăm, și în viitor, eforturile pentru edificarea unui cămin european pașnic. Într-un asemenea cămin coexistența și colaborarea dintre statele cu orânduiri sociale diferite trebuie să se dezvolte bine. În acest sens, există o bază solidă în Actul final de la Helsinki, precum și în alte documente ale CSCE. Nu vom permite, însă, nimănui să folosească aceste acorduri abuziv pentru a destabiliza socialismul. Respectarea strictă a principiilor suveranității, integrității teritoriale, independenței și neamestecului în treburile interne constituie o condiție indispensabilă în acest sens”[122].

Mihail Gorbaciov a participat, în calitate de invitat, la celebrare. În acest timp, la Dresda, aveau loc demonstrații împotriva regimului, iar un zvon s-a răspândit cum că oamenii de rând se vor folosi de vizita lui Mihail Gorbaciov pentru a lua cu asalt Zidul Berlinului. Asemenea vești au survenit est-germanilor prin intermediul televiziunii din RFG. Erich Honecker l-a prevenit pe liderul sovietic că Ungaria va fi pierdută blocului socialist, deoarece cancelarul vest-german Helmuth Kohl i-ar fi mituit pe unguri să deschidă granița cu Austria[123]. În timpul festivităților, manifestanții l-au rugat pe Mihail

[119] I. Madoșa, *Toamna la Berlin* în „Lumea”, nr. 40, 5 octombrie 1989, p. 16.

[120] *Pe calea socialismului, în culorile RDG* în *Ibidem*, nr. 41, 12 octombrie 1989, p. 6.

[121] *Ibidem*, p. 7.

[122] *Ibidem*.

[123] Robert Service, *op. cit.*, p. 408.

Gorbaciov să îi ajute, ceea ce a dus la un răspuns dur din partea autorităților, 1.067 de oameni fiind arestați în Berlin și 200 în Dresda[124].

O afirmație ce relevă faptul că Moscova adopta o poziție neutră față de desfășurarea situației din RDG, a fost făcută de Mihail Gorbaciov, care în cuvântarea sa a vorbit despre faptul că ordinea europeană este contestată în Occident: „Ni se cere foarte des să luăm măsuri pentru eliminarea acestei divizări. Se întâmplă să auzim și următorul apel: să înlăture URSS zidul Berlinului și noi vom da crezare în cele din urmă intențiilor ei pașnice. […] În primul rând, partenerii noștri occidentali trebuie să pornească de la faptul că problemele referitoare la RDG nu se soluționează la Moscova, ci la Berlin. RDG este un stat suveran; ea adoptă de sine stătător (*sic!*) măsurile referitoare la apărarea unora sau altora din interesele ei, la politica ei internă și externă"[125].

După festivități, Biroul Politic al Partidului Socialist Unit German (PSUG) a dat publicității o declarație, prezentată în „Scânteia" din 12 octombrie 1989, prin care era condamnat intervenționismul extern în politica externă a statului est-german. Astfel, se menționa: „Odată cu cea de-a 40-a aniversare a RDG, forțele imperialiste de pretutindeni au lansat o campanie de presă plină de ură împotriva socialismului și perspectivelor lui, dorind în acest fel să distragă atenția de la cea mai importantă problemă a epocii noastre – asigurarea păcii, precum și de la soluționarea altor probleme globale. Se demonstrează din nou că imperialismul RFG nu se va împăca niciodată cu un stat socialist pe pământ german. Scopul urmărit nu este nou – prin înlăturarea socialismului de pe pământul german să se schimbe ordinea de pace în Europa. RDG nu va permite nimănui să se amestece în treburile sale interne, înlăturarea puterii muncitorilor și țăranilor, distrugerea valorilor și idealurilor socialismului"[126].

Întors la București după festivități, Ceaușescu a afirmat, într-o ședință a CPEx din 12 octombrie, că celebrarea „s-a desfășurat într-o atmosferă foarte bună" și a lăudat cuvântarea lui Erich Honecker, discuțiile pe care le-a avut cu acesta și alți membri ai conducerii PSUG. A adăugat că, în urma convorbirilor, a constatat „o poziție foarte bună și foarte fermă în toate problemele și o deplină unitate în problemele construcției socialiste, în problemele generale internaționale"[127]. De asemenea, a lăudat politica RDG și a criticat atitudinea RFG față de statul est-german[128].

[124] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 422.

[125] *Pe calea socialismului, în culorile RDG* în „Lumea", nr. 41, 12 octombrie 1989, p. 7.

[126] *RD Germană nu va permite nimănui să se amestece în treburile sale interne* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.665, 13 octombrie 1989, p. 6.

[127] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 60/1989, f. 22.

[128] Ibidem, f. 28.

Comunicatul CPEx, publicat în aceeași zi, stipula faptul că întâlnirea și discuțiile dintre Nicolae Ceaușescu și Erich Honecker „au pus în evidență relațiile de trainică prietenie și colaborare multilaterală dintre partidele, țările și popoarele noastre", relevând dorința comună de a dezvolta colaborarea bilaterală în plan politic, economic, tehnico-științific și în alte sfere de activitate"[129].

Cu toate acestea, Nicolae Ceaușescu s-a referit și la demonstrațiile din orașele RDG care cereau reformarea sistemului și îl aclamau pe Mihail Gorbaciov. Liderul român a afirmat că „după încheierea festivităților, din nou cercurile reacționare din Republica Federală Germania au organizat unele manifestări împotriva Republicii Democrate Germane"[130]. De asemenea, a adăugat că, în comunicatul partidului față de politica RDG, trebuie „să ne exprimăm deplina solidaritate cu partidul, cu guvernul, cu poporul Republicii Democrate Germane în toate domeniile în lupta pentru socialism, în politica internațională"[131].

În contextul nemulțumirilor populare față de regim, membri ai Biroului Politic al PSUG – Egon Krenz, Günther Schabowski și Harry Tisch au aranjat ca cel din urmă să aibă consultări secrete cu Mihail Gorbaciov despre destituirea din funcție a lui Erich Honecker. Liderul sovietic a sprijinit inițiativa acestora, iar pe 18 octombrie 1989, Biroul Politic est-german a decis ca Egon Krenz să devină prim-secretar în locul lui Erich Honecker, făcând astfel posibilă inițierea de reforme[132].

„Lumea" anunța și schimbarea din funcție a lui Erich Honecker cu Egon Krenz, în cadrul celei de-a IX-a ședințe plenare a CC al PSUG. Se menționa că Erich Honecker a cerut, din motive de sănătate, să fie eliberat din funcțiile deținute, iar Egon Krenz a fost propus ca successor al său. Erich Honecker îl descria drept un „om capabil și hotărât, aflat la înălțimea răspunderii și volumului de muncă ce le implică situația și interesele partidului, ale poporului, pregătirea Congresului al XII-lea al partidului"[133]. Au fost anunțate și eliberările lui Joachim Herrmann și Günter Mittag din funcțiile de membri ai Biroului Politic și secretari ai CC al PSUG.

Este redată și cuvântarea lui Egon Krenz, care a pledat pentru menținerea politicii partidului: „Programul nostru este edificarea societății socialiste, înnoirea ei permanentă. În aceasta nu există momente de răgaz, nu trebuie să existe niciunul". Însă, și-a exprimat și deschiderea față de un dialog cu societatea: „După cum s-a văzut, dezbaterea publică cu privire

[129] Ibidem, ff 28-28v.

[130] Ibidem, f. 23.

[131] Ibidem.

[132] Robert Service, *op. cit.*, pp. 408-409.

[133] *Plenara CC al PSUG* în „Lumea", nr. 43, 26 octombrie 1989, p. 8.

(sic!) la căutarea celor mai bune soluții pentru dezvoltarea în continuare a socialismului în RDG câștigă rapid substanță. Societatea noastră dispune de suficiente foruri democratice în cadrul cărora pot fi exprimate interesele cele mai diferite ale diverselor pături ale populației, înfăptuindu-se un socialism demn de trăit"[134].

Însă, revista nu a redat întregul discurs al lui Egon Krenz, după cum reiese dintr-un buletin al „Agerpres", care prezenta integral cuvântarea sa. Vom reda afirmațiile sale, subliniate în documentele de arhivă, pentru a relecva elocvența lor politică. În primul rând, opinia sa legată de situația în care se afla RDG în octombrie 1989: „Este clar că în ultimele luni nu am apreciat suficient de realist, în esența sa, dezvoltarea socială din țara noastră și că nu am tras la timp concluziile corecte. Prin plenara de astăzi vom introduce o schimbare, vom relua înainte de toate ofensiva politică și ideologică"[135]. Chemând la unitatea claselor sociale ale țării, Krenz afirma: „puterea muncitorilor și țăranilor, sigur apărată, rămâne prima condiție esențială pentru tot ce societatea a întreprins prin muncă în comun pentru un bun viitor comun"[136]. O altă afirmație, ce arăta faptul că regimul urma să se reformeze era că „Programul nostru este edificarea societății socialiste, înnoirea ei permanentă. Socialismul nu este o ordine socială închistată, ci una revoluționară"[137].

Dorința de a implementa o politică gorbaciovistă de tip „glasnost", reiese din faptul că noul lider est-german recunoștea existența nemulțumirilor din societate, ce au cauzat emigrația a 100.000 de oameni, dintre care numeroși tineri: „Plecarea lor o resimțim ca pe o gravă pierdere […] Acest lucru nu scutește însă pe nimeni de obligația de a gândi, singur și împreună cu ceilalți, de ce ne-au întors spatele atât de mulți oameni. Numai dacă vom examina fără cruțare cauzele apărute în societatea noastră vom da, poate, celor care se mai gândesc și azi să plece imboldul de a mai reflecta asupra acestui lucru"[138].

Însă, Egon Krenz își exprima, totodată, dorința de a menține sistemul, spunând: „Societatea noastră dispune de suficiente foruri democratice în cadrul cărora pot fi exprimate interesele cele mai diferite ale diverselor pături ale populației, înfăptuindu-se un socialism demn de a fi trăit. Dezvoltarea largă a democrației socialiste în RDG nu trebuie însă să fie înțeleasă de nimeni greșit, ca un mandat în alb pentru acțiuni iresponsabile sau chiar acte violente distructive"[139].

[134] *Ibidem*, p. 9.

[135] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 274/1989, f. 47.

[136] Ibidem.

[137] Ibidem, f. 48.

[138] Ibidem, ff. 48-49.

[139] Ibidem, f. 48.

Referindu-se la relația cu vecinul vest-german, Egon Krenz adoptă o poziție critică față de campania informatică a RFG de „amestec în treburile interne ale RDG", întrucât periclitează legăturile bilaterale: „se pune în joc ceea ce s-a putut obține până în prezent între cele două state germane, în folosul securității europene și al omenirii". Pentru o rezolvare amiabilă a situației, afirma că își dorește „să examinăm căi și posibilități pentru a reglementa mai eficient, prin acorduri, relațiile pe termen lung dintre RDG și RFG și pentru a dezvolta forme stabile de cooperare și colaborare"[140].

Noul lider accentua importanța colaborării cu celelalte partide comuniste, apartenența la CAER și Tratatul de la Varșovia, care făcea necesară adaptarea la direcția politică a acestora și, practic, aderarea la curentul reformist: „un partid comunist nu poate fi ținut departe de acele procese care se referă la propria noastră mișcare, la transformările din Uniunea Sovietică, din alte țări frățești[141] […] Am făcut întotdeauna cunoscut faptul că noi considerăm restructurarea din URSS drept un proces ireversibil, promovat cu îndrăzneală de PCUS, împreună cu secretarul său general, Mihail Sergheevici Gorbaciov. Un asemenea proces aduce, bineînțeles, cu sine și efecte secundare care provoacă unora îngrijorare. Dar și această îngrijorare este o expresie a profundei noastre legături interne cu Uniunea Sovietică și a convingerii noastre că de succesul transformărilor din Uniunea Sovietică depinde viitorul socialismului"[142].

El exprima, totodată, în spirit internaționalist, solidaritatea de clasă a PSUG cu toate celelalte partide comuniste și muncitorești, precum și faptul că, în plan internațional, RDG rămânea consecventă, întrucât „nu dă nici măcar un pas înapoi de la cunoscutele sale poziții internaționaliste. În spiritul politicii coexistenței pașnice, RDG este gata să-și dezvolte în continuare colaborarea cu toate țările lumii"[143].

Egon Krenz recunoștea și deficiențele economice ale sistemului, ce trebuiau soluționate: „discontinuități în producție, insuficienta aplicare a principiului eficienței, disproporții ce nu pot fi justificate între producția și oferta de mărfuri, valorificarea insuficientă a cunoașterii tehnico-științifice în producție, insuficientă eficiență la export și multe altele[144]. […] Problemele din economie, din comerțul interior și de pe piețele exterioare au sporit. S-au înmulțit problemele nerezolvate în aprovizionarea populației cu produsele

[140] Ibidem, f. 50.

[141] Ibidem, f. 51.

[142] Ibidem, f. 69.

[143] Ibidem, f. 51.

[144] Ibidem, f. 57.

necesare și la nivelul calitativ corespunzător. Politica în domeniul salariilor, subvențiile și prestările sociale sunt discutate cu aprindere. Ne preocupă păstrarea purității mediului înconjurător”[145].

Astfel, PSUG-ul implementa o „perestroikă est-germană”, care îi va aduce sfârșitul. Sublinierea afirmațiilor care denotau noua paradigmă politică din RDG, arată faptul că Bucureștiul era conștient de impactul pe care îl aveau mutațiile politice din Germania de Est asupra sistemului comunist, a raportului său cu societatea și pericolului reformelor pentru stabilitatea blocului socialist, al cărui declin începuse odată cu reformele aplicate în Polonia și Ungaria și democratizarea acestora.

Pe 1 noiembrie 1989, Mihail Gorbaciov și Egon Krenz au avut o discuție la Moscova despre problemele cu care se confrunta RDG. În ciuda nemulțumirilor populare, manifestate de demonstranți ieșiți pe străzile orașelor est-germane pentru a protesta împotriva puterii, Mihail Gorbaciov, care avusese discuții cu lideri occidentali despre situația germană, l-a asigurat pe Egon Krenz că lideri precum premierul britanic Margaret Thatcher, președintele francez François Mitterand și prim-ministrul italian Giulio Andreotti se opuneau unificării Germaniei deoarece doreau prezervarea realităților postbelice, inclusiv existența a două state germane și a blocurilor militare NATO și Tratatul de la Varșovia. Însă, Mihail Gorbaciov i-a spus că, pe viitor, trebuie încurajată cooperarea între cele două Germanii și URSS[146]. Cu toate acestea, Statele Unite, prin președintele George Bush, erau mai deschise către ideea reunificării, considerând că necesită timp și prudență, fiind un subiect important datorită transformărilor rapide din RDG[147].

Discuția era prezentată succint în „Scânteia”, pe baza unui buletin „Agerpres”, care cita Agenția „TASS”. Astfel, se afirma că avusese loc un schimb de informații legate de pregătirea congreselor PCUS și PSUG și se discutase despre dezvoltarea relațiilor bilaterale. Se menționa și că cele două țări își reafirmaseră hotărârea de a soluționa problemele globale, în urma extinderii colaborării internaționale, prin respectarea independenței și integrității teritoriale a tuturor statelor[148].

În ciuda aplicării drumului reformist în RDG, PSUG nu renunțase la rolul conducător în societate. În semn de protest, pe 4 noiembrie 1989, în Berlinul de Est s-a desfășurat o manifestație la care au participat 500.000 de

[145] Ibidem, f. 61.

[146] Robert Service, *op. cit.*, pp. 410-411.

[147] William Taubman, *op. cit.*, p. 528.

[148] *Convorbiri la nivel înalt între Uniunea Sovietică și RD Germană* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.682, 2 noiembrie 1989, p. 6.

persoane. Aceasta a fost organizată de intelectuali și artiști din Berlinul de Est, cu participarea unor importanți lideri de partid precum Günther Schabowski și Markus Wolf, care vor fi, însă, huiduiți de mulțime în timpul discursurior. Pentru ca PSUG să fie reformat, se întrevedea posibilitatea ca Gregor Gysi să devină noul său conducător[149].

Situația cu care se confrunta RDG la începutul lunii noiembrie, corelată cu criza economică a țării au dus la căderea, pe 9 noiembrie 1989, a Zidului Berlinului, în urma rescrierii Legii privind călătoriile, care nu lua în calcul trecerea temporară în Berlinul de Vest. Astfel, cetățenii est-germani care dețineau pașaport și viză puteau pleca în RFG prin orice punct de trecere a frontierei[150]. Surprins de desfășurarea evenimentelor, Egon Krenz l-a contactat pe ambasadorul sovietic Kocemasov, pentru a-i face legătura cu Moscova, de unde a primit o telegramă din partea Ministerului de Externe sovietic care transmitea că URSS nu se opunea deschiderii graniței[151].

În situația dată, după cum îi transmitea cancelarului vest-german Helmuth Kohl, pe 10 noiembrie 1989, Gorbaciov considera că RDG trebuia „să rămână un stat socialist viabil pentru cât mai mult timp, astfel ca reunificarea finală să aibă loc în casa comună europeană"[152], care dorea să fie creată. După cum declarase într-un discurs ținut la Strasbourg, în fața Consiliului Europei, în iulie 1989, aceasta trebuia să se bazeze pe protejarea mediului, respectarea drepturilor omului și eliminarea folosirii forței sau amenințării cu forța. În contextul creării „casei comune", Mihail Gorbaciov considera că se putea forma o confederație a celor două Germanii care, în cele din urmă, să se unească. Din acest motiv, el nu se împotrivea reunificării[153].

De altfel, Mihail Gorbaciov era mulțumit de schimbarea vechilor regimuri din statele socialiste europene, deoarece dorea ca la putere să ajungă comuniști reformiști care să implementeze „perestroika" adaptată țărilor lor. Atât timp cât rămâneau în CAER și Organizația Tratatului de la Varșovia, liderul sovietic tolera orice schimbări, chiar dacă la putere venea un guvern non-comunist, cum s-a întâmplat în Polonia[154].

Presa română se raporta sumar la evenimente, astfel că demonstrațiile din RDG și căderea zidului Berlinului nu au fost ignorate. În schimb, „Scânteia" prezenta succint lucrările Plenarei a X-a a CC al PSUG din 10 noiembrie, despre care menționa că „a analizat diferite aspecte ale situației din RDG", pe baza

[149] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 424.

[150] *Ibidem*.

[151] William Taubman, *op. cit.*, p. 796, nota 2.

[152] *Ibidem*, p. 501.

[153] *Ibidem*, p. 503.

[154] *Ibidem*, p. 502.

unui raport prezentat de Egon Krenz, care a fost reconfirmat, în unanimitate, ca secretar general al partidului. De asemenea, se afirma și că fusese ales un nou Birou Politic, iar pentru funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al țării fusese propus Hans Modrow[155], a cărui alegere de către Camera Populară a RDG era menționată în numărul din 14 noiembrie al ziarului[156].

În contextul tuturor acestor evenimente, cancelarul Helmuth Kohl considera, pe 16 noiembrie 1989, că PSUG trebuia să renunțe la monopolul puterii în RDG și să asigure organizarea de alegeri libere[157]. Protestele populare și căderea Zidului Berlinului au determinat Biroul Politic al PSUG să propună, pe 22 noiembrie 1989, participarea formațiunilor opoziției la o „masă rotundă" pentru a discuta o nouă lege electorală și o nouă constituție[158].

Pentru a rezolva problema existenței a două state germane, cancelarul vest-german Helmuth Kohl a întocmit un plan în 10 puncte, prezentat pe 28 noiembrie 1989, care prevedea democratizarea RDG și crearea unei confederații compusă din cele două Germanii. Inițiativele sale se bazau pe faptul că în statul vecin o transformare politică și economică era ireversibilă. Astfel, comuniștii trebuiau să renunțe la monopolul puterii, să negocieze cu partidele și grupările de opoziție și să organizeze alegeri libere. Fezabilitatea unei asemenea soluții era posibilă datorită discuției avute de Helmuth Kohl cu noul premier reformator al RDG, Hans Modrow, ales pe 3 decembrie 1989 în locul lui Egon Krenz, căruia era dispus să îi ofere asistență, atât timp cât guvernul său întreprindea schimbările radicale prevăzute de cancelar[159]. Noul lider al RDG, Hans Modrow era văzut drept un „Gorbaciov est-german", care a introdus un nou program de reforme[160].

Deși sovieticii erau nemulțumiți de cele 10 puncte prezentate de Kohl, ei au acceptat situația ca atare și nu au intervenit pentru a influența cursul evenimentelor[161]. De asemenea, cancelarul considera că era nevoie de 5 până la 10 ani pentru ca unitatea Germaniei să fie realizată[162]. Aceste stipulații l-au înfuriat pe Mihail Gorbaciov, care le considera „ultimatumuri impuse unui stat german independent și suveran"[163].

---

[155] *Plenara CC al PSUG* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.690, 11 noiembrie 1989, p. 6.

[156] *Sesiunea Camerei Populare a RDG* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.692, 14 noiembrie 1989, p. 6.

[157] William Taubman, *op. cit.*, p. 529.

[158] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 424.

[159] Robert Service, *op. cit.,* p. 413.

[160] William Taubman, *op. cit.*, p. 525.

[161] Robert Service, *op. cit.,* p. 414.

[162] William Taubman, *op. cit.*, p. 531.

[163] *Ibidem*, p. 532.

„Scânteia" din 30 noiembrie 1989 menționa scurt faptul că Helmuth Kohl prezentase în fața Bundestag-ului un „Program în 10 puncte cu privire la politica germană", după cum informau agențiile DPA și ADN, menit să asigure „dezvoltarea unei structuri confederative" între cele două state, având drept scop final reunificarea, fără a elabora asupra subiectului[164]. În același număr, ziarul a prezentat poziția RDG față de planul în 10 puncte al lui Kohl, care considera că acesta nu corespundea realității și contravenea prevederilor Tratatului de la Helsinki privind suveranitatea și independența celor două state. Era citată afirmația lui Wolfgang Meyer, purtătorul de cuvânt al guvernului est-german, care afirma că „Reunificarea nu se află pe ordinea de zi și nimeni, din Est și din Vest nu are în vedere modificarea echilibrului european. Condiția esențială a stabilității și securității în Europa este menținerea stabilității în relațiile dintre cele două state germane"[165].

Citând Agenția „ADN", revista „Lumea" prezenta și lucrările celei de-a 11-a Plenare a CC al PSUG, care a decis convocarea Congresului extraordinar al partidului pentru 15-17 decembrie. Acesta urma să dezbată raportul lui Egon Krenz legat de situația în care se afla țara, precum și sarcinile PSUG, urmând să mandateze elaborarea unui nou program și al unui nou statut al partidului. Congresul urma să aleagă Comitetul Central și Comisia Centrală de Revizie. De asemenea, Plenara a decis și să recomande fracțiunii PSUG din „Volkskammer" (Parlamentul est-german) să propună, la formarea noului guvern, alegerea lui Hans Modrow ca președinte al Consiliului de Miniștri[166].

Este citat și Egon Krenz care a declarat că „înnoirea societății din RDG, rolul PSUG necesită înnoirea alianței de luptă. Înnoirea partidului nostru – a arătat vorbitorul – înseamnă, în primul rând, crearea condițiilor pentru o politică pe baze științifice, pentru utilizarea experienței, cunoștințelor și puterii de muncă a tuturor membrilor de partid și a multor cetățeni ai patriei noastre, care se simt legați de idealurile socialiste ale revoluției noastre"[167]. Într-o conferință de presă din 13 noiembrie, ținută după ședința Biroului Politic, referindu-se la hotărârea de a propune transformarea conferinței partidului în congres extraordinar, a precizat că nu vor fi aduse modificări privind data convocării și modul de desfășurare a alegerilor, față de ceea ce era prevăzut pentru conferința partidului[168].

[164] *Programul propus de cancelarul RF Germania* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.707, 30 noiembrie 1989, p. 6.

[165] *Poziția Guvernului RD Germane* în *Ibidem.*

[166] E. Marinescu, *Berlin. Convocarea congresului extraordinar* în „Lumea", nr. 46, 16 noiembrie 1989, p. 23.

[167] *Ibidem*.

[168] *Ibidem*.

„Lumea" prezenta, succint, și confirmarea de către „Volkskammer" a noului guvern condus de președintele Consiliului de Miniștri, Hans Modrow. Conform unei declarații guvernamentale, citită de Modrow, principala sarcină a noului executiv, adoptată unanim, era „stabilizarea economiei, promovarea păcii și socialismului"[169]. De asemenea, aceasta mai prevedea faptul că „Guvernul cere fiecărui om al muncii să lucreze cu rezultate cât mai bune, mult mai rațional, în fiecare oră și pentru fiecare marcă primită, crearea condițiilor cadru în acest scop fiind datoria guvernului. Recunoaștem realizările oamenilor muncii în toate deceniile trecute. În aceste zile este exprimată din ce în ce mai des dorința să se păstreze ceea ce s-a obținut prin muncă grea, să nu se renunțe la nimic, să nu se irosească efortul anilor grei. Această avuție, marea proprietate a poporului, trebuie utilizată și făcută mai productivă"[170].

La summitul de la Malta din 2-4 decembrie 1989, problema germană a avut un loc important pe masa discuțiilor dintre Mihail Gorbaciov și George Bush. Cei doi dezvoltaseră o relație apropiată deoarece Bush credea în sinceritatea dorinței liderului sovietic de a reforma URSS-ul și a îmbunătății relațiile dintre cele două blocuri politice. Argumentele erau acțiunile de până atunci ale lui Mihail Gorbaciov: abandonarea fundamentelor ideologice ale politicii externe sovietice, retragerea trupelor din Afganistan, recunoașterea drepturilor omului, semnarea tratatului de dezarmare INF și pregătirea pentru tratatul START, care prevedea reducerea forțelor convenționale din Europa[171]. În ciuda incipientului parcurs democratic al RDG, problema reunificării celor două Germanii, manifestată pregnant în ambele state, nu era văzută cu ochi buni. Președinții Bush și Gorbaciov nu și-au exprimat dorința de a o înfăptui. Cât despre posibile interferențe în desfășurarea proceselor politice din estul Europei, cei doi și-au exprimat puncte de vedere similare din care poate reieși faptul că nu doreau să se implice în cadrul schimbărilor. În acest context, Mihail Gorbaciov a declarat: „Tocmai am descoperit că oamenii nu se tem să aleagă între un sistem sau altul. Ei caută o posibilitate unică, una care să le ofere cel mai bun standard de viață. Când această căutare va decurge liber, atunci nu rămâne decât un singur lucru de spus: noroc"[172]. În replică, Bush și-a exprimat acordul, adăugând: „Aș dori să priviți abordarea noastră într-o lumină pozitivă: valorile occidentale nu înseamnă, sub nicio formă,

[169] *Berlin. Confirmarea noului guvern* în „Lumea", nr. 47, 23 noiembrie 1989, p. 15.

[170] *Ibidem*.

[171] William Taubman, *op. cit.*, pp. 504-505.

[172] *Malta. Decembrie 1989 (III). Stenograma sovietică a întâlnirii de la Malta. 2-3 decembrie 1989* în „Caietele Revoluției", nr. 4 (42)/2012, p. 38.

intruziunea sistemului nostru în România, Cehoslovacia sau chiar RDG"[173]. În opinia istoricului William Taubman, „Malta a fost locul unde aparent Mihail Gorbaciov a izbutit în cele din urmă să ajungă cu George Bush la acel gen de înțelegere și încredere completă pe care nu le stabilise cu Reagan, locul unde au format nu doar o prietenie, ci un parteneriat care le putea permite să pună capăt Războiului Rece și să susțină reforma în Uniunea Sovietică"[174].

Faptul că viitorul statelor socialiste nu era prioritar la summit fusese anunțat și de către Ambasada RSR la Moscova, pe 2 decembrie 1989, care într-un raport către MAE menționa că „SUA nu dorește să discute despre viitorul popoarelor europene pe baze bilaterale, respectiv în raporturile lor cu URSS. Ceea ce ar dori președintele George Bush ar consta în cunoașterea părerilor lui Mihail Gorbaciov față de actualele transformări din țările socialiste, precum și garantarea de către URSS că nu va interveni în aceste procese de liberalizări. La rândul lui, Mihail Gorbaciov ar putea să atragă atenția asupra pericolului pe care l-ar reprezenta eventualele încercări de folosire a schimbărilor din țările socialiste în interesul unilateral al Occidentului. Așa cum a mai declarat, este de așteptat ca președintele american să asigure că nici SUA și nici alte țări occidentale nu vor căuta să intervină și să folosească schimbările din unele țări socialiste în detrimentul URSS și stabilității în Europa postbelică"[175]. Vedem astfel că summitul de la Malta nu a influențat căderea comunismului în Europa, și nici nu viza reunificarea celor două Germanii, ci formarea unei confederații a acestora.

Ulterior, la nivelul conducerii RDG situația devenise critică deoarece, după cum prezenta succint „Scânteia", Birou Politic și Comitet Central al PSUG își dăduseră demisia din funcții, în urma celei de-a 12-a plenare din 4 decembrie 1989, desfășurată la Berlin[176]. Trei zile mai târziu, a avut loc o „masă rotundă" ce reunea 14 partide și grupări politice de opoziție, alături de reprezentanții PSUG. La scurt timp după, poliția secretă STASI a fost desființată[177]. Acestea sunt semne clare că sfârșitul comunismului în Germania de Est devenise iminent.

---

[173] *Ibidem*.

[174] William Taubman, *op. cit.*, p. 535.

[175] *Raportul ambasadei României la Moscova către Ministerul Afacerilor Externe* în Dumitru Preda, Mihai Retegan (ed.), *1989 – Principiul dominoului: prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 379.

[176] *Plenara CC al PSUG Congresul extraordinar al partidului se va desfășura în perioada 15-17 decembrie* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.711, 5 decembrie 1989, p. 6.

[177] Alesandru Duțu, *Revoluția din 1989. Cronologie*, București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006, p. 86.

Citând agenția est-germană „ADN", pe 8 decembrie, „Agerpres" prezenta Platforma Comitetului de lucru pentru pregătirea Congresului extraordinar al PSUG „Pentru un socialism democratic alternativ". Aceasta trecea asupra partidului vina privind „criza profundă din istoria RDG, criza socialismului bazat pe metode centralist-administrative din țară"[178], la care au contribuit direct și programul, statutul și stilul de muncă al PSUG[179].

Noul curs era menit să transforme PSUG în partid socialist, care să garanteze prefaceri profunde economice, sociale, ecologice, culturale, etc. și să fie „caracterizată printr-o democrație reală, umanism, dreptate socială, ocrotirea mediului înconjurător și va garanta existența statului de drept"[180]. În ceea ce privește problema reunificării, platforma viza, așa cum s-a mai exprimat anterior, crearea unei confederații a celor două state germane, „în spiritul democratizării și demilitarizării Europei", pentru „crearea unui cămin european comun" prin semnarea unui acord bilateral între RDG și RFG[181].

Pentu democratizarea țării, PSUG se pronunța în favoarea unui sistem politic pluralist, elaborarea unei noi constituții și „ajungerea – în cadrul discuțiilor de la masa rotundă – la o înțelegere privind mijloacele care să asigure viața, libertatea, drepturile oamenilor din țară"[182]. Cât despre politica externă, PSUG recunoștea alianța cu PCUS și milita pentru „lărgirea multilaterală a relațiilor prietenești dintre RDG și URSS" și se pronunța „pentru respectarea fermă a obligațiilor ce revin RDG în cadrul Tratatului de la Varșovia"[183].

Noile transformări politice din RDG au trezit reacții negative nu numai din partea României ci și din partea altor state socialiste. Conform unei note MAE adresată lui Nicolae Ceaușescu de Gheorghe Caranfil, ambasadorul român în RDG, Cuba a decis să își retragă cei 9.000 de muncitori care lucrau în întreprinderile din Germania de Est, precum și pe toți studenții cubanezi care studiau în statul est-german. Decizia a fost motivată de faptul că evoluțiile politice prin care trecea RDG ar fi avut „influențe negative asupra educației cetățenilor cubanezi precum și apariției manifestărilor naționaliste, șoviniste față de aceștia ceea ce poate duce la incidente și confruntări nedorite"[184]. Din aceleași motive, Coreea de Nord urma să procedeze ca și Cuba. Aceste decizii urmau să afecteze RDG, care se confrunta cu o acută criză a forței de muncă[185].

[178] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 3.

[179] Ibidem.

[180] Ibidem, ff. 3-3v.

[181] Ibidem, f. 3 v.

[182] Ibidem, ff. 3 v-4.

[183] Ibidem, f. 4.

[184] Ibidem, f. 18.

[185] Ibidem, f. 19.

Citând Agenția „APA", „Agerpres" anunța că URSS a pus trupele sovietice din RDG în stare de alarmă pentru a-și proteja bazele militare și stocurile de arme nucleare. Însă, nu putea fi vorba despre vreo intervenție militară, întrucât ministrul de externe sovietic, Eduard Șevardnadze, îl asigurase pe secretarul de stat al SUA, James Baker, că URSS nu va recurge la forță pentru a pune capăt schimbărilor din Europa de Est deoarece ar contraveni politicii de stat a Uniunii Sovietice[186].

Buletinul „Agerpres" din 9 decembrie 1989 anunța că, în cadrul lucrărilor Congresului Extraordinar al PSUG, Gregor Gysi a fost ales președintele partidului. Într-un raport citit în prima zi a congresului, partidul se pronunța pentru adoptarea socialismului democratic „renunțând la pseudosocialismul stalinist și la dominația profitului", și că după încheierea lucrărilor, partidul va căpăta o nouă denumire „care să corespundă noului său spirit", iar ideile privind dizolvarea și scindarea sa vor fi respinse[187].

Pe baza Agenției „ADN", „Scânteia" informa că în cadrul Consfătuirii de lucru cu cadrele din domeniul economiei, desfășurată pe 12 decembrie la Berlin, cu participarea prim-ministrului RDG, Hans Modrow, acesta a afirmat că economia țării a înregistrat o scădere în termenii reali a producției și productivității muncii. Cauza era încălcarea principiului retribuirii după muncă și perturbările ritmului de creștere economică. De asemenea, s-a redus și puterea de cumpărare a mărcii est-germane. El a menționat că datoria externă a țării față de țările capitaliste era de 20,6 miliarde dolari. Hans Modrow a afirmat și că trebuiau formulate un program de urgență și principalele obiective menite să stabilizeze economia[188].

Buletinul „Agerpres" din 16 decembrie anunța, citând agenția „ADN", faptul că, în urmă cu o săptămână, conducerea PSUG se reunise în prima sa ședință de la constituire pentru a examina, în continuare, lucrările Congresului Extraordinar al partidului. Principalele subiecte dezbătute erau probleme legate de Programul Partidului, noul statut și schimbarea denumirii PSUG[189]. Pe 17 decembrie, „Agerpres" anunța decizia luată pe 9 decembrie de Congresul PSUG, cu majoritate de voturi, de a adopta o denumire provizorie a formațiunii – „Partidul Socialist Unit din Germania-Partidul Socialismului Democratic" (PSUG-PSD). Președintele Partidului, Gregor Gysi, declarase că hotărârea privind noua denumire urma a fi luată după consultarea membrilor

[186] Ibidem, f. 17.

[187] Ibidem, f. 14.

[188] *În RDG s-a înregistrat o scădere a producției și productivității muncii* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.718, 13 decembrie 1989, p. 6.

[189] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 94/1989, f. 2.

partidului și adoptarea legii referitoare la partidele politice care urma să aibă loc la începutul anului 1990[190]. De asemenea, pe baza Agenției „ADN", revista „Lumea", prezenta declarațiile prim-ministrului est-german, Hans Modrow, despre reunificarea Germaniei, pe care o considera „un anacronism, pe altarul căruia R.D.G. nu trebuie să fie sacrificată" și menționa că „nu constituie o problemă a politicii actuale"[191].

„Scânteia" din 21 decembrie 1989 prezenta convorbirile purtate între Hans Modrow și cancelarul vest-german Helmuth Kohl, la Dresda, pe 20 decembrie 1989. Se menționa că cei doi au discutat despre dezvoltarea relațiilor bilaterale dintre cele două state germane, precum și despre situația internațională. Cu această ocazie, au fost semnate acorduri și înțelegeri privind cooperarea economică și culturală între cele două Germanii[192].

În esență, observăm că presa română a prezentat selectiv situația din RDG, anume schimbările de la nivelul conducerii, știri succinte fără detalii relevante despre evenimente precum destituirea lui Erich Honecker, cele 10 puncte ale lui Helmuth Kohl sau întâlnirea anterior menționată dintre liderii celor două state germane. S-a accentuat, în schimb, sprijinul pentru regimul Honecker, iar ulterior au fost redate, selectiv, afirmațiile ideologice din discursul lui Egon Krenz, precum și informații legate de situația economică precară a țării. Situația reală era prezentată de „Agerpres", însă populația nu avea acces la ea. Astfel că regimul ceaușist a privit cu reticență schimbarea puterii datorită relațiilor pozitive cu regimul Honecker, de care îl lega opoziția față de „perestroika". În urma căderii sale și a Zidului Berlinului, Nicolae Ceaușescu și-a pierdut un aliat important din tabăra antireformistă.

Bulgaria

Căderea comunismului în Bulgaria a fost determinată de trei factori importanți: ambițiile politice din culise și luptele interne din cadrul elitei conducătoare; conflictul etnic îndreptat împotriva turcilor; nemulțumirea socială crescândă, manifestată în special în rândul intelectualității[193]. Tensiunile sociale din Bulgaria au fost amplificate de datoria țării în cuantum

[190] Ibidem, f. 3.

[191] *Berlin. Congresul extraordinar al PSUG* în „Lumea", nr. 50, 14 decembrie 1989, p. 11.

[192] *Convorbiri între președintele Consiliului de Miniștri al RDG și cancelarul RFG* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.725, 21 decembrie 1989, p. 6.

[193] Jordan Baev, Plamen Petrov, *Factori interni și externi care au determinat căderea regimului Jivkov în Bulgaria* în Alexandru Oșca (coord.), *1989 – an decisiv în istoria Europei. Colocviu: Târgoviște, 2007*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 63-64.

de 10 miliarde dolari, precum și de politica de bulgarizare a minorității turcești, ce reprezenta 10% din populația țării, soldată cu emigrarea forțată a 300.000 de cetățeni în Turcia, în vara lui 1989[194]. De asemenea, presiunile societății civile se făceau puternic simțite în contextul geopolitic al căderii comunismului în Europa. Pe 3 noiembrie 1989, peste 500.000 de susținători ai grupului „Ecoglasnost" au participat la o demonstrație din Sofia, unde au depus o petiție la sediul Adunării Naționale, cu speranța de a influența realizarea de transformări politice și economice în societatea bulgară[195].

Destituirea din funcție a lui Todor Jivkov, petrecută pe 10 noiembrie 1989, a dus la venirea la putere a unei grupări reformiste din Partidul Comunist Bulgar (PCB), condusă de ministrul de Externe, Petăr Mladenov, care dorea păstrarea sistemului socialist și implementarea de reforme. Unii dintre cei care au realizat lovitura de stat și-au folosit influența pentru a ocupa poziții-cheie din punct de vedere economic în guvern. Acesta a fost motivul disputei dintre noul prim-ministru Andrei Lukanov și Ognian Doinov, celălalt lider de partid specializat în comerț exterior și cunoscut pentru relațiile sale cu cercurile de afaceri și financiare din Occident[196].

Todor Jivkov a fost arestat și pus sub acuzare, însă învinuirile aduse au fost minore, respectiv ajutor cu bani trimis altor partide frățești din „Lumea a Treia" sau faptul că, din ordinul său, mulți artiști bulgari primiseră apartamente și mașini. Situația se explică prin faptul că investigații minuțioase asupra activității lui Todor Jivkov ar fi putut îndrepta Procuratura asupra noii conduceri politice a lui Petăr Mladenov și Andrei Lukanov. De altfel, ambii aveau legături cu Uniunea Sovietică, prin KGB, ambasada sovietică sau vizite directe la Moscova[197].

Noul lider bulgar Petăr Mladenov a promis reforme moderate, în limitele socialismului, însă populația a continuat să demonstreze, cerând introducerea unui sistem pluripartidist și dreptul de liberă asociere. Pe 18 noiembrie, Parlamentul bulgar decidea constituirea unei Comisii pentru elaborarea unei noi Constituții, precizând că toate măsurile vizau consolidarea și dezvoltarea socialismului, în cadrul căruia Partidul Comunist își păstra rolul conducător. Pe 23 noiembrie, Dimităr Stanișev, secretar al PCB a declarat că „s-a trecut la o nouă etapă în dezvoltarea Bulgariei, în cadrul căreia se va urmări lărgirea

[194] *Ibidem*, p. 64.

[195] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 428.

[196] Jordan Baev, Plamen Petrov, *op. cit.,* p. 69.

[197] Mihail Kiriazov, *Criza din Bulgaria în anii '80 ai secolului XX și căderea comunismului* în Lorin Ioan Fortuna (coord.), *Accentuarea crizei de regim în țările socialiste europene (1980-1990)*, Timișoara, Editura Artpress, 2009, pp. 72-73.

democrației și a libertăților cetățenești"[198], iar reformele urmau a avea loc pe bazele normelor socialiste. Ca urmare, în cadrul libertății de asociere, s-au constituit peste 50 de partide, iar cenzura a fost abolită[199].

În România, presa a prezentat doar schimbările de la conducerea țării și declarațiile ideologice ale liderilor politici, fără a sublinia esența acestora – reformarea sistemului. Citând Agenția „BTA", revista „Lumea" anunța alegerea de către Adunarea Populară a Republicii Populare Bulgaria, în cadrul sesiunii din 17 noiembrie 1989, a secretarului PCB, Petăr Mladenov, în funcția de președinte al Consiliului de Stat al Bulgariei. Erau anunțate și o serie de schimbări ale componenței Consiliului de Miniștri și înființarea unei serii de noi ministere și instituții centrale pe lângă acesta[200].

„Scânteia" anunța, succint, că Plenara CC al PCB l-a ales pe Petăr Mladenov ca secretar general al partidului, după ce a dat curs cererii lui Todor Jivkov de a fi eliberat din funcțiile deținute. De asemenea, era prezentată biografia lui Petăr Mladenov[201] și cuvântarea noului lider, care afirma că „Bulgaria acționează pentru a deveni un stat socialist modern" iar „procesul de înnoire ce are loc în țară se desfășoară numai și exclusiv în cadrul socialismului", implicând „un dialog activ cu poporul atât în procesul dezbaterii problemelor sociale importante, cât și în adoptarea celor mai importante hotărâri"[202]. În acest cadru, PCB urma a fi, în continuare, „avangarda și forța conducătoare a societății"[203].

În contextul schimbării conducerii statului, pe 10 decembrie, are loc o mobilizare a societății civile, care printr-o manifestație din Sofia de aproape 100.000 de persoane, solicita aprofundarea reformelor. Pentru a îndeplini doleanțele populare, PCB decide renunțarea la rolul său conducător, adoptarea pluripartidismului, o economie de piață și repunerea în drepturi a minorității turce[204]. Ulterior, în urma unei întâlniri din 5 decembrie 1989 desfășurată la Moscova, cu Mihail Gorbaciov, Petăr Mladenov a declarat că în Bulgaria „perestroika" beneficiază de sprijin. Totodată, liderul sovietic și-a afirmat „poziția față de necesitatea unui dialog sincer și deschis cu societatea,

[198] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 428.

[199] *Ibidem*.

[200] *Sofia. Sesiunea Adunării Populare a R. P. Bulgaria* în „Lumea", nr. 47, 23 noiembrie 1989, p. 15.

[201] *Plenara CC al PC Bulgar* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.690, 11 noiembrie 1989, p. 6.

[202] *„Procesul înnoirilor – numai în cadrul, în numele și pe calea socialismului". Cuvântarea tovarășului Petăr Mladenov la Plenara CC al PC Bulgar* în *Ibidem*, nr. 14.692, 14 noiembrie 1989, p. 6.

[203] *Ibidem*.

[204] François Souret, *op. cit.*, București, Editura Polirom 1998, p. 321.

care va contribui la întărirea autorității PCB”[205]. Pe 7 decembrie, grupări independente se unesc și formează Uniunea Forțelor Democrate, condusă de Jelio Jelev, care milita pentru o democrație occidentală[206].

Citând Agenția „BTA”, „Scânteia” din 7 decembrie menționa, ca și în cazul celorlalte țări socialiste – Polonia, Ungaria și RDG, probleme economice, anume că datoria externă a Bulgariei era de 10 miliarde dolari, conform unei declarații a Ministrului bulgar al Economiei și Planificării, Kiril Zarev[207].

Pe baza aceleiași Agenții „BTA”, buletinul „Agerpres” din 9 decembrie 1989 anunța schimbările din interiorul Biroului Politic al CC al PCB, survenite în urma excluderii lui Todor Jivkov și a altor 26 de membri din Comitetul Central. De asemenea, se menționa și că fusese anulată hotărârea CC al PCB, care exprima mulțumiri lui Todor Jivkov la momentul eliberării sale din funcție[208]. În continuarea prezentării evenimentelor politice, buletinul „Agerpres” din 15 decembrie 1989, prezenta desfășurarea sesiunii Adunării Populare a RP Bulgaria, pe baza unei știri a „BTA”. În cadrul Adunării, au avut loc numeroase înlocuiri din funcții, iar Ministrul Finanțelor, Belcio Belcev, a anunțat amânarea adoptării proiectului de lege privind bugetul țării pentru anul 1990, din cauza uriașului deficit bugetar, necoordonării bugetului cu departamentele și organizațiile interesate, precum și necesitatea unei elaborări mai detaliate a proiectului de către comisiile de resort ale Adunării Populare[209].

Se anunța și faptul că fuseseră prezentate patru proiecte de lege „care reglementează democratizarea continuă a vieții sociale a țării”[210]. De asemenea, au avut loc modificări în Codul penal și la amnistie, cu scopul de a asigura „concordanța dintre legislația națională și angajamentele internaționale ale Bulgariei în problemele privind drepturile omului”[211]. Astfel, urmau a fi amnistiate delictele care nu aveau caracter penal, urmând a fi eliberate din închisoare 53 de persoane. S-a decis și că se pot crea organizații fără statut de persoană juridică, iar partidele politice, sindicatele și organizațiile religioase puteau fi create pe baza prevederilor constituționale, ale Codului Muncii și legii privind confesiunile[212].

---

[205] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 429.

[206] *Ibidem.*

[207] *Datoria externă în valută convertibilă a RP Bulgaria* în „Scânteia”, an LIX, 14.717, 8 decembrie 1989, p. 6.

[208] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 23.

[209] Ibidem, dosar 118/1989, f. 4.

[210] Ibidem.

[211] Ibidem.

[212] Ibidem.

„Agerpres" a relatat și despre protestele a mii de cetățeni, aflați în fața sediului Adunării Naționale, care purtau lumânări aprinse și lozinci, lansând și apeluri pentru modificări urgente ale Constituției, demisia deputaților și organizarea de alegeri libere. Jelio Jelev, conducătorul Uniunii Forțelor Democratice remisese către Adunarea Națională un document în care se cerea „înfăptuirea grabnică a unor prefaceri radicale". Atmosfera protestatară este descrisă astfel: „Timp de mai multe ore, strigătele și fluierăturile în jurul sediului parlamentului nu au încetat, până când starea de tensiune a fost resimțită și în sala de ședințe. [...] Mulțimea l-a întâmpinat cu fluierături pe președintele Adunării Naționale, Stanko Todorov, și pe câțiva cunoscuți deputați, astfel că ei nu s-au putut face ascultați. Atunci și-a făcut apariția Petăr Mladenov, care a luat microfonul instalat pe unul dintre automobilele autorităților orășenești. «Vă adresez apelul de a da dovadă de simț de răspundere față de soarta Bulgariei», a spus el. Avertismentele, potrivit cărora extremismul va duce la tragedii, au fost întâmpinate cu exclamația «Tragedia va fi pentru voi!». Cuvântarea lui a fost întreruptă de fluierături. La apelul lui privind «păstrarea simțului de răspundere» s-a ripostat cu cuvintele «Cum de nu vă este rușine!». La cuvintele «Parlamentul își continua lucrările» mulțimea a strigat «Demisie!», «Împingeți Bulgaria spre prăpastie!», a afirmat Petăr Mladenov, înainte de a intra în clădirea parlamentului"[213].

„Agerpres" prezenta și Hotărârea Plenarei CC al PC Bulgar din 15 decembrie 1989, care stipula faptul că „în condițiile noii orientări a partidului, modelul stalinist al socialismului este respins"[214]. Aceasta mai menționa și importanța înfăptuirii unei reforme economice radicală menită să satisfacă necesitățile societății și „edificarea unei economii socialiste de piață"[215]. Pentru a rezolva problema datoriei externe, Plenara propunea Guvernului să elaboreze și să înfăptuiască un program care să ducă la încetinirea și înghețarea datoriei și să creeze premise „care asigură formarea unei balanțe active a schimbului cu străinătatea în viitorul apropiat"[216]. Hotărârea mai prevedea că „modificările din cadrul sistemului politic sunt orientate către edificarea unei societăți socialiste a cetățenilor și a unui stat democrat de drept"[217]. Printre cele mai importante prevederi se numărau: organul suprem al puterii în stat urma a fi Adunarea Populară, elaborarea unei noi Constituții, adoptarea de către Parlament a unei noi Legi Electorale, iar în al doilea trimestru din 1990

[213] Ibidem, ff. 8-9.

[214] Ibidem, dosar 297/1989, f. 1.

[215] Ibidem, f. 1.

[216] Ibidem, ff. 1-2.

[217] Ibidem, f. 2.

să aibă loc alegeri democratice libere, limitarea la două mandate a funcțiilor superioare, participarea activă a țării la Tratatul de la Varșovia și CAER, menținerea relațiilor de bună vecinătate cu statele balcanice etc.[218].

Ca și în cazul celorlalte țări, evenimentele din Bulgaria au avut o expunere limitată în presa română, iar „Agerpres" a prezentat, pe larg, situația politică din țara vecină. În general, nu au avut loc reacții critice la adresa schimbărilor de la nivelul conducerii PCB și a noului curs al Bulgariei, însă foarte probabil Nicolae Ceaușescu nu a fost mulțumit de pierderea încă unui stat antireformist, întrucât acum, în blocul socialist, rămânea ultimul lider conservator.

Cehoslovacia

Regimul comunist din Cehoslovacia s-a arătat deschis spre schimbare în contextul politicilor lui Gorbaciov, prin lansarea, în martie 1987, a unui program de reforme și democratizare a societății, ce îl copia pe cel din URSS. Însă, acesta nu a fost implementat, iar primele semne de deschidere față de un program de reforme s-a manifestat în noiembrie 1988, odată cu numirea în funcția de premier a lui Ladislav Adamec[219]. Cu toate acestea, preocupările reformatoare au fost mai mult de fațadă. De-a lungul anului 1989, societatea civilă a organizat proteste împotriva regimului, însă acesta nu a fost receptiv la schimbări similare celor din Polonia sau Ungaria. Însă, toamna anului 1989 va aduce evenimente mai importante. Acestea vor fi reflectate succint în presa română. În general, atât „Agerpres", cât și „Scânteia" și „Lumea" au preferat să prezinte politica de stat a PCC, exprimată în cadrul plenarelor, ignorând manifestațiile populare antiregim desfășurate pe 21 august, 28 octombrie și de la sfârșitul lui noiembrie 1989.

„Scânteia" din 20 septembrie prezenta cuvântarea secretarului general al Partidului Comunist Cehoslovac (PCC), Miloš Jakeš, la o consfătuire de partid, în care a îndemnat la mobilizarea partidului pentru îndeplinirea mai eficientă a sarcinilor și a criticat faptul că nu erau îndeplinite cele social-economice: „În pofida unei anumite ameliorări a rezultatelor obținute, acestea nu corespund încă obiectivelor și posibilităților noastre"[220]. De asemenea, a adăugat că trebuia crescută, cu prisosință, activitatea ideologică a partidului

[218] Ibidem, ff. 2-3.

[219] Adrian Pop, *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 266.

[220] *Partidul – forța motrice în construirea socialismului* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.645, 20 septembrie 1989, p. 6.

pentru „educarea și formarea opiniei publice" și a „dezvoltării conștiinței oamenilor și sporirii încrederii lor în socialism"[221].

Pe 27 septembrie 1989, Ministrul Federal de Externe a ținut în fața misiunilor diplomatice acreditate la Praga, expunerea „Problemele actuale ale restructurării economice în Cehoslovacia", care stipula faptul că procesul elaborării de noi legi și acte normative va continua de la 1 ianuarie 1990 pentru restructurarea economică. Expunerea preconiza și faptul ca în textul viitoarei Constituții, aflată în curs de elaborare, să se facă referire la dreptul de asociere și organizare, precum și celelalte principii ale Declarației Universale a Drepturilor Omului[222].

La Plenara CC al PCC, Miloš Jakeš, a criticat manifestările opoziției și a denunțat sprijinul primit de aceasta din Occident, Polonia, Ungaria și URSS. Se exprima și nemulțumirea comuniștilor cehoslovaci față de sistarea unilaterală de către Ungaria a lucrărilor la hidrocentrala de la Gabčíkovo-Nagymaros, față de care doreau despăgubiri. PCC își declara și solidaritatea cu RDG în fața unei presupuse campanii de denigrare duse de RFG[223].

„Scânteia" din 14 octombrie 1989 anunța încheierea Plenarei CC al PCC, care adoptase noul statut al partidului. Acesta aducea modificări care vizau întărirea structurii sale organizatorice, a unității și capacității lui de acțiune. În raportul lui Jakeš, acesta a descris situația politică a țării ca fiind „în general stabilă" și că „politica PCC se bucură de sprijin"[224]. Miloš Jakeš a vorbit și despre situația din blocul socialist, menționând că Cehoslovacia urmărea cu atenție evoluția din statele reformiste și a respins politica de reformare a socialismului: „Nu vom permite să ni se impună ceea ce contravine intereselor poporului cehoslovac, ale partidului nostru și Frontului Național"[225]. De asemenea, „Scânteia" prezenta prevederile raportului, menționând că „este condamnată cu fermitate campania deșănțată dezlănțuită împotriva RDG de către RFG și alte țări în legătură cu tentativele unor cetățeni ai RDG de a trece ilegal în RFG, folosind în acest scop și Ambasada RFG din Cehoslovacia"[226]. Jakeš a descris în termeni duri situația: „Este vorba de tendințe extrem de periculoase, revanșarde în esență, care pun la îndoială rezultatele celui de-al doilea război mondial, statu-quo-ul teritorial din Europa și urmăresc

[221] *Ibidem.*

[222] Adrian Pop, *op. cit.*, pp. 267-268.

[223] *Ibidem*, p. 268.

[224] *Cerința majoră a dezvoltării colaborării pentru promovarea valorilor socialismului subliniată de tovarășul Miloš Jakeš la plenara CC al PC din Cehoslovacia* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.666, 14 octombrie 1989, p. 6.

[225] *Ibidem.*

[226] *Ibidem.*

destabilizarea lui”[227]. Aceste critici veneau în contextul în care, pe 3 octombrie, 4.000 de cetățeni est-germani s-au aflat în fața ambasadei RFG din Praga pentru a încerca să folosească teritoriul cehoslovac ca să treacă în Germania de Vest[228].

„Scânteia” a prezentat, succint, și raportul premierului Ladislav Adamec, rostit în cadrul unei sesiuni a Adunării Federale a Cehoslovaciei. El a afirmat că, în ciuda greutăților întâmpinate, guvernul nu a dat înapoi în fața trecerii la „noul mecanism economic”, ci se realizează cu un an mai devreme. Adamec a făcut referire și la situația internațională, menționând că „provoacă îngrijorare încercările de a pune sub semnul întrebării organizarea postbelică a Europei, de a ignora existența în fapt a două state germane suverane, precum și tendința de revizuire a granițelor existente”[229].

Un moment important pentru căderea comunismului cehoslovac, omis de presa română, a fost arestarea ziariștilor Rudolf Zeman și Jiři Ruml, față de care aproape 230 de jurnaliști s-au solidarizat prin trimiterea, pe 23 octombrie, a unei scrisori către autorități prin care cereau eliberarea lor. Momentul a dus la revigorarea petiției „Câteva propoziții”, care cerea reforme pro-democratice. Artiștii semnatari nu au mai fost difuzați de televiziune și radio. Ca urmare, 98 de membri ai Filarmonicii cehe au întrerupt colaborarea cu instituțiile[230].

Pe 17 noiembrie, 25.000 de oameni au protestat în Praga, cerând alegeri libere și înlăturarea monopolului PCC[231]. Aceștia au fost dispersați de forțele de ordine, iar zvonul morții unui tânăr manifestant a provocat indignarea populației, astfel că a doua zi, 200.000 de praghezi au ieșit în stradă, iar universitățile și teatrele au intrat în grevă[232].

Acest protest a dus la formarea, pe 19 noiembrie, a Forumului Civic, condus de Václav Havel, compus din mai multe organizații cetățenești de opoziție. Noua organizație avea mai multe revendicări: demisia membrilor CC al PCC care fuseseră implicați în pregătirea invaziei din 21 august 1968; demisia celor responsabili pentru înăbușirea unor manifestații pașnice; constituirea unei Comisii care să elucideze modul în care s-a înăbușit manifestația din 17 noiembrie 1989 și pedepsirea vinovaților; eliberarea tuturor deținuților

[227] *Ibidem.*

[228] Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 75.

[229] *Încercările de a pune sub semnul întrebării organizarea postbelică a Europei provoacă îngrijorare* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.695, 17 noiembrie 1989, p. 6.

[230] Adrian Pop, *op. cit.*, p. 268.

[231] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 417.

[232] François Souret, *op. cit.*, p. 320.

politici. În următoarele zile, sute de mii de oameni s-au adunat la Praga, în Piața Václav, pentru a demonstra împotriva regimului. Demonstrațiile au avut impact politic, ducând la demisia Biroului Politic pe 24 noiembrie și, două zile mai târziu, pe 26 noiembrie, au avut loc negocieri între o delegație a Forumului Civic, condusă de Václav Havel și autoritățile comuniste conduse de Ladislav Adamec. S-a solicitat eliberarea deținuților politici, libertatea presei, accesul opoziției la mass-media, iar Plenara extraordinară a CC al PCC, desfășurată concomitent, decide destituirea din funcții a celor instalați după invazia sovietică din 1968, constituirea unui guvern de coaliție la nivel federal și convocarea Congresului extraordinal al partidului, pe 26 ianuarie 1990. În perioada 28-30 noiembrie, puterea comunistă, reprezentată de Ladislav Adamec, a acceptat cererile opoziției: organizarea de alegeri libere, libertatea de exprimare, libertatea de asociere, libertatea presei, denunțarea invaziei sovietice în Cehoslovacia, cererea de retragere a trupelor sovietice, renunțarea la rolul conducător al partidului în stat și societate[233].

Revista „Lumea" prezenta desfășurarea Plenarei extraordinare a PC Cehoslovac din 27 noiembrie, „consacrată analizării situației din țară", care a hotărât convocarea Congresului extraordinar al PCC pentru 26 ianuarie 1990, urmând să examineze Programul de acțiune al partidului până la cel de-al XVIII-lea Congres al său, ce urma a avea loc la 10 mai 1990. Prezentând cuvântarea lui Karel Urbanek, succesorul lui Miloš Jakeš la conducerea partidului, revista „Lumea" notează: „Secretarul general al CC al PCC a recomandat crearea, pe baza platformei Frontului Național, a unei largi coaliții politice, unirea tuturor partidelor politice, organizațiilor și grupărilor sociale care se pronunță pentru socialism"[234].

În finalul articolului, foarte succint, revista „Lumea" anunța că, pe 25 noiembrie, în cadrul ședinței extraordinare a guvernului federal cehoslovac, prim-ministrul Ladislav Adamec, și-a prezentat demisia, însă urma să rămână la conducerea guvernului până la numirea altui guvern de către președintele țării. El se declara împotriva privatizării, oferind ca model negativ situația din Polonia, unde „Solidaritatea" „a inițiat trecerea uzinelor înapoi în patrimoniul particular sau vinderea lor capitalului străin"[235]. A adăugat că evitarea unei crize economice a Cehoslovaciei trebuia înfăptuită „pe o bază socialistă, în condițiile respectării integrale a oamenilor muncii, pe baza respingerii

[233] Alesandru Duțu, *op. cit.*, pp. 82-83.

[234] *Plenara extraordinară a CC al PC din Cehoslovacia* în „Lumea", nr. 48, 30 noiembrie 1989, p. 13.

[235] *Ibidem*.

concepțiilor potrivit cărora trebuie să revenim la capitalism" și declara că PCC era convins că viitorul țării era statul socialist[236].

Situația din Cehoslovacia era abordată și în paginile revistei „Lumea" din 30 noiembrie 1989. Citând Agenția „CTK", erau prezentate lucrările Plenarei extraordinare a CC al PC din Cehoslovacia, „care a dezbătut probleme ale situației interne din țară"[237]. Era anunțat faptul că „plenara a satisfăcut cererea de eliberare a lui Miloš Jakeš" din funcțiile de secretar general al CC și membru al Prezidiului CC al PCC, precum și cererile de eliberare ale altor membri și membri supleanți ai acestuia. În locul lui Miloš Jakeš, Karel Urbanek a fost ales secretar general al CC al PCC, după cum se decisese[238].

Citând Agenția cehoslovacă „CTK", cotidianul „Scânteia" din 30 noiembrie 1989 prezenta poziția lui Urbanek la adresa opoziției politice, menționând că acesta „a relevat că există forțe care încearcă să abuzeze de actuala situație din țară prin folosirea ei împotriva comuniștilor și a socialismului în general" și, totodată, „nu doresc dialog, ci monolog, în care să-i acuze pe comuniști"[239]. În numărul din 1 decembrie, „Scânteia" menționa desfășurarea sesiunii extraordinare a Adunării Federale a RS Cehoslovace din 30 noiembrie, în cadrul căreia fuseseră adoptate „o serie de amendamente la Constituția țării și au aprobat Declarația Adunării Federale în care se subliniază importanța dezvoltării, în continuare, a societății socialiste în Cehoslovacia"[240].

Oficiosul PCR relata, într-un număr ulterior, și despre prima ședință din 4 decembrie, a noului guvern cehoslovac, condus de Ladislav Adamec, care menționase că activitatea noului guvern federal „ține seama de dorințele și propunerile cuprinse în declarațiile diferitelor inițiative cetățenești"[241]. El anunța că executivul va avea o deschidere mai mare către oameni pentru a purta „un dialog general, care să fie bine pregătit, exigent și reciproc, în interesul căutării și găsirii în comun de soluții pozitive"[242]. Se menționa și că guvernul condamna invazia Cehoslovaciei din 1968 și propunea negocieri în vederea

[236] *Ibidem*.

[237] *Ibidem*.

[238] *Ibidem*.

[239] *„Viitorul Cehoslovaciei este socialismul". Cuvântul secretarului general al CC al PC din Cehoslovacia la întâlnirea cu activul de partid* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.707, 30 noiembrie 1989, p. 6.

[240] *Sesiunea extraordinară a Adunării Federale a RS Cehoslovace* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.708, 1 decembrie 1989, p. 6.

[241] *Direcții ale politice interne și externe ale RS Cehoslovace prezentate de noul guvern* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.711, 5 decembrie 1989, p. 6.

[242] *Ibidem*.

încheierii unui acord privind staționarea temporară a trupelor sovietice pe teritoriul țării, iar ulterior, în cadrul procesului european de dezarmare, să fie soluționată problema retragerii trupelor sovietice[243].

În urma demisiei din 7 decembrie 1989 a premierului Adamec, pe 10 decembrie, s-a format un nou guvern, condus de Marián Čalfa, în cadrul căruia comuniștii nu mai erau majoritari. A doua zi, va fi înlocuit din funcție și președintele țării, Gustáv Husák[244].

Citând Agenția „CTK", revista „Lumea" din 14 decembrie anunța sarcinile prioritare ale noului guvern, după cum le afirmase Marián Čalfa: elaborarea unui program realist de realizare a unui echilibru economic, prin combaterea inflației și schimbări structurale. Totodată, noul premier menționa că începuseră tratativele privind retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul cehoslovac – „problemă ce va fi soluționată în contextul larg al negocierilor pentru dezarmare în Europa"[245].

Citând „TASS", buletinul „Agerpres" din 21 decembrie 1989, prezenta vizita președintelui guvernului cehoslovac, Marián Čalfa, la Moscova, unde acesta a avut convorbiri cu Mihail Gorbaciov „într-o atmosferă de bunăvoință și înțelegere reciprocă"[246]. Marián Čalfa i-a declarat liderului sovietic că Cehoslovacia își va respecta obligațiile față de alianță, care decurgeau din Tratatul de la Varșovia, și va întreține relații cu toate statele, în interesul stabilității europene și mondiale. Cei doi „s-au pronunțat în favoarea îmbogățirii în continuare a căilor tradiționale de conlucrare în diverse domenii"[247]. De asemenea, cele două părți și-au exprimat hotărârea de a aborda constructiv, în următoarele săptămâni, problema prezenței trupelor sovietice din Cehoslovacia[248].

„Scânteia" anunța că, pe 21 decembrie 1989, Congresul extraordinar al PC din Cehoslovacia l-a ales pe Ladislav Adamec ca președinte al partidului și pe Vasil Mohorita ca prim-secretar al PCC[249].

Observăm și în cazul Cehoslovaciei că prezentarea căderii comunismului a urmărit aceeași dinamică precum cea a celorlalte state ex-comuniste: articole succinte care prezintă schimbările de la conducerea țării, criticile la adresa opoziției și Occidentului adresate de PCC, problemele

[243] *Ibidem*.

[244] Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 87.

[245] *Praga. Obiective ale noului guvern cehoslovac* în „Lumea", nr, 50, 14 decembrie 1989, p. 13.

[246] ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 38.

[247] Ibidem.

[248] Ibidem.

[249] *Congresul exraordinar al PC din Cehoslovacia* în „Scânteia", an LIX, nr. 14.726, 22 decembrie 1989, p. 6.

economice și pericolul trecerii la economia de piață. Acestea nu mascau realitatea – un nou stat comunist ce se opunea reformelor gorbacioviste se destrăma.

Concluzii

Datorită caracterului său stalinist, conservator ideologic și antireformist, în România, regimul ceaușist a cenzurat căderea comunismului în Europa de Est, preferând să prezinte pericolele tranziției spre capitalism și să învinovățească interferențele externe prin citarea unor declarații pe măsură ale opozanților reformării sistemului din „statele-frățești". Această atitudine denotă o îngrijorare în fața unui posibil „principiu al dominoului", care ar duce la căderea comunismului în România.

Pozițiile exprimate de „Scânteia" și „Lumea" urmăreau linia politică a Partidului Comunist Român și aveau grijă să nu publice informații despre democratizarea statelor socialiste, preferând să folosească un limbaj ambiguu, care cenzura impactul transformărilor sistemice. Astfel, se dorea menținerea unei iluzii a stabilități țărilor comuniste, chiar dacă acestea treceau prin schimbări profunde, ale căror menționare contribuia la profilarea graduală a unei amenințări existențiale pentru regimul ceaușist. Pe de altă parte, „Agerpres" prezenta situația reală, accesibilă doar pentru ochii puterii politice. Discrepanțele informaționale dintre știrile oficiale și realitate s-au resimțit și, alături de factori geopolitici, sociali și economici au dus, inerent, la declanșarea Revoluției Române din Decembrie 1989.

Bibliografie

Surse primare

Documente de arhivă

Arhivele Naționale Istorice Centrale

1. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 46/1989, vol. II.

2. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosarele 47/1989, 57/1989, 60/1989, 97/1989, 104/1989, 118/1989, 120/1989, 123/1989, 124/1989, 274/1989, 276/1989, 297/1989, 301/1989, 386/1989.

Periodice

1. *Lumea* mai-decembrie 1989

2. *Scânteia* mai-decembrie 1989

Surse secundare

Studii

1. BAEV, Jordan, PETROV, Plamen, *Factori interni și externi care au determinat căderea regimului Jivkov în Bulgaria* în Oșca, Alexandru (coord.), *1989 – an decisiv în istoria Europei. Colocviu: Târgoviște, 2007*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 63-70.

2. KIRIAZOV, Mihail, *Criza din Bulgaria în anii '80 ai secolului XX și căderea comunismului* în Fortuna, Lorin Ioan (coord.), *Accentuarea crizei de regim în țările socialiste europene (1980-1990)*, Timișoara, Editura Artpress, 2009, pp. 72-77.

3. RIPP, Zoltán, *Dezintegrarea sistemului comunist și tranziția prin negociere în Ungaria* în OȘCA, Alexandru (coord.), *1989 – an decisiv în istoria Europei. Colocviu: Târgoviște, 2007*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 101-109.

4. SOWINSKA-KRUPKA, Alicja, *Drumul către libertate în Europa Centrală* în OȘCA, Alexandru (coord.), *1989 – an decisiv în istoria Europei. Colocviu: Târgoviște, 2007*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 89-100.

Lucrări de specialitate

1. BUGA, Vasile, *Pe muchie de cuțit: relațiile româno-sovietice 1965-1989*, Ed. a II-a, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2022.

2. Idem, *Sub lupa Moscovei: politica externă a României 1965-1989*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015.

3. CORNEANU, Constantin, *Victorie însângerată decembrie 1989: premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției române din decembrie 1989*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

4. FILIP-AFLOAREI, Daniel, *Un deceniu zbuciumat: România și criza regimului comunist din Polonia în anii '80*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2023.

5. PREDA, Dumitru, RETEGAN Mihai (ed.), *1989 – Principiul dominoului: prăbușirea regimurilor comuniste europene*, Ed. a II-a, București, Editura RAO Distribuție, 2019.

6. SERVICE, Robert, *The End of The Cold War 1985-1991*, London, Pan Macmillan, 2015.

7. SOURET, François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, București, Editura Polirom 1998.

8. TAUBMAN, William, *Gorbaciov. Viața și epoca lui* (trad. Mihai-Dan Pavelescu), București, Editura Meteor Publishing, 2018.

http://anuarul.institutulrevolutiei.ro ISSN 3008 – 5411 (Online) ISSN-L 3008 – 5128

UN CAZ DE REVOLUȚIE PAȘNICĂ: DECEMBRIE 1989 LA RÂMNICU VÂLCEA

Andrei POPA*

* Cercetător Științific Dr. – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)
E-mail: andy_popa19@yahoo.com

Abstract

The Romanian Revolution of December 1989 was predominantly violent, leading to numerous casualties in the pursuit of freedom and the removal of the Ceaușescu regime. However, there were also cases in which loss of life was avoided, making a peaceful transition to a democratic society possible. Such was the case in Râmnicu Vâlcea, where the Revolution broke out on December 22, 1989, after the Ceaușescu couple fled Bucharest. In the following period, the revolutionaries, together with the army, organized themselves to form a new local administration, which joined the Council of the National Salvation Front. At the same time, as in the rest of the country, the so-called "terrorist phenomenon" was also felt in Râmnicu Vâlcea, through the spread of false information intended to destabilize the situation in the city and the wider Vâlcea county. However, thanks to the new administration formed by the revolutionaries, the danger was averted and bloodshed was avoided. Therefore, the Revolution in Râmnicu Vâlcea was peaceful, leading to the removal of the communist regime at the local level and its replacement with a democratic system. The aim of this study is to present how these events unfolded.

Due to the extremely limited historiographical attention given to the Revolution in Râmnicu Vâlcea, this article relies on a small number of available sources, all subjected to critical scrutiny. The lack of archival

documentation also contributed to a restricted bibliography. In the absence of diverse documentary materials, these few accounts serve as the only verifiable anchors for reconstructing the local chronology. From a historiographical perspective, the events have been reported with only partial objectivity and subjective nuances; therefore, all included information was selected only after being confirmed by at least two independent sources.

Keywords: FSN, Nicolae Ceaușescu, Râmnicu Vâlcea, Romanian Revolution

Râmnicul în primele zile ale Revoluției

Declanșarea Revoluției Române la Timișoara a avut, inițial, consecințe efemere în orașul Râmnicu Vâlcea. Muncitori protestatari au lansat sute de manifeste în rândul populației locale, ce îndemnau la răsturnarea lui Ceaușescu. În consecință, pe 18 decembrie 1989, autoritățile locale s-au mobilizat prin crearea unor echipe de activiști care urmau să discute, în toate unitățile muncitorești, despre evenimentele de la Timișoara[1]. Însă, acestea nu au avut efectul scontat, astfel că în zilele de 20 și 21 decembrie, muncitori au distribuit, în continuare, manifeste, iar pe faleza râului Olănești un grup de tineri a scris „Jos comunismul" și „Jos Ceaușescu"[2].

Victoria Revoluției din Timișoara l-a determinat pe Ceaușescu să trimită, în orașul de pe Bega, 6.000 de membri ai Gărzilor Patriotice meniți să înăbușe mișcarea anticomunistă ce dobândise puterea. Gărzile erau muncitori din Oltenia, care urmau a fi transportați cu trenurile până în gara din Timișoara. Printre aceștia s-au numărat și muncitori din Râmnicu Vâlcea, care au fost mobilizați, înarmați cu bâte de lemn și îmbarcați în 3 trenuri, însoțiți de către secretarii comitetelor de partid din întreprinderi. Însă, ulterior, acestea s-au reîntors în oraș, fără să ajungă la Timișoara[3].

După declanșarea Revoluției la Sibiu, în după-amiaza zilei de 21 decembrie 1989, la UM 01036 din Râmnicu Vâlcea s-a primit ordin pentru detașarea în orașul transilvănean a 200 de militari și 50 de cadre pentru protecția unor obiective economice și social-politice din localitate, existând temerea că ar putea fi atacate. Fiecărui soldat i s-a distribuit 150 de cartușe de război. Distanța de 100 km până la Sibiu a fost străbătută în circa 6 ore din

[1] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție. Câteva zile din decembrie 1989 în județul Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2006, p. 29.

[2] Ștefan Prală, *Desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989 în județul Vâlcea* în Călin T. Matei, *Decembrie fierbinte: Vâlcea '89*, Râmnicu Vâlcea, Editura Almaron, 2004, p. 15.

[3] Corneliu Tamaș, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2006, p. 422.

cauza unor defecțiuni. În dimineața de 22 decembrie, detașamentul vâlcean a ajuns la dispozitiv, la UM 01513, unde erau dislocate și alte forțe, ca întăriri pentru locotenent-colonelul Aurel Dragomir[4].

În contextul manifestării sentimentelor anticomuniste ale populației râmnicene, Manole Bivol, secretarul cu probleme organizatorice al Comitetului Județean de Partid Vâlcea a primit sarcina de a organiza, pe 21 decembrie, la orele prânzului, o mare demonstrație muncitorească la Platforma Chimică Sud, precum și una similară în nordul orașului. Pe modelul celei din București, acestea erau menite să exprime dezaprobarea față de evenimentele de la Timișoara și adeziunea la politica Partidului Comunist și a lui Ceaușescu. În aceeași zi de 21 decembrie 1989, organele de Miliție și Securitate au fost însărcinate de autorități să îl aresteze pe maistrul constructor Vasile Gorun[5]. Acesta fusese condamnat, în octombrie 1981, la trei luni de închisoare, pe care le-a executat la Penitenciarul Colibași, din cauza faptului că a condus o grevă și un marș în fruntea a circa 2.000 de muncitori nemulțumiți că nu își primiseră pâinea pe cartelă de navetist[6]. Însă, Gorun a reușit să scape de arestare, fiind avertizat din timp de șeful de șantier, inginerul Tiberiu Iacob, care fusese însărcinat cu organizarea arestării maistrului[7]. Ulterior, Gorun și echipa lui de zidari au avut un rol important în desfășurarea Revoluției vâlcene.

În dimineața zilei de 22 decembrie, nomenclaturiștii de la sediul județean al PCR au fost informați că în Râmnicu Vâlcea fuseseră difuzate manifeste care cereau populației să vină la orele 15.00 la Comitetul Județean (CJ) – sediul PCR Vâlcea. În consecință, secretarul cu probleme organizatorice, Manole Bivol, care ținea locul prim-secretarei Verona Elena Burtea, internată în spital la București, i-a convocat la ora 09.00 în biroul său pe comandantul garnizoanei din oraș, comandantul Comisariatului Militar și pe șeful de stat major al Gărzilor Patriotice. Se întocmise un plan de apărare cu subunități militare și gărzi patriotice pe mai multe aliniamente ale CJ. La ora 11.00, maiorul Ion Tudor a primit ordinele de a apăra Comitetul Județean, cu toate subunitățile militare pe trei aliniamente succesive și de a interzice apropierea unor eventuali manifestanți. Însă, secretarul Manole Bivol a fost informat că nu se putea distribui muniție, ci doar armament. În replică, Bivol l-a amenințat pe maiorul Tudor că va răspunde penal, la Curtea Marțială, dacă cineva se va apropia de sediu și i-a ordonat să ia imediat legătura cu eșalonul superior.

[4] Idem, *A Treia Revoluție*…, p. 30.

[5] *Ibidem*, p. 36.

[6] Corneliu Tamaș, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea*…., pp. 417-419.

[7] Idem, *A Treia Revoluție*…, pp. 36-37.

Însă, Tudor nu a acționat, spunând că eșalonul superior nu aproba acest lucru pentru a feri vărsarea de sânge[8].

De asemenea, la 10.30, la Inspectoratul MAI al județului Vâlcea, s-a primit un telex prin care se cerea ca toate cadrele de Miliție și Securitate din teritoriu să se retragă, iar întregul armament de la cadre să se strângă și să fie depozitat în magazia de armament. Se cerea și ca acesta să nu fie folosit împotriva demonstranților și nici ca acesta să cadă în mâinile insurgenților, pentru a preveni vărsările de sânge[9].

Izbucnirea Revoluției la Râmnicu Vâlcea

După fuga cuplului Ceaușescu, sediul Comitetului Județean de partid Vâlcea a fost luat cu asalt și ocupat de revoluționarii conduși de Vasile Gorun, însoțit de echipa sa de zidari. El i-a înlăturat din sediu pe activiștii care se ascundeau în clădire, iar Miliția s-a făcut nevăzută. Intrat în sediul Comitetului județean, Gorun a trecut prin toate încăperile, strigând că celor care lucrau în clădire li s-a terminat domnia, iar în biroul prim-secretarului Burtea a afirmat că va face ordine în județ[10]. Activiștilor de partid găsiți în sediu li s-au luat cheile de la fișete pentru a nu sustrage documente și, după mai multe ore de la ocuparea clădirii, au fost conduși la casele lor unde li s-a impus să nu le părăsească. Comandantul Gărzilor Patriotice, aflat la rândul său în sediu, a fost cooptat în colectivul de conducere al manifestanților intrați înăuntru. Acest fapt a întărit convingerea demonstranților că Armata îl abandonase pe Ceaușescu și se alăturase revoluționarilor[11].

Ulterior, Gorun a luat tabloul lui Ceaușescu de pe perete, zicând: „Hai nea Nicule, că ai stat prea mult agățat în cui”[12] și l-a dat jos. Apoi, a aruncat un borcan pe fereastră, spărgând geamul, și i-a telefonat avocatului Octavian Fieroiu, spunându-i să vină deoarece „aici nu este de mine”[13]. După o jumătate de oră, în clădire s-au mai adunat încă 30 de persoane care strigau „Libertate!” și „Fără violență!”. Avocatul Fieroiu a ajuns în biroul primului secretar, care, între timp, se umpluse cu revoluționarii care îl ocupaseră, alături de Vasile Gorun[14]. Confruntat cu această situație, secretarul Manole Bivol a sărit pe

[8] *Ibidem*, pp. 31-32.

[9] *Ibidem*, p. 59.

[10] Idem, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea…*, p. 423.

[11] Ștefan Prală, *op. cit*., p. 16.

[12] Corneliu Tamaș, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea….*, p. 422-423.

[13] *Ibidem*, p. 423.

[14] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție…*, p. 40.

fereastra de la parter pentru a scăpa[15]. Adunați spontan, cei prezenți, circa 15-20 de persoane, au discutat despre viitoarea administrație a județului. Cătălin Zamfir l-a propus pe maiorul Ion Tudor la conducere, deoarece era cunoscut în rândul râmnicenilor[16]. Propunerea a fost acceptată, iar ulterior, la ora 13.13 a fost întocmită o listă cu 30 de nume, pe o hârtie cu titlul „Comitetul provizoriu". Acesta era format din: maiorul Ion Tudor – președinte, Marian Măciucă – vicepreședinte, Octavian Fieroiu – judecător, Ion Fieroiu, Dan Mihăilescu, Ion Urea, Cătălin Zamfir, Ion Stanciu, Ion Gosa, Mircea Neacșu, Marcel Nedescu, Tudor Toană, etc. Dintre persoanele de pe listă, în după-amiaza aceleiași zile au fost cooptați membrii Biroului Comitetului Județean al FSN, format din: Severin Baciu – colonel în rezervă, Ion Dârlă – doctor, Ion Feraru – muncitor, Octavian Fieroiu – avocat, Marian Măciucă – economist, Mircea Neacșu – economist, Nicolae Savu – muncitor, Aurelian Pavelescu – profesor, Emil Plăviţu – inginer, Cornel Presură – jurist, Ion Tudor – maior al Ministerului Forțelor Armate[17].

Între timp, în fața Prefecturii și a Casei Științei și Tehnicii din cartierul Ostroveni, se strânseseră mii de oameni care scandau împotriva regimului. Până în seara zilei de 22 decembrie, 15.000 se adunaseră în centrul orașului, iar 5.000 în Ostroveni. Sub impactul panicii, autoritățile locale, Miliția, Securitatea și trupele armate și-au abandonat obiectivele și au fugit din fața manifestanților[18].

Cei pătrunși în sediu au adunat tablourile, cărțile, afișele și toate mijloacele de propagandă pentru a le da foc. La microfonul instalat la una dintre ferestrele ocupate s-au perindat oameni de diverse profesii, care au denunțat abuzurile regimului comunist. Mulțimea a cerut ca noua administrație revoluționară să nu fie cuprinsă din oameni corupți[19].

Miile de manifestanți s-au răzbunat pe autoritățile locale, cunoscute pentru obediența față de regim și desconsiderarea muncitorilor. Ura demonstranților a culminat cu lovirea secretarului cu problemele economice al Comitetului Județean de Partid, care cu greu a scăpat de furia mulțimii. De asemenea, mulțimea a cerut moartea celor care au supervizat distrugerea unor case din orașele și satele județului sau uciderea celor cunoscuți pentru fapte de corupție[20].

[15] *Ibidem*, p. 38.

[16] *Ibidem*, p. 44.

[17] Corneliu Tamaș, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea…..*, p. 424.

[18] Ștefan Prală, *op. cit*., p. 16.

[19] *Ibidem*, p. 17.

[20] *Ibidem*, pp. 16-17.

În jurul orelor 15.30, pe o copertină instalată de Ion Fieraru în fața sediului CJ, Marian Măciucă a citit „Programul FSN" în fața mulțimii. Printre cele mai importante măsuri se număra înlăturarea corupției, incompetenței profesionale din rândul întreprinderilor, unităților industriale și instituțiilor. Totodată, se interzicea lucrul în zilele de duminică, a zilelor legale, inclusiv a Crăciunului, Anului Nou și zilele de 1 și 2 ianuarie. Cea mai importantă măsură anunțată era abandonarea rolului conducător al nomenclaturii locale de partid și stabilirea unui sistem pluralist de guvernare, la nivel județean, municipal, orășenesc și comunal[21]. De asemenea, Vasile Gorun a vorbit la microfon, afirmând că din anul 1981 a luptat împotriva regimului ceaușist și a comunismului, iar în încheiere a strigat tare „Libertate!"[22].

La ora 15.54, circa 5.000 de manifestanți se adunaseră în fața sediului. Au luat cuvântul membrii noii conduceri locale și, ulterior, alți revoluționari, care au vorbit despre importanța înlăturării regimului. La ora 17.30, Marian Măciucă afirma că apa nu era în pericol în oraș, iar fabrica de pâine funcționa permanent. Ulterior, Nicu Bucureanu a anunțat formarea Comitetului provizoriu de conducere și a cerut o viață liniștită în oraș. Se formaseră echipe mixte de cetățeni și lucrători de la Miliție neînarmați. Cetățenii erau rugați să asigure paza orașului[23].

La 17.58, Nicu Bucureanu a salutat sosirea a mii de muncitori cu steaguri tricolore fără stemă, veniți din întreprinderi. Din mulțime s-a strigat „Timișoara nu uita, Vâlcea e alături!", iar după, o voce de la microfon a anunțat că urma a fi devastat cartierul Ostroveni. Marian Măciucă a cerut ca circa 25-30 de oameni să se deplaseze în cartierele Ostroveni și Nord pentru a verifica situația[24].

Membrii Consiliului – noua administrație locală revoluționară, au dorit preluarea fără vărsare de sânge și cu minime distrugeri materiale, a sediului județean. S-au făcut numeroase apeluri la calm către mulțimea din fața sediului, astfel încât să fie depășită euforia și evitate incidentele. De asemenea, noua conducere a dispus măsuri pentru paza și apărarea sediilor județean și municipal, a surselor de apă și energie electrică, a rețelelor de comunicații și energie din zonele Capela și Cozia și a centralelor electrice de pe râurile Olt și Lotru[25].

---

[21] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție…*, pp. 52-53.

[22] Idem, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea….*, p. 423.

[23] Idem, *A Treia Revoluție…*, p. 55.

[24] *Ibidem*, p. 57.

[25] Corneliu Tamaș, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea….*, pp. 424-425.

Confruntat cu această situație, la ora 16.30, secretarul Manole Bivol, care fugise din sediul CJ, a sunat prin telefonul operativ (TO) de la Școala de Ofițeri din municipiu și a discutat cu maiorul Ion Tudor, căruia i-a cerut să îi trimită o mașină care să îl ia. Însă, maiorul Ion Tudor i-a transmis că ar fi mai bine să rămână unde este și să nu se apropie de sediu. Majoritatea nomenclaturiștilor s-au ascuns într-o clasă a Școlii Generale Nr. 5 de lângă Școala de ofițeri de geniu, pentru a fi apărați de furia populației. Sosiți aici, activiștii au propus distrugerea tuturor podurilor de peste râul Olt, iar Manole Bivol și alți activiști de partid au încercat să organizeze o contralovitură împotriva noilor autorități revoluționare, sperând că vor primi sprijin militar din partea colonelului Constantin David de la Școala de Ofițeri de geniu[26].

În noaptea de 22 decembrie, între orele 23.00-24.00, s-a format Consiliul Județean de Salvare Națională, care înlocuia Comitetul provizoriu. Noul organism era compus din: economistul Marian Măciucă – președinte, maiorul Ion Tudor – vicepreședinte, Octavian Fieroiu – vicepreședinte-avocat, Ion Toană – secretar jurist, Ion Dârlă – medic. Alți membri erau Mircea Neacșu, inginerii Tudor Șindrilaru, Emil Plăvițiu și Gheorghe Roibu, profesorul Aurelian Pavelescu, Savu Nicula și Cornel Presură. Lista a rămas deschisă, fiind ulterior completată[27]. Problemele cu care se confrunta Consiliul erau: reacția Miliției și Securității; faptul că județul Vâlcea se afla la intersecția drumurilor către județele Olt și Sibiu, controlate de familia Ceaușescu, iar liderul român avea trei posibile puncte de refugiu în județ – Olănești, Bujoreni, Voineasa; dobândirea legitimității noii conduceri revoluționare a județului, creată spontan, în contextul în care membrii acesteia nu se cunoșteau de dinainte; cum va fi asigurată aprovizionarea populației și funcționarea întreprinderilor alimentare[28].

Primele măsuri luate de noul organism revoluționar au fost: atragerea de partea forțelor revoluționare a unităților militare din garnizoana orașului; dislocarea companiei de securitate din cazarma proprie în cazarma unității de Vânători de Munte; trimiterea unei companii de Vânători de Munte care să preia, alături de revoluționari, paza și armamentul sediului Inspectoratului Județean de Miliție și Securitate; trimiterea unei companii de la regimentul de geniu care să preia paza palatului familiei Ceaușescu de la Băile Olănești, asigurată până atunci de o subunitate a Securității; asigurarea de către formațiunile revoluționare înarmate a pazei intrărilor și ieșirilor din Râmnicu

[26] Idem, *A Treia Revoluție…*, p. 33.

[27] Idem, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea….*, p. 425.

[28] Ștefan Prală, *op. cit*., p. 18.

Vâlcea, precum și a unor obiective de importanță strategică (Combinatul Chimic, CET-Govora, Uzina G, Uzinele Sodice Govora, IUCF, Sistemul hidroenergetic de pe Olt și Lotru, tunelele de pe căile ferate din județ, bazinele de apă potabilă, platforma industrială din nordul municipiului) și alte obiective; aducerea, în după-amiaza zilei de 27 decembrie 1989, de către forțele revoluționare, a comandanților Miliției și Securității județului Vâlcea la sediul organului revoluționar constituit[29].

După ce aceste măsuri au fost luate, noul organism revoluționar a transmis o telegramă nou-formatului Consiliu Național al Frontului Salvării Naționale de la București, în care își exprima sprijinul față de autoritatea centrală și oferea informații privind situația din județ. Datorită operativității și manierei de lucru a noului organism revoluționar al județului, Vâlcea s-a aflat printre primele 5 județe din țară care au avut control asupra situației și era capabil să ofere sprijin, inclusiv militar autorității centrale[30].

Concomitent, prin nota telefonică nr. 1/22 decembrie 1989, Consiliul Județean Vâlcea al FSN a informat toate localitățile județene că puterea fusese preluată de forțe revoluționare și se cerea organelor administrației locale să ia măsuri privind asigurarea ordinii și disciplinei, precum și pentru protejarea avutului obștesc[31].

Între timp, în noaptea de 22/23 decembrie, foștii nomenclaturiști strânși la Școala Nr. 5, care erau dispuși să își exprime adeziunea la noua conducere a țării reprezentată de FSN, au încercat să revină la Comitetul Județean, însă pe 23 decembrie unul dintre ei a fost alergat și bătut de revoluționari furioși[32].

În fața sediului CJ, mulțimea a rămas și în prima parte a zilei de 23 decembrie, iar pe copertină vorbitorii au lăudat libertatea câștigată. La ora 12.16, oamenii din fața sediului au plecat acasă[33].

În aceeași zi, la ora 08.00, la ședința cu directorii adjuncți din întreprinderi și comandanții unităților militare, Marian Măciucă a cerut destituirea tuturor directorilor și primarilor comuniști[34]. Un grup de 20 de tineri au întrebat cu ce drept cei din prezidiu preluaseră puterea, la care Măciucă a răspuns că puterea era peste tot. Mai mulți dintre cei prezenți i-au contestat deciziile. Istoricul Corneliu Tamaș relatează că unul dintre cei aflați de față, colonelul Mihai Dumitrescu, comandantul Centrului Militar Județean

[29] *Ibidem*, p. 19.

[30] *Ibidem*.

[31] *Ibidem*, p. 20.

[32] *Ibidem*, p. 33.

[33] *Ibidem*, p. 58.

[34] Corneliu Tamaș, *Istoria municipiului Râmnicu-Vâlcea…*, p. 425.

Vâlcea, a sugerat să se constituie un Consiliu de Conducere de 100 de oameni, care să fie compus din reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale, iar până pe 24 decembrie, la ora 10.00, să fie format. De asemenea, a propus și ca acesta să se ocupe de „problema locuințelor, a buteliilor de aragaz, a televizoarelor color, a pensiilor, de construire a bisericilor ortodoxe, școlilor și a grădinițelor, a aprovizionării populației pentru sărbători”[35]. În semn de aprobare, cei din sală i-ar fi strigat numele și l-au propus pe Dumitrescu pentru a ocupa funcția de președinte, în locul lui Măciucă, care și-a dat demisia. Colonelul a fost votat de cei peste 80 de oameni prezenți în sală. Însă, în urma unei ședințe a biroului CFSN, retras în sala alăturată pentru a alege un nou președinte al FSN Vâlcea, s-a decis ca succesorul lui Măciucă să fie colonelul în rezervă Severin Baciu, propus la ora 10.00. Acesta a acceptat cu rețineri. El l-a numit pe maiorul Ion Tudor în funcția de vicepreședinte și a luat măsuri pentru paza și apărarea tuturor localităților cu militari și gărzi patriotice. Însă, la ora 15.00, Baciu a declarat că se îmbolnăvise și a renunțat la funcția de președinte, propunându-l pe Ion Tudor, care a refuzat. Astfel, au apărut condițiile ca, în jurul orei 17.00, să se decidă cooptarea lui Mihai Dumitrescu în CFSN și să devină noul președinte[36].

Aportul tinerilor și reorganizarea noilor structuri locale

Concomitent cu ocuparea Comitetului Județean, a avut loc și o „revoluție paralelă”. Pe 22 decembrie, după fuga soților Ceaușescu, la Casa Științei din Ostroveni, a fost înființat Comitetul de Autoapărare a Tineretului Vâlcean, care a acționat aproape o zi în mod independent față de noul comandament de la CJ. Președinte a fost ales Nicolae Cizmaru, iar funcția de vicepreședinte i-a revenit lui Anton Ceaușu[37]. Conform lui Cizmaru, Comitetul devenise, în jurul orei 15.00, „prima organizație funcțională din țară”, iar în fața Casei Științei se strânseseră mii de oameni. De asemenea, fuseseră organizate grupe de pază la principalele obiective din oraș. Acestea erau compuse din 4-5 persoane înarmate cu ciomege și bastoane[38]. Totodată, un grup de 7-8 tineri care luaseră cu asalt Comitetul Județean a mers la Casa Științei. Acestora li s-au alăturat grupuri care mărșăluiau pe străzi purtând portretul lui Nicolae Ceaușescu în haine de pușcăriaș, cu căciulă pe cap[39].

[35] Idem, *A Treia Revoluție…*, p. 53.

[36] *Ibidem.*

[37] Marian Marin, *La Râmnic tinerii au făcut o revoluție paralelă* în „Informația zilei”, an II, nr. 148, 7 aprilie 1993, p. 1.

[38] *Ibidem*, pp. 1, 4.

[39] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție…*, p. 42.

Despre activitatea întreprinsă de Comitetul de la Casa Științei pe 22 decembrie, același Cizmaru relatează: „În prima zi s-au petrecut câteva incidente. La poșta din Ostroveni, un țigan care voia să fure a scos cuțitul. La complexul din Petrișor câțiva inși au atacat restaurantul. Am aflat ulterior că ar fi fost puși de responsabilul cârciumii. Conform ordinelor primite prin televiziune am format echipe de control care verificau autoturismele. S-au confiscat sute de arme albe. În seara de 22, grupele noastre de pază și control, în câteva locuri, au intrat în conflict cu gărzile patriotice. Atunci am luat contact cu domnul colonel Baciu care, aflând de existența noastră ne-a declarat «La aceasta nu m-am gândit». Ulterior ne-a repartizat un ARO și o Dacie pentru a controla punctele de pază și a interveni operativ, în caz de nevoie”[40].

Severin Baciu conducea comandamentul de la CJ Vâlcea. Tinerii revoluționari au fost implicați și în fenomenul terorist, fiind confundați cu aceștia: „Pe 24, la ora 4 dimineața ne-a chemat domnul Baciu care ne-a trimis în Troianu. Noi am burdușit mașinile. Eram vreo douăzeci și am apărut destul de zgomotoși în zonă. Soldații prezenți s-au speriat. Tocmai atunci se zvonise că vin teroriștii...”[41].

În cealaltă parte a orașului, la CJ, tineretul a fost organizat de Ion Fieraru, ca președinte al Societății „Frăția”, iar paza imobilului era asigurată de un grup de tineri conduși de Anton Ceaușu alături de militari ai gărzilor patriotice. Membrii Societății au lansat în oraș manifeste care arătau că „Libertatea a fost cucerită cu sânge, acum este rândul rațiunii”[42] și că fusese creat Tribunalul Militar Extraordinar, care pe lângă acte de terorism îi judeca și pe provocatori, anume pe cei care lansau zvonuri, înlesneau acte de dezordine și terorism și nu aveau nicio activitate. De asemenea, a fost creat un Consiliu al Tineretului la sediul Sindicatelor din Calea lui Traian, avându-l ca președinte pe Laurențiu Ghioca. Totodată, structuri ale tineretului au fost organizate și la sediul Sindicatelor de către inginerul Laurențiu Ghioca și profesorul Tiberiu Pană. Aici, Ion Fieraru l-a numit ca președinte al Ligii pentru tineret pe Ștefan Prală, în seara de 23/24 decembrie, și s-a creat un Comitet de acțiune care, cu ajutorul Miliției, verifica autoturismele[43]. Prală i-a condus pe tinerii vâlceni pentru a dona sânge oamenilor răniți în timpul Revoluției, la București[44].

Doi dintre tinerii aflați în mulțime, la CJ, țineau o bucată de pânză pe care era scris „Îl vrem pe Coman!”, fostul prim-secretar al județului Vâlcea din perioada 1976-1984, în timpul căruia Râmnicu Vâlcea cunoscuse o puternică

[40] Marian Marin, *op. cit.*, p. 4.

[41] *Ibidem*.

[42] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție…*, p. 41.

[43] *Ibidem*, pp. 41-42.

[44] *Ibidem*, p. 86.

dezvoltare urbanistică, sportivă și industrială. Această revendicare s-ar fi făcut simțită și anterior, pe 22 decembrie, la momentul luării cu asalt a CJ, când, conform istoricului Sorin Oane, unii oameni au strigat „Îl vrem pe Coman”[45]. De asemenea, după cum relatează colonelul Mihai Dumitrescu, mai mulți oameni au propus, spre finalul anului 1989, ca la conducerea județului să fie readus Coman: „Prin 27, 28.12.1989, mulțimea adunată în fața prefectului, după ce ne-a cerut detalii despre noi și proiectele de viitor și-a exprimat propunerea de a-l readuce în județ pe domnul Coman, fost prim-secretar. Am încercat să soluționez și această doleanță, dar domnul Coman ne-a refuzat politicos, deoarece avea probleme de sănătate”[46].

Revoluția a dus și la abolirea presei comuniste la nivel local. În ziua de 22 decembrie, la orele 21.30, la tipografia redacției cotidianului „Orizont” – oficiosul PCR Vâlcea, aflată la etajele 6-7 ale Consiliului Județean, ziariștii au redactat un nou cotidian – „Orizonturi Noi”, după ce au primit hârtie din partea directorului tipografiei, Dumitru Secanu. Grupul de tineri pătrunși în sediu a publicat primul comunicat al tineretului revoluționar și lista conducerii provizorii[47]. Ziarul va deveni oficios al nou-constituitului FSN Vâlcea. În dimineața zilei de 23 decembrie 1989, apar 1.000 de exemplare ale noului ziar „Orizonturi noi”. Conform lui Ștefan Prală, președintele Organizației Asociației Luptătorilor din Decembrie ’89 Vâlcea, ziarul a avut un aport legitimator pentru noua conducere locală, deoarece „a rezolvat în mare măsură criza de autoritate, constituind ceea ce cu o zi mai înainte nu fusese decât speranță și spaimă”[48].

Atitudinea noilor autorități față de Miliție și Securitate

Pe 22 decembrie, nucleul constituit la CJ a dezbătut două variante de acțiune: organizarea mulțimii și atacarea sediilor Miliției și Securității pentru a prelua forțat controlul, sau negocierea cu comandanții celor două structuri de forță pentru obținerea controlului în mod pașnic. În cele din urmă, s-a optat pentru calea pașnică, iar comandanții Miliției și Securității s-au dovedit cooperanți. Însă, situația s-a tensionat la ora 22.00, când un anunț diversionist de la postul național a chemat populația să ia cu asalt sediile celor două organe de represiune. Astfel, mii de cetățeni au luat cu asalt cele două clădiri, iar

[45] Sorin Oane, *Poveștile Râmnicului*, Râmnicu Vâlcea, f.e., 2025, p. 477.

[46] Zenovia Zamfir, Ioana Ștefănescu, *La datorie sub falduri tricolore. Generalul Mihai Dumitrescu*, Râmnicu Vâlcea, Editura Fortuna, 2006, p. 68.

[47] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție…*, p. 47.

[48] Ștefan Prală, *op. cit.*, p. 19.

conflictul risca să devină unul armat. Însă, pentru a se evita dezastrul, noile autorități au chemat o companie de vânători de munte de la Vlădești, care a intrat între Securitate și populație. Cu această ocazie, militarii au preluat controlul sediilor și au descoperit într-o clădire a curții interioare o unitate a Securității, înarmată cu toate tipurile de armament și muniție, în cantități mari. În cele din urmă, conflictul s-a stins, iar cele două sedii au fost ocupate de Armată și revoluționari, care au preluat armamentul din interiorul clădirilor[49].

Consiliul Județean al FSN Vâlcea a dat o serie de dispoziții, privind cele două organe represive: ocuparea sediilor Securității și Miliției; dezarmarea personalului din interiorul clădirii; inventarierea și sigilarea armamentului și muniției aflate în sediu; sigilarea centralei telefonice și de ascultare; efectuarea apelului nominal al cadrelor Securității și Miliției, dispunându-se consemnarea personalului operativ în clădire, sub supravegherea revoluționarilor; personalul din aparatul de Miliție și Securitate aflat la domiciliu sau în misiune să poată intra în sediu și să beneficieze de protecția revoluționarilor; plecarea manifestanților, în mod organizat, către sediul provizoriu al Consiliului Județean al FSN și intrarea în dispozitiv a companiei de vânători de munte. Scopul acestor acțiuni era anihilarea organelor de Miliție și Securitate, iar comandanții lor au fost conduși de revoluționari la sediul Consiliului Județean al FSN, unde s-au pus la dispoziția Revoluției. Astfel, precum și prin cooperarea cu unitățile militare și domolirea exceselor manifestanților, s-a dus la evitarea vărsărilor de sânge[50].

În jurul orelor 13.30-14.00, circa 1.000 de oameni au ajuns în fața sediului Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne, majoritatea în stare de ebrietate. Ei cereau eliberarea tuturor deținuților politici reținuți la Miliție. Unii s-au urcat pe grilajul de fier al gardului din fața instituției. Armamentul de la cadre a fost retras și închis în camera de armament, care a fost încuiată cu grătele de fier, sigilată și pusă pază[51].

Au avut loc discuții între două delegații a câte trei persoane ce reprezentau manifestanții și Miliția. Milițienii le-au arătat magazia de armament sigilată și pusă sub pază, precum și integritatea întregii cantități de armament și muniție din dotare, pentru a se convinge că toate cadrele Miliției predaseră armele și muniția. De asemenea, s-au verificat dosarele celor din arest, și li s-a arătat că erau reținuți numai cei vinovați de fapte penale[52].

Delegații manifestanți au cerut ca la CJ să meargă câte un delegat din partea Miliției și Securității pentru a discuta cu noua conducere. Au fost

[49] *Ibidem*, p. 22.

[50] *Ibidem*, pp. 22-23.

[51] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție…*, p. 60.

[52] *Ibidem*.

desemnați maiorul Dumitru Stănescu – unul dintre cei care făcuse parte din delegația Miliției și colonelul de securitate Ovidiu Popescu. Acesta, odată ajuns la CJ, a anunțat mulțimea că Securitatea era alături de popor, că nu va fi reprimată nicio demonstrație și a făcut apel să nu se treacă la acte de vandalism. De altfel, unitățile de Miliție și Securitate au fost primele care au trecut de partea populației și a Revoluției[53].

Un nou grup de manifestanți a venit la sediul Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne în noaptea de 22 spre 23 decembrie, decis să îi linșeze pe securiști. Doi dintre aceștia au sărit gardul în curte și au aruncat cu pietre în geamul de la Securitate. Însă, au fost împrăștiați de către armata aflată de pază. Pe 23 decembrie, un grup de delegați ai revoluționarilor a venit pentru a verifica numeric armamentul[54].

Pe 24 decembrie, colonelul Mihai Dumitrescu, președintele Consiliului Provizoriu al FSN Vâlcea, s-a întâlnit, la sediul fostei Securități, cu reprezentanții instituției represive. Există două variante privind desfășurarea întâlnirii. Prima – în urma unei convorbiri de 30 de minute, s-a stabilit ca o treime din cadrele sale să stea la datorie, în instituție, o treime la odihnă, la casele lor, iar încă o treime la studiu, în birourile respective. Misiunile rămase erau protecția și apărarea marilor obiective bancare, economice și industriale ale județului Vâlcea, deoarece, în opinia lui Mihai Dumitrescu, „o țară, un județ, o mare unitate economică nu pot trăi fără acțiuni de cercetare și contracercetare, fără spionaj și contraspionaj”[55].

Fenomenul terorist

Ca în întreaga țară, și în Râmnicu Vâlcea s-a făcut simțit fenomenul terorist, prin răspândirea de zvonuri ce s-au dovedit a fi, de fapt, dezinformări. La televiziune s-a transmis știrea că ar fi posibil ca Ceaușescu să se refugieze în județul Vâlcea, la vila sa din Băile Olănești, unde ar fi dispus de forțe ale Securității și baza logistică necesară înăbușirii Revoluției. Se primiseră și telefoane, telegrame și alte informații privind otrăvirea apei din bazinele municipiului – Petrișor și Capela. Alte dezinformări vizau acțiuni de distrugere a infrastructurii și industriei locale: formațiuni de elicoptere și avioane ar fi survolat zonele Olănești și a barajului Vidra pentru a distruge obiective de interes strategic; grupări înarmate neidentificate ar fi intenționat să distrugă releul radio și TV de pe Muntele Cozia; s-ar fi vizat aruncarea în aer a Combinatului Chimic, inclusiv a secțiilor de fosgen și clor, precum și a

[53] *Ibidem*, pp. 60-61.

[54] *Ibidem*, p. 61.

[55] Zenovia Zamfir, Ioana Ștefănescu, *op. cit.*, p. 51.

depozitelor de muniții și armament, a celor de explozibil și atacarea rezervelor statului, în scopul distrugerii lor; existența unor grupuri de teroriști care urmau să atace diferite obiective și să pericliteze viețile oamenilor; deplasarea în zonă a unor persoane care intenționau să distrugă barajele hidrocentralelor de pe Olt[56].

Confruntați cu această situație, noua conducere a județului a stabilit ca sarcină prioritară apărarea sediului CJ, a surselor de apă și energie electrică, a releelor de pe Dealul Capela și Muntele Cozia, precum și ale hidrocentralelor de pe râurile Olt și Lotru[57]. În acest sens, maiorul Ion Tudor a luat legătura cu unitățile militare din Râmnicu Vâlcea, cărora le-a comunicat situața și necesitatea de a pune la dispoziția CFSN subunități militare pentru paza principalelor obiective din oraș și județ, pe baza unei planificări pe care a anunțat-o telefonic. Comandanții au fost receptivi, iar misiunile s-au executat la scurt timp după, mai puțin comandantul Garnizoanei militare, colonelul David Constantin, care a refuzat colaborarea fiindcă în unitatea sa se strânsese fosta conducere comunistă a județului, printre care și secretarul Manole Bivol. Astfel, au fost întărite cu unități militare sediile Comitetului Județean, Miliției și Securității – luate cu asalt de revoluționari, precum și bazinele de apă Petrișor și Capela și releul radio Inătești. Au fost constituite și patrule mixte de pază, iar controlul circulației a garantat readucerea ordinii și disciplinei în oraș. De asemenea, gărzi civice formate din gărzi patriotice, milițieni și grupuri mari de tineri, au patrulat noaptea prin toate cartierele Râmnicului, prevenind astfel orice încercare de distrugere și jafuri ale magazinelor, gospodăriilor și obiectivelor administrative. Au fost organizate și filtre la intrările în municipiu și județ, grupe de autoapărare la fiecare scară de bloc din oraș, paza la depozitele alimentare de interes național și de risc, precum și rezervoarele de apă de la Petrișor și Cetățuia[58]. Totodată, tinerii au format un comitet de acțiune, iar sub îndrumarea lui Vasile Taifas și Ștefan Prală au creat gărzi civice compuse din gărzile patriotice și grupuri mari de tineri, care au patrulat toate cartierele municipiului[59].

În seara zilei de 22 decembrie și noaptea de 22 spre 23 decembrie, noii conduceri a județului, reprezentată de CFSN, i-au fost sesizate anumite acțiuni militare ce s-ar fi aflat în desfășurare în diverse zone ale orașului și județului Vâlcea: tancuri ce veneau de la Pitești și Sibiu, elicoptere ce survolau peste Drăgășani, pe muntele Văleanu și la barajul Vidra. Scopul deplasării tancurilor

[56] Ștefan Prală, *op. cit*., p. 20.

[57] Sorin Oane, *op. cit.*, p. 477.

[58] Corneliu Tamaș, *A Treia Revoluție…*, pp. 64-65.

[59] *Ibidem*, p. 66.

ar fi fost protejarea lui Nicu Ceaușescu, care dorea să ajungă la București[60], însă în realitate era vorba de mașini militare ale UM 01036, care se întorceau din misiunea de la Sibiu[61]. De asemenea, pentru a întâmpina tancurile care ar fi venit dinspre Pitești, căpitanul Vasile Taifas s-a dus cu un echipaj de Miliție pentru a le ieși în întâmpinare, însă a ajuns până în municipiul argeșean fără a întâlni vreun tanc[62]. Totodată, scopul elicopterelor din zona Drăgășani era să distrugă hidrocentrala de la Ciunget, pentru a inunda localitățile în aval[63].

În noaptea de 22 spre 23 decembrie, membrii Biroului Județean și Municipal de Partid și conducătorii unor unități militare care aveau punctul operativ la Școala Generală Nr. 5, au pregătit o acțiune contrarevoluționară, pentru a înăbuși Revoluția, a-i lichida conducătorii și a recâștiga puterea. Însă, din cauza numărului mic de aderenți și a acțiunilor organizate de CFSN Vâlcea, alături de locuitori și forțele militare, aceasta a eșuat[64].

În aceeași noapte, persoane neidentificate au încercat să organizeze atacuri armate în diferite puncte ale județului. La Râmnicu Vâlcea s-a tras cu armament de infanterie în zone precum: Muzeul Satului – Bujoreni; la Spitalul Județean înspre stația PECO, unde a fost rănit prin împușcare un civil; pe Dealul Capela, spre unitatea de Vânători de Munte, unde a fost rănit un tânăr; în zona depozitului militar de muniție și armament din Budești, paza depozitului a răspuns cu foc, iar o subunitate militară le-a venit în sprijin; la PECO – Troianu, gărzile revoluționare înarmate care asigurau paza intrării în municipiu, după somațiile făcute, au tras asupra unui autoturism care nu s-a oprit la control, iar pasagerul din dreapta șoferului a fost rănit[65].

Pe 23 decembrie 1989, la ora 04.00, directorul Întreprinderii de Utilaj Chimic și Forjă – una dintre cele mai mari întreprinderi din județ, cerea CFSN să intervină pentru dezamorsarea unui conflict iminent. Acesta a fost aplanat prin înlocuirea directorului existent[66].

Ca urmare a lansării acestor zvonuri, CFSN Vâlcea a convocat o ședință în dimineața zilei de 23 decembrie, la ora 07.00, la sediul acestuia, la care au fost chemați toți conducătorii întreprinderilor și instituțiilor din județ. Aceștia au fost informați că puterea fusese preluată de CFSN, la care trebuiau să adere și li s-a cerut continuarea activității în regim normal. Totodată, li

[60] *Ibidem*, p. 69.

[61] *Ibidem*, p. 77.

[62] *Ibidem*, p. 84.

[63] *Ibidem*, pp. 69-70.

[64] Ștefan Prală, *op. cit*., p. 23.

[65] *Ibidem*.

[66] *Ibidem*.

s-a pus în vedere să ia măsuri de pază a unităților și de prevenire a actelor de sabotaj, a distrugerilor și pagubelor de orice fel. De asemenea, participanții au primit câte un exemplar al noului ziar „Orizonturi noi", care conținea apeluri la calm, rațiune și echilibru și informații privind derularea evenimentelor și situația reală. Ziarul publicase și componența noului Consiliu Județean Vâlcea al FSN. Măsurile luate au garantat buna aprovizionare a populației cu alimente de strictă necesitate. La inițiativa CFSN Vâlcea s-a organizat și colectarea și expedierea unor importante cantități de alimente în transporturi succesive revoluționarilor din București[67].

Și în următoarele nopți, „teroriștii" au tras în diferite zone ale orașului, precum și în județ, culminând cu un atac concentrat al forțelor ostile Revoluției. În noaptea de 26 spre 27 decembrie 1989, în jurul orei 01.00 s-a declanșat un puternic schimb de focuri între subunitatea care păzea bazinul de apă potabilă de pe dealul Petrișor și grupuri de teroriști puternic înarmate[68].

Pentru a sprijini militarii și revoluționarii înarmați care apărau bazinele cu apă, au fost trimise o subunitate militară de la Școala superioară de geniu, două subunități de gărzi patriotice, iar de la unitatea de vânători de munte, două mașini de luptă dotate cu mitraliere și aruncătoare de grenade, care au ocupat poziții de luptă, respingând atacul „grupărilor teroriste", urmărite ulterior prin pădure pe o distanță de circa 2 km, până când adversarul nu a mai răspuns la foc. După noaptea de 26 spre 27 decembrie, atacurile au scăzut în intensitate, iar către Anul Nou 1990, au încetat definitiv[69].

Conducerea CJ al FSN Vâlcea a primit telefonic informații de la consiliile locale ale FSN din Horezu, Drăgășani, Olănești și Voineasa, care semnalau prezența în acele zone a unor elicoptere, zgomote puternice de motoare și semnale luminoase. Pentru verificarea informațiilor primite s-au pus în alertă subunități militare însoțite de revoluționari înarmați, care au controlat localitățile[70]. În ciuda acestor zvonuri, nu au fost depistați teroriști, iar rezistența organizată a regimului comunist în județul Vâlcea nu a existat.

Reorganizarea administrației locale

Începând din data de 23 decembrie, CJ a dispus înlocuirea primarilor și viceprimarilor cu probleme de propagandă din toate cele 85 de localități ale județului. Astfel, se desființau structurile de putere ale PCR, trecându-se la

[67] *Ibidem*, p. 21.

[68] *Ibidem*, p. 23.

[69] *Ibidem*, p. 24.

[70] *Ibidem*.

constituirea consiliilor locale ale FSN. De asemenea, au fost destituite cadrele de conducere și directorii compromiși de la direcțiile subordonate Consiliului Județean Vâlcea. Totodată, CJ a fost lărgit prin cooptarea de noi membri și constituirea comisiilor de lucru pe domenii de activitate precum: industria, agricultura, comerțul, administrația locală, învățământul și cultura[71].

În seara de 23 decembrie s-a format primul Consiliu Provizoriu al Frontului Salvării Naționale (CPFSN), care ulterior s-a mărit către zilele de 26 și, ulterior, 31 decembrie. Președinte a fost ales colonelul Mihai Dumitrescu, comandantul Centrului Militar, vicepreședinți – Octavian Fieroiu, jurist și Victor Popescu, economist, secretar executiv – Ion Oltea Toană, jurist și alți membri precum Viorel Popescu, matematician, Ion Țambrea, inginer economist, etc. Au fost formate și diverse comisii responsabile cu domenii precum Agricultura, Industria Economică, Sport-Învățământ, Tineretul, Juridică și Urbanistică, Apărarea, Distribuirea Ajutoarelor. De asemenea, a fost creat un Tribunal Militar Revoluționar și un sector responsabil cu cererile, reclamațiile și sesizările locuitorilor. Conducerea Primăriei județului Vâlcea era asigurată de inginerul economist Traian Sabău. Fuseseră încadrați 57 de lucrători și funcționari în noile structuri administrative. Primăria județului a funcționat ca instituție economică, financiară și administrativă subordonată președintelui și biroului executiv al CPFSN Vâlcea. Din consiliu au făcut parte și primarul, viceprimarul și secretarul, fiecare având drept de vot[72].

Schimbarea administrativă de la Râmnicu Vâlcea s-a repercutat și la nivelul comunelor vâlcene. Spre exemplu, pe 24 decembrie 1989, obștea comunei Bunești, s-a adunat pentru a alege un consiliu comunal, drept răspuns la îndemnul FSN, ca organismele noii structuri democratice a țării să își înceapă activitatea de refacere a țării prin intrarea în subordinea CFSN și adoptarea unor măsuri politice, sociale, administrative și economice. Aici, au fost arse lucrările lui Ceaușescu, despre care muncitorul Gheorghe Pleșca a afirmat pentru „Orizonturi noi", că „ne-au făcut mult rău, dar pentru ele au fost distruse păduri întregi. Măcar să recuperăm hârtia, că restul..."[73]. De asemenea, Cornel Jugănaru, AMC-ist la Combinatul Chimic spunea aceluiași ziar: „Toți tinerii comunei suntem gata să apărăm Revoluția, să slujim țara. Dacă este nevoie mergem acolo unde ne cheamă țara cu arma în mână"[74]. Corespondentul din Bunești al noului ziar „Orizonturi noi" a vorbit și cu alți

[71] *Ibidem*, pp. 24-25.

[72] Zenovia Zamfir, Ioana Ștefănescu, *op. cit*, pp. 48-50.

[73] Iulian Popescu, *Revoluția pe viu: Suntem cu Țara* în „Orizonturi noi", an I, nr. 3, 25 decembrie 1989, p. 1.

[74] *Ibidem.*

localnici, care și-au exprimat acordul unanim față de Revoluție. Totodată, obiective din localitate precum magazinele, școala, dispensarul și sediul consiliului erau păzite cu străşnicie. Erau păzite și fântânile[75], ca urmare a avertismentelor anunțate la televiziune legate de o otrăvire a apei.

Chemarea CFSN i-a determinat pe muncitorii din unitățile industriei alimentare să acționeze pentru asigurarea normală a aprovizionării populației. Astfel, conform Direcției Comerciale, în zilele de 23 și 24 decembrie, în municipiul Râmnicu Vâlcea au fost livrate unităților de desfacere 6 tone carne de oaie, 5 tone carne de pasăre, 4,4 tone carne tocată de vită, 2,6 tone de preparate din carne. Totodată, în aceleași zile, populația a avut la dispoziție 10.542 litri, respectiv 13.462 litri de lapte și preparate de lapte, asigurându-se și necesarul de pâine la cerere[76].

Concluzii

În ciuda faptului că au existat violențe și cazuri în care moartea a fost evitată la limită, Revoluția din Râmnicu Vâlcea a marcat răsturnarea regimului comunist pe cale pașnică, influențată de evenimentele ce se petreceau la București. Astfel, căderea lui Nicolae Ceaușescu s-a repercutat și în Râmnicu Vâlcea, unde schimbarea vechilor structuri locale de putere s-a făcut rapid, în urma fugii nomenclaturii PCR Vâlcea, trecerii armatei de partea poporului și formării unei noi administrații locale compuse ad-hoc din revoluționari.

Noile provocări cu care s-a confruntat administrația – gestionarea bunei alimentații a populației, combaterea dezinformărilor privind posibile acțiuni teroriste, dificultățile stabilirii unei conduceri centrale de durată, încercarea vechii nomenclaturi de a organiza o contrarevoluție și discuțiile divergente privind decomunizarea administrativă, au fost rezolvate datorită cooperării dintre noua conducere locală, armată și reprezentanții Miliției și Securității. Stabilitatea locală a fost facilitată și de aderarea la CFSN, al cărui program central a fost implementat în județul Vâlcea. Astfel, comparativ cu restul țării, Revoluția din Râmnicu Vâlcea a fost un caz fericit în care căderea comunismului nu a dus la pierderea de vieți omenești.

[75] *Ibidem.*

[76] *Aprovizionarea populației decurge normal* în *Ibidem,* p. 3.

Bibliografie

1. „Informația zilei" aprilie 1993.

2. „Orizonturi noi" decembrie 1989.

3. OANE, Sorin, *Poveștile Râmnicului*, Râmnicu Vâlcea, f.e., 2025.

4. PRALĂ, Ștefan, *Desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989 în județul Vâlcea* în Matei, Călin T., *Decembrie fierbinte: Vâlcea '89*, Râmnicu Vâlcea, Editura Almaron, 2004, pp. 12-26.

5. TAMAȘ, Corneliu, *A Treia Revoluție. Câteva zile din decembrie 1989 în județul Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2006.

6. Idem, *Istoria municipiului Râmnicu Vâlcea,* Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2006.

7. ZAMFIR, Zenovia, ȘTEFĂNESCU, Ioana, *La datorie sub falduri tricolore. Generalul Mihai Dumitrescu*, Râmnicu Vâlcea, Editura Fortuna, 2006.

II. RECENZII

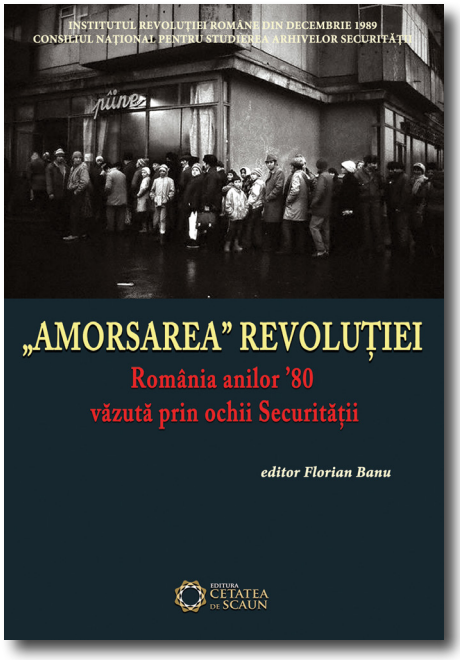
INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989
CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU STUDIEREA ARHIVELOR SECURITĂȚII
„AMORSAREA" REVOLUȚIEI
România anilor '80
văzută prin ochii Securității
editor Florian Banu
EDITURA CETATEA DE SCAUN

CUM S-A APRINS SCÂNTEIA

Florian Banu, *„Amorsarea" Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, 398 p.

Constantin BARA*

Începând cu anul 2000, istoricii care studiau istoria recentă a României au început să manifeste un interes tot mai pronunțat atât în ceea ce privește reconstituirea mecanismelor interne ale regimului comunist, cât și a dinamicii de pe scena politică internă și externă, în special prin intermediul arhivelor produse de fostul Departament al Securității Statului (DSS). Dintre lucrările care s-au impus în peisajul istoriografic, cea de față – *Amorsarea Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității,* semnată de Florian Banu, ocupă un loc distinct. Reeditarea volumului în 2024, la doisprezece ani de când a fost publicată prima ediție, sub egida Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989 și a Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, confirmă, încă o dată, importanța acestuia în câmpul istoriografic.

Lucrarea *„Amorsarea Revoluției". România anilor '80 văzută prin ochii Securității*, ediția a II-a revăzută, editată de istoricul Florian Banu și publicată la Editura Cetatea de Scaun în anul 2024, se înscrie în seria lucrărilor reduse din punct de vedere cantitativ, care analizează premisele izbucnirii Revoluției Române din Decembrie 1989. Florian Banu (n. 1973) este doctor al Institutului

* Asistent Cercetare Științifică în cadrul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989.

de Istorie „A.D. Xenopol" din Iași și cercetător în cadrul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, iar de-a lungul timpului s-a remarcat în câmpul istoriografic prin lucrările care abordează subiecte inedite. Dintre acestea amintim: *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la Sovrom*, 2005, *„Un deceniu de împliniri măreţe". Evoluţia instituţională a Securităţii în perioada 1948–1958*, 2010 sau *De la SSI la SIE. O istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist (1948–1989)*, 2017.

În ultimele trei decenii, istoricii români au încercat, în mod sistematic, să recupereze, să contextualizeze și să interpreteze trecutul nostru comunist prin cercetarea documentelor emise de diferitele instituții ale statului. Dintre toate instituțiile pe care vechiul regim le-a avut, Securitatea a rămas, și în perioada postdecembristă, cea mai controversată instituție în materie de arhive. Prin intermediul lucrării de față, Florian Banu reușește să depășească acest obstacol prin cele 141 de documente inedite din arhiva CNSAS, pe care le selectează și editează, oferind astfel o imagine amplă asupra deceniului care a precedat Revoluția Română din Decembrie 1989. Așa cum remarcă încă din introducere Florian Banu, ultimul deceniu comunist a fost marcat de un proces de degradare structurală, care a afectat toate palierele societății. Acesta a dus, în cele din urmă, la prăbușirea regimului comunist din România.

Titlul lucrării ales de Florian Banu nu este unul întâmplător. Termenul de „amorsare" face trimitere la modul în care istoricul se raportează la cauzele Revoluției Române din Decembrie 1989: o serie de acumulări lente și inevitabile care au condus la o erodare internă a sistemului. Astfel, „amorsarea" nu este înțeleasă ca un act de violență, ci este o consecință a inerției regimului. În cadrul studiului introductiv, Florian Banu demonstrează că Securitatea, instituție ce avea ca principal scop să mențină ordinea, nu mai este doar un instrument represiv, ci devine un barometru al tensiunilor societale acumulate. Rapoartele, informările, notele de serviciu, selectate și incluse în volum, arată că instituțiile statului cunoșteau colapsul în care se afla regimul, dar și faptul că acesta, din punct de vedere structural, era incapabil să se reformeze.

Obiectivul declarat al lucrării, asumat de istoric în introducere, este acela de a oferi un tablou cât mai cuprinzător al cauzelor interne ale Revoluției Române din Decembrie 1989, concentrându-se nu pe desfășurarea evenimentelor, ci pe evoluțiile interne din ultimul deceniu comunist. Demersul istoricului răspunde unui gol sugerat de acesta: bibliografia existentă, formată din memorii, jurnale, cronologii, sinteze sau articole științifice, se concentrează pe momentul decembrie 1989 în detrimentul analizei evoluțiilor din ultimul deceniu comunist (pp. 9-10). Din această perspectivă, lucrarea *Amorsarea Revoluției* își propune să abordeze dinamicile sociale, economice, politice și

de supraveghere care ar fi „amorsat" (în sensul de „pregătit") desfășurarea evenimentelor revoluționare din decembrie 1989.

Pentru a ilustra aceste dinamici, Florian Banu a selectat 141 de documente emise de Securitate în perioada 26 februarie 1980-19 decembrie 1989: note pentru conducerea de partid sau conducerea unor ministere, rapoarte de inspecție asupra modului de funcționare a controlului corespondenței și filajului, buletine de radioascultare, programe de măsuri privind reducerea consumului sau note referitoare la starea de spirit din rândul populației. Conform definiției pe care o propune Florian Banu, Revoluția reprezintă schimbarea celor care dețin puterea în stat, prin mijloace violente, de către liderii unei mișcări de masă, iar puterea respectivă este folosită pentru a iniția procese majore de reformă socială (p. 12) și este compusă din două părți: una distructivă și o alta constructivă. Partea distructivă se construiește încetul cu încetul, se pregătește treptat în sânul organizației vechi, în timp ce partea constructivă reprezintă o nouă ordine socială și presupune stabilirea noilor valori, așadar are un caracter reformator (p. 13). Plecând de la această definiție, lucrarea de față, prin documentele selectate, surprinde starea de spirit a populației de-a lungul ultimului deceniu comunist, care a „amorsat" evenimentele petrecute în acel decembrie sângeros.

Lucrarea este compusă din două părți. Prima parte este reprezentată de un studiu introductiv în cadrul căruia se regăsește o trecere în revistă a definițiilor teoretice a revoluțiilor, o analiză instituțională a Securității, a dinamicii interne și externe, cât și posibile răspunsuri referitoare la cauzele Revoluției Române din Decembrie 1989. Cea de-a doua parte este alcătuită dintr-un corpus de documente regăsite în arhiva fostei Securități. Selecția documentelor făcută de Florian Banu reprezintă un punct forte din perspectivă metodologică, întrucât lucrarea reunește o varietate de paliere: economice (de exemplu, unul dintre documente vorbește despre aprovizionarea Bucureștiului cu carne la începutul lui decembrie 1989 – a se vedea documentul nr. 121), social-culturale (nemulțumirile din rândul societății sau gesturile individuale de disidență – a se vedea documentele nr. 103 sau nr. 108) și a mecanismelor de control societal (note de filaj, violarea corespondenței, infiltrația – a se vedea documentele nr. 101 sau nr. 126). Încă din studiul introductiv, în cadrul căruia autorul recurge la documentele selectate, se conturează imaginea României de la sfârșitul comunismului: o societate tensionată, atent supravegheată, coruptă, în care proliferau disfuncțiile economice.

Un alt merit al lucrării este acela că, în cadrul studiului introductiv, autorul analizează atât cauzele economice, cât și cele ideatice care au contribuit la căderea regimului comunist din România, modul în care era organizată și

funcționa Securitatea, dar și perioada cuprinsă între 1965 și 1989, care, la rândul ei, este divizată în mai multe intervale cronologice. În ceea ce privește cauzele Revoluției Române din Decembrie 1989, Florian Banu distinge atât o serie de cauze economice, cât și o serie de cauze ideatice. În privința celor dintâi, autorul apreciază că lupta dintre muncă și capital, creșterea valorii muncii, reparația proprietății și crizele economice au condus la colapsul economic al sistemului comunist din România. Toate aceste lipsuri au fost dublate de o serie de cauze ideatice, care au accentuat impactul resimțit la nivel societal. Astfel, inexistența dreptății sociale, lipsa egalității cetățenilor în fața legii și starea psihologică a indivizilor au catalizat implozia regimului.

Totodată, pentru a înțelege mai bine dinamicile sociale interne, Florian Banu decide să analizeze Securitatea întrucât, după cum remarcă autorul, aceasta devenise, mai ales în ultimul deceniu comunist, o suprastructură de observare globală a societății care încerca să afle nu doar ce fac românii, ci și ce gândesc aceștia. Astfel, ea a îndeplinit și rolul unui institut de sondare a opiniei publice care culegea informații printr-o rețea informativă vastă, prin interceptarea convorbirilor și prin infiltrarea de informatori și ofițeri la nivelul tuturor palierelor societății. Având în vedere aspectele invocate mai sus, îndeosebi rețeaua vastă a culegerii de informații de care dispunea Securitatea, Florian Banu se poziționează și în disputa dintre istorici în privința veridicității documentelor elaborate de Securitate. După cum bine remarcă istoricul, având în vedere pârghiile instituționale de care dispunea aceasta, documentele emise de organele Securității referitoare la starea de spirit a populației, la deficiențe și stări de pericol din economie, dar și cele care fac referire la acțiunile ce aveau un caracter politic sunt puțin predispuse să conțină informații eronate sau alterate intenționat.

În fine, studiul surprinde și premisele eșecului comunismului. Florian Banu distinge trei perioade în evoluția regimului lui Nicolae Ceaușescu: perioada de relativă liberalizare (1965-1974), anii stagnării (1975-1980) și agonia comunismului românesc (1981-1989). Dacă într-o primă etapă regimul lui Nicolae Ceaușescu începuse promițător, prin încurajarea inițiativei particulare, aderarea la Acordul General pentru Tarife și Comerț și Fondul Monetar Internațional sau înființarea societăților mixte româno-sovietice, acesta o să intre într-o perioadă de stagnare și mai apoi în una de regres. Cele două șocuri petroliere au afectat economia românească, ce se orientase și dezvoltase industria petrochimică, care devine, pe acest fundal, nerentabilă. Mai mult de atât, România a fost nevoită să importe petrol sovietic, care trebuia compensat prin livrări de mărfuri cu valoare economică ridicată, în special cu produse agro-alimentare. Totodată, în anii 1978-1979, îndatorarea constantă

de pe parcursul anilor ‘60 și ‘70, care avea ca scop susținerea eforturilor de modernizare și industrializare, a intrat într-un proces de accelerare. Diminuarea încasărilor din exporturi și atingerea datei scadente a unor credite au condus la o criză de valută care, în viziunea lui Nicolae Ceaușescu, trebuia să fie depășită prin maximizarea cantităților de produse destinate exportului. În acest context, în „perioada agoniei”, Nicolae Ceaușescu decide să restrângă consumul intern printr-o serie de legi și decrete aberante care vor determina dezvoltarea unor mecanisme de rezistență: furt, corupție, penurie și livrarea unor produse cu deficiențe. Prin rigoare metodologică, obiectivitate și documentare, putem conchide că lucrarea semnată de Florian Banu s-a impus în câmpul istoriografic drept una fundamentală pentru înțelegerea cauzelor Revoluției Române din Decembrie 1989, fiind una dintre cele mai convingătoare radiografii ale sfârșitului dictaturii comuniste din istoriografia românească.

O LUCRARE UTILĂ PENTRU ÎNȚELEGEREA MECANISMELOR PRESEI REVOLUȚIONARE

Dan Scutaru, *Naşterea „Puterii a patra”*, Bucureşti, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2011, 192 p.

Andrei POPA*

În lucrarea sa, Dan Scutaru prezintă principalele caracteristici ale presei române din timpul Revoluției Române, pe baza unor ample paragrafe din ştirile difuzate de Agenția „Agerpres” şi primele ziare apărute după fuga lui Nicolae Ceaușescu („Scânteia poporului”, „România liberă”, „Libertatea”, „Tineretul liber” etc.).

Pentru o mai bună înțelegere a discursului jurnalistic folosit în zilele Revoluției, autorul vorbeşte despre mecanismele cenzurii comuniste, influențate direct de directivele ideologice implementate odată cu adoptarea „Tezelor din iulie 1971”. Astfel, explică în ce condiții vitrege îşi exercitau ziariştii meseria, fiind nevoiți să scrie conform directivelor puterii ca urmare a conducerii absolute pe care Nicolae Ceaușescu o exercita asupra țării.

Acest aspect explică lipsa relatărilor despre evenimentele de la Timişoara. Presa din primele zile ale Revoluției a condamnat manifestațiile împotriva regimului prin consacratul limbaj de lemn. În acelaşi tipar s-a înscris şi publicarea în ziarul „România liberă” din 22 decembrie 1989 a discursului

* Cercetător Ştiințific Dr. în cadrul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989.

ținut de Nicolae Ceaușescu, în care condamna evenimentele de la Timișoara. Cauza apariției ziarelor de partid în ziua căderii regimului a fost, după cum menționează autorul, faptul că în noaptea de 21 decembrie partidul-stat încă se afla la putere.

Sunt prezentate îndemnurile primului număr al „Scânteii poporului", care anunțau victoria Revoluției în fața dictaturii, publicarea poeziei „Deșteaptă-te române!", precum și „Comunicatul către țară" al Consiliului Frontului Salvării Naționale (CFSN). De asemenea, este evidențiat tonul folosit în primul număr al ziarului „Libertatea" apărut în 22 decembrie 1989. Astfel, pentru a sublinia importanța căderii dictaturii și nevoia unității poporului se folosea un ton pompos și elogiativ la adresa libertății dobândite, care, conform lui Scutaru, nu era surprinzător pentru cititori: „Obișnuiți cu stilul formal, cu limbajul de lemn, din cotidienele partidului-stat, românii nu au sesizat exaltarea, poate, exagerată din articole".

Autorul explică faptul că toate publicațiile, redacțiile de radio și televiziune și-au cerut scuze publice față de prestația lor în timpul comunismului. Mai mult, după cum vom vedea, deși ziariștii se deziceau de regimul ceaușist, declarând că slujeau presa liberă, în continuare foloseau expresii ca „oameni ai poporului", „clasa muncitoare", „valori sociale", etc. Scutaru o consideră dovada faptului că relatările din media și mișcările din stradă aveau ca scop reformarea sistemului nu democratizarea țării.

Sunt prezentate cazurile Agenției „Agerpres" și cotidianului „România liberă". În cazul Agenției, se arată angajamentul jurnaliștilor acesteia, că va da dovadă de corectitudine în informarea veridică, onestă și completă a opiniei publice privind situația din țară și cea internațională, nemaiavând nevoie de aprobări din partea cenzurii. Scuze similare au fost transmise și de „România liberă" ai cărei ziariști spuneau că scriseseră obligați, împotriva propriei conștiințe și a eticii profesionale. În final, își exprimau dorința de a se pune în slujba adevărului pentru a servi cinstit și demn patria și poporul.

Citând paragrafe relevante din știrile „Agerpres" de la acel moment, autorul remarcă faptul că limbajul jurnalistic era, în continuare, influențat de propaganda oficială. Astfel clasei muncitoare îi era conferit un rol de prim plan în Revoluție, semn că disocierea de trecut nu avusese loc. Totodată, observă că, în cazul prezentării zilei de 21 decembrie, în știrile „Agerpres" exista o lipsă de infailibilitate din cauză că „pe flux apar greșeli, dezinformări sau interpretări eronate ale evenimentelor", probate de trecerea timpului. Similar informează și „Scânteia poporului" din 23 decembrie, care în relatarea zilei precedente lăuda lupta antiteroristă a armatei, poporului, tineretului și, în special, a „eroicei clase muncitoare".

„Agerpres” prezenta și știri și informații ale presei externe. Una dintre cele mai relevante era cea care făcea referire la afirmația lui Mihail Gorbaciov din Congresul Deputaților Poporului, că 500.000 de manifestanți se aflau pe străzile Bucureștiului, o informație neveridică deoarece, după cum explică autorul, cifra reprezenta un sfert din populația totală a orașului punând la socoteală copii, bolnavi sau bătrâni.

În ceea ce privește presa din 23 decembrie, se face recurs și la cotidianul local „Luptătorul bănățean”, apărut ca organ oficial al Frontului Democrat Român din Timișoara. Acesta prezenta reportaje și materiale ce ilustrau eforturile depuse de muncitorii timișoreni pentru reluarea activității normale în unitățile industriale. Sunt grupate și alte articole despre importanța Revoluției de la Timișoara și modul în care era percepută la nivel internațional.

Sunt prezentate și îndemnurile adresate cetățenilor, muncitorilor și membrilor de partid în paginile „Scânteii Poporului”, de a sprijini „din toată ființa activitatea de organizare și de luptă a formațiunilor patriotice” cu scopul de a înfrânge definitiv „rezistența bestială a teroriștilor”. Dan Scutaru afirmă că ziariștii păstrau logica gândirii presei comuniste, a „luptei întregului popor” și „dușmanului de clasă”.

Autorul prezintă, în continuare, paragrafe ample din „Scânteia poporului”, în care asemeni tuturor fostelor ziare comuniste, jurnaliștii se scuzau public pentru că îl lăudaseră, în conformitate cu propaganda, pe Ceaușescu și regimul comunist împotriva propriei voințe. De asemenea, ei transmiteau ideea că revoluția fusese îndreptată contra dictaturii ceaușiste, nu a regimului în sine, deoarece doreau reforme politice reale. Această situație îl face pe autor să ridice un semnal de alarmă, anume că „aceste manifestări pun sub semnul întrebării chiar caracterul anticomunist al revoluției”. Mai mult, în ton cu vechiul discurs al politicii externe a României socialiste, ziariștii „Scânteii” reafirmau faptul că fiecare popor trebuia să-și decidă propria soartă, condamnând „neamestecul în treburile interne”. De asemenea, cotidianul critica și limitarea libertăților cetățenești, cenzura, și propaganda ceaușistă, mai puțin cea a partidului-stat.

Pe baza informațiilor Agenției „Agerpres”, autorul prezintă cum s-a raportat comunitatea internațională față de situația din România, prin opinii favorabile. În acest sens, sunt redate pozițiile oficiale ale ministerelor de externe cehoslovace și italiene, ale ziarelor germane „Frankfurter Rundschau”, „Dester und Weserzeitung” și „Fuldaer Zeitung”, a ziarului Solidarității – „Gazeta Wyborcza” precum și ale agenției sovietice „TASS”, a Canalului 5 francez care au salutat căderea regimului ceaușist. Este prezentată și poziția echidistantă

a Ministerului de Externe chinez, care și-a exprimat dorința ca schimbarea puterii să nu afecteze relațiile de prietenie dintre cele două țări.

În ceea ce privește ziua de 24 decembrie, autorul afirmă că ziarele încercau să informeze cât mai rapid și veridic opinia publică, reușind mai ales transmiterea mesajelor noii conduceri prin publicarea comunicatelor și decretelor-lege ale CFSN. De asemenea, pe baza unei știri „Agerpres", identifică faptul că instituțiile politice și culturale începeau să sprijine noua putere, printre care și Biserica Ortodoxă Română, după cum reiese dintr-un paragraf prezentat.

Dan Scutaru descrie discursurile jurnaliștilor drept „emfatice și partizane", în special datorită articolului „Luptăm și învingem! Victoria noastră e deplină!", publicat de „România liberă", care îndemna populația să lupte împotriva teroriștilor pentru apărarea victoriei, ce fusese răsturnarea dictaturii ceaușiste. Cu toate acestea, exista și o stare de nesiguranță printre ziariști, care, deși doreau reforme, libertate și inițiativă nu știau ce va urma.

„Agerpres" a informat și pe 24 decembrie despre reacțiile internaționale, fenomenul terorist și despre cum a fost gestionat de autorități. Se prezentau pozițiile de susținere transmise de Allen Green, ambasadorul american în România, în numele președintelui George Bush, recunoașterea de către guvernul Norvegiei și Mihail Gorbaciov a noii puteri politice.

Pentru ziua de 25 decembrie, se scoate în evidență modul în care „Agerpres" a prezentat capetele de acuzare ale soților Ceaușescu și, succint, execuția acestora. De asemenea, este reliefată recunoașterea internațională a CFSN de către RFG și Ungaria, dar și reacția rezervată a Albaniei care își exprima respectul față de dreptul poporului român de a-și soluționa problemele. Sunt prezentate și reacțiile a mii de români emigrați în SUA, care au demonstrat la Washington, satisfăcuți de căderea dictaturii. Se relatează și implicarea Franței prin trimiterea de ajutor umanitar României pentru a sprijini stabilizarea noilor autorități alese democratic. Se făcea cunoscută și atitudinea pozitivă a opiniei publice din Norvegia, unde se începuse o campanie națională pentru strângerea de mijloace în fondul de ajutor pentru România, cu participarea partidelor politice, sindicate și a populației.

În ceea ce privește ziarul „Adevărul" (noul nume al „Scânteii poporului") este publicat un articol care, în termeni specifici limbajului de lemn, glorifica lupta poporului român din zilele Revoluției și critica rezistența ultimilor simpatizanți ai lui Nicolae Ceaușescu – teroriștii. Autorul critică modul în care a fost redactat articolul: „Epitetele ce însoțeau nu cu mult timp în urmă cuvântările lui Nicolae Ceaușescu, erau folosite cu mărinimie în descrierea revoluției. Partizanatul politic al mass-mediei s-a transformat

peste noapte în partizanat al străzii. Unde era obiectivitatea jurnalistului, ne întrebăm și astăzi?”.

Este prezentat, critic și faptul că o știre referitoare la descoperirea unei gropi comune la Timișoara era un indiciu că existau și altele similare. Aceasta fusese preluată de la Agenția iugoslavă „Taniug” și reprezenta „un exemplu arhicunoscut de dezinformare și manipulare a opiniei publice în acele zile. Conștient sau nu, presa a preluat în acele zile fierbinți informații pe care nu le-a verificat”. Dan Scutaru evidențiază lipsa deontologiei profesionale care cerea verificarea informației din minim trei surse.

Autorul consideră că datorită voinței noii conduceri de a face reforme democratice, presa a avut mână liberă și a folosit propaganda și dezinformarea pentru a servi unui scop propriu, tipic unei perioade de război politic, militar, social, cultural sau mediatic. El adaugă că presa „nu a știut să-și gestioneze bine libertatea în acele momente” și nu a reflectat fidel realitatea.

În ceea ce privește fenomenul terorist, acesta este menționat în presă după 23 decembrie. Se prezintă citate elocvente din „România liberă” și „Scânteia poporului”/„Adevărul”. Primul ziar publicase pe 27 decembrie un articol în care menționa existența unor teroriști care se izolaseră, de cinci nopți, în Cimitirul Ghencea, de unde duceau lupte cu armata. Tonul folosit era exaltat însă, după cum remarcă autorul, în cimitir nu a fost prins niciun terorist. El consideră că știrea fusese rodul dezinformărilor din acele vremuri.

Se evidențiază și fanatismul publicistic din „Scânteia poporului”, care demonizează inamicul terorist, numindu-l „fiara încolțită, ajunsă la gradul maxim de turbare” și „slugi oarbe”, „infam ucigaș”.

Dan Scutaru afirmă că mărturiile despre începutul Revoluției fuseseră preluate din agenții de presă sau ziare străine care au redat pasaje halucinante. Spre exemplu, un comunicat al agenției „Agerpres”, preluat de „Adevărul” din 26 decembrie relata faptul că un prunc fusese smuls cu viscerele din trupul unei femei alături de alte informații transmise de doi jurnaliști străini, care vorbeau și despre torturile aplicate victimelor din gropi comune abia descoperite la Timișoara. Totuși, menționează că asemenea mărturii sunt restrânse în mass-media în care s-a vorbit destul de puțin despre fenomenul terorist, dacă se analizează strict spațiul alocat.

Autorul afirmă, ironic, că „ziarele românești inventau teroriști, călăi, vipere și alte bestii care să înfricoșeze mentalul colectiv, în descrierea apărătorilor regimului ceaușist”. În schimb, presa occidentală folosea un discurs mai moderat, prezentând faptul că revoluționarii luptau cu „susținători fanatici ai clanului dictatorial”. Moderația s-ar datora neimplicării directe în acțiunile străzii. În general, știrile despre evenimentele din România au fost scurte și

prezentau opiniile oficialităților străine și sprijinul față de Revoluție și noua conducere – un discurs în care domina speranța. Se evidențiază că dictonul „Întreaga lume salută consolidarea noii puteri în România" era predominant în presa străină.

Este prezentat și modul în care presa a lăudat aportul tinerilor în timpul Revoluției, dând ca exemplu elocvent ziarul „Tineretul liber" care elogia tinerii datorită luptei duse pentru libertate și sublinia importanța lor, numindu-i „temeiul identității și eternității" României.

Totodată, consideră că „oamenii au scris sub imperiul propriilor emoții ale vremii", ceea ce explică articolele lor emfatice.

Sunt redate și ample paragrafe din „Adevărul", „Tineretul liber" și „Libertatea" care criticau stilul de viață al cuplului Ceaușescu, precum și termenii duri prin care fost demonizat de presa română și străină.

Autorul relatează și modul în care presa prezenta consecințele nefaste ale politicii pronataliste a regimului Ceaușescu, prin interviuri luate unor doctori specialiști, decesele cauzate de avort, precum și poziția favorabilă a presei străine față de adopțiile din străinătate, pe baza ziarului „Paris Match".

Dan Scutaru trage o concluzie importantă: „Presa din România, subjugată, atâția ani, față de interesele partidului-stat, lăsată dintr-o dată fără controlul tutelar al statului, nu a găsit resursele să-și gestioneze eficient libertatea. Pentru ea, Decembrie 1989 a rămas exclusiv câștigarea unei libertăți de mișcare".

Consideră că lipsa de obiectivitate a jurnaliștilor din timpul Revoluției i-a făcut să devină partizani cu revoluționarii, ducând uneori la pierderi de vieți. Cauzele erau dezinformările, știrile false și minciunile propagate în scris.

Concluzia temeinică a lucrării reiese din ultimul paragraf al cărții: **„Jurnaliștii au luptat nu numai pe baricade ci și pe un front nevăzut cu proprii demoni ai trecutului și cu presiunea momentului. Din nefericire, în decembrie 1989, presa românească, îndeosebi, a pierdut războiul".** Această afirmație sintetizează întreaga carte.

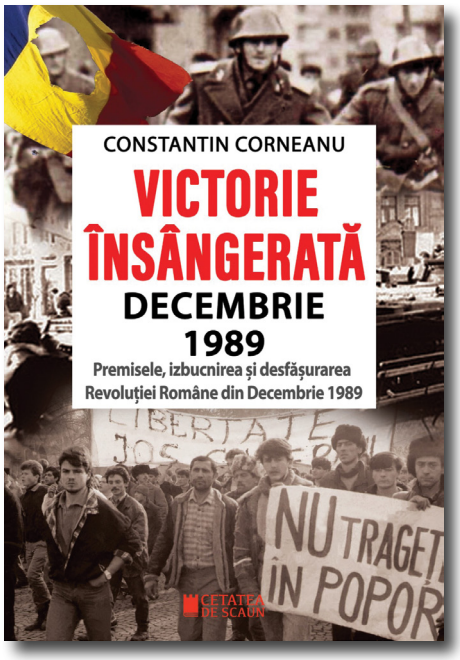

DINCOLO DE CORTINA ISTORIEI: DECEMBRIE 1989, LA MICROSCOP

Constantin Corneanu, *Victorie însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Deembrie 1989*, Ed. a II-a, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 816p.

Robert Gabriel GRIGORE*

Prima ediție a lucrării **Victorie Însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989** a fost publicată în anul 2014, la împlinirea unui sfert de veac de la evenimentele petrecute într-un Decembrie care a fost și va fi în continuare un moment istoric de o extraordinară importanță pentru țara noastră. În 2023 a apărut și cea de-a doua ediție revăzută a lucrării. Autorul acestui amplu studiu, Dr. Constantin Corneanu, cercetător științific III în cadrul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, printr-o analiză complexă și multidimensională a factorilor externi și interni care au condus la prăbușirea regimului Ceaușescu, reușește să aducă o contribuție prețioasă în cadrul unui demers istoriografic mai larg, care și-a propus să analizeze unul dintre cele mai marcante și controversate subiecte ale istoriei contemporane românești: Revoluția Română din Decembrie 1989.

În prima parte a lucrării, accentul cade asupra contextului internațional, din a doua jumătate a anilor 1980, marcat de profunde transformări generate de noua politică a Uniunii Sovietice. Odată cu accederea lui Mihail S.

* Doctorand, Școala Doctorală a Facultății de Istorie, Universitatea din București

Gorbaciov în funcția de secretar general al PCUS, la data de 11 martie 1985, în URSS s-a desfășurat, în mod gradual, un impresionant proces reformator, fără precedent în istoria statului sovietic. Noul curs al liderului de la Kremlin, cunoscut drept „perestroika" („restructurare") și „glasnost" („transparență") a depășit cu mult hotarele țării sale, având un impact major asupra statu quo-ului instituit după cel de-Al Doilea Război Mondial.

În plan extern, glasnost și perestroika au remodelat relațiile dintre URSS și Occident, în special relațiile dintre URSS și Statele Unite ale Americii, contribuind la sfârșitul Războiului Rece. Europa de Est a fost, la rândul ei, afectată de acest nou curs politic. În primul rând, Uniunea Sovietică a abandonat *Doctrina Brejnev*, cunoscută și sub denumirea de „doctrina suveranității limitate", în relația sa cu țările satelit, înlocuind-o cu așa-numita „doctrină Sinatra". Ghenadi Gherasimov, unul dintre colaboratorii lui Mihail Gorbaciov, a sintetizat noua politică a Kremlinului cu privire la relațiile cu statele din Europa de Est astfel: *„Doctrina Brejnev este de domeniul trecutului, acum sovieticii vor adopta Doctrina Sinatra... Știți melodia My Way (În felul meu)... toate aceste țări pot merge mai departe în felul lor"*[1].

Prin renunțarea la metodele coercitive, la care Uniunea Sovietică apelase în trecut în relația sa cu statele din Europa de Est, a fost posibilă apariția germenilor liberalizării și în aceste țări. Desigur, Mihail S. Gorbaciov și-a dorit ca modelul său reformator să fie preluat benevol și de statele socialiste frățești, însă această aspirație a întâmpinat opoziția vechilor elite din majoritatea blocului comunist. Ungaria și Polonia s-au arătat mai receptive, în timp ce țări precum România, Germania de Est, Cehoslovacia, Bulgaria au încercat să se izoleze cât mai mult de influența glasnostului și perestroikăi.

Cu toate acestea, contextul internațional favorabil a creat premisele care au condus la prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de Est în anul 1989. Faptul că URSS nu a mai intervenit militar, așa cum se întâmplase anterior în Ungaria (1956) și Cehoslovacia (1968), a permis cetățenilor din blocul comunist să își afirme dorința revenirii la o ordine democratică. Un aspect important este reprezentat de faptul că autorul se raportează și la maniera în care regimurile politice din Europa de Est au fost înlăturate. Această abordare îl introduce pe cititor în contextul general al procesului erodării comunismului în Europa, oferindu-i o viziune mai amplă și, de ce nu, chiar un termen de comparație. Desigur, fiecare stat comunist din Europa de Est a avut propriile particularități, însă este necesar să înțelegem de ce, în timp ce în alte țări comunismul s-a prăbușit pe cale pașnică, în România acest lucru nu a fost posibil.

[1] Victor Sebestyen, *1989: Prăbușirea imperiului sovietic*, București, Editura Litera, 2020, p. 393

Pentru a identifica răspunsuri satisfăcătoare la această întrebare, este esențial să înțelegem caracterul regimului Ceaușescu. Pentru a facilita această înțelegere, Constantin Corneanu acordă un întreg capitol ascensiunii lui Nicolae Ceaușescu în cadrul Partidului Comunist Român. Printre subiectele tratate se numără: subordonarea PCR; acapararea Securității; primele semne ale autorității personale; reînnoirea activului de partid și de stat; consolidarea autorității personale etc. Autorul surprinde, prin intermediul unei analize detaliate, mijloacele prin care Nicolae Ceaușescu a urcat în ierarhia PCR, ajungând să conducă Partidul și societatea într-un stil neostalinist. Între liderul popular care a condamnat invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia în 1968 și omul care a impus un regim ultraconservator și un exorbitant cult al personalității, nu a existat decât o graniță subțire.

În paralel cu intensificarea nivelului de coerciție al regimului materializat, în primul rând, prin lichidarea opoziției politice, autorul surprinde germenii viitoarei crize economice majore încă din 1971. Deși acest an a figurat ca unul pozitiv din punct de vedere economic, în agenda statisticienilor de la București, încă de acum au fost înregistrate semne discrete ale unor probleme în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente a orașelor.

Constantin Corneanu acordă o atenție specială unui cumul de factori responsabili pentru criza economică prin care a trecut România socialistă. După cum s-a menționat anterior, deși efectele crizei s-au făcut resimțite cu precădere în anii 1980, primele semnale apăruseră deja în anii 1970. Dintre cauzele care au contribuit semnificativ la procesul deteriorării economice a statului român, autorul enumeră: *cele două șocuri petroliere; inundațiile din țară din anii 1970; cutremurul din 4 martie 1977; consecințele nefaste ale diversificării exagerate și ale dezvoltării nesocotite a industriei petrochimice și de materii feroase etc.*

O altă cauză majoră a avut în prim-plan criza datoriei externe, care se acumula de la an la an. În anul 1981, în cadrul negocierilor dintre România și creditorii occidentali, reprezentanții țării au avut parte de un tratament umilitor. Prin urmare, Nicolae Ceaușescu a luat hotărârea de a achita cât mai rapid întreaga datorie externă. Această decizie nefastă s-a răsfrânt asupra populației, care a fost supusă unui regim sever de măsuri austere. În acest context, avem în vedere celebrele decrete ale Consiliului de Stat – nr. 306 din 9 octombrie 1981 și nr. 240 din 29 iunie 1982 – prin care au fost instituite vânzarea produselor alimentare pe bază de cartelă și limitarea temperaturii de încălzire în instituții, fabrici și locuințe. Sub aceste auspicii, cozile din jurul magazinelor alimentare au devenit un element de notorietate, în timp ce economisirea energiei electrice a aruncat marile orașe în beznă. La toate

acestea se adaugă și faptul că România importa petrol din URSS, materie primă indispensabilă procesului de industrializare, oferind la schimb produse alimentare. Constantin Corneanu surprinde această problemă a deficitului de alimente, care este atribuită în mare măsură, accentului pus de Nicolae Ceaușescu pe investiții industriale, în dauna agriculturii.

Desigur, pe acest fond de restricții și privațiuni au existat și o serie de personalități care s-au pronunțat contra regimului, dintre acestea Constantin Corneanu menționează următoarele nume: Dorin Tudoran, Doina Cornea, Mihai Botez, Vasile Paraschiv, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Dan Petrescu, Radu Filipescu, Liviu Corneliu Babeș etc. Deși opoziția politică din România socialistă n-a fost una de natură să pună în pericol puterea comunistă și n-a beneficiat de o largă adeziune din partea populației, adesea paralizată de teamă, acest subiect merită o atenție istoriografică specială, aspect pe care autorul l-a avut în vedere în prezenta lucrare. În cadrul aceluiași registru, autorul subliniază unele aspecte extrem de interesante, dar mai puțin cunoscute, precum activitatea conspiraționistă anti-Ceaușescu din rândurile Armatei, materializată prin înființarea unui Front Militar Român; activitatea de opoziție a profesorului Alexandru Melian; implicarea tipograful Valentin Hurduc în tipărirea cotidianului „Luneta" și a unor manifeste anticeaușescu răspândite în perioada aprilie 1987 – decembrie 1989. De asemenea, acte de opoziție au existat chiar și în interiorul PCR. Dintre acestea sunt amintite următoarele: *contestarea lui Ceaușescu de către Constantin Pârvulescu la cel de-al XII-lea Congres al PCR din 19 - 23 noiembrie 1979; „Scrisoarea celor șase" din 11 martie 1989; raportul redactat de către Dumitru Mazilu la data de 10 iulie 1989 etc.*

În plan internațional, se poate remarca faptul că în a doua jumătate a anilor 1980, poziția privilegiată a României în raport cu Occidentul, obținută în anii '60, s-a deteriorat semnificativ în contextul apariției perestroikăi și a noii politici externe sovietice promovată de Mihail S. Gorbaciov. În condițiile îmbunătățirii relațiilor dintre URSS și SUA, politica de opoziție a lui Nicolae Ceaușescu în raport cu Uniunea Sovietică a devenit irelevantă pentru puterile vestice, care, anterior, manifestaseră interes față de posibilitatea exploatării unei breșe în blocul comunist. Concomitent, politica internă a României, în special nerespectarea drepturilor omului, în pofida angajamentului asumat în urma semnării Actului Final de la Helsinki din 1975, a atras condamnarea unanimă a Occidentului. Odată fixate coordonatele politice, economice și sociale în care se plasa România la sfârșitul anilor '80, putem înțelege contextul în care s-au desfășurat evenimentele din Decembrie 1989.

Constantin Corneanu subliniază faptul că izbucnirea Revoluției Române la data de 16 decembrie 1989, la Timișoara, a fost precedată de un episod rămas necunoscut în epocă, anume încercarea unui Front Popular Român de a organiza o mare demonstrație anticomunistă și anticeaușistă la Iași, pe 14 decembrie 1989. Acest demers s-a dovedit un eșec din cauza mobilizării forțelor de ordine ale regimului, care au împiedicat orice tentativă de revoltă. Scânteia care a dat viață evenimentelor revoluționare de la Timișoara a fost reprezentată de evacuarea pastorului reformat *László Tőkés*. După cum a remarcat autorul prezentei lucrări, într-un context general supraîncărcat de nemulțumiri, „Cazul Tőkés" s-a transformat în pretextul exploziei resentimentelor acumulate de-a lungul timpului de către cetățenii Timișoarei.

Constantin Corneanu relatează cu lux de amănunte evenimentele care l-au avut în centru pe pastorul reformat și, mai apoi, pe cetățenii orașului Timișoara, a căror revoltă nu a putut fi stăvilită, în ciuda intervențiilor brutale ale forțelor regimului. La data de 20 octombrie 1989, prin sentința civilă nr. 7.190, Judecătoria Timișoara a admis cererea Eparhiei Reformate din Oradea, care avea în vedere evacuarea lui *László Tőkés* din locuința de serviciu. Încă din data de 20 noiembrie 1989, locuința lui *Tőkés* a fost plasată sub supravegherea autorităților statului, pastorul și soția sa fiind supuși unui tratament umilitor. În cadrul slujbei din 10 decembrie 1989, *László Tőkés* i-a informat pe enoriași că urma să fie evacuat cinci zile mai târziu.

În acest context, la data programată, susținătorii pastorului reformat au început să se adune în fața locuinței acestuia. Până la căderea serii se strânseseră în jur de 200 de oameni. De asemenea, cazul a fost rapid mediatizat la nivel internațional prin intermediul mass-mediei din Ungaria. Prin urmare, pentru a evita escaladarea unei situații tensionate, colonelul Ion Deheleanu, șeful Miliției Județene Timiș, i-a propus lui Radu Bălan, prim-secretar al Comitetului Județean de Partid Timiș, să oprească acțiunea de evacuare. Autoritățile au decis să poarte discuții cu *László Tőkés* prin persoana lui Ion Rotărescu, secretar cu probleme organizatorice al Comitetului Municipal de Partid, și a lui Petre Moț, primarul Timișoarei, în timp ce, în paralel, erau plănuite acțiuni de forță.

În dimineața zilei de 16 decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu i-a solicitat lui Radu Bălan să ia măsuri pentru restabilirea ordinii la Timișoara și pentru evacuarea lui *László Tőkés*. Cu toate acestea, Radu Bălan a amânat acțiunea, sperând să evite escaladarea conflictului. În acest context, Constantin Corneanu subliniază disensiunile apărute între autorități. Un exemplu relevant în acest sens îl constituie discuția tensionată dintre Radu Bălan, prim-secretar

în funcție, și Ilie Matei, fost prim-secretar al județului Timiș și proaspăt numit la acea dată secretar CC al PCR, din 16 decembrie 1989, referitoare la modalitatea prin care urma să fie pusă în executare hotărârea judecătorească de evacuare a lui *László Tőkés*.

În după-amiaza zilei de 16 decembrie 1989, în zona străzii Timotei Cipariu nr. 1 s-au adunat câteva sute de manifestanți. Autorul lucrării evidențiază tranziția lozincilor de ordin economic și social, cum ar fi „Vrem mâncare!" și „Vrem căldură!", către cele de ordin politic, îndreptate direct contra lui Nicolae Ceaușescu și a regimului său. Pe măsură ce situația se agrava, din discuțiile cu Radu Bălan reiese faptul că Nicolae Ceaușescu devenea tot mai furios și neliniștit. În seara zilei de 16 decembrie 1989, revolta cetățenilor Timișoarei s-a extins și în Piața Maria, unde circulația a fost blocată, după ce Ion Monoran a oprit un tramvai, trăgând pantograful. O parte din manifestanți s-au deplasat către Complexul Studențesc și, mai apoi, către sediul Comitetului Județean de Partid Timiș. În lipsa unui dialog, demonstranții și-au vărsat furia asupra clădirii sediului Comitetului Județean de Partid.

Constantin Corneanu descrie în detaliu confruntările sângeroase purtate între manifestanți și forțele de ordine ale regimului din fața sediului CJ și, ulterior, pe treptele intrării Bisericii Reformate. Până în dimineața zilei de 17 decembrie 1989 au fost arestate de către forțele Ministerului de Interne un număr de circa 180 de persoane, care au fost bătute cu bestialitate.

Conform autorului, unele dintre cele mai controversate momente ale izbucnirii Revoluției Române din Decembrie 1989 îl reprezintă *„acțiunile de spargere a vitrinelor unor magazine din Timișoara de către niște tineri, mai mult sau mai puțin atletici, bine instruiți în acest sens și foarte violenți"*. În acest context, se pot formula următoarele ipoteze: **fie aceste persoane au exploatat situația anarhică pentru a jefui bunurile respective, fie au organizat acte violente la îndemnul autorităților, cu scopul de a justifica intervenția brutală a forțelor de ordine asupra manifestanților pașnici.**

În pofida măsurilor extrem de violente aplicate de către autorități, situația din Timișoara nu a putut fi calmată pentru mult timp. În jurul prânzului, protestele împotriva regimului și a lui Nicolae Ceaușescu au reizbucnit. În scurt timp, forțelor de ordine din cadrul Ministerul de Interne li s-au alăturat și unități ale MApN. Începând cu ora 14.25, tancurile au început să se deplaseze spre centrul orașului. În acest context, situația a degenerat rapid, militarii deschizând focul asupra populației. Conform autorului, în jurul orei 17.30, pe 17 decembrie 1989, *„a fost înregistrată prima victimă ucisă cu foc de armă a Revoluției Române din Decembrie 1989, respectiv Lepa Bărbat, care se afla împreună cu soțul său, Vasile Bărbat, tehnician veterinar în vârstă*

de 52 de ani, şi cu fiica sa, Ioana, elevă de 12 ani, în Piaţa Libertăţii, lângă clădirea Comitetului Garnizoanei Timişoara".

Între timp, Nicolae Ceauşescu devenea tot mai furios. În opinia sa, exprimată în cadrul şedinţei CPEx al CC al PCR din 17 decembrie 1989, forţele de represiune din Timişoara nu interveniseră destul de ferm împotriva „vandalilor". Frustrările secretarului general al PCR s-au răsfrânt asupra oficialilor de la Bucureşti. Constantin Corneanu surprinde această atmosferă extrem de tensionată, marcată de capriciile liderului comunist. La un moment dat, conform stenografei Maria Ionescu, citată de autor, Nicolae Ceauşescu a avut o izbucnire în cadrul căreia i-a ameninţat pe membrii CPEx cu propria demisie. În după-amiaza şi seara zilei de 17 decembrie 1989, precum şi în zilele următoare, au fost înregistrate numeroase confruntări între demonstranţi şi forţele regimului în mai multe zone ale oraşului Timişoara, printre care: Piaţa Operei, Piaţa Libertăţii, Calea Lipovei, Catedrala Ortodoxă, Calea Girocului, Calea Buziaşului, Piaţa Timişoara 700, Piaţa Traian etc. În privinţa bilanţului victimelor din Timişoara, autorul citează datele furnizate de istoricul Alexandru Grigoriu conform cărora în perioada 17-25 decembrie 1989 s-au înregistrat 94 de persoane decedate, dintre care 72 până la data de 22 decembrie 1989.

În ciuda evenimentelor extrem de grave, Nicolae Ceauşescu a optat să dea curs vizitei programate în Iran. Constantin Corneanu subliniază faptul că secretarul CC al PCR, Ion Coman, trimis chiar de către liderul comunist în Timişoara, l-a informat pe Emil Bobu că situaţia din oraş era „sub control". Drept urmare, Emil Bobu i-a transmis, la rândul său, lui Nicolae Ceauşescu că putea pleca în Iran „fără nicio grijă". În după-amiaza zilei de 18 decembrie 1989, Elena Ceauşescu, lăsată la cârma ţării alături de câţiva colaboratori pe durata vizitei efectuate de soţul său, a ordonat transportarea cadavrelor din Timişoara la Bucureşti pentru a fi incinerate. În pofida acestei încercări disperate de a muşamaliza evenimentele, posturile de radio occidentale au furnizat în continuare informaţii preţioase românilor de pe tot cuprinsul ţării.

În analiza desfăşurării evenimentelor de la Timişoara, Constantin Corneanu surprinde cu acurateţe punctele de cotitură ale confruntărilor dintre manifestanţi şi forţele de ordine, evidenţiind momentele de pactizare ale militarilor şi ulterior adeziunea lor la cauza populaţiei revoltate. Un moment esenţial l-au reprezentat manifestaţiile de protest ale muncitorilor timişoreni de la Întreprinderile 6 Martie, Azur, Elba şi Solventul. După o primă tentativă eşuată de represiune brutală, confruntat cu situaţia de la faţa locului, şeful Marelui Stat Major a ordonat plutonului de militari, care se afla în poarta fabricii Elba, retragerea în cazarmă. Ulterior, acesta a declarat: „*La faţa*

locului m-am convins că de acum era vorba de cu totul altceva și nu numai de o diversiune, care s-a făcut inițial, ci de o revoluție, adică oamenii se organizau". De asemenea, greva generală a muncitorilor a evidențiat nu doar falimentul ideologic al regimului, ci și sfârșitul oricărei legitimități, în condițiile în care, paradoxal, până și clasa muncitoare s-a întors împotriva Partidului care, în teorie, trebuia să-i reprezinte interesele.

Un alt moment crucial a fost acela în care, în fața mulțimii care se revărsa spre Piața Operei, detașamentul de militari comandat de maiorul Vasile Paul, așezat în lanț de trăgători, a ezitat să tragă în mulțime, în ciuda ordinelor primite. Un episod ilustrativ pentru această situație este relatat de autor: Claudiu Iordache s-a desfăcut la piept, strigând în fața militarilor următoarele cuvinte: „Trageți! Trageți în mine!". Conform istoricului Miodrag Milin, citat de Constantin Corneanu, „A fost poate, momentul psihologic de maximă tensiune al Revoluției". După mărturiile celor care au participat la aceste evenimente, mulțimea de protestatari a ocupat clădirea Operei în jurul 13.00.

Un alt aspect interesant surprins de autor este neînțelegerea dintre generalul-colonel Vasile Milea și Ion Coman. În jurul orei 15.00, generalul-colonel Vasile Milea a fost sunat de la Timișoara pe telefonul guvernamental, de către Ion Coman, care i-a cerut să-i explice Elenei Ceaușescu următoarele: *„Mulțimile de demonstranți de la Timișoara sunt muncitori și funcționari din fabrici și instituții, împotriva cărora unitățile militare nu au cum să acționeze cu TAB-uri și tancuri"*. Însă, Ministrul Apărării Naționale a refuzat să-i transmită mesajul soției secretarului general al PCR.

Între timp, în Balconul Operei din Timișoara, reprezentanții cetățenilor revoltați, în frunte cu universitarul Lorin Fortuna, au anunțat crearea unui Comitet de inițiativă al revoluționarilor și, mai apoi, a unui Front Democratic Român ca organizație politică menită să realizez un dialog cu guvernul în scopul democratizării țării. Constantin Corneanu relatează în detaliu acest moment de extraordinară importanță, care a permis orașului Timișoara să se elibereze de sub autoritatea regimului comunist. În noaptea de 20 spre 21 decembrie 1989, a fost redactată proclamația Frontului Democratic Român, act considerat primul document programatic al Revoluției Române din Decembrie 1989.

Evenimentele petrecute la Timișoara au demonstrat, înainte de toate, că regimul nu era infailibil, că o minoritate nu mai putea controla o întreagă populație în numele unor principii abstracte și că poporul își putea decide singur viitorul, chiar dacă acest lucru însemna să lupte din toate puterile. Cu toate acestea, Nicolae Ceaușescu a continuat să creadă că țara sa putea

evita marele val al schimbării ce mătura blocul socialist. Prin urmare, în seara de 20 decembrie 1989, în timp ce la Timișoara liderii Frontului Democratic Român duceau tratative fără rezultate concrete cu autoritățile, secretarul general al PCR s-a adresat țării printr-un mesaj televizat. Nicolae Ceaușescu a condamnat ferm „grupurile huliganice de la Timișoara". Din acel moment, orice posibilitate de negociere a devenit imposibilă.

Însă, exemplul timișorenilor s-a dovedit a fi unul contagios, răspândindu-se rapid și în celelalte orașe transilvănene. Ca și în cazul Timișoarei, evenimentele s-au desfășurat într-un mod similar. Oamenii s-au revoltat împotriva regimului, au purtat lupte de stradă sângeroase și, în cele din urmă, s-au afirmat lideri politici, care au ghidat implementarea doleanțelor revoluționare. Potrivit lui Constantin Corneanu: *„În evenimentele petrecute la Arad, Lugoj și Cugir în cursul zilei de 21 decembrie 1989, urmate de cele de la Alba-Iulia, din după-amiaza și noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 un rol extrem de important l-au jucat masele, mulțimea adunată în stradă, precum și puterea de convingere a celor care și-au asumat ad-hoc rolul de lideri, însă totul fiind generat de o imensă dorință de schimbare a vieții lor de zi cu zi"*.

La data de 21 decembrie 1989, începând cu ora 12.00, conform dorinței lui Nicolae Ceaușescu, la București a fost organizat un miting al reprezentanților „oamenilor muncii din Capitală", menit să condamne acțiunile „huliganilor" de la Timișoara. Însă, mitingul a fost întrerupt la scurt timp din cauza panicii care a pus stăpânire pe mulțimea prezentă în fața clădirii Comitetului Central. Constantin Corneanu expune numeroasele scenarii formulate de-a lungul timpului cu privire la cauzele care au provocat rumoarea mulțimii și întreruperea mitingului: *explozia unor petarde; agresarea mulțimii cu ajutorul unor instrumente speciale, precum „țepușe"; un sunet de joasă frecvență emis de dispozitive speciale; apelul la nesupunere al unor revoluționari veniți de la Timișoara; grupuri de cetățeni care incitau la violență etc.*

Autorul lucrării subliniază faptul că o serie de mărturii trimit spre ideea că un rol important, poate chiar determinant, l-au avut timișorenii. De exemplu, colonelul Ionel Bejan, căpitan de Miliție Judiciară în acel moment, a relatat ulterior despre prezența unor timișoreni în Piața Palatului: *„În primul rând, mi s-a relatat că de la Timișoara urma să sosească la București, cu trenul nr..., un grup de circa...persoane (se cunoștea cu exactitate numărul de persoane ce urmau să sosească în București), care de la Gara de Nord aveau să se deplaseze pe jos în Piața Palatului unde era în desfășurare mitingul. Ei urmau să acționeze de așa manieră – nu mi s-a spus cum, dar am avut impresia că se cunoștea și cum vor acționa în mulțime – încât să se producă dezordinea care să ducă la spargerea mitingului"*.

Între orele 13.00-14.00, după miting, o mare parte dintre cei care au participat s-au regrupat în diverse locații din proximitatea Pieței Palatului, precum: Piața Romană, Piața Universității, Hotelul Intercontinental, Hotelul București, Parcul Cișmigiu, Casa Centrală a Armatei, Piața Unirii. Protestatarii au scandat lozinci împotriva lui Nicolae Ceaușescu, precum: „Jos Ceaușescu!"; „Jos cizmarul!"; „Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!" etc.

La scurt timp, forțele de ordine ale regimului s-au mobilizat. Unități și subunități ale Ministerului de Interne și ale Departamentului Securității Statului (DSS) au început operațiunea de a bloca accesul spre Piața Palatului cu scopul de a împiedica pătrunderea către sediul CC al PCR. Astfel, au avut loc primele ciocniri dintre protestatari și autoritățile din București. La fel ca și în cazul Timișoarei, represiunea a fost una brutală. La ora 14.00, pe străzile Capitalei au apărut primele blindate ale MApN. Pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra evenimentelor care s-au derulat pe străzile Bucureștiului în după-amiaza zilei de 21 decembrie 1989, Constantin Corneanu a utilizat, printre altele, relatarea poetului Florin Iaru *„A început mitingul care se transmitea la radio. Tehnoredactorul Chiru stătea și el acolo și înjura din cinci în cinci minute. Tot socotind, am auzit un vuiet la radio (Strada Nuferilor, actuală Berthlot este la doi pași de Piața Palatului) și dintr-o dată am auzit un răcnet al lui Chiru: «A început și la noi!» [...] Când am auzit la radio ce se întâmplă, imediat am țâșnit în strada Nuferilor și am ieșit în față, la Hotelul București [...] Am ieșit în sfârșit în Calea Victoriei. M-am uitat în dreapta. Erau trupele USLA. În viața mea nu mai auzisem de trupele USLA*". Violența forțelor de ordine nu a ținut cont de vârstă, sex, sau categorie socială. Potrivit autorului lucrării: *„Manifestanții arestați (bărbați, femei, copii) au fost crunt bătuți și dirijați spre «punctele de colectare» din fața Hotelului Negoiu și lângă clădirea Ministerului Comerțului Exterior de unde au fost urcați în dube și duși spre triere, înregistrare și identificare la Miliția Capitalei*".

De asemenea, în urma haosului creat, au avut loc și o serie de acțiuni regretabile, nepremeditate. Un asemenea episod a fost relatat de Constantin Corneanu astfel*: „La ora 16.30 (21 decembrie 1989), un autocamion militar DAC, aparținând MApN, plin cu lăzi cu muniție, care se deplasa de la Piața Universității spre Hotelul Intercontinental, va fi blocat de mulțimea de demonstranți. Lovit la cap de o cărămidă aruncată de un cetățean, soldatul Nicolae Cismaru (șoferul) își pierde cunoștința și controlul asupra autocamionului, care continuă deplasarea lovind o parte din demonstranții și militarii aflați în dispozitiv. Rezultatul: 7 morți și 5 răniți. Într-o astfel de situație confuză, mulțimea ajungea față în față cu militarii, o parte dintre aceștia intră în panică și trag fără comandă. Se înregistrează 8 morți și 5 răniți prin împușcare*".

La ora 17.00, în jurul Hotelului Intercontinental s-a ridicat baricada, care a devenit, în memoria colectivă a poporului român, un simbol al rezistenței anticomuniste. Cu privire la acest eveniment, autorul lucrării a redat declarațiile unora dintre principalii lideri ai mulțimii din Piața Universității. Conform mărturiei lui Dan Iosif: *„Am început să construim baricada prima dată din jardinierele de flori, scaunele luate de la Pescaru, după aceea am luat de la Dunărea de pe terasă scaune și mese din acelea de tablă și coșurile de gunoi de pe stâlpi. Dacă vă imaginați că noi credeam că vom opri tancurile cu aceste obiecte mărunte... Acolo au fost bătăi crunte între revoluționari și scutieri"*.

Un alt aspect semnificativ surprins în volumul **Victorie Însângerată**, îl reprezintă tensiunea, panica și haosul create în nucleul conducerii comuniste. Vechi activiști ai PCR, precum: Ilie Verdeț, președintele Comisiei Centrale de Revizie a CC al PCR, generalul (r) Mihail Burcă și Vasile Vâlcu i-au solicitat lui Nicolae Ceaușescu inițierea unui dialog cu manifestanții. Însă, liderul comunist tot mai iritat, a respins orice soluție de compromis, dând dispoziții pentru intensificarea procesului de represiune.

Atrocitățile comise în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 au ajuns și la urechile muncitorilor din cartierele Pantelimon, Militari, Grivița, Berceni, Pipera etc. Prin urmare, aceștia au decis să se alăture manifestanților din centrul capitalei în dimineața zilei de 22 decembrie 1989. La fel ca în cazul Timișoarei, adeziunea muncitorilor la cauza revoluționarilor a avut un impact major. Acest moment a reprezentat un punct de cotitură, întrucât forțele de ordine nu au mai intervenit cu brutalitate, inițiind chiar discuții cu manifestanții.

În acest context, fratele liderului comunist, generalul-locotenent Ilie Ceaușescu i-a sugerat acestuia demiterea guvernului condus de Constantin Dăscălescu și inițierea unui dialog cu muncitorii. Însă, Nicolae Ceaușescu a refuzat și a convocat o ședință fulger a CPEx, în jurul orelor 08.15-08.30 (după unii martori la ora 08.00, iar după alții la ora 09.00), la care au participat Constantin Dăscălescu, Emil Bobu, Tudor Postelnicu, Silviu Curticeanu, Manea Mănescu, șeful DSS, general-colonelul Iulian Vlad, și ministrul Apărării Naționale, generalul-colonel Vasile Milea. Conform declarațiilor lui Constantin Olteanu, fost ministru al Apărării Naționale, citat de către Constantin Corneanu, în cadrul acestei ședințe, secretarul general al PCR l-a înjosit și umilit pe general-colonelul Vasile Milea, atribuindu-i vina pentru revolta muncitorilor: *„Ce ai făcut, Milea? Aseară, te-am trimis la baricadă să faci ordine și tu ai omorât oameni. Ce ai făcut, Milea?! Ai tras în muncitori. Cine te-a pus, Milea, să tragi în muncitori?!"*. Ca urmare a presiunii exercitate asupra sa, ministrul Apărării Naționale, Vasile Milea s-a sinucis în jurul orelor 09.25-09.35.

Pe măsură ce situația din fața sediului CC al PCR se agrava, manifestanții înconjurând clădirea, haosul se instala în inima conducerii comuniste. După sinuciderea lui Vasile Milea, a avut loc o nouă ședință precipitată a CPEx. Atmosfera acesteia a fost redată prin mărturiile stenografei Lidia Trandafir, citată de Constantin Corneanu: *„Apreciez că ședința a avut un caracter «teatral». Spre deosebire de alte ședințe ale CPEx, cea din 22 s-a caracterizat printr-o mai vizibilă rumoare, care mie mi s-a părut dezaprobativă în raport cu cele spuse de Nicolae Ceaușescu. Murmurul dezaprobativ nu mi s-a părut că ar fi produs vreo impresie asuprea lui Nicolae Ceaușescu"*. În jurul orei 12.06, pe 22 decembrie 1989, Nicolae și Elena Ceaușescu au fost constrânși să părăsească, utilizând un elicopter, sediul Comitetului Central în care pătrunseseră manifestanții. La scurt timp, după fuga soților Ceaușescu, la Televiziunea Română au apărut personalități cunoscute publicului, precum: actorul Ion Caramitru și poetul Mircea Dinescu, care au anunțat sfârșitul regimului comunist.

Noul nucleu al puterii s-a constituit în studiourile Televiziunii, în jurul unui grup alcătuit din Ion Iliescu, Silviu Brucan, Dumitru Mazilu, Petre Roman și generalul (r) Nicolae Militaru. La ora 14.40, Ion Iliescu a anunțat, în cadrul unei transmisiuni televizate: *„Vom constitui în cadrul acestei zile un Comitet al Salvării Naționale, care să înceapă să pună ordine"*. În comunicatul, ce a urmat, s-au transmis următoarele: *„În acest moment de răscruce am hotărât să ne constituim în Frontul Salvării Naționale. Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român. Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea, întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale"*. Totodată, noua conducere a ținut să precizeze că România urma să își asume în continuare toate angajamentele internaționale, în primul rând pe cele legate de Pactul de la Varșovia.

Cu toate acestea, deși cuplul prezidențial fugise și părea că un nou curs politic se instala în țară, vărsarea de sânge încă nu luase sfârșit. Clădirea CC al PCR, sediul Televiziunii, precum și alte locații din București au făcut obiectul unor „atacuri teroriste". Constantin Corneanu a calificat acest aspect controversat al evenimentelor din Decembrie 1989 astfel: *„Începând cu ora 18.30 se va petrece unul dintre cele mai misterioase fenomene ale Revoluției Române din Decembrie 1989 și, în același timp, tragice, respectiv atacul unor forțe rămase necunoscute, denumite ca fiind «teroriste», asupra unităților MApN, TVR, Radioului și populației civile. În condițiile în care mulțimea din Piața Palatului scanda «Fără comuniști!, Fără comuniști!», preconizându-se astfel o epocă nouă, precum și al apariției lui Ion Iliescu, considerat ca fiind un*

apropiat al lui Mihail S. Gorbaciov". După cum a subliniat autorul în cadrul lucrării sale, în cele peste trei decenii care s-au scurs din Decembrie 1989 până în prezent, istorici, jurişti şi jurnalişti au încercat, însă fără rezultate concrete, să elucideze fenomenul „terorist". Prin urmare, întrebarea: „Cine a tras la Revoluție?" rămâne una de actualitate şi va continua să reprezinte un subiect complex, asupra căruia numeroase cercetări vor încerca să facă lumină. Cu toate acestea, Constantin Corneanu expune în **Victorie însângerată** principalele ipoteze care s-au emis de-a lungul anilor.

Una dintre acestea susține ideea că totul a fost organizat pentru a legitima echipa lui Ion Iliescu. O altă ipoteză pune accent pe apartenența forțelor „teroriste" la unitățile speciale ale DSS-ului, alcătuite din fanatici ai regimului sau mercenari străini veniți din Orientul Mijlociu, în condițiile în care Nicolae Ceaușescu avea relații bune cu lideri din aceste state. O declarație interesantă, citată în lucrarea de față, îi aparține viceamiralului (r) Ștefan Dinu, fost șef al Direcției de Informații a Armatei (DIA), în perioada 1978-1989 și a fost oferită în cadrul unui interviu realizat pentru arhiva de istorie orală a Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, în septembrie 2011. Conform lui Ștefan Dinu, organigrama și logistica DIA prevedeau existența unei structuri de rezistență a regimului, cunoscută drept „Rețeaua internă 276". Alte teorii s-au format și în jurul unui document intitulat „Plan de seminar", care avea drept scop pregătirea și purtarea unei luptei de rezistență „pe teritoriul vremelnic ocupat de inamic". Documentul în cauză, elaborat de Statul Major al Gărzilor Patriotice, era unul secret la vremea respectivă, fiind descoperit ulterior în arhiva unui Comitet de Partid din București. În cadrul acestuia se stipula faptul că organizarea și încadrarea formațiunilor de rezistență aveau ca principii de bază: *conducerea de partid a acestor formațiuni, conspirativitatea, voluntariatul, principiul teritorial.* Desigur, în acest context, „Planul de seminar" poate fi privit cu o anumită doză de scepticism, întrucât el a fost elaborat în vederea unui posibil atac militar extern. Pe de altă parte, se poate argumenta că Nicolae Ceaușescu reclamase amestecul străin prin intermediul „agenturilor străine".

Un alt aspect important, surprins de autor în analiza evenimentelor din Decembrie 1989 și care a generat de-a lungul timpului numeroase controverse, este legat de posibilitatea ca Ion Iliescu și echipa sa să fi solicitat ajutor militar sovietic. În cursul zilei din 23 decembrie 1989, ora 10.30, crainicul George Marinescu a anunțat la postul de televiziune: *„Suntem informații că s-a luat legătura cu Ambasada sovietică, care ne-a promis ajutor militar imediat, întrucât agenții străine și-au permis să trimită elicoptere cu oameni înarmați, cu scopul de a distruge ceea ce poporul român a cucerit*". Totuși, în

aceeași zi, colonelul Kulikov, șeful de cabinet al generalului Mihail A. Moiseev, șeful Marelui Stat Major sovietic, a negat orice intervenție armată sovietică. De asemenea, autorul a analizat disensiunile din interiorul structurilor de forță ale României socialiste (Armată, Securitate, Miliție), acumulate pe durata regimului lui Nicolae Ceaușescu. Potrivit lui Constantin Corneanu: *„Manipularea și divizarea structurilor de forță avea să genereze numeroase fricțiuni, animozități, și resentimente între acestea. Revoluția Română din Decembrie 1989 a oferit posibilitatea unor răfuieli interne, între aceste structuri de forță, precum și implicarea lor în evoluțiile politice ale diferitor grupuri care se constituie în încercarea de a prelua puterea în statul român"*.

Totodată, un alt aspect controversat este modul în care Consiliul Frontului Salvării Naționale a gestionat raporturile dintre structurile de forță – MApN, DSS și Ministerul de Interne – în condițiile declanșării atacurilor diversioniste-teroriste. Constantin Corneanu a subliniat următorul aspect: *„În mod inexplicabil, în pofida prezenței conducerii DSS în sediul Ministerului Apărării, sub un strict control al Armatei, au început să se desfășoare acțiuni de forță, în teritoriul național împotriva sediilor securității și unităților din compunerea CTS"*.

În privința bilanțului victimelor, Constantin Corneanu subliniază că o cercetare recentă raportată la statistica decedaților din orașele martir ale Revoluției Române din Decembrie 1989 avansează faptul că numărul total de oameni care au murit în perioada 17-31 decembrie 1989 însumează 1.167 de victime, distribuite astfel: 272 în perioada 17-22 decembrie 1989; 715 în perioada 22-25 decembrie 1989; 113 după 25 decembrie 1989; 67 fără o dată exactă a decesului. Potrivit autorului lucrării **Victorie Însângerată**: *„Începând cu seara zilei de 22 decembrie 1989, ora 18.30, accidentele, lipsa profesionalismului celor implicați la toate nivelurile în luarea deciziilor și a celor care acționau direct pentru victoria Revoluției, greșelile de ordin personal, lipsa comunicării, panica, confuzia, stresul, oboseala, dezinformarea, lipsa coordonării și a planificării, deficiențele de tot felul în cadrul instituțiilor armate, posibila intenție răuvoitoare, contextul (noaptea, vizibilitatea redusă), teroriștii, vendetele personale, posibila ură interetnică (zona Târgu Mureș) etc. se vor constitui în cauzele care au stat la baza sporirii numărului celor care au murit în timpul Revoluției Române din Decembrie 1989"*.

În încheiere, putem afirma cu certitudine că lucrarea lui Constantin Corneanu, **Victorie Însângerată. Decembrie 1989. Premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989**, se situează, până în prezent, printre cele mai valoroase contribuții istoriografice autohtone, oferind o analiză complexă și multidimensională a evenimentelor din zilele

Revoluției. Studiul avut în vedere impresionează atât prin amploarea sa, cât și prin volumul extraordinar de surse utilizate, de la documente de arhivă și interviuri până la lucrări de specialitate. De asemenea, stilul plăcut și captivant al autorului reușește să transpună cititorul în mijlocul acțiunilor dramatice din Decembrie 1989, oferindu-i o perspectivă însuflețită și dinamică asupra desfășurării acestora.